

ELS DIETARIS DE MITJA VIDA 1944-1982

Josep Bayerri Raga

El divendres 29 de juny del 2007 em vaig jubilar com a tècnic de l'administració educativa al Centre de Recursos Pedagògics de Tortosa, on treballava des de que vaig tornar de Barcelona feia 12 anys. Ho hagués pogut fer abans acollint-me a la norma que permet als funcionaris d'ensenyament jubilar-se en finalitzar el curs escolar en que hagin complert els 60 anys. Vaig retardar-ho dos anys per fer coincidir la meva jubilació amb la de la meva dona. Mari Carme portava deu anys a l'Institut de Roquetes com a professora de català i es va jubilar tant prompte va poder: als seixanta i set mesos. Varem fer el dinar de comiat per separat, cadascú amb els seus companys de feina. Una setmana després, el 6 de juliol va haver-hi un sopar sorpresa per a la meva dona, amb familiars i amics, fins la setantena de persones. El dia 12 vaig anar per darrera vegada al CRP per traspasar els papers a l'Ermini Carreras que assumiria la tasca que jo feia fins aleshores. No he tornat a posar-hi els peus.

A nivell personal de molts, la jubilació és un trauma. És canviar de vida amb un horitzó imprevisible. Es evident que, com tothom hi passa, el seu impacte personal quedà diluït en la quotidianitat; un assumpte personal que afecta molt a un mateix –com el casament, l'infantament d'un fill o la mort de les persones mes properes- però per a l'entorn resulta relativament irrellevant per la seva previsió i afectació universal. Jo, que sempre havia portat una vida prou activa en vaig plantejar que faria des d'aleshores. Vaig pensar que el més oportú era disciplinar-me en una vida de compromís i feina: treballar al despatx de la meva filla en horari laboral ajudant-la en fer amidaments, pressupostos i càlculs estructurals dels seus projectes; continuar al món del periodisme procurant ampliar les col·laboracions i participació a diversos mitjans; organitzar els meus amuntegats arxius i la biblioteca; llegir i aprofundir els meus coneixements en temes de pensament actual; i, finalment, escriure les meves memòries. Pensava que si em fixava tants d'objectius mai arribaria a complir-los i difícilment em sentiria inútil o frustrat que es el que diuen succeeix amb els jubilats al cap d'uns mesos d'incorporar-se a la nova situació.

Així doncs, redactar les meves memòries és un exercici de teràpia no pas una voluntat de transcendir a ningú les històries personals que, com a molt, poden interessar als meus familiars o amics mes immediats, però que si les llegeix gent que no em conegui li resultaran innòcues o senzillament pretensioses. No tenen altre valor que el recordatori i el meu testimoni. Com a tals, sempre cauran en la temptació de la subjectivitat, de maquillar la realitat del que va passar en funció de com jo ho vaig veure o vaig voler-ho veure o desitjaria que hagués succeït. Fa o no fa com a totes les narracions autobiogràfiques.

En aquest cas, però, he intentat mesclar els records personals amb cròniques dels esdeveniments del context en que es varen viure. Concretament pel que fa a Tortosa i les terres de l'Ebre la narració pot tenir un cert valor en la mesura

que moltes informacions, parcialment inèdites, formen part dels meus arxius periodístics i en alguns casos no tinc constància que ningú n'hagi parlat fins ara. En aquest sentit, més que de memòries podríem parlar de cròniques o dietaris, d'aquí el títol. D'altra banda, solament afecten a un període de la meua vida; des del naixement fins el 1982 en que per determinades circumstàncies va canviar substancialment la meua vida. La segona part, des del 1982 fins el dia d'avui, les deixo per una altra ocasió si la dinàmica de la vida, les ganades d'escriure i el procés de deteriorament físic i psíquic a que tots estem sotmesos em permet racionalitzar la memòria i traslladar-la al text escrit, posem-hi quan hagi superat ja els setanta anys.

Tortosa, desembre de 2009

INDEX

Capítol I Encara la postguerra (1944-60)

Una família com tantes altres a la Tortosa de postguerra

Els primers records d'infantesa (1948-1953)

Tortosa, encara la costosa reconstrucció

Els estius a la muntanya (1950-1956)

Ressaca de la Guerra Mundial i l'aïllament d'Espanya (1950-1957)

L'Infant que arriba al Col·legi amb l'angoixa de la solitud (1954-1957)

Comencen els canvis polítics i institucionals

Centres de poder a la Tortosa dels cinquanta

Educació rígida però un record càlid (1957-1960)

El lent procés de creixement

S'intueixen canvis en una societat sota control

L'embranchida cultural

Capítol II Intents d'emblanquinar la dictadura (1961-1967)

Dècada dels seixanta i obertura al món occidental

Els primers anys seixanta vistos per un adolescent inquiet (1961-64)

Catalunya a l'òrbita del món de la cultura

Els anys previs a la transició des de Tortosa

Inici dels meus estudis d'aparellador (1961-62)

L'església tortosina dels anys seixanta

Els moviments cristians de joves

Les relacions durant els anys d'estada a Barcelona (1962-64)

Els darrers anys amb els moviments cristians (1963-66)

Vida municipal tortosina: de Joaquim Fabra a Felipe Tallada (1963-67)

Recuperació cultural i associativa a Tortosa (1961-68)

Les entitats juvenils; Club Universitari i Patronat

Els anys del Patronat (1964-1967)

La inutilitat del Servei Militar (1965-1966)

Els inicis de la meua vocació periodística (1963-68)

Un entorn familiar molt tranquil

Capítol III L'agonia del Règim en un món canviant (1968-1972)

El casament i un canvi d'escenari (1968-69)

Les seqüeles del maig del 68

La professió d'aparellador

El periodisme i la vida social

La primera relació amb la docència (1969-1972)
El país avança però la repressió continua
Tortosa, sempre endarrere
La Universitat de Prada i els inicis del meu compromís polític
L'Assemblea de Catalunya
El compromís polític i la militància al Moviment Socialista
La vida familiar
Els primers anys d'alcaldia de Felipe Tallada
L'afaire de la Refineria i les importants realitzacions dels primers setanta

Capítol IV : La Transició (1973-1977)

Un moment de canvis en el marc internacional
Les nuclears i els projectes de transvasaments de l'Ebre (1972-1975)
Encara anys de formació (1973-76)
La vida associativa a Tortosa. (1973-76)
Cap a la dissolució del Règim (1974-77)
Aparellador: els anys de guanyar diners. (1972-77)
Organització de l'oposició democràtica a Tortosa (1972-76)
El Col·legi d'Aparelladors la meua segona casa
El periodisme: de "*La Vanguardia*" a "*Hoja del Lunes*"
La refundació del socialisme a Terres de l'Ebre
La solida ajuda d'un entorn familiar que es va estenent
Del sindicalisme corporativista a la llibertat sindical (1974-77)
La restauració de la monarquia constitucional
La transició a Tortosa es fa ja palesa
L'ajuntament i el bisbat en moments crítics (1975-77)
Congrés de Cultura Catalana i la representativitat comarcal (1975-77)
Els partits polítics surten a la llum pública a Tortosa (1976-77)
Les primeres eleccions democràtiques (1977)
Els resultats electorals i el primer 11 de setembre a Tortosa (1977)

Capítol V: Cap a una nova societat democràtica (1978-1982)

El món entre la pau i la confrontació
El periodisme. Naixement de l'"Ebre Informes". (1976-78)
La consolidació del setmanari i els premis "Jaume Tió" (1979-82)
Anys de turbulències i neguits del final de la joventut (1977-81)
Projecció exterior de Tortosa i el territori (1977-1979)
Els darrers dos anys d'ajuntaments franquistes. (1977-79)
Les visites del president Tarradellas (1978-1979)
La catàstrofe del càmping dels Alfacs (1978)
La vida política i els processos electorals de 1979-81
Els primers ajuntaments democràtics (1979-80)
El meu calvari polític (1979-1982)
Crisis al Consell de l'Ebre i aprovació de l'Estatut (1979-1980)
Aproximació a Convergència i accés de Jordi Pujol al poder (1980-81)
Aparellador; cada cop menys professional i més directiu (1979-1982)
El nou poder de la premsa comarcal (1980-1982)
Des del intent de cop d'estat a la victòria socialista (1981-1982)
Epíleg

Capítol I Encara la postguerra (1944-60)

Una família com tantes altres a la Tortosa de postguerra

Mon iaio pagès va néixer a l'horta de Ferreries el 1886. Era fill d'Antonio Bayerri Canalda i Francisca Aleixendri Bonfill. Foren cinc germans: Francisca, casada amb Manuel Aragonès Caballé; Concepció, amb Josep Roselló Hierro; Francisco, amb Cinta Arasa Bonet; Ramon, amb la seva cosina Francisca Aleixendri Despax; i, ell mateix, Pepe. Estaven barallats per raons personals que no vaig arribar a saber ja que a casa mai se'n parlà; dubto que fora per l'herència ja que no hi havia gaire a repartir. El tracte, en canvi, fou millor amb la següent generació. Mon pare tingué deu cosins per part de pare amb alguns dels quals hi va tenir una major relació com José Aragonés, el ferrer de Jesús; Carme Panisello, que tenia una botiga al Mercat, casada amb Ramon Nolla, el barber; o José Maria Bayerri, resident a L'Hospitalet del Llobregat que el visitava sempre que venia a Tortosa. La nissaga Bayerri eren pagesos aveïnats als barris rurals a l'entorn de Tortosa (Vinallop, Jesús, Roquetes..), diuen que originaris de Biscaia arribats al segle XVII relacionats amb el transport pel riu. El iaio no sabia llegir ni escriure però sí que sabia signar amb una lletra ferma; això per a ell era un honor a diferència de la major part de la pagesia que s'identificaven amb l'empremta digital. Explicava que li va ensenyar el mestre Marcelino Domingo a la seva escola de Roquetes i que va pagar un duro.

El 1914 el iaio Bayerri es va casar amb Teresa Ralda Cervera, que era de Godall, fa o no fa com tots els Ralda, també de família de pagesos benestants, tot el benestants que es podia ser als pobles, es a dir amb quatre trossos de terra de secà, dedicats al conreu d'oliveres que permetien subsistir amb certa comoditat. Eren quatre germans: Cinta, casada amb Pepe Tomàs, n'hi deien "la carbonera" perquè tenien una botiga de venda de carbó i petroli domèstic vora la croera dels quatre cantons; Pepa, casada a Godall amb Carlos Albiol; i Carlos casat amb Rosa Lleixà. El patrimoni era destinat al únic fill mascle tot i que la tradició de l'hereu no estava arrelada a la nostra terra però que de fet es premiava sempre la descendència masculina. L'oncle Carlos, "Carlos la curra" per a la gent del poble, sempre va continuar vivint a Godall, va morir sense fills passant la major part de la seva herència a Pepe, fill fadrí de "la Carbonera". Per part de mare mon pare va tenir tres cosins; amb qui més es va relacionar, tractant-se gairebé com a germans, fou la tia Cinteta, Cinta Albiol Ralda, casada amb Juan José Blanc, que era pintor, amb una filla única Pepita Blanc amb la que jo he tingut sempre una bona relació. La iaia Teresa, en casar-se se'n va anar a viure a Tortosa. Mon iaio va arrendar un gran hort, anomenat "hort de Cabossa", situat a tot el que després serien Cases Barates i nou barri de Ferreries, incloent uns safarejos públics que administrava. Allí va néixer mon pare l'any 1916. Els devia anar prou be perquè l'any 1922 van comprar una casa al carrer dels Canvis, amb façana posterior abocant al llit del riu atès que encara no s'havia construït el mur de contenció i sobre ell el carrer que des de 1945 uneix la plaça del Paolet amb Remolins. Mon pare explicava que de

menut es distreia pescant al riu des de la galeria de casa. A la planta baixa van instal·lar una botiga de queviures on la iaia Teresa venia vi, fruits secs, oli i cereals. A més, el març de 1926, el matrimoni va comprar un hort vora la Fabrica de Farines de Figueres que ha estat sempre la casa pairal de la família.

El iaio botiguer, també Pepe, era d'Uldecona on va nèixer el 1891, fill de Pascual Raga i Miquela Roig. El cognom Raga és propi d'Uldecona des de generacions. Tenia altres dos germans: Amado, casat amb Maria Queralt Reverté, i Enrique, que van acabar emigrant a Badalona per trobar la feina que no hi havia allí. Mon iaio va sortir prompte del poble i feu cap a Jesús on es posa a treballar com aprenent al forn de Galiana. A poc va conèixer la iaia Cinteta però aquesta li va posar condicions per casar-se: tenien que disposar de recursos per poder muntar un negoci propi. Per aquest motiu, ell va anar a França el 1918, primer a Narbona i després a *Cuxac d'Aude* on va romandre uns mesos treballant de tot i fent bossa. Mentre, la Cinteta vivia amb la seva tia, la tia Tresina "*la Chispes*" que no tenia fills i gaudia de major benestar amb una casa de varis pisos al carrer del Carme i una important botiga de fils i betes que popularitzà la frase "hi ha de tot com a casa *Chispes*". Tresina era germana de la seva mare i casada amb el *tio Chispes* i en enviduar amb el *tio* Joaquim Marco. Per això ma iaia fou sovint coneguda com "*Cinteta, la chispes*"

La iaia Cinteta procedia de una família molt humil de Remolins, filla de José Bellaubí i Cinta Vidiella, va nèixer el 1896 al carrer Vilanova al que fora barri jueu. El seu pare era pastor i la seva mare feia prou per criar els cinc fills: Carme, que es casà amb Manuel Leon Perez, carrabiner procedent de Màlaga; Mingo, que va traslladar-se de jove a Badalona es casà i separà però van tenir una filla, Rosita; Pepe, casat amb Conxa Aznar Martín, nascuda a Alcanyís que baixà a Tortosa a fer de criada, pares de Pepito, Antonio i ma padrina Carme que seria la segona dona de mon pare; i Mercedes, casada amb Joan Serra, estucador, pares de Juanito, mon padrí, i Maria Cinta. Eren parents de Rafael Vidiella, sindicalista, fundador del PSUC i conseller de la Generalitat, però mai en parlaren: ma iaia era de Bau i es deia de dretes. Dels quatre iaios era la més independent i culta; tenia sentit comercial i emprenedor, llegia novel·les per fascicles, escrivia amb fluïdesa i anava al teatre, especialment la sarsuela.

Es casaren l'any 1919 i l'any i el 1923 va nèixer la única filla: ma mare Maria Cinta. Al principi van obrir un forn al carrer Moncada però a Cinteta li agradava el negoci de comprar i vendre com havia viscut a Casa *Chispes*. Cada matí, amb gènere de fils, betes i quincalleria, que li deixava la tia Tresina, muntava una parada de fira davant del Mercat i s'hi estava tot el matí per anar a vendre pa a la tarda. En vista que li anava bé, l'any 1928 compraren una casa vella davant del Mercat, feren obres i obriren una botiga que batejaren com "*Gran Baratura*" i des de 1939 "*Almacenes El Barato*". L'any 1935 ampliaren la casa afegint-hi una caseta amb façana al carrer Sant Pere. El negoci devia anar cap amunt atès que el 1934 ja compraren dues parcel·les a la zona del pla d'Abària, o Caputxins, a una de les quals es bastiria una casa de muntanya on passaven els estius; i el 1941, malgrat els desastres de la Guerra, compraren una finca d'oliveres a la partida dels Pilans. Ma mare va tenir nou cosins. Tres per part de pare: Pere, Miquel i Montserrat Raga; i sis per part de mare: Pepito, Antonio, Carmencita i Rosita Bellaubí, i Juanito i Maria Cinta Serra

Mon pare va anar a l'escola de La Mercè i després al Col·legi de Sant Lluís fins que, quan tenia 12 anys, aquest va tancar; encara continuà estudis dos anys més als "*Hermanos*" de La Salle, però no volia estudiar i, als 16 anys, entrà com a dependent a Casa Vilagrasa una botiga de roba al carrer Llotja; després, a Casa Miravalls, comerç del mateix ram. La iaia Teresa tenia diabetis i va morir el 27 de març del 37 el dia que l'aviació feixista bombardejava Tortosa per primera vegada. El viudo se'n anà a viure a l'hort, on acabà amistançant-se amb una dona fadrina de la seva edat, pagesa del barri. Mentre, el mateix any, en plena guerra, mon pare era reclutat i fou destinat, com a sanitari, a un tren hospital que recollia els ferits del front de l'Aragó i els portava als hospitals de València. En acabar la Guerra, com procedia de la zona republicana, tingué que complir amb el servei militar, destinat a La Corunya fins el 1942.

Ma mare va anar a les Teresianes fins la revolució del 36. En acabar la Guerra tenia 16 anys; va completar els estudis a l'acadèmia Cots i simultàniament va fer la carrera de professora de piano dirigida per Maria Cinta Fontcuberta, examinant-se al Conservatori de València. Als 18 anys va conèixer el meu pare i es casaren dos anys després. L'edifici de la botiga havia quedat mol malmès pel front de guerra i es va tenir que reconstruir amb gran esforç. Aleshores mon pare va incorporar-se al negoci dels seus sogres engrandint-lo amb els diners resultants de la venda d'una finca agrícola prop de La Galera. Ma mare encara no havia complert els 21 anys quan vaig néixer jo, a les 8 de la tarda del divendres 20 d'octubre de 1944; dos anys després, el 21 de novembre de 1946, naixeria mon germà Antonio. Tant mon pare com ma mare eren fills únics i, en casar-se, les dues famílies van esdevenir una sola casa; el pare de mon pare, el iaio pagès; els pares de ma mare, els iaies botiguers; mon germà Antonio i jo. Els primers anys de la postguerra les normes de moralitat eren estrictes a més que la família de ma mare era prou convencional; sigui com sigui van acabar per forçar al iaio Bayerri a que deixés la seva parella tot i que, potser com a reacció, foren freqüents les seves relacions amb dones del barri que acudien a l'hort a canvi d'un paner de verdura o algun animal de corral, en temps de misèria i gana. Durant aquells anys els pagesos que disposaven de menjar eren rics. Són històries que varem escoltar molts anys després.

Els primers records d'infantesa (1948-1953)

Vivíem ocupant dos pisos, el primer i el segon, a la casa de davant del Mercat sobre la botiga. El tercer i el quart pis estaven llogats. L'un a la família Beltran Caballé; ell era llauner amb una botiga a una de les caselles del mercat, va morir jove deixant vídua, la senyora Cinteta, "la llaunera", i dos fills: Juanito, que anys a venir seria destacat lingüista estudiós del tortosí i Joserin, aquest dos anys més gran que jo amb el que jugaven sovint. També hi vivia una neboda, l'Isabel, que va morir molt jove en practicar-li un avortament. El seu nuvi la va deixar embarassada i després no en va voler saber res; aleshores era tot un drama i es recorria a les operacions en condicions deplorables i sempre sense poder-ne parlar perquè participar-hi suposava una condemna a vint anys de presó. Al quart pis vivien els Blavi Foguet: el senyor Joan era conserge de "la Caixa" havien arribat de Montblanc l'any 1942; la seva dona, la

senyora Nati, la filla Montserrat i una tieta que va morir prompte de vella. Eren pisos petits amb una escala estreta i la relació es feia necessària i sovint afectuosa.

Els records de la meva infantesa son molt fonedissos però emergeixen algunes imatges amb més força com la de ma mare tocant el piano mentre jo gatejava pel terra o les relatives a la navegació fluvial. A Tortosa, a la banda esquerra de l'Ebre, vora el pont del tren i davant l'Hostal de Favaró, després Fonda del Ebro, hi hagué el darrer embarcador de llaüts. Era una plataforma de fusta sobre puntals a l'extrem de la que hi havia una curriola moguda a mà per elevar els sacs. Els llaguts trincaven al seu peu, un vora l'altre, en paral·lel, fins a tres o quatre i els llauters feien la vida a popa escalfant el menjar amb olletes de terra. Eren els primers anys cinquanta i els xiquets miràvem amb expectació aquell rebombori; després, des del balcó de casa, amb la visió que donava la poca alçada de la infància no arribava a veure la làmina de l'aigua però sí un pal inclinat que avançava riu amunt conduit per la sirga. A l'altra riba, al cantó de Ferreries, va haver-hi durant molt anys un llagut avarat i mig esfondrat; per saber el nivell del riu només calia mirar on arribava l'aigua a l'embarcació. Econòmicament a la família tot devia anar be; el febrer de 1947 van comprar el solar del carrer Sebina cantonada a la placeta de baix; i, deu anys després, una casa al mateix carrer, que serviria com a magatzem de la botiga.

Quan va morir ma mare, Maria Cinta Raga Bellaubi, pocs minuts abans de les dotze de la nit del 31 d'octubre de 1949, la nostra família va patir un daltabaix. Ella era el pal de paller de la casa; jove, culta, enèrgica, diuen que bonica. Havia estat educada com una senyoreta i havia pujat un esglaó quan a les seves relacions socials i cercle d'amistats respecte als orígens familiars. Catòlica practicant i de ben segur identificada amb el règim polític que acabava de guanyar la guerra, amb una família que la adorava, tenia tota la vida per endavant. Un càncer de colon se la va emportar als 26 anys, després de dos anys de lluites, operacions, patiments, despeses exorbitants i frustrades esperances. Deixava un jove vidu desolat de 33 anys, dues criatures i un buit dramàtic del que ma iaia Cinteta no se'n va recuperar mai. Pocs dies abans de morir, ma mare li deia a mon pare, segons va escoltar ma padrina: "amb el feliços que haguéssim pogut ser i ara ho perdrem tot..."

Ma padrina Carme, Carmencita, per a la família, era filla del tio Pepe i la tia Conxa; tenia aleshores 19 anys i vivia a Cervera on son pare havia estat desterrat en acabar la Guerra per pertànyer al sindicat ferroviari de la UGT. Els darrers mesos de vida de ma mare, havia vingut sovint a Tortosa per estar amb ella i atendre les criatures; les dues cosines tenien molt bona relació, el fet que l'haguessin escollit com a padrina meua de bateig era prou significatiu. Al morir la mare es va quedar aquí a viure amb la família i certament a ma iaia no li desagradava perquè era conscient que mon pare era molt jove per a quedar-se sol tota la vida. Segui com sigui mon pare i ella van acabar enamorant-se i es casaren tres anys després; al poc, el juliol de 1953 vindria ma germana Teresa i quan jo ja estava fent el batxillerat al Col·legi, l'agost de 1959, nasqué Immaculada. El dol per la mort de la mare va durar anys i durant molt de temps a casa no se celebraven els Nadals ni les festes. La nit abans de Nadal, Carmencita, no se si ja s'havia casat amb el pare o encara no, ens agafava a

mon germà i a mi i ens pujava al tercer pis perquè poguéssim prendre un tros de torro i un sorbet de cava amb els Beltran.

Vaig fer el parvulari al Col·legi de les monges Teresianes, vora el Parc. Els infants portaven una bata blanca; en morir la mare a ma iaia se li va ocórrer que durant unes setmanes mon germà i jo portéssim el bibi negre en senyal de dol; resultava esperpèntic, fins que les monges la varen convèncer per acabar amb la patètica discriminació. Un dia, devia tenir cinc o sis anys, pujant a un arbre del pati del col·legi vaig caure i em vaig trencar el braç; recordo sobre tot el picor que sentia a l'interior del guix sense poder-me rascar. Després de desenguiat la iaia Cinteta em feia anar de punta a punta pel passadís de casa portant un cabàs amb pes al braç recuperat, deia que perquè s'havia quedat més curt que l'altre.

Als set anys no podia continuar perquè era un centre solament de noies i em van traslladar al col·legi dels *Hermanos de La Salle* aleshores l'únic per a nois existent a Tortosa tret de l'escola Pública de La Mercè. Allí vaig estudiar les primeres lletres de primària, a la primera classe, amb el senyor Ariño; a la segona, amb el senyor Martinez; i a la tercera amb l'*hermano* Florencio. Vaig aprendre la taula de multiplicar cantant-la al pati i a llegir i escriure, en castellà naturalment. Els diumenges a la tarda unien tres aules de la planta baixa i es convertia en sala de cinema on feien pel·lícules de Charlot, el gord i el flac i dibuixos animats. El 24 de maig de 1953 vaig prendre la primera comunió a la capella del Col·legi de la ma del canonge Francisco Sanjuan; a la processó de Setmana Santa d'aquell any varem desfilar mon germà i jo de vestes, amb l'hàbit morat de la congregació de La Salle amb collera blanca emmidonada que resultava incomodíssima pel fregament al coll. Quan sortíem del col·legi, cap a les cinc de a tarda, ens donaven el berenar, un tros de pa amb xocolata, i ens amollaven a jugar pel carrer. Tortosa era una ciutat trista, fosca, a l'hivern freda i humida i a l'estiu molt calorosa. Bruta; no era estrany a la nit veure rates per les voreres sortint dels embornals de la claveguera. Encara hi havia moltes ferides de la guerra i la gent vivia atemorida i procurava no manifestar-se gaire per evitar ser detinguts per la policia o la guàrdia civil. El poder polític ho dominava tot. Al carrer Cervantes, davant de Casa Brunet, aleshores l'acadèmia Cots, hi havia la seu de Falange amb dos grans altaveus; quan volien posaven l'himne "*Cara el Sol con la camisa nueva....*" i la gent es tenia que aturar i saludar amb el braç en alt a la forma feixista.

L'antic barri de Pescadors estava enderrocat pels bombardejos de la Guerra. El nou ajuntament encara era en obres, es va acabar el 1954, i l'edifici del davant que tanca la plaça, solament s'havien fet els fonaments. Tota la resta era descampat terrós i costerut on s'instal·laven els teatres ambulants i els circs. Formaven dues explanades, la de dalt i la de baix, avui petites places. Per Sant Joan cadascuna feia la seva foguera i els nois ens barallàvem que acumular mes fusta. Anàvem casa per casa "... hi ha alguna cosa per a la foguerada?". Arreplegàvem alguna cadira trencada, un moble corcat o calaixos d'embalatge de les botigues. Sempre guanyàvem els de la placeta de baix on abocava el carrer de Sant Pere perquè era el més poblat; a cada piset hi vivia una família sencera. Quan es feia tard les mares cridaven des dels balcons: "...a sopar". Per Sant Pere, a la placeta de baix, sense pavimentar encara, es feien festes

de barri i es guarnia amb banderoles formant un rogle tancat on hi havia ball i per la tarda xocolatada per a la quitxalla, carreres de sacs i trencament de l'olla.

Com mons pares eren fills únics, mon germà i jo no teníem cosins directes però la filla de la tia Mercedes, Maria Cinta Serra era com si ho fora. Pròpiament era tia nostra ja que la iaia Cinteta i la seva mare eren germanes però la una era la gran i l'altra la petita el que vol dir que es portaven molts anys. La tia Mercedes estava casada amb el tio Serra, sempre l'anomenàvem pel cognom; son pare i son germà pintaven les esglésies raó per la qual en arribar el front de guerra el 38 foren detinguts i afusellats com també la filla solament perquè va anar a portar-los roba per a mudar-se. Tenien dos fills, Juanito i Maria Cinta la petita fa o no fa de la meua edat. Ens veiem sovint i jugàvem junts. A les trobades familiars, com a ara el dia de la primera Comunió, en acabar de dinar perquè deixéssim tranquils als grans agafaven tota la criassó i ens tancaven a una habitació perquè dormíssim la migdiada cosa que no fèiem mai. Als deu anys ma cosina Maria Cinta i jo dèiem que quan ens fessin grans ens casaríem.

Tortosa, encara la costosa reconstrucció

Durant tota la dècada dels quaranta es realitzaren els costosos treballs de reconstrucció de Tortosa molt malmesa per les destroces de la Guerra. Es començà pel desenrunament dels edificis ensorrats i consolidació de les cases particulars afectades, mes de les dues terceres parts del total. La coordinació i la tasca directa la va desenvolupar l'organisme estatal "*Regiones Devastadas*" que disposava d'una important oficina a Tortosa de la que arribaren a dependre 485 treballadors, a més de personal administratiu i 24 tècnics titulats entre arquitectes i aparelladors. L'actuació més significativa fou la urbanització i construcció del nou barri de les "Cases Barates" a Ferreries, amb quatre blocs que totalitzaven 144 habitatges a més d'un Grup Escolar, l'Escola del Treball i un Mercat de barri. Per altra part ja s'havien construït els murs de contenció del riu i l'ajuntament començà l'obra de subministrament d'aigua potable als domicilis des dels pous de la capa freàtica sota el riu Ebre, en substitució de les velles canonades procedent de les fonts de la Caramella, les aigües de la qual no arribaven a zones altes de la ciutat i no passaven de la tercera planta als edificis de l'eixample. Alguns carrers s'havien començat a cimentar però molts eren encara de terra compactada. La recollida de la brossa, a càrrec de escombriaires particulars, es feia a intervals amb pudors i una sensació de brutícia general, especialment a vores del riu que havia esdevingut una gran claveguera.

L'any 1950 el terme municipal de Tortosa era en extensió el més gran de Catalunya, anava des de Besseit fins a l'illa de Buda, amb una superfície de 424,26 km². El municipi comprenia, a més de la ciutat de Tortosa i rodalies tots els pobles del Delta de l'Ebre, algun fins a trenta quilòmetres de distància. L'any 1950 comptava amb 45.672 habitants, dels quals, 20.954 pertanyien a Tortosa ciutat i els seus ravals immediats i 24.718 repartits entre els 13 pobles del municipi (Jesús, Bítem amb Santa Rosa, Vinallop, Els Reguers, Campredó i Font de Quinto, L'Aldea i Hostal dels Alls, Camarles amb els Lligallos, Jesús i Maria, La Cava i Sant Jaume d'Enveja amb Els Montells). Durant la primera

meitat de la dècada, la població continua el procés de creixement iniciat després del sotrac de la guerra, encara que molt lentament i majorment a les pedanies del Delta. Durant aquests anys, l'arribada d'immigrants, procedents sobretot d'Andalusia, va rejuvenir la piràmide d'edats; però, durant els últims anys de la dècada, el nombre d'habitants del municipi comença a davallar fins arribar a 43.267 l'any 1960. La causa d'aquest descens va ser l'emigració a altres indrets amb més oportunitats de treball, Barcelona principalment, però també a l'estranger: França, Suïssa i Alemanya.

El 56% de la població de la comarca treballava a l'agricultura o la pesca. La colonització del Delta s'havia acabat, i el conreu majoritari durant tota la dècada va ser l'arròs i l'olivera a l'interior. El sector secundari donava feina al 32% de la població, aproximadament amb feines relacionades amb la construcció i la indústria que estava orientada cap a la transformació dels productes i residus agraris, destacant l'oli d'oliva. Fins i tot les indústries metàl·liques i els tallers mecànics es dedicaven a subministrar estris i reparacions de maquinària per a l'agricultura i les indústries derivades. Al sector terciari hi treballa el 12% de la població activa gairebé concentrats a Tortosa que centralitzava els serveis mèdics, educatius, el comerç al detall i a l'engròs, així com els professionals liberals i els serveis administratius i mercantils. Tortosa era encara una capital potent cap d'una àrea d'influència que incloïa pobles d'Aragó i el nord valencià. Només el 15% de la població femenina tenia un treball remunerat i la majoria de les dones treballaven en les feines del camp.

Es automòbils eren un objecte de luxe fins al punt que l'any 1956 a Tortosa-ciutat, sense comptar les pedanies, només hi havia censats 85 cotxes, dels quals 21 eren taxis o cotxes de lloguer. Bicicletes i carros amb tracció animal eren els mitjans de transport més utilitzats, encara que també apareixen les primeres motocicletes; l'any esmentat ja en hi havia 173. Per a cobrir distàncies llargues s'utilitzaven principalment els trens; a l'estació de Tortosa s'aturaven tots els trens en direcció a Barcelona o cap al sud a Valencia, Murcia i Andalusia; des de 1942, a Alcanyís i l'autovia cap a Saragossa que sortia a les 7 del matí i en creuar el pont tocava la botzina el que era una mena de despertador col·lectiu; per a les comunicacions interiors del territori, inclòs el Maestrat i el baix Aragó, s'utilitzava el cotxe de línia servit per la companyia HIFE, fins a Castelló, fins i tot el trenet de via estreta, "el Carrilet", que anava de Tortosa a La Cava al llarg de 29 quilòmetres, la meitat pel Delta de l'Ebre. Les cartes i els telegrams eren un mitjà de comunicació habitual. Tortosa comptava amb una centraleta telefònica manual i aparells d'ús públic situats dins de bars i altres edificis ja que encara no hi havia cabines i el telèfon particular era un luxe a l'abast de pocs.

Els primers anys cinquanta foren els del final del procés de reconstrucció si bé mai Tortosa quedaria com abans de la Guerra i mig segle després d'acabada encara quedaven solars per edificar al vell mig de la ciutat. La darrera obra realitzada per "*Regiones Devastadas*" fou la urbanització de l'antic barri dels Pescadors just al centre urbà. Aquest barri, característic pels carrers estrets i les cases petites de 5 i 6 plantes d'alçada quedà molt malmès l'any 1938 com a conseqüència del front de l'Ebre. En acabar la guerra fou acabat d'enderrocar i als terrenys resultants s'habilità el nou centre administratiu de la ciutat amb el

nou ajuntament inaugurat l'any 1954; l'any següent, a la vora, l'edifici de correus i telègrafs, que al primer pis allotjava els jutjats del Partit; i, encara deu anys després, a l'altre costat, la central telefònica. S'urbanitzà una gran plaça porxada, retolada com a plaça d'Espanya, amb la font central.

Es significatiu que bona part dels treball realitzats per l'Estat durant aquesta fase final de la reconstrucció de Tortosa, a partir de 1950, tingueren relació amb l'Església el que fa palès el gran poder tant polític com social que tenia aleshores i que ha estat una de les constants en la història de la ciutat fins fa ben poc. Amb diners de "*Regiones Devastadas*" es feren obres al Col·legi Consolació; arranjaments als monestirs de Santa Clara, de Sant Joan, de la Puríssima, als convents de les Oblates, de les Serve; també a l'asil de les "*Hermanitas de los Pobres*". Es pagà la construcció de l'església del nou Seminari, la nova parròquia de Remolins, la casa parroquial al Roser, vora l'església que ja havia estat reedificada (1945-47) i diversos treballs a l'observatori de l'Ebre propietat dels jesuïtes, tot i ser al terme de Roquetes; i, finalment, obres al Palau Episcopal. Totes acabades entre 1954 i 1958

Els estius a la muntanya (1950-1956)

El record més viu d'aquells anys el relaciono amb l'estiueig a la casa de camp de la partida de Caputxins, a un quart d'hora caminant mes enllà de l'asil de las *Hermanitas de los Pobres*. A Tortosa les cases de camp situades a les planes superiors i que no tenien aigua de rec se'n deien "muntanyes" en oposició a les de la vall del riu, regades per sínies, o directament des dels canals de la dreta o de l'esquerra, que eren "horts". Els rics tenien la muntanya a la carretera Simpàtica i en deien "xalets", la següent categoria corresponia a la Costa dels Capellans fins Sant Josep de la Muntanya i, després la zona de Caputxins que ja no eren "xalets", solament "muntanyes" i si la casa era petita "muntanyetes". El posseir una "muntanya" no era signe d'especial distinció ja que molta gent en tenia; senzillament un tros de terra d'un o dos jornals amb una casa mes o menys prop de la ciutat encara que generalment a no gairebé més d'un quilòmetre per poder-s'hi arribar caminant. La gent no hi vivia de forma permanent, solament passaven els mesos de l'estiu fugint del calor de la vall. A la nostra família teníem l'hort del iaio Pepe "el pagès" i la muntanya del iaio Pepe "el botiguer".

La muntanya tenia un jornal de terra amb quatre nivells de bancals allargats; al primer hi havia la casa, construïda l'any 1936 de petites dimensions. La finca no estava tancada, un petit marge de no més de tres o quatre pams d'alçada feia de partició amb el camí; els matalassos eren de parallofa de panís perquè els de llana eren un luxe; no hi havia llum elèctrica, ni rec, ni aigua corrent, solament la que es podia poar de la cisterna procedent de la pluja i encara amb limitacions per que no es buides massa prompte. Pel mati calia rentar-se a l'aigüera de la cuina i fer les necessitats senzillament acotxant-se al camp o seien a la boca d'una gerra mig soterrada al bancal inferior. Després es va instal·lar una tassa de wàter a un quartet dins la casa.

Allí fèiem cap tota la família durant els mesos de juliol i agost fins les Festes de la Cinta. Pujàvem i baixàvem caminant. A mig dia, mon iaio el botiguer portava mitja barra de gel que comprava al sifonero "Panolla", vora el Cine Fèmina; la portava embolicada en un sac per evitar que es fongués pel camí abans d'arribar a la nevera; solament els dissabtes el iaio pagès pujava amb el carro transportant els queviures de tota la setmana i mon germà i jo aprofitàvem per estalviar-nos el camí. Durant tot el dia mon germà i jo trafeguévem saltant marges, corrent, pujant als arbres, barallant-nos, construint una caseta amb rajoles i tovots o tirant pedres arreu; també, quan ens portàvem be, estirats sobre una manta sota el garrofer de davant de casa llegint tebeos de *"El Cachorro"*, *"El Capitan Trueno"*, *"Roberto Alcazar y Pedrin"*, *"El Guerrero del Antifaz"* o *"Hazañas Belicas"*. Per la nit, seiem en balancins a la part de darrera de la casa, que era la mes fresca per estar encarada al nord, a la llum d'un llumener o d'un aparell anomenat "Petromax" que feia una claror morta i lletosa; allí tot quiets i, de vegades, mig tapats per un llençol, escoltàvem contes que ens explicava algú de la casa que ara no recordo. A tot això, el 13 de juliol de 1953 va neixer ma germana Teresa que va suposar una alè d'aire fresc i nova alegria que deixava enrera el llarg condol per la mort de ma mare. Teresa va arribar a participar poc als nostres jocs ja que quan jo tenia deu anys ella tot just començava a caminar; era per a natros com una espècie de nineta a la que calia acaronar i tractar amb delicadesa.

Després, cap al 1955, es va constituir la Comunitat de Regants de Mig Camí que va fer arribar l'aigua per desnivell amb regadores a cel obert des del canal de l'esquerra de l'Ebre fins a diverses zones dels voltants de Tortosa a partir d'un gran dipòsit construir a la carretera Simpàtica fins on s'elevava prop de dos-cents metres per bombeig. En arribar l'aigua tot va canviar: es va contractar el llum, es va construir una bassa, que en dèiem "el lago" i una de més petita per a natros que era "el laguet", mentre la gent de la Simpàtica n'hi deien "piscina"; es van plantar arbres, tancar la finca i es va bastir una terrassa coberta davant de casa i un rafal al darrera. Els temps començaven a canviar i les comoditats també.

Cap a meitats dels cinquanta, vora la nostra "muntanya", va construir una casa de camp l'arquitecte Ubach on venien a passar l'estiu ja que vivien a meitat camí entre Tortosa i Barcelona. Eren una família nombrosa, el pare, la mare i cinc fills: Albert, Eulàlia, Antoni, Maria Montserrat i Juli. Malgrat el distanciament que volien establir respecte a la resta del veïnatge per considerar-se socialment diferents, aleshores ser arquitecte no era qualsevol cosa, els menuts varem arribar a relacionar-nos i alguna vegada a jugar junts o fer alguna excursió per les rodalies. El caràcter més revolver i indisciplinat de mon germà i jo feia que a la senyora Montserrat no li agradés gaire que els seus fills campessin lliurement amb natros i sovint no els deixava sortir de la seva parcel·la. Major fou la vinculació amb els altres veïns, els Torres i els seus dos fills Antoniet i la noia més petita deficient mental, també amb Albertito Rollan; amb Josep Mª Castells, amb qui tindria una amistat que duraria sempre, i la seva germana; i els Franquet Sans i Llorens Sans; o, a la muntanya de dalt, els Querol que coneixíem pel seu sobrenom "els de Tano" i també "el cartero", que tenien dues noies mes petites que natros. Els diumenges per la tarda en vestien tots adequadament i anàvem a la casa d'una dona vella, solterona i beata que ens

donava lliçons de doctrina cristiana tots asseguts en rogle sota els pins; era la senyora Pilar Raga que, malgrat el nom, res tenia a veure amb la nostra família. Els veïns amb els que més es relacionava la nostra família, però, eren el senyor Amadeo Blade i la senyora Anita Brusca. Tenien tres filles una mes gran Fineta, que anys a venir seria mare del meu company periodista Juanjo Carot; l'altra potser un any o dos més que jo, l'Anitin; i la petita Maria Assumpció. Les dues grans festejàvem i les seguïem de prop pel morbo de saber que era això del festeig. Anitín era molt guapa, o al menys a mi m'ho semblava.

Darrera la casa dels Blade, a la part baixa, gairebé al barranc, vivien una família d'immigrants andalusos en una caseta que no faria mes de 5 metres en quadre, era un lloc ombrívol i sense cap condició d'habitabilitat; tots els coneixíem pels "castellans"; eren el pare, un home petit manobre d'ofici, la mare i quatre fills, un noi i tres noies. Un dia la mare es va prendre una ampolla de llegiu i s'abocà a una basseta de rec, va quedar molt mal ferida però se'n va sortir. A una de les noies, "la Conse", segurament de Concepció, que no tindria mes de setze anys, la va contractar la iaia Cinteta per que fes de minyona a casa. Solament va durar una setmana. Un dia, encara no se com, entre mon germà i jo la varem fer entrar a una capça gran, de les que havia a la botiga per a emmagatzemar els vestits, i la varem lligar. Per poc s'ofega. Els "castellans" van anar millorant i, amb el temps, esdevingueren una família normal i s'instal·laren al barri de Remolins on la segona generació ja parlava en català del tot integrats i, fins i tot, una de les netes va arribar ser reina de les festes de la Cinta.

Potser fou l'any 1951 que mon pare va comprar una moto, era una "*Lube*" de 125 cc. Mon germà i jo ens varem considerar els més rics del mon sobre tot tenint en compte que l'arquitecte Ubach només tenia una "*mobillette*". Els diumenges de l'estiu ens pujava als dos a la moto, jo al seient de darrera i Antonio assegut sobre el dipòsit de benzina, i anàvem a la platja, als "hortets" a Sant Carles de la Ràpita o a l'Arenal i el Goleró vora L'Ampolla. Allí fèiem un bon grapat de grumolls, catxels i algun canyut; en arribar a la muntanya tothom ens esperava per a fer el vermut. Tres anys després va canviar la "*Lube*" per una "*Rieju*" de 175 cc. a la que al poc afegiria un sidecar, fou el primer vehicle que varem conduir tant mon germà com jo. A Tortosa solament hi havia tres motos amb sidecar.

Però les coses mai son sempre de color rosa. La dona de mon pare, ma padrina Carmencita, va voler refermar la seva personalitat i no estar sempre sota la fèrula de sa tia Cinteta. Al final les dues dones van entrar en conflicte i a principis de 1952 mon pare va decidir anar a viure a un pis llogat al carrer de La Parra molt a prop de la botiga, amb la seva dona, el seu pare i els dos fills i els iaies Raga continuaven a la casa pairal. Jo vaig romandre un temps amb els pares, però diuen que no acceptava la disciplina de ma padrina i potser per temperar la situació vaig acabar vivint amb els iaies materns però amb certa provisionalitat ja que en començar els estudis de batxillerat, que aleshores era als deu anys, mon pare va decidir posar-me intern.

Ressaca de la Guerra Mundial i l'aïllament d'Espanya (1950-1957)

Mentre, durant tota la dècada dels cinquanta, el món visqué sota la ressaca de la Guerra Mundial que havia acabat amb la derrota i el trocejament d'Alemanya i l'ocupació del Japó. Els països civilitzats s'esforçaven per recuperar la normalitat i adaptar-se al nou ordre després de la gran hecatombe. Seixanta milions de morts, la destrucció física de tota l'Europa central, la ruïna econòmica i social de molts països arreu i els desplaçaments massius de població per encabir-se dins les noves fronteres, a més de l'esperit de revenja dels primers anys, foren condicionants difícils de superar en poc temps. Des del final de la Guerra civil, Espanya havia estat un món a part; els primers anys foren els de la repressió més ferotge; l'any 1946, l'ONU aprovà l'aïllament internacional del regim franquista i el boicot econòmic. Però l'inici de la guerra freda, el bloqueig de Berlín, la victòria dels comunistes a Xina, la creació de la NATO, la Guerra de Corea, i la campanya anticomunista del senador McCarthy als EUA canviarien el panorama i suposaren la incorporació del regim de Franco a la dinàmica política d'Occident. A l'octubre de 1950, l'ONU anul·lava les sancions i al gener de 1951 Espanya era convidada a incorporar-se a la UNESCO.

El primer esdeveniment amb projecció internacional celebrat a l'Espanya franquista fou el Congrés Eucarístic de Barcelona (1952) que suposà l'arribada de milers de pelegrins d'arreu d'Europa i una forta mobilització de l'església espanyola que es feu efectiva arreu del país. Els actes centrals foren presidits pel general Franco i el representant del Papa, el prestigiós cardenal Federico Tedeschini, que havia estat nunci del Vaticà durant la República. Arreu d'Espanya la religió estava molt present en la vida quotidiana de l'època, i encara es va incrementar a partir del Concordat de 1953 que suposà l'oficialitat de la religió catòlica a Espanya; importants prebendes, especialment en els àmbits de l'educació i l'exclusivitat en la gestió del dret matrimonial i de família per part dels tribunals eclesiàstics diocesans, a més d'una important dotació econòmica per a manteniment del culte i del clergat. A partir d'aquest moment la diplomàcia del regim es mobilitza per consolidar aquesta nova situació. Un mes després del Concordat es signà un pacte amb els EUA que permetia la instal·lació de bases militars; tot plegat, consumava la integració del Règim dins el bloc occidental. El 1956 es produïa d'ingrés a l'ONU i el 1958 a l'OECE, convertida en OCDE. Recordo que mon pare comprava de tant en tant la revista "El Mundo" que tractava d'aquests temes que a nosaltres ens semblaven llunyans i aliens, però ens cridaven l'atenció les fotos de tancs, vaixells i militars, en blanc i negre.

A mesura que avançava la dècada l'Europa Occidental lluitava per superar les conseqüències de la Guerra amb d'accelerada reconstrucció física, econòmica i institucional d'Alemanya i avenços de col·laboració des d'una perspectiva econòmica que es concretaren en la constitució de la Comunitat Europea del Carbó i l'Acer el 1952 (integrada per França, Alemanya, Itàlia, Bèlgica, Holanda i Luxemburg), seguida del Tractat de Roma (1955) en que els mateixos països crearen la Comunitat Europea de l'Energia Atòmica (EURATOM) i la Comunitat Econòmica Europea (CEE) embrió de la Unió Europea. Els ciutadans començaven a moure's d'un país a l'altre sigui per raons laborals o simplement

per l'incipient fenomen del turisme, creant una nova cultura de convivència que es consolidaria al llarg dels anys. El nou marc de relacions i col·laboració entre França i Alemanya, enemics ancestrals des de l'edat mitjana, fou en aquest sentit fonamental. El 9 d'octubre de 1958 moria el papa Pius XII essent substituït vint dies després per Joan XXII que l'any següent convocaria el Concili Vaticà II.

Tot plegat, a Espanya es constatà un canvi en la dinàmica interna del règim i comença a implantar-se la lògica econòmica imposada per les grans potències dominants. El país entra en una fase de recuperació i expansió procés que estigué estimulat per l'ajuda dels EEUU, malgrat això comportà també l'inici d'una carrera inflacionista progressivament accelerada i l'encariment de la vida. Així i tot, la major capacitat econòmica i els ajuts americans permet el finançament d'un important programa d'obres públiques que, amb els mitjans tècnics limitats d'aleshores, ocupaven milers de treballadors (embassaments i preses hidroelèctriques sobre tot) i d'un seguit de realitzacions socials entre les que cal fer esment als plans de transformació agrícola i nous regadius (Pla Badajoz i Pla Jaen) i la colonització de zones improductives i pantanoses entre les quals un sector del delta dret de l'Ebre, dins el terme municipal d'Amposta, amb la construcció del poble batejat com a Villafranco del Delta (1954). Aquestes iniciatives estaven adreçades a intentar aturar el creixent procés d'emigració desordenada del camp cap a les ciutats fet que preocupava molt al règim. Fins aleshores els pobles i ciutats petites havien estat totalment vigilades per la Guàrdia Civil, que tenia un destacament a cada poble per petit que fora, mentre a les grans capitals aquest control hauria de resultar més difícil, especialment als barris perifèrics de l'emigració on proliferaven els nuclis de barraquisme, on el control polític era a mans de l'anomenada "policia secreta" i la policia nacional "els grisos" pel color dels seus uniformes.

L'any 1953 suposa la fi d'una de les conseqüències que es venien arrossegant per les carències derivades de la Guerra: el racionament i control del consum del pa, oli, sucre, carn i altres queviures de primera necessitat. Fins aleshores havien estat necessàries les cartilles del racionament per garantir unes quantitats mínimes per a cada unitat familiar; fins i tot el consum de tabac estava racionat. Cada família comptava amb una cartilla de racionament amb uns cupons per a cada mes. Molts productes no estaven a l'abast; això va originar un important mercat negre, l'estraperlo, especialment per al proveïment de les grans ciutats, amb uns circuits paral·lels de distribució a preus elevats per abastir les classes socials més adinerades. El transport clandestí d'arròs i oli des del Baix Ebre cap a Barcelona era important malgrat els controls de la Guàrdia Civil, fent fàcil l'enriquiment d'alguns pagesos productors i també transportistes agosarats així com funcionaris i policies corruptes. S'havia superat l'economia de guerra i la millora econòmica feu que aquest any es dictés una disposició que autoritzava la lliure venda i comerç de gairebé tots els productes, excepte els combustibles que continuarien controlats encara un temps, com també continuarien durant alguns anys les restriccions en el subministrament de llum i els talls imprevistos a qualsevol hora del dia. El 1954 es posa a la venda el Biscuter, que era una mena de moto de quatre rodes; i el 1957 surt al mercat el SEAT-600 al preu de 80.000 ptes, una veritable fortuna aquells anys, començant la motorització massiva.

L'Infant que arriba al Col·legi amb l'angoixa de la solitud (1954-1957)

Procedent del Col·legi dels *Hermanos de La Salle* vaig ingressar al Col·legi de la Immaculada al raval de Jesús el 4 d'octubre de 1954. Era el segon curs de funcionament del centre i aquest no arribava encara al centenar d'alumnes entre els cursos de preparatòria, ingrés i els quatre del batxillerat elemental, que eren els que s'impartien en un primer moment. Aquell any havia entrat en vigor la reforma dels estudis de Batxillerat que s'estructuraven en dos cicles: elemental (dels 10 als 13 anys), i superior (14 i 16 anys), amb un examen de grau al final de cadascun d'ells i un curs previ a l'ingrés a la Universitat (17 anys). El sistema era molt rígid i si no se superava l'examen a cada nivell no es podia passar al següent; les barreres estaven a la prova d'ingrés, a les dues revalides i al Preuniversitari. Jo, tot i que encara no havia complert els deu anys, amb altres vint nois, començaria el primer de batxillerat.

El meu examen d'ingrés al batxillerat el vaig fer a l'Institut de Tortosa que provisionalment estava instal·lat al vell edifici de l'Hospital, vora el barri del Rastre, que fins l'any anterior havia acollit l'ajuntament i avui és seu dels Jutjats. Mentre, es feien obres d'arranjament al casalici del carrer Moncada, construït pels jesuïtes el 1642, que després fou Seminari i allotjava l'Institut des de la seva creació el 1928.

L'examen d'ingrés era molt formal; la part escrita la formaven un dictat al que no es permetien faltes d'ortografia i una operació matemàtica, generalment una divisió complexa amb prova del nou; després la prova oral davant un tribunal, darrera una taula situada sobre una tarima que semblava elevadíssima; les preguntes eren sobre geografia i història. Malgrat tractar-se d'uns xiquets els professors ens tractaven de vostè el que augmenta la solemnitat i el caràcter imperatiu de l'examen.

Vaig ingressar a la Immaculada com a intern. Els interns d'aquells temps no eren com ara. Semblava una reclusió. S'entrava a l'octubre i, tret d'alguna festa per anar a dinar a casa, la llar era el col·legi per a tot, també en diumenges. Dissabtes hi havia classes com qualsevol dia mentre dijous a la tarda s'anava de passeig o es feien activitats d'esbarjo. La vida era monòtona, del tot encotillada pels horaris i una disciplina rígida. Dijous a la tarda i diumenges al matí hi havia visita dels familiars. Dijous venia ma iaia Cinteta amb l'autobús, recollia la borsa de la roba bruta i portava la neta i també un paquet de galetes de vainilla; diumenges al matí venia el meu pare però no sempre. Diumenges a la tarda anàvem al cinema al saló parroquial del poble de Jesús, i després a passejar pels entorns del col·legi, per la vora del canal, fins la riba del Riu o, els dies que arribàvem més lluny, a la vall del Marquès a Roquetes tot seguint la via del Val de Zafàn. Recordo que uns dies vaig estar malalt, no se de què, potser d'angines que en patia sovint o de mal de panxa, em van portar a la infermeria, tres habitacions individualitzades a la part posterior de l'edifici. El doctor Ladrón, el metge de Jesús i del Col·legi, em va prescriure una lavativa que em va posar la senyora Salvadora, la dona del majordom Josep Unió, una matrona de mitjana edat que es semblava a ma iaia Cinteta. Va seure a una

cadira baixa i abocant-me sobre la seva falda amb el cul a l'aire, com corresponia fer amb un xiquet; de la vergonya que vaig passar per allò que em semblà tant humiliat, encara en tinc memòria.

El dormitori era una sala llarga de sostre alt amb un envà al mig i llits a canto i cantó; entre llit i llit hi havia els armaris de fusta prou amples i fons amb una porta d'un full que, en obrir-se en angle recte, generaven un ambient de certa privacitat respecte al llit del costat. El matalàs, el coixí, les mantes i llençols els tenia que portar cadascun, però els cobrellits i la coixinera eren uniformats i els facilitava el col·legi. En total devien encabir-hi una vintena de llits o potser alguns més, una dotzena per banda tal vegada, per als interns majoritàriament de pobles allunyats. Crec recordar que l'únic intern tortosí era jo. Vora el dormitori hi havia una sala amb mitja dotzena de cabines per a wàters i altres tantes per a dutxes; i una altra sala amb lavabos. Des de les finestres, abocades al barranc i al canal que allí formava una bassa amb milers de granotes, es veia al lluny el campanar de l'església del Roser de Ferreries; no calia aguditzar molt l'orella per escoltar els tocs de campana marcant les hores. Jo m'enyorava molt i a la nit acudia a mirar els reflexos de les llums de Tortosa i plorava d'angoixa i tristor. No era just internar a una criatura tant petita però ben segur que mon pare ho faria per al meu bé. Sempre em va animar a estudiar i em consta que, malgrat la bona situació econòmica de la família, el pagar l'internat, 850 ptes mensuals, a més de 175 ptes per la docència i 35 ptes addicionals per classes de piano, total mes de mil pessetes al mes, devia suposar un sacrifici, tenint en compte que aquell any els jornals oscil·laven entre les 35 ptes per als oficials de 1^a i les 15 ptes. per als obrers no qualificats i que tot i que moltes dones de treballadors anaven a fer eines o a cosir per les cases i els nois ja treballaven d'aprenents a partir del 14 anys, la major part de famílies, sumant tots els ingressos, no arribaven al miler de pessetes mensuals.

Les condicions de vida al Col·legi eren molt austeres, com en general arreu del país. Sense calefacció i els primers anys ni tant sols una estufa; es passava molt de fred. El menjar devia ser suficient però molt monòton, llet en pols i formatge de l'ajuda americana, per sopar sempre sopa i verdura del temps. Les dutxes anaven totes amb un únic termo-escalfador que es buidava enseguida i deixava pas a l'aigua gelada que era la dels lavabos. El poc enllumenament, ja que encara era època de freqüents restriccions i talls de subministrament, i els passadissos mig a les fosques amb bombetes de 40 wats, creaven un ambient trist i aspre. Quan feia vent s'escoltaven els xiulits i tremolaven els vidres i les tanques de les finestres posant en evidència l'antiguitat de la casa. D'altra banda Jesús era un poble de vells i l'existència de l'asil a l'hospital feia que molt sovint les campanes de la veïna església toquessin a morts.

Jo era encara més infantil del que aparentaven els meus 10 anys; era petit, amb el cabell enrinxolat i els ulls blaus. Pot ser per això que, aquell primer any, em van escollir per fer de nen Jesús a una carrossa que voltà pels carrers de Tortosa amb motiu de la diada del DOMUND . Anava, amb una túnica blanca i una mena de cinta daurada al cap sobre una peanya i als meus peus altres nois disfressats d'indis, de negres o de xinesos, com les guardioles de ceràmica amb les que es demanaven almoines a la capta d'aquell dia. Una mena d'escenificació que avui considerariem del tot ridícula. Durant un temps

alguns dels nois més grans –recordo a Miquel Gaya, Lluís Masià, Josep Maria Ferrer, José Ignacio Hernandez, Lluís Mangrané o Marianito Lleixa- em feren escarni cridant-me “*Niño Jesús*”.

Comencen els canvis polítics i institucionals

A nivell mundial, la depressió econòmica dels anys quaranta i cinquanta donaria pas a una expansió durant la dècada dels seixanta a remolc de la prosperitat europea, de la que també se'n beneficiaria Espanya. El febrer del 1957 es produeix un reajustament ministerial, per atendre la nova conjuntura política. Es nomena un nou equip de govern que intentà l'equilibri entre un reforçament de l'ordre i la repressió a interior (sis militars al govern) i l'obertura econòmica exterior (equip de tecnòcrates), amb l'aparició a l'escena política de l'*Opus Dei* (amb els ministres Navarro Rubio i Alberto Ullastres). El nou govern està estretament vinculat a la nova línia política i essencialment a l'economia. S'abandona definitivament la política autàrquica, i el país s'obre al comerç i als mercats internacionals. La mesura més significativa fou el Pla d'estabilització del juliol del 1959 per tallar el procés inflacionista i descontrol de la despesa que s'havia accelerat des de 1955; seguirien els anomenats Plans de Desenvolupament (1964-67; 1968-71; i 1972-75). L'octubre del 1956 comença a emetre Televisió Espanyola per a l'entorn de Madrid per bé que a Tortosa no es captaria amb nitidesa fins quatre anys després en inaugurar-se la torre-repetidor al cim del Mont Caro. Aquest mateix 1956 se celebrà per primera vegada l'1 de maig, oficialment “*Fiesta de San José Obrero*” perquè la Festa del Treball era el 18 de juliol alhora festa nacional commemorativa del dia de la sublevació militar. Tot i això, la repressió política continuava sense minvar encara que matisada per les noves circumstàncies.

On més es palesaren les conseqüències de la dictadura franquista fou a la vida local. A Catalunya, en particular, la gran majoria de la població havia lluitat a la banda republicana i, en conseqüència, foren els vençuts. Milers de persones van traspasar la frontera el gener del 39 i tot i que molts retornaren, juntament amb els que es van quedar, quedaren durant dècades condemnats al silenci i la marginació. De fet la situació es mantingué fins que, gairebé vint anys després, arriba a la maduresa una nova generació integrada tant per fills dels vencedors com dels derrotats i començà a establir-se un nou marc de relacions. Els anys cinquanta, però, eren encara de plena postguerra i el poder estava en tot i per a tot, en mans de la minoria que havia guanyat. A banda d'això i amb caràcter general a tota Espanya, el regim polític era d'un absolut centralisme, gairebé totes les decisions es prenen directament pel govern des de Madrid. Els altres poder locals, Diputacions i Ajuntaments, tenien unes competències mínimes i encara aquestes molt condicionades atès que el seu finançament depenia de l'Estat. Els governadors civils fins els darrers temps, ben avançats els seixanta, eren d'un perfil estrictament polític i total fidelitat a la Falange i a l'entorn de Franco; gairebé mai eren originaris de la província on exercien i gaudien d'una autoritat absoluta dins el seu territori –les províncies eren una mena de virregnats- de forma concreta manaven sobre tots els delegats dels ministeris, sobre la Diputació que podien presidir quan volguessin, i sobre els alcaldes que anomenaven i cessaven lliurement, per a la qual cosa disposaven d'un reduït

grup d'inspectors de Falange sempre vigilant per garantir la fidelitat política de tots els càrrecs públics.

Pel que fa als sindicats, anomenats verticals perquè aplegaven en una mateixa organització a empresaris i treballadors, eren controlats directament des del partit únic el govern amb repressió generalitzada contra tots els antics dirigents i fins i tot simples afiliats a la UGT d'abans de la Guerra. A partir de 1955, com a resultat del pacte secret que el ministre José Solís Ruiz, per cert casat amb una neta del tortosí Alberto Bosch Fustegueres que fou alcalde de Madrid i Ministre de Foment, va establir amb un sector de l'antic sindicat llibertari, s'incorporaren alguns antics quadres locals de la CNT a canvi de gaudir de determinades prebendes personals. Solament les Cambres de Comerç i els Col·legis Professionals, a partir de finals dels cinquanta, començaren a gaudir d'una certa autonomia a l'hora d'escollir els seus òrgans directius; val a dir però que l'estructura piramidal també els era aplicada i, a fi de comptes, les juntes de govern a nivell provincial estaven fortament controlats pels d'àmbit estatal que tenien autoritat per revocar els acords dels òrgans inferiors i, aquests sí, depenien directament del ministeri corresponent. Pel que fa a Tortosa, fins principis dels setanta solament la Cambra de Comerç i els col·legis d'advocats, de Procuradors i d'agents Comercials es poden situar en aquest grup.

Així i tot, per a la generalitat dels ciutadans la única percepció directa que tenien del poder eren els ajuntaments especialment per la seva immediatesa i proximitat. L'estructura dels ajuntaments franquistes, com totes les institucions oficials de l'època, no eren democràtics. Els alcaldes (també *Jefes Locales del Movimiento*, el partit únic) eren designats pels Governadors Civil (que a la vegada eren *Jefes Provinciales del Movimiento*), excepte els de les capitals de província i ciutats més importants, entre elles Tortosa, que eren nomenats pel Ministre de la Governació. Finalment, ministres i governadors eren nomenats per la cúpula del sistema: el general Franco, que era cap de l'estat, de l'exèrcit, primer ministre i *Jefe Nacional del Movimiento*. Fins la reforma de 1948 el govern dels ajuntaments estava en mans de Comissions Gestores nomenades pel governador a proposta del alcalde, prèviament designat pel mateix. La reforma de 1948 s'introduí un nou sistema certament rocambolesc, coherent amb la filosofia del franquisme que solament acceptava com a vies per a la participació pública "*Família, Municipio y Sindicato*" (sindicat corporativista, naturalment) i tot rel·ligat pel *Movimiento*", la fórmula dels terços. Un terç dels regidors sortien d'una mena d'eleccions censatàries a les que solament podien votar els caps de família i les dones casades; es celebraven amb tot l'aparell i aparença democràtica (cens electoral, presentació de candidats, taules electorals, interventors dels candidats, votacions i recompte). L'altre terç era nomenat pels sindicats en una mena d'eleccions internes celebrades al si dels locals del sindicat verticals sense cap garantia; finalment, el tercer terç era escollit pels anteriors a partir de les propostes de noms formulades per un cens d'entitats vinculades al *Movimiento*. La realitat era que de fet, tret del primers, tots els altres els escollia directament l'alcalde fins al punt que si un dels seus recomanats no sortia pel terç familiar o sindical, l'imposava pel terç d'entitats. Les eleccions es feien durant tres diumenges seguits els mesos d'octubre-novembre cada tres anys, per prendre possessió al gener de l'any següent. El mandat dels regidors era de sis anys renovat per meitats. En qualsevol cas,

però, de mica en mica la rigidesa dels primers moments va anar donant pas als nous escenaris però calgué esperar a finals dels anys seixanta.

Centres de poder a la Tortosa dels cinquanta

A Tortosa el poder es visualitzava a través de tres institucions: el bisbat i les associacions de l'església; el *Consejo Local de FET y de las JONS*, a partir de 1958 anomenat *Consejo Local del Movimiento*; i l'ajuntament. L'ajuntament de Tortosa estava format per l'alcalde i 15 regidors. Les renovacions no eren iguals; un any corresponia triar-ne 9 (3 pel terç Familiar, 3 pel sindical i 3 per l'associatiu) i al cap de tres anys eren 6 (2, 2 i 2, respectivament). Això feia que per tal d'evitar que l'alcalde tingués que governar en part amb regidors escollits o inspirats pel seu antecessor, es procurava fer els relleus d'alcalde mesos abans de la convocatòria d'eleccions a regidors per donar temps a que el nou alcalde en fes la selecció. (Un fet que recordava la dinàmica política de la Restauració canovista a finals del segle XIX, quan es canviava el govern i era el nou qui convocava les eleccions a diputats per a escollir els que volia.) Van haver-hi pseudo-eleccions municipals el mateix 1948 on es van triar els 15 i el anys 1951 (6 regidors), 1954 (9 regidors), 1957 (6 regidors), 1960 (9 regidors), 1963 (6 regidors), 1966 (9 regidors), 1970 (6 regidors) i 1973 (9 regidors) que foren les últimes ja que les que les hagués correspost l'any 1976 ja no es van convocar i calgué esperar a les primeres democràtiques de 1979. L'equip de govern municipal, que aleshores s'anomenava Comissió Municipal Permanent, estava integrat per l'alcalde i cinc tinents d'alcalde; amb una especial importància per la figura del primer tinent d'alcalde, com alcalde accidental, atès que l'alcalde titular solia assolir altres funcions. La resta de regidors tenien assignades responsabilitats puntuals sota la dependència de l'alcalde o eren membres de les diferents Comissions sectorials.

Durant els trenta anys que aquí es rememoren, com ja s'anirà comentant, van ser alcaldes Esteban Albacar Ferrando, Alvaro Bartlett Salva, Joaquin Fabra Grifoll i Felipe Tallada d'Esteve; i els seus primers tinents d'alcalde més significatius foren Juan O'Callaghan Martínez, Manuel Castellà Goday, Vicent Sanmartin Peralta i José Anguera Navarro. Els alcaldes de Tortosa tenien una important rellevància política a nivell estatal. D'acord amb els criteris de representació del règim una part de *Procuradores en Cortes*, equivalent al que avui en diríem diputats al Congrés, representaven els ajuntaments i eren alcaldes elegits pel conjunt d'alcaldes de la seva província. Els de Tortosa ho foren en diverses ocasions: Esteban Albacar (1949-52), Joaquin Fabra (1964-67) i Felipe Tallada (1967-71).

El *Consejo Local de Falange* tenia un gran poder si no administratiu i econòmic, com l'ajuntament, si polític. Del Consejo depenia directament l'emissora local Radio Tortosa i el periòdic "*La Voz del Bajo Ebro*", a més dels sindicats i tot el relacionat amb beneficència, joventut inclosos campaments i colònies d'estiu, i els assumptes de la dona. A més, fins meitats dels seixanta, emetien avals de fidelitat política, necessaris per accedir a determinats llocs de treball, en especial coma professors i funcionaris. Si bé el cap formal era l'alcalde, el nucli dur estava integrat per gent de *Falange*; el 1958 el formaven els caps de

l'anomenada "*Vieja Guardia*" o històrics de Falange, Lluís Aixalà Curto i Jesús Cid Bonfill; el dels Sindicats, Antonio Muñoz Pellicer, el del *Frente de Juventudes*, Rafael Pérez Ginata; *Auxilio Social*, José Gasulla Cartes; *la Guardia de Franco*, José Montserrat Cavaller i Jose Antonio Villacieros; *ex-combatientes*, Eduardo Ena Muro; *ex-cautivos*, Juan Gisbert Castellà, entre altres. L'any 1962, Maria Cinta Llasat seria nomenada delegada de la *Sección Femenina*. També hi era Antonio Faura Mayor, representant del *Consejo* Local de Tortosa al *Consejo* Provincial de Tarragona. Moltes d'aquestes persones tenien també una directa vinculació amb les organitzacions de l'església com el propi Faura que fou president diocesà d'Acció Catòlica.

L'església tortosina regida amb gran autoritarisme pel bisbe Manuel Moll Salord. Nascut a Ciutadella de Menorca, 1897; ingressà a la Germandat d'Operaris Diocesans esdevenint director del Col·legi Sant Josep de Roma, residència de seminaristas que feien estudis superiors, on es relacionà amb els estaments eclesiàstics espanyols en part exiliats per la Guerra Civil. El 1936, amb només 39 anys, fou nomenat bisbe coadjutor de Tortosa per bé que en acabar la guerra passà a administrar el bisbat de Lleida fins el 1943 que, en morir el bisbe Fel·lix Bilbao, assumí la seva seu nomenant vicari general el gironí Joaquim Blanch Sala, de la mateixa edat. El bisbat de Tortosa vivia els darrers anys de la seva històrica grandesa; el 9 de juliol de 1960 es fa efectiva la segregació de la meitat sud de la província de Castelló (més de la meitat de la població total i una tercera part del territori del bisbat tortosí), a l'entorn de la capital, per a integrar-la al bisbat de Segorb la seu del qual es traslladaria a Castelló; el 1957 ja havia perdut l'arxiprestat a Calaceit, que passà a Saragossa i la parròquia de Maials, que s'integrà a Lleida. La construcció o reconstrucció de temples parroquials, la fundació (1953) del Col·legi Diocesà de la Immaculada, amb el jove de 29 anys Joaquim Blanch Bahima com a director i la imponent obra del Seminari Diocesà (1945-55) del que seria rector Aurelio Querol fins 1970, foren els signes més evidents de la gestió de Moll i la seva potencialitat social i econòmica.

La cúria, amb una dotzena de canonges majoritàriament d'origen valencià (Aurelio Querol Lor, Vicente Fabregat Barreda, Samuel Esteve Esteve, Vicente García Julve, Erminio Capsir Ortí, Manuel García Sancho, Jesús Carda Pitarch, Ramon Boix Querol, Salvador Gil Salafranca i especialment Ovidio Tobias Esteller), destacava pel seu conservadorisme reaccionari i adhesió cega al règim franquista. Un dels més influents políticament era l'arxiprest de Tortosa, Felipe Pitarque Serrano, originari de Calaceit, al Matarranya. L'intel·lectual més destacat d'aquell temps, el gandesà Joan Baptista Manyà Alcoverro, l'únic català de la cúria i curiosament el de més edat, fou marginat pel bisbe Moll de la vida eclesiàstica i de la docència al seminari pel seu tarannà catalanista i la relació amb sectors no adictes al règim. Solament li va quedar la seva càtedra de religió a l'Institut d'Ensenyament Mitjà, obtinguda per oposició, on influí ideològicament en tota una generació de tortosins, especialment els joves que, anys a venir, esdevindrien el nucli de l'oposició antifranguista. L'any 1951 hi havia a la diòcesi 233 sacerdots que, quatre anys després arribarien a la xifra màxima de 263.

Educació rígida però un record càlid (1957-1960)

Al Col·legi de la Immaculada vaig passar-hi sis anys. Potser els mes importants quan a la formació del caràcter. El sistema educatiu del col·legi era una mena de continuació del col·legi-noviciat dels Jesuïtes, ubicat vora l'Observatori de Roquetes, que havia tancat l'any abans deixant Tortosa sense cap centre de batxillerat tutelat per capellans. El sistema era molt autoritari, els càstigs freqüents i molt sovint alguna bufetada que coïa durant hores. També estava molt marcat pel seu caràcter religiós. Els interns començàvem tots els dies amb la missa a dos quarts de nou; a migdia novament a la capella per l'oració del Àngelus, a dos quarts de set tots plegats a resar el rosari i abans d'anar al llit comiat de la Mare de Deu també a la capella. Els externs s'estalviaven la missa del matí i els precs de la nit però no el Rosari. Altrament la formació responia a la concepció ultra-religiosa pròpia de l'època, obscurantista i reprensiva tant física com especialment psíquicament, on tot era pecat, el sexe l'origen de tots els mals i totes les dones, menys les mares i les germanes, objectes de perdició. Qualsevol pensament, mirada, o manifestació espontània de sexualitat calia anar a confessar-la immediatament per no morir en pecat mortal i fer cap a les terribles flames eternes de l'infern. En adolescents, gairebé xiquetes, que a mes vivien apartats de la família, com era el meu cas, això resultava terrorífic i sovint era difícil agafar el son per la nit pensant en la mort i l'infern.

Es celebraven totes les solemnitats religioses, les mes importants amb presència del bisbe Moll, sempre amb misses, novenes i altres cerimònies litúrgiques: el "*Veni creator*" al principi de curs i el "*Te Deum*" al final; el "*Domund*", el dia de difunts, la Immaculada, Sant Tomàs d'Aquino, la Candelera, els nou primer divendres de mes, el mes de Maria amb processó inclosa... A principis de novembre es susprenien una setmana les classes per a assistir als exercicis espiritual que, els mes grans anaven a fer a un convent de Castelló aleshores pertanyent al bisbat de Tortosa.

A diferència de la pressió religiosa en cap moment vaig tenir consciència d'intents d'adoctrinament polític; de fet, a les aules solament hi havia un crucifix i no recordo ni el retrat de Franco ni el de José Antonio Primo de Rivera, com a les escoles públiques. Els professors i capellans educadors parlaven sempre en castellà a classe o quan érem en grup per be que entre ells ho feien en català i amb nosaltres en converses privades; no crec que fora per iniciativa pròpia, potser perquè algú els ho manava. La rigidesa religiosa es va anar atenuant al llarg dels anys especialment amb els aires renovadors que va imprimir a l'Església l'arribada del papa Joan XXIII l'octubre de 1958.

Amb la perspectiva del temps cal assenyalar que l'educació que s'impartia donava uns resultats força positius. Es clar que les hores d'obligat estudi eren moltes, les d'esbarjo molt poques i els nivells d'exigència i disciplina alts. Es vivia solament per a l'estudi i l'oració. L'assignatura "*Formación del Espíritu Nacional*", que et donaven aprovada si anaves a campaments, amb el dibuix i la religió eren les tres maries i tenien una consideració inferior, com també el francès, l'únic idioma estranger i el llatí. Les assignatures que pesaven eren les matemàtiques i la gramàtica i després les ciències naturals, la física o química; la geografia i la història. Molt de tant en tant es feien sessions de gimnàstica al

pati i l'únic esport era el futbol. Hi havia també classes d'urbanitat, redacció i plàtica o pietat religiosa que es puntuaven com també la conducta i l'aplicació. Tot plegat servia per aparèixer esmentat al "*Cuadro de Honor*" a l'entrada del col·legi; no recordo haver-hi sortit mai.

La tutorització era efectiva; estava a mans dels capellans, prefectes es deien, alguns d'ells de vint i pocs anys que havien acabat els estudis eclesiàstics i estaven pendents de ser ordenats sacerdots. L'atenció dels professors constant i en bona part entusiasta. Tinc memòria d'alguns d'aquest professors, potser una vintena diferents al llarg d'aquells sis anys. Molts eren joves, com Joaquim Blanch, el director, un capellà conciliador i amb molta sensibilitat que donava gramàtica i literatura, a més de conduir el vaixell; el professor de matemàtiques Jesús Algueró, nascut a Mequinensa, que acabava de sortir de la universitat i vivia al Col·legi; el mestre Josep Panisello, que feia estimar les ciències naturals donant classe tot passejant pel camp. Pel que fa als prefectes Antonio Arrufat que jugava el paper de l'home dur, Pere Año, que era el tou, i Joan Martorell, que era l'espiritualista. Cal fer esment a un capellà singular, Antonio Mascaró, que va aconseguir que l'assignatura de religió al tercer curs, que tractava sobre la història de l'església, es convertís en una enriquidora història de la cultura europea; això sí, sense la més mínima referència crítica al papat que hem acabat descobrint era el nucli de poder més pervers de la història de la humanitat. Hi havia d'altres com Fermin Viladrich, José Estevez, Samuel Garcia, Serafin Sanchez i Manuel Suarez; i dels darrers anys recordo al canonge gallec Ramon Vazquez, un home força sensible que donava història de l'art; Ramon Boix, endinsant-nos en l'univers de la filosofia, Àngel Vilàs i Manuel Giner. El col·legi em va permetre continuar les classes de piano per part de Antonio Sirici, un capellà molt cult de Tivissa que després seria mestre de capella de la catedral de Barcelona. A darrera hora de la tarda anava a practicar a una estanca perduda a la part vella de l'edifici on hi havia el piano. Mon germà també anava al Col·legi de la Immaculada, dos cursos darrera meu com corresponia a la diferencia d'edat.

El fet més significatiu dels meus estudis al Col·legi de la Immaculada succeí al quart curs. Em van suspendre les Matemàtiques al juny i també al setembre, raó per la qual vaig tenir que repetir curs. L'any següent, mentre els meus companys feien el cinquè jo tenia que compartir les classes amb els del curs següent (Jornet, Sabaté, Cabadés, Fanlo, Buera, Macià...) tot i que solament em tindria que examinar de les matemàtiques pendents. Em trobava molt a disgust i em sentia fracassat; així i tot vaig estudiar les matemàtiques a fons, les vaig aprovar al juny i després la Revalida. Picat d'amor propi vaig voler provar d'examinar-me de tot el cinquè a la convocatòria de setembre; el director, mossèn Blanch, no volia i intentà convèncer el meu pare de que el millor era continuar amb els nous companys, però jo vaig insistir molt i, a la fi, el director va acceptar que ho provés tot i que matriculant-me com a lliure a l'Institut atès que el Col·legi no en volia saber res. Vaig fer-ho. Recordo que aquell estiu feia molta calor, fa o no fa com tots els estius, i jo cada matí i cada tarda estudiava les matèries de cinquè, sense vacances, sense banys, sense amics. Els exàmens a l'Institut eren orals i de tots ells solament recordo el de Religió. El professor, mossèn Manyà, sempre seguia el mateix ritual. "Tu, xiquet, de que em vols parlar?", ho deia així en català. Jo vaig respondre-li "De

l'existència de Deu", era l'únic que havia estudiat. "Això és molt difícil -em va respondre- jo fa anys que m'hi dedico i encara no t'ho sabia raonar". Varem estar xerrant una bona estona. Naturalment em va aprovar. Sigui per mèrits propis o per que els professors que em coneixien van voler premiar la meva gosadia en uns societats familiar en que els professors sabien la vida de gairebé tothom. Vaig aprovar-ho tot. El curs següent, acabaria el batxillerat amb els mateixos companys de promoció amb que el vaig començar.

El lent procés de creixement

Els anys de la adolescència passen molt lentament i després es recorden tots atapeïts com si haguessin estat uns breus instants. Recordo que quan no tenia ganes estudiar o treballar m'estimulava el fer-ho per arribar a ser una persona adulta amb carrera, família i responsabilitats socials; potser eren aquests els valors que ens transmetien els nostres educadors: ser organitzats, obedients, respectuosos, endreçats, treballadors, adustos; però també individualistes, competidors, lluitadors, ambiciosos. Els valors del companyerisme i el sentit col·lectiu solidari no eren els més reeixits. Calia quedar per davant d'algú. Una de les qüestions que més em van copsar ja des de el primer any d'estada al Col·legi fou l'interès dels capellans per fomentar l'afecció per la lectura. Al darrera de la sala d'estudi hi havia uns prestatges amb diccionaris i gran nombre de llibres de lectura que es podíem agafar lliurement; a més, al llarg del curs i com a treball d'estiu del primer any al Col·legi, se'ns va manar la lectura d'un seguit de llibres en especial novel·les de Jules Verne, els llibres d'aventures d'Emilio Salgari, i de Mark Twain, o les narracions de col·legi del jesuïta anglès Francis Finn, però també, encara que en edició adaptada per als infants, "l'odissea" d'Homero. Durant aquells anys vaig descobrir el gust per la lectura i vaig llegir molt

Es impossible resumir en unes ratlles el que foren aquells sis anys de pas des de la infància a la pubertat. Malgrat tot, entre una nebulosa que es va fent cada cop mes intensa a mesura que passa el temps, els recordo amb afecte i amb calidesa. Vaig romandre tres anys intern i els altres tres extern. Els millors amics durant aquests anys foren Paco Curto, Daniel Arasa, Javier Obalat, Gerardo Virgos, Agustí Lopez Rabasa i, sobre tot, els primers anys, Jesús Cid, amb qui en certa manera ens comportàvem com si fóssim germans. Després l'amic inseparable fou Josep Maria O'Callaghan; amb O'Callaghan, els darrers dos anys, fèiem sovint "*campana*", sobre tot les tardes de la primavera; ens emportàvem el berenar i ens muntàvem llargues excursions pels voltants de Tortosa. Les tardes que anàvem al Col·legi ens escapàvem en acabar la darrera classe, a les sis, per no anar al Rosari obligatori. Els capellans es tornaren bojós intentant descobrir per on ho fèiem i vigilaven totes les portes de sortida àdhuc per la cuina i una comunicació interna amb la parròquia de Jesús. No ho van saber mai. També faig fer molta amistat amb Adolfo Cabadés, de Vinaròs, tot i que era un curs més alt que el meu; i Fernando Buera, Jaume Princep i Antonio Faura del curs següent. En resum; el sistema educatiu del Col·legi devia donar resultat ja que dels 21 infants que varem començar primer de batxillerat l'any 54, al cap de 15 anys 18 havien acabat una carrera

universitària el que tant aleshores com avui representava un percentatge extraordinari.

Mon pare no es va significar mai en política però al llarg del temps vaig comprendre que era persona d'ideologia d'esquerres o al menys antifranquista. Un record m'ho corrobora. En vacances, quan tenia 11 o 12 anys, alguna tarda anava a jugar a la seu de la Falange, al carrer Cervantes, sobre del local dels futbolins del carrer Teodoro Gonzalez, on hi havia una sala per a joc dels nois. Un dia, algú que no recordo em va dir que calia ser afiliat a las "*Falanges Juveniles de Franco*"; em va donar un paper perquè el signés el meu pare. Quan li ho vaig ensenyar, el va estripar i em va dir que allí no hi tornés. En demanar-li el perquè em va respondre que quan fora més gran ja ho entendria. A diferència de la majoria de nois de la meua generació, mai no vaig anar a les colònies d'estiu de la "*Organización Juvenil española*". els "campaments". Eren les úniques que hi havia atès que el moviment de "*Boy Scouts*" aleshores estava encara prohibit

Als 13 anys, passats els tres cursos d'internat, vaig començar a fer vida de colla les moltes hores que passaven fora del Col·legi i els diumenges. Molts amics eren els mateixos companys del col·legi, altres de nous. Els primers anys anàvem a jugar a casa d'alguns dels amics; recordo les tardes a casa dels Fabra, que vivien al carrer Sant Ildefons, vora la plaça d'Alfonso, jugant al "Palé" amb Arturo i Joaquim Fabra, Jesús Cid, Ramon Civit, Julian Mayor; al final sempre acabava quan la senyora Rosita em feia tocar el piano per a que ho escoltessin les seves filles Rosita i Maria Cinta. Algunes tardes sortíem al camp; una vegada que ens dedicarem a trencar a cops de pedra les bombetes de les llums a la carretera Simpàtica. Ens van descobrir i ens portaren a l'ajuntament on vingueren a recollir-nos els pares, pagant la malifeta. Un temps després anava a casa dels O'Callaghan, a la "Casa dels nassos", al carrer dels Genovesos; José M^a tenia un projector de cinema de 9.5 mm., passant pel·lícules de Chaplin, Harold Lloyd, Stand Laurel i Oliver Hardy; em vaig afeccionar tant que jo també vaig aconseguir que me'n comprassin un per Reis; era un projector "Jefe" que anava amb maneta però jo li vaig fer acoblar un motor de ventilador. Jo tenia un tren elèctric, que aleshores era el màxim en joguets i els amics venien a jugar a casa; en certa ocasió, aprofitant que a la botiga de mon pare venien joguets durant la Campanya de Reis, vaig anar agafant d'amagat els tres o quatre trens elèctrics que tenien per a la venda i, al menjador de casa, que era sobre de la botiga, vaig muntar un circuit amb tot el material disponible. La festa va acabar quan van saltar els fusibles de la llum per un mal endolls; va venir mon pare i l'esbroncada fou monumental. Quan a érem ja més grans, vull dir 15 o 16 anys, amb Agustí Lopez Rabasa, muntàvem "*guateques*" al magatzem de venda de ferro de son pare a Ferreries, a l'hort de mon pare o a altres indrets; també anàvem a tots els valls populars de festes de barri de Tortosa i intentàvem relacionar-nos amb noies de la nostra edat, la qual cosa no era fàcil d'aconseguir. Un estiu, havent anat a ballar a les Festes del Rastre, ens varem atansar al barri de les putes, darrera de la Catedral; no va passar d'ataüllar des de fora els dos o tres barets, però aquelles llums roges, la penombra i les dones escotades ensenyant mitja cuixa ja era prou.

Durant aquests anys, com els adolescents d'arreu del món, vaig descobrir el misteri i l'encant de les noies. La primavera de l'any 1958, tenia 13 anys, el primer curs fora de l'internat i em vaig enamorar per primera vegada. Era un noieta de 14 anys, amb els ulls blaus i la cara afilada, de pell molt blanca i cabell castany recollit amb una cua. El dilluns de Pasqua li vaig donar un pètal de rosa roja que sé va conservar molts anys entre els fulls d'un llibre. Es deia Isabel. El dia més joïós fou quan vaig agafar-la de la mà tot anant pel Parc. Res més. L'any següent vaig anar darrera d'un altra noia, aquesta de la meua edat, Maria Cinta però no em va fer mai gaire cas. L'amor de la meua adolescència, però, fou Merceditas, jo tenia 15 anys, feia cinquè i ella 14; anava al Col·legi de la Consolació i portava un uniforme negre amb la faldilla ampla per sota del genoll, tot just on començaven els calcetins. Tenia una germana més gran que festejava i l'acompanyàvem, suposo que ella i jo fèiem de comparsa. La relació durà algun temps, al menys des de finals de l'hivern. Em ve a la memòria que feia molt de fred. No hi havia llocs on anar i els joves no podien entrar als bars; les relacions eren sempre pel carrer amb llargues passejades i hores del cap vespre tot fent manetes asseguts a un banc del parc, a la zona il·luminada, però. El festeig es va acabar amb el curs; ella estiuejava a L'Ampolla i allí trobà un acompanyant més gran i potser més intrèpid que jo.

L'estada de mon pare al pis del carrer de La Parra fou curta. Durant l'any 1954 es feren obres a la casa familiar davant del Mercat, es connectà la casa amb la del carrer de Sant Pere, es feren cambres de bany i tribunes i s'arranjà la botiga. L'any següent, mon pare, ma padrina, els germans Antonio i Teresa i el iaio pagès, s'instal·laren al segon pis, mentre després dels tres anys d'internat, em vaig quedar a viure amb ma iaia Cinteta i el iaio botiguer al primer, com si fora el seu fill únic. Gaudia de molta llibertat però sempre amb l'ull del pare a sobre; recordo que, quan arribaven els butlletins de notes amb suspens, especialment de Matemàtiques, no s'estava de llevar-se a les set del matí, baixar al pis de sota, despertar-me i asseure's vora meu amb el llibre obert. Durant aquells anys van morir els dos iaies: Pepe Raga, el botiguer, el 31 de maig de 1958, als 67 anys; i Pepe Bayerri, el pagès, el 23 de desembre de 1960, als 73 anys. Pocs mesos després, mentre estava al cine Goya, va morir fulminat per un atac de cor el tio Enrique Raga, que vivia, acollit per sa cunyada la iaia Cinteta, a "la muntanya" al Pla d'Abaria; fou un fet molt comentat.

El 8 de juliol de 1960 es realitzaren a l'Institut de Tortosa els exàmens de final de Batxillerat, l'anomenada Revalida de sext. Vaig aprovar. Al cap de dos dies ens acomiadàvem del Col·legi. Pocs mesos després de sortir del Col·legi començà la meua relació amb el Patronat que marcava la següent etapa de la meua vida.

S'intueixen canvis en una societat sota control

Des de final de la Guerra a Tortosa hi havia una Comissaria de la Policia Estatal, que la gent anomenava "policia secreta" ocupava un pis confiscat de la casa del que havia estat alcalde republicà Joan Benet Piñana, vora la baixada del pont, alleshores retolat com a carrer de la Llotja núm. 1. Els policies eren els mateixos que varen tenir al seu càrrec les neteges polítiques dels primers

anys quaranta amb l'obsessió pels comunistes i els separatistes (com arreu d'Espanya). La policia era omnipresent i prepotent fins al punt que no es podia celebrar cap reunió de més de cinc persones, tret d'actes religiosos o festius, sense haver obtingut prèviament autorització governativa i amb la presència d'un agent de la policia, el que obligava a parlar en castellà. L'any 1955 la Comissaria es va traslladar al baixos de l'edifici del nou ajuntament amb, entrada pel carrer lateral davant Correus. La Guàrdia Civil tenia la seva caserna a la casa Franquet situada al xamfrà entre el carrer Cervantes i el carrer Berenguer, davant el Bar Chicote i el Banc d'Espanya. Aleshores era un palauet amb dues torretes i zona ajardinada davant la façana que seria graument mutilada el 1969. La nova caserna al barri de Ferreries no fou construïda fins el 1967. La repressió era el signe del temps. Amb les institucions tolerants i al servei del Règim, "la secreta" ho controlava tot, demanava la documentació a tot hora a qualsevol desconegut, escorcollava els domicilis particulars quan volia, obria la correspondència privada, detenia i torturava els desafectes i perseguia qualsevol intent de manifestació o organització política o laboral. La Guàrdia Civil tenia cura de l'ordre públic i dels delictes menors. Ho feia sense cap contemplació i els apallissaments a la gent marginada, especialment gitanos, rodamóns i pispes, fou constant. Fins a finals dels cinquanta, amb els primers jutges joves entrats per oposició, l'autoritat judicial havia estat una pura ficció còmplice amb les barbaritats del franquisme. El canvi, -el que s'anomenà apertura, en llenguatge posterior- però, fou molt lent i a nivell de carrer no es constata fins la mort de Franco.

La ciutat començava a experimentar canvis significatius; poc a poc deixava enrere el malson de la Guerra; els joves de menys de vint anys no l'havien viscut i els moments mes durs de la postguerra començaven a ser solament un record. La celebració el 1953 de la II Fira Extraordinària de Mostres (la I fou el 1928 durant l'alcaldia de Joaquim Bau), als espais de la nova urbanització de les Cases Barates a Ferreries fou el primer símptoma de que es volia apostar pel futur. Els anys immediats es produïren fets importants: creació de l'emissora Radio Tortosa que exercí durant molt anys un important paper de comunicació i cohesió del territori (1953); l'aparició dels setmanari "*Bajo Ebro*", el primer periòdic des de la Guerra (1955), fundat per José Mª Garcia Langelaan, substituït, dos anys després per "*La Voz del Bajo Ebro*" dirigit pel periodista Josep Tarrago Salvadó, que moriria el mes següent; la fundació del col·legi de la Immaculada per educar els fills de la petita burgesia tortosina i els propietaris benestants de l'ampli territori de la diòcesi (1953). A nivell polític fou important el nomenament, el febrer de 1957, del metge falangista Alvaro Bartlet Salva, per substituir l'alcalde de la postguerra Esteban Albacar Ferrando que ho era des de 1945. A final d'aquell mateix any hi haurien eleccions municipals amb entrada dels regidors Primitivo Forastero Vericat (de Camarles), Francisco Tena Prades, Francisco Pentinat Rojals, Joaquin Fabra Grifoll, Jose Llorca Seguí i Joaquin Prades Carrera, que amb els procedents de les eleccions de 1954, Joaquin Beltri Tomas (de Sant Jaume d'Enveja), Alfredo Sanchez Redó (de Campredó), Julio Garcia Carrera, Manuel Camos Borrás, José Tremoleda Centelles, José Gisbert Gas, Juan O'Callaghan Martinez, Sebastian Bertomeu Santiago i Juan Jose Gisbert Avellana. O'Callaghan fou el primer tinent d'alcalde i Camós i Tremoleda, els homes forts del govern municipal durant els tres anys

de mandat de Bartllet. S'intuïa ja que s'apropaven canvis importants a la vida local.

Els primers símptomes regeneracionistes es detecten sota l'alcaldia de Barlett, el setembre de 1959 coincidint amb les Festes de la Cinta, en que tenen lloc dos esdeveniments singulars: la III Fira Extraordinària de Mostres (sis anys després de la segona), inaugurada pel Ministre d'Economia Pedro Gual Villalbí, que portaren a Tortosa gent d'arreu. Coincidint amb la Fira es celebraren uns Jocs Florals presidits per l'alcalde de Barcelona José Maria Porcioles Colomer, on es premiarien importants treballs amb propostes econòmiques, socials, agràries i urbanístiques amb perspectiva de futur, a més dels habituals estudis històrics i de creació literària. Dos d'aquests treballs tindrien un caràcter emblemàtic: el complet i rigorós l'estudi que l'arquitecte Federico Llorca va fer sobre la planificació urbanística de Tortosa que fou base del primer Pla General d'Urbanisme de la ciutat, i la proposta de transformació agrària del Delta de l'Ebre que es faria realitat els anys següents. Aquest mateix any, però, es fa realitat la desaparició d'una de les institucions que havien estat emblemàtiques de la ciutat des de 1881, el Banc de Tortosa absorbit pel Banc Central.

Tres importants esdeveniments naturals marcaren la vida del territori durant aquest anys: la gran gelada del 3 de febrer de 1956, que es repetí a principis de març, amb 7 graus sota zero a Tortosa quan els arbres havien iniciat la floració, que va arruïnar l'agricultura de tota la zona i de la zona del Baix Aragó, molt vinculat a Tortosa pel comerç de l'oli; el període de sequera extrema la primavera i l'estiu del 1958 que va impedir que el camp rebrotés quan s'havia començat a recuperar; i, la darrera gran riuada, el gener del 1960, quan l'aigua de l'Ebre va sortir de mare, inundant tota la part baixa de la ciutat, amb un metre d'altura dins del Mercat.

Mentre, entre 1954 i 1966, l'organització del Sindicat vertical construïa grups de Cases Barates per diversos indrets de la ciutat ("Pintor Casanova", "Mariano Tornadijo" i "Germans Llasat", tots tres a Remolins; "Germans Cruells" a Ferreries i "Sant Antonio Abad" a Jesús, fins un total de 170 habitatges. Mentre, entre 1958 i 1962, es construïen 150 habitatges unifamiliars de planta baixa i pis, en filera tots ells amb pati interior individual, amb un grup escolar; l'anomenat "*Polígono 13 de Enero*" a l'entrada de Tortosa, pel Temple. El vector de creixement urbanístic més important de Tortosa durant aquesta dècada es situà a Ferreries que esdevé en poc temps el nou eixample de la ciutat on, a més dels grups d'habitatges esmentats i les altres actuacions de "*Regiones Devastadas*", l'ajuntament endegà la construcció del conjunt de les instal·lacions esportives municipals (1942) amb el camp de futbol i el velòdrom, aleshores un dels pocs existents a Espanya. Al cap dels polítics tortosins d'aleshores estava l'idea d'unir Ferreries amb Roquetes i Jesús edificant tota la plana per a configurar una gran ciutat de més de cent mil habitants. El projecte de la gran estació ferroviària de Ferreries al mig; i el primer pas consistent en la desviació del traçat ferroviari pel raval de Cristo, la construcció de murs per elevar el terreny i l'aportació de milers de tones de terra per formar la gran esplanada que tenia que acollir-la es situa en aquest context.

L'embranchida cultural

L'escolarització de la població infantil ja era un fet majoritari. Tortosa disposava d'escoles públiques (La Mercé, Ferreries, Remolins, Sant Llätzer i Cardenal Arce, pel que fa al casc urbà) i també de privades, tot i que aquestes darreres (Sant Lluís, Immaculada, Teresianes, Consolació i Salesianes de Remolins) en molt millor estat. L'any 1953 deixen d'impartir-se estudis de batxillerat al Noviciat dels Jesuïtes de Roquetes, que es traslladaria a Raïmat (Lleida) cinc anys després; essent aquest un dels motius de creació del Col·legi de la Immaculada atès que el Col·legi de La Salle no va voler incorporar estudis de batxillerat. Els "*Hermanos*" tancarien el seu Col·legi i deixarien Tortosa l'any 1957 després de mig segle de la seva arribada. També cal fer esment a les acadèmies d'estudis comercials com la Cots o la Almi i, com a reminiscència del passat, acadèmies personals on anaven els estudiants a repassos i recuperacions (mestres Ralda, Gonzalez, Duart, Valls, Menendez, Salmeron...), sense oblidar l'acadèmia de musica de donya Maria Cinta Fontcuberta.

A falta de mobilitat, el cinema segueix sent l'activitat d'oci per excel·lència de menuts i grans; Tortosa comptava amb diferents sales: el Goya, el Frontón, i el gran Teatre-Cine Coliseum, tots tres d'abans de la guerra; el Fèmina, construït el 1943; i, a partir de 1953, el Niza, a la plaça Alfonso. Els diumenges la tarda les cues eren espectaculars. Des de 1962, dilluns a la nit també al Centre del Comerç es projectaven pel·lícules. Aquests anys foren els de major embranzida d'aquesta entitat, la més potent i influent de la ciutat que arriba als set-cents socis, a més oberta a la col·laboració amb les altres associacions tortosins i a actes oficials i privats de tota mena. Per altra banda era freqüent la vinguda de companyies de revistes al Coliseum i al Frontón i la instal·lació de circs i teatres ambulants, principalment d'espectacles de varietes com "*El teatro Chino de Manolita Chen*", el "*Teatro Principe*" i, en especial el "*Teatro Argentino*" que regularment, totes les primaveres, feia estada de dos a tres setmanes al passeig de les bicicletes del Parc. Encara que també hi havia teatres ambulants seriosos com el "*Teatro Hermanos Largo*", dirigit per Pepe Escribano, que representaven obres popular de consum de Benavente, els germans Alvarez Quintero, Muñoz Seca, Joaquin Dicenta, Angel Guimerà, Eduardo Marquina, Pilar Millan Astray, Zorrilla i altres.

Tot i les poques iniciatives des del estaments oficials, aquests anys significaren un fort redreçament l'associacionisme i de la vida cultural de la ma de la generació nascuda a finals de la dècada dels vint i dels sector amb sensibilitat més progressista dins d'aquell context. La primera iniciativa dels sectors més catalanistes, tot i que amb molta prudència, és del juliol de 1945 a instancies de Joan Angelats Serra amb la constitució del Foment de la Sardana, amb la finalitat exclusiva d'organitzar audicions al parc durant els mesos d'estiu. El 1947 l'entitat consta com a secció del club de futbol i el setembre de 1949 deixa de funcionar. A nivell cultural, el punt de partença fou la creació d'una Comissió d'Homenatge al pintor Gimeno, el 1947, de la que derivaria, l'any següent, la fundació del Cercle Artístic, que organitzava conferencies, exposicions amb una secció de fotografia artística i aixopluga l'"Orfeó Tortosí" reconstituït aquells anys; i organitza la primera exposició col·lectiva d'artistes locals contemporanis. El 1949 es convocava per primera vegada la Medalla Gimeno de Pintura i el

concurs d'artistes novells. El 1951 es creava el Grup "Delta 51" promogut per Matias Ballester Cairat. La conseqüència, a efectes oficials fou que, l'any 1952, la Diputació de Tarragona a instàncies del diputat provincial i darrer cronista oficial de la ciutat, Manuel Beguer Piñol, es va veure obligada a crear l'Escola d'Art de Tortosa per donar resposta a aquestes inquietuds. El primer concurs de fotografia fou del 1956.

L'any 1955 s'havia fundat el Club Universitari, que aplegava els joves tortosins estudiants a Barcelona i que en els períodes d'activitats -especialment les vacances de Nadal i Setmana Santa- portava l'esperit, el neguit i les sensibilitats polítiques de la capital, trencant l'atàvic aïllament de la ciutat. Més elitista que el Patronat, també entitat per a joves, però més compromès políticament, des del primer moment "l'Universitari" fou lloc de cultiu per a les idees aleshores més avançades i punt de partença de les joventuts vinculades al PSUC. Per altra part, a principis de la dècada dels seixanta continuava actiu el nucli d'intel·lectuals a l'entorn de Francesc Gas Carpio, Maties Ballester, Manuel Beguer... que a meitats el 1955 havien recuperat, des del Circulo Artístico, la revista cultural "La Zuda" (abans la guerra Butlletí de l'Ateneu de Tortosa) i els mes joves Gerard Verges, Jesús Massip, Manuel Pérez Bonfill,... que creaven la revista d'assaig creatiu i literari "Geminis" (nº 1, juliol de 1952) de la que se'n van arribar publicar 43 números fins l'octubre de 1961. Fins i tot Matias Ballester va fundar el 1955 un Museu d'Art Contemporani de Tortosa que, a manca de suport oficial, tindria una vida molt efímera. Per les festes de la Cinta del 1958 l'ajuntament aconseguí portar a Tortosa els anomenats Festivals de España, amb les obres Alejandro Margo i Ondina i la participació, entre altres d'Adolfo Marsillach i Amparo Soler Leal. El 1955, neix "Cantaires de l'Ebre", que recull la tradició de les entitats obreres i populars d'abans de la Guerra, de la que s'escindiria dos anys després "Cantaires del Delta" de la ma de Joan Angelats Serra. També eren molt populars les activitats esportives organitzades pels clubs constituïts aquells anys: Club de Tennis (1942), Club de Futbol (1942), Club de Rem (1946), Peña Ciclista (1949), UEC (1952)...

El setembre de 1956 l'Institut de Batxillerat, tornava a l'edifici de l'antic Seminari al carrer Moncada després de dos anys d'obres de rehabilitació. A catedràtics de la talla intel·lectual de Mossèn Manyà, José Pena, Eduardo Cuellar, Rafael Candel,... s'afegirien professors joves com Teresa Cid, Manuel Pérez Bonfill, Maria Rosa Nogués, Lluís de Torres, Teresa Ferrer..., realitzant una activitat substitutiva de la mancança existent. L'Institut relligà amb la vida cultural del país: a l'abril de 1961, a la sala d'acte es presenta l'Escola d'art Dramàtic Adrià Gual de la ma de Ricard Salvat i Maria Aurèlia Capmany, amb escenificacions d'obres d'Espriu i de Jean Cocteau entre altres. El mateix any, sota l'impuls de Jesús Massip, director del Museu-Arxiu Municipal des de l'any anterior, se celebrava a l'església de Sant Domènec la Vª Assemblea d'Estudis Comarcals que aplegava a Tortosa a gent del món de la cultura de tot Catalunya.

El 1956, Radio Tortosa crea un grup de Teatre, dirigit per Rodolfo Lamote que interpreta obres radiades i també escenificades. Per la seva part, el mateix any, l'Orfeó Tortosí, reconstituït al si del Cercle Artístic, posà en marxa un Quadre Líric, dirigit per Josep Faiges Agramunt, que obté el primer premi al concurs nacional de Sarsueles de 1959 i durant uns anys representa, cada temporada

una obra nova al Teatre Goya. L'afecció per la sarsuela era tan gran que l'any 1957 quan el baríton Marcos Redondo feu una gira de comiat artístic per tota Espanya va romandre cinc dies a Tortosa presentant obres diferents, amb el Coliseum ple a vessar. L'any 1943 s'havia fundat la banda de Musica municipal i amb musics de la banda es crearen a més de dues orquestres de ball: la "*Virginia*" i la "*Batavia*" aquesta darrera amb música de jazz. El director de la Banda i anima de la "*Batavia*", Joan Monclús, fou figura destacada per haver estat l'autor de la música del Pasdoble Tortosa esdevingut l'himne de la ciutat.

A banda de les associacions culturals i esportives i activitats esporàdiques, no hi havia llocs d'esbarjo. L'existència de discoteques no fou autoritzada fins finals dels seixanta; estava prohibida l'entrada de menors de 18 anys als bars i fins i tot era mal vist que les dones no anessin acompanyades d'un home. A manca de mitjans per a desplaçar-se, les úniques possibilitats d'esbarjo eren el cinema i el passeig. Al matí la gent acudia en massa al passeig central del parc; amunt i avall. A la tarda era el carrer Cervantes on anava tothom entre el carrer Sant Blai i el mur de l'estació, una volta i un altra a pas de processó, centenars de persones especialment joves. Mentre, els "senyors tortosins", sempre distants, aplegats al Club de Tennis, davant del Cine Goya, s'ho miraven amb condescendència sota un rafal envidriat asseguts als seus seients de pell.

A la Tortosa dels anys quaranta i cinquanta hi havia un petita minoria de rics, amb cognoms coneguts i de vegades temuts als que s'afegien nouvinguts com notaris, metges, jutges i altres alts funcionaris, identificats amb el clericalisme i el franquisme, que eren els que ho dominaven tot. Una classe mitjana molt limitada i encara incipient formada pels botiguers i autònoms, que intentaven incorporar-se als llocs d'influència amb permís dels poderosos; i una immensa majoria de treballadors a jornals, dependents, administratius, empleats a bancs i oficines, ferroviaris, assalariats a tallers, cambrers, paletes i gent d'ofici, que vivien molt modestament en general a barris superpoblats com Santa Clara, Garrofé, el Rastre, Remolins, Raval de Llet i Ferreries, o als horts dels voltants de la ciutat, que tenien molt poca influència en la vida col·lectiva.

Capítol II Intents d'emblanquinar la dictadura (1961-1967)

Dècada dels seixanta i obertura al món occidental

La dècada dels seixanta fou la de la carrera de l'espai, la de la guerra del Vietnam i la descolonització d'Àfrica. Si bé el primer satèl·lit artificial en òrbita fou soviètic (1957) i el primer astronauta també rus (1961), en tots dos casos va anar seguit de la replicació americana. La competició va durar els anys següents: qui feia la primera volta a la terra, qui col·locava dos naus simultànies, qui una tripulació de dos homes, qui el primer vol controlat des de la nau, qui la primera dona, qui feia més òrbites i s'hi estava més temps. La URSS també anà per davant en arribar a la Lluna (1966), però la nau no anava tripulada; fou tres anys després, el 23 de juny de 1969 que l'americà Neil Armstrong, es convertí en el primer humà en posar el peu a la Lluna.

Fet significatiu d'aquests anys fou el de la descolonització. Entre 1960 i 1966, a més d'altres països al Carib i Oceania, un total 24 territoris africans obtenen la independència de les seves metròpolis, en especial Gran Bretanya i França. Aquest fet, alhora d'endegar una dinàmica de confrontació entre els nous estats amb fronteres sovint artificials, modificà el panorama polític mundial i el marc d'aliances entre les grans potències en un moment en que continua la "guerra freda". Els anticomunistes intenten envair Cuba, la URSS promou la construcció del mur de Berlín (1961), començava la guerra del Vietnam (1960) que es perllongaria durant dotze anys. Entre el 5 i el 10 de juny de 1967 esdevé la que fou anomenada "Guerra dels sis dies" en que l'exèrcit d'Israel derrota les tropes d'Egipte i altres països àrabs aliats iniciant un conflicte encara viu. Poc abans (1961), 29 estats, encapçalats per l'Egipte de Nasser, la Iugoslàvia de Tito i l'Índia de Nehru, constitueixen a Belgrad la Conferència dels països no alineats, a la que s'incorporarien molts dels nous estats africans. Com a reacció al risc de guerra nuclear arran la crisi dels míssils a Cuba (1962), nasqué un horitzó pacificador, endegat a principis del 1963 però que quedà avortat aviat per la desaparició dels tres grans líders mundials que apostaven pel diàleg el papa Joan XXIII mort el mes de juny, John F. Kennedy assassinat el novembre d'aquell any; i Nikita Jruschov destituït pocs mesos després. A l'amèrica llatina els moviments revolucionaris avancen alenats per l'exemple de la revolució cubana, fins la mort del Che Guevara a Bolívia (1967) però les forces de la dreta reaccionen imposant dictadures militar mitjançant cops de força a Brasil (1964), Argentina (1962 i 1966) i Bolívia (1969). A finals de la dècada, les nacions derrotades de la Guerra Mundial, Japó i Alemanya, s'havien consolidat ja com les grans potències econòmiques mundials, darrera dels EUA, en detriment especialment de la Gran Bretanya i per sobre de la URSS. Per la seva part, acabat el concili vaticà II (desembre de 1965) s'obre un període de desplegament de les seves resolucions, conduït pel nou papa Pau VI, que afectarien molt la vida de l'església. En aquest context, el febrer de 1966 es constitueix la *Conferència Episcopal Espanyola* que tindria gran incidència pública els anys següents.

Durant la dècada dels seixanta a Espanya es produí un desenvolupament econòmic caracteritzat pel ràpid creixement dels sectors de producció de béns

de consum i el creixement anàrquic de l'economia. L'arribada a les àrees metropolitanes (Madrid, Barcelona, Bilbao,...) de milers d'immigrants procedents sobre tots d'Extremadura, Andalusia, Castella i Aragó, es reflectí en l'estructura social i urbana de les capitals, alhora que donà a les empreses espanyoles mà d'obra abundant i barata. Cal destacar també les importants fonts d'ingressos procedents del turisme i dels emigrants exteriors. Tot plegat fa que la societat experimenti una gradual transformació i que aparegui i es consolidi la nova classe mitjana amb un nivell de vida i de consum impensable abans. Tot i la manca de llibertats individuals i col·lectives, la gent es troben confortablement instal·lats en el règim per la millora econòmica, les condicions de vida, la incorporació al consumisme capitalista i l'ordre interior, tot adequadament enaltit per les intenses campanyes propagandístiques sota el lema "*25 años de paz*", que anà acompanyat de diversos indults que permeteren sortir de la presó centenars de represaliats polítics. És l'anomenat franquisme sociològic que esdevingué dominant fins la transició i arraonaria els neguits rupturistes de la limitada oposició democràtica interior i exterior.

Hi ha però, una part significativa dels sectors obrers als entorns de les grans ciutats, per als que les millores en els nivells de consum no es correspongueren a les de la qualitat de la vida, o simplement a les necessitats de serveis públics. Entre el 1962 i el 1964 hi hagué una revifalla dels sindicats obrers de classe, naturalment clandestins, que rel·lançaren el moviment obrer. La unió entre cristians i comunistes originà el naixement de Comissions Obreres a Catalunya (1964), sindicat que arribà a ésser el més fort, al costat de la CNT, a certa distància la UGT i la minoritària USO, sense comptar els organismes obrers confessionals, com la HOAC i la JOC. Els sindicats de classe, dirigits majoritàriament per obrers procedents de l'emigració interna assumiren a partir d'aquests anys el fet nacional català, la qual cosa els menà a col·laborar amb els partits i forces catalanistes. La columna vertebral de la societat espanyola i catalana era, com ja s'ha explicat, la classe mitjana emergent, aliena encara a qualsevol aventura política d'oposició al règim.

Un cop incorporat l'estat espanyol al mercat capitalista internacional, hom plantejà el problema de la seva entrada a la Comunitat Econòmica Europea; les converses obertes des del 1962 per aconseguir un tractat d'associació, pas previ a la plena integració, donaren lloc a un procés d'acords preferents (1965-70), tot i que l'oposició al regim assolí un significatiu acord a la seva reunió de Munic (maig de 1962) aprovant un manifest on es demanava a la CEE no acceptes la incorporació d'Espanya fins que no canviés el sistema polític. El nou govern del 1962, després de les vagues de la primavera, suposà canvis econòmics com l'aprovació del I Pla de Desenvolupament de Lopez Rodo (1963), un intent d'apertura informativa (Llei de Premsa de Fraga, 1966), d'obertura religiosa (Llei sobre la Llibertat Religiosa a l'ensenyament), certa tolerància sindical, però, alhora, un reforçament coercitiu i policial. El més significatiu intent d'emblanquinar el règim es produeix però amb la promulgació de la *Ley Orgánica del Estado* (1967) una mena de pseudo-constitució dictada que establia unes directrius formalment oberturistes que mai es concretaren. La realitat fou diferent: el projecte d'associacionisme polític fou apartat, s'endurí la llei d'objectors de consciència, llei sindical intervencionista i la llei d'ordre públic. En positiu es produí la reforma del codi penal, llei de convenis col·lectius

i modernització a fons de l'administració pública. Per altra banda, s'acollaven jurídicament aparells institucionals per garantir la continuïtat del règim com el Consell del Regne, la presidència del govern, i successió a la *Jefatura del Estado*. En aplicació d'aquesta darrera, el 26 de juliol de 1969 el príncep Juan Carlos de Borbon, que set anys abans s'havia casat amb la filla del rei de Grècia, fou designat successor de Franco com a futur Rei, proposta ratificada per las *Cortes Españolas* previ jurament d'adhesió a les Lleis Fonamentals i als Principis del *Movimiento Nacional*, es a dir al ideari franquista.

Els primers anys seixanta vistos per un adolescent inquiet (1961-64)

En acabar el batxillerat, l'octubre de 1960 vaig començar l'anomenat curs Pre-universitari, que, en tota la província, solament s'impartia als instituts de Tarragona, Reus o Tortosa. El de Tortosa estava aleshores al vell edifici del carrer Moncada que havia estat apedaçat feia pocs anys i encara feia olor de nou. Per a mi fou el que ara en diríem una mena d'any sabàtic, de total droperia. Acostumat a la disciplina del Col·legi no vaig encaixar l'ambient de llibertat que es vivia a l'Institut; aquí si hom volia estudiar ho feia i si no, no; ningú controlava ni deia el que calia fer. Jo no vaig fer res. Vaig dedicar-me a llegir molt, autors com Delibes, Sanchez Ferlosio, traduccions de Marcel Proust o Alberto Moravia i, a través de Josep Pla i la revista "*Destino*" vaig descobrir la meua vocació periodística, mentre els versos d'Espriu i "Solitud" de Víctor Català em feren descobrir la meua llengua que mai havia estudiat. Cada dia per la tarda anava al Bar del Parc a jugar a les cartes amb els amics, dos dies a la setmana al cinema i, al capvespre, a passejar amb l'Àngels, una xiqueta del institut, dos anys més jove, que feia cinquè, a la que com a gran conquesta vaig aconseguir donar-li una besada a la galta un dia de romàntica excursió a la fonteta del Pare Bruno, ara inexistent, endins del barranc del Rastre. Matèries com les matemàtiques, la Física o la Química em resultaven del tot delirants i sovint no anava a classe. Els temes de literatura i filosofia eren monogràfics i aquell any va tocar Góngora i l'existencialisme, respectivament, impartits per Manolo Pérez Bonfill i el director Eduardo Cuellar Bassols, resultava més mengívol, però igual d'avorrit. El resultat fou que no vaig passar el curs.

A meitats d'aquell any, però, vaig entrar en contacte amb el Patronat, un centre recreatiu i cultural pertanyent a l'església amb fama d'estar vinculat al carlisme tradicionalista. Era un dels pocs llocs d'acolliment per als joves d'aleshores; situat al bell mig de Tortosa, vora la plaça de l'Àngel, hi havia un petit bar, on, per cert, el seu encarregat, el senyor Marcos, alhora administrador del Mercat, feia uns entrepans boníssims; hi havia billars, ping-pong, tele, biblioteca on es podia llegir "*El Correo Catalan*", "*Diario Español*" i "*La Voz del Bajo Ebro*", a més de la revista "*Ecclesia*", sala de jocs, unes balconades immenses al carrer Mercaders i al carrer sant Blai, dues sales de cinema, per als grans i per als petis, on anàvem indefugiblement els diumenges a la tarda, i canxa de basquet al pati on feien també sopars i revetlles per les festes estiuenques i on s'accedia també des de la pujada de Sant Francesc. Al pis de sobre eren els despatxos dels moviments cristians de l'anomenada *Acción Católica*.

A banda del Patronat la joventut solament es podia aixoplugar al local del *Frente de Juventudes*, la branca juvenil del partit únic *Falange Española*. Estava situat a la seu del partit, al carrer Teodoro Gonzalez i sota mateix hi havia un ampli local amb "futbolins". A l'hora de triar entre *Falange* o Carlisme em sentia més a prop d'aquests darrers, potser per la influència dels germans Polo, que serien els meus cunyats. Convidats per ells vaig assistir a reunions de les joventuts carlistes amb les que em vaig arribar a involucrar. Recordo, a més de Carlos i Jesús Polo, a Antonio Palomo, Pepe Carbó, Joan Andrés Jardí, Lluís Jardí, Jaume Arasa i José Luis de las Heras; del meu curs vaig intentar arrossegar a José M^a O'Callaghan, Javier Ladron i Agustí Lopez Rabasa, entre altres. Varem constituir la *Agrupación de Juventudes Tradicionalistas de Tortosa*, de la que Toni Vallés i jo n'eren els secretaris El 25 de juliol de 1958, s'havia convocat el I Aplec Carlista de Tortosa amb pujada a peu a Mig Camí, tots amb la boina roja i portant el banderí amb la creu de Borgonya que guardava l'advocat Llopis al seu despatx. Varem acudir set o vuit i la gent ens mirava encuriosida. Vint anys de franquisme havien aconseguit que la gran majoria de la gent es consideres del tot aliena a qualsevol qüestió que fes olor de política. A més a més, com aleshores anava a classe d'anglès al mestre Lluís Duart, carlista reconegut i militant actiu, aquest cuidava també d'alliçonar-me adequadament.

Hi havia també el Club Universitari, però a més de fer activitats solament en períodes de vacances, molts dels seus socis eren fills de la burgesia benestant tortosina, que eren els que podien anar a la universitat. La classe dominant tortosina, sempre prepotent, elitista i menyspreadora de la resta, actituds que havien tramés a molts dels seus fills tot i que aquests amb vernís progre. El club era laic, democràtic i esquerrà, mentre el "Patronat" mantenia encara el seu estigma clerical, autoritari i dretà. Al gener de 1963 hi va haver-hi una renovació generacional a l'"Universitari" i entra una nova Junta més jove presidida per Carlos O'Callaghan amb Pito Bahima, José Mª Baiges, Felipe Climent, Mari Carme Beguer, Marita Gil, Maria Cinta Dalmau, Jose Luis Albacar, Joaquim Vallès, Lluís Jardí, Antonio Beguer, José M^a O'Callaghan, Jose Mª Dalmau, Carles Fornos, Nestor Ladron i Alfonso Gil. El Club s'abocà a promoure activitats culturals de nivell.

Jo no vaig tenir relació amb l'"Universitari" fins anys després. L'any 61 vaig començar a sovintejar el local del Patronat i m'hi vaig fer soci per poder anar a les sessions dominicals de cinema i per alternar amb les noies de la meua edat que es movien per la casa; aleshores estava interessat per Marita Ferré que acabaria aparellant-se i casant-se amb Daniel Blanch. Al Patronat vaig conèixer a mossèn Joan Antoni Martínez, des de feia un any consiliari els joves catòlics, amb qui em vaig fer mol amic; era el meu conseller i confessor; ell em va convèncer per anar a Vic a una iniciativa recent de renovació cristiana anomenada Cursets de Joventut. Els primers mesos d'aquell 1961 ja havien anat una desena de tortosins i els dies 19 a 21 de maig es celebrava el 26è curset a Hostalets de Balanyà. Mn. Martínez em va convèncer per anar-hi. Aquell viatge tingué per a mi un caràcter iniciàtic i m'afectaria per a sempre. Mai havia visitat la Catalunya profunda i Vic n'era l'exponent més significatiu; a Tortosa la gent parlava en català però ningú l'escrivia, i fins aquell mateix any no havia vist ni llegit mai un text en català. A Vic vaig descobrir que es podia

viure, treballar, llegir, escriure i també pregar en català. Aquest descobriment fou el punt de partença del compromís per Catalunya que ha estat una de les constants de la meua vida. L'impacte fou tant gran que a Vic mateix em vaig comprar un diccionari Castellà-Català (Miquel Arimany); em va costar 75 ptes i encara en faig ús. Des d'aquell moment, tot i les incorreccions, vaig decidir escriure sempre en català a tots aquells a qui parlés en català, també a la gent de la província de Castelló; no ho feia ningú (ni els mossens amb qui em relacionava Martínez i Gonell, ni cap dels amics i companys). Que escriguis en català a molts els cridà l'atenció i ho consideraven exòtic.

Fou durant els tres dies d'estada a Vic, per boca d'algun dels companys participants a la trobada, que em vaig assabentar que hi havia un jove, anomenat Jordi Pujol a la presó, per manifestar-se catalanista i de tantes altres figures de les que mai havia sentit dir res, com tampoc de la campanya esdevinguda la tardor de 1960 fins aconseguir la destitució del director del diari *La Vanguardia*. Així estava la Tortosa dels anys cinquanta. Vaig tornar sensibilitzat i em vaig començar a interessar per fets i noms que fins aleshores havia ignorat del tot. De la ma de Manolo Perez vaig descobrir una col·lecció de llibres en català, *l'Editorial Selecta*, amb Josep Maria Espinàs i el seu *Viatge al Pirineu de Lleida* però especialment, l'any següent, *Viatge al Priorat*, que vaig assaborir sobre el terreny els mesos a venir quan visitava aquella comarca.

Procedent d'un col·legi religiós on va arrelar una formació profundament cristiana, no fou difícil que m'identifiqués prompte amb la militància cristiana i vaig esdevenir una persona practicant, que anava a missa cada dia, passava hores de meditació a la capella i llegia el "*Camino*" d'Escriva de Balaguer com si fora la Bíblia, tot amb el referent del Patronat i Mn. Martínez com a inductor espiritual. Els mesos següents jo vaig ser la persona que tenia una relació més directa amb ell. Cada matí, a dos quarts de nou, anava a la missa que celebrava a la Catedral, on era vicari; després, mentre es menjava un entrepà a un racó de la sagristia xerràvem de les coses del dia. Moltes vegades, a meitat matí, anava a les dependències de la cúria, on treballava d'oficinista per donar-li compte d'algun encàrrec per be que ell em demanava fora molt prudent atès que es sentia vigilat en les seves iniciatives; al capvespre, ens trobàvem al Patronat. Malgrat al setembre vaig començar els estudis a Barcelona, la meua vinculació amb Tortosa, els cursets de joventut, mossèn Martínez i el Patronat continua sent molt viva. Els dos primers cursos no viatjava gaire, entre altres qüestions pel preu dels bitllets de tren, però, a partir del tercer any, venia molts caps de setmana cosa que no era habitual entre els estudiants.

Catalunya la resistència des de la cultura

El Concili Vaticà II i els canvis que anava introduint el nou papa Joan XXIII es va viure a Catalunya amb expectació, atès la important influència social que tenia l'Església. Gregorio Modrego Casaus, referent del nacionalcatolicisme franquista, portava ja vint anys al front de la diòcesi de Barcelona i bona part del clergat jove esperava la seva jubilació confiant amb nous aires renovadors. Els cristians inquiets seguien les sessions conciliars celebrant les resolucions a favor de la participació dels fidels, l'adaptació de la disciplina i els mètodes,

l'ecumenisme, la renovació moral, l'obertura dels nuclis de poder, la integració en la vida civil i, el reconeixement de les cultures locals com a vehicles d'evangelització. Paral·lelament els moviments seglars, començaven a definir unes organitzacions pròpies (HOAC, JOC, JAC,...) superadores de l'antiga *Acción Católica* i cada cop més distanciades de les estructures vigents fins aleshores. L'aparició de les comunitats cristianes de base i el fort arrelament entre les poblacions immigrades dels barris industrials feien trontollar l'equilibri del sistema.

La dreta franquista comença a adquirir consciència del seu retrocés i promoué respostes de gran crispació com la decisió del govern d'expulsar d'Espanya a l'abat de Montserrat Aureli Mª Escarré per les seves declaracions al diari "*Le Monde*" (1963), o la violència dels sectors més reaccionaris el mes següent amb l'assalt del Casal de Montserrat del carrer Arcs de Barcelona. El febrer de 1966, dos mesos després de la clausura del concili, el nou papa Pau VI nomenava arquebisbe de Barcelona al castellà i fins aleshores bisbe d'Astorga, Marcelo González Martín. La decisió creà malestar entre sectors cristians que, interpretant les resolucions del concili, van endegar una campanya en demanda de bisbes catalans. La violenta dissolució per la policia de la manifestació d'un centenar de capellans, que demanaven el cessament de les tortures als detinguts (11 de maig de 1966), suposa la ruptura definitiva entre el clergat de base i el règim franquista a Catalunya. A partir d'aquells fets i des d'aleshores, parròquies, convents i cases rectorals esdevingueren llocs de trobada i reunió de l'oposició política al franquisme sense distinció d'ideologia. Quedava clar que la primera institució oficial que escapa al control directe del règim fou l'Església que, amb l'àmbit de la cultura, acabaren esdevenint punta de llança del procés de canvi, sota la tutela i sovint la complicitat del clergat.

Pel que fa a la vida cultural de Catalunya, a partir dels darrers anys cinquanta i especialment dels seixanta nasqueren diverses institucions, com Òmnium Cultural (1961), que alhora promoué la recuperació de l'Institut d'Estudis Catalans. Molt sovint, però, es varen veure obligades a aixoplugar-se en centres i entitats catòliques -amb un estatut jurídic i legal especial derivat del Concordat amb el Vaticà- per tal de poder resistir la repressió oficial. La revista "*Serra d'Or*", editada pels monjos benedictins de Montserrat -un dels nuclis bàsics de la recuperació cultural d'aquests anys- fou la primera mostra prestigiada arreu d'Europa d'una cultura que reviscolava. Els premis literaris també fomentaren el conreu literari i aglutinaren els escriptors. A la universitat, sobretot a les facultats de Dret, Filosofia i Lletres i més tard Arquitectura, sorgiren nuclis, com l'encapçalat per l'historiador Jaume Vicens i Vives, que trencaren amb la cultura oficial.

El 19 de desembre de 1961 al local del CICF de Barcelona hi ha el primer recital del grup "Els setze jutges", que suposa l'arrencada de la Nova Canço com un moviment que popularitzà aquesta recuperació fins a convertir-se en una de les vies reivindicatives populars. El primer premi del Cinquè Festival de la Cançó Mediterrània (1963) amb la cançó melòdica "Se'n va anar" interpretada per Salomé i Raimon, per primera vegada en català des de la Guerra, fou el punt més àlgid, mentre l'expressió reivindicativa, amb projecció estatal i europea, esdevingué quan el cantant escollit per representar Espanya

al Festival d'Eurovisió, Joan Manuel Serrat, es nega a fer-ho si no podia ser en català (1968). El 1964 fou emès el primer programa en català per televisió (l'obra teatral "La ferida lluminosa" de J.M^a. de Sagarra) en desconnexió per a Catalunya de la programació única de TVE a partir del centre de producció de programes instal·lat a Miramar el 1959.

La renovació pedagògica tingué un motor important en l'Escola de Mestres Rosa Sensat, que fou creada el 1965. Aquest redreçament fet a empentes i rodolons fou sistemàticament obstaculitzat per una implacable persecució governamental que reprimia tant les llibertats democràtiques com les expressions culturals catalanes. L'aldarull nacionalista al Palau de la Música Catalana (juny de 1960), quan el públic en feu entonar el "Cant a la Senyera", en presència d'alguns ministres, el que comportà la detenció, processament i condemna de Jordi Pujol; la campanya fins aconseguir la destitució del director del diari "*La Vanguardia*" Luis de Galinsoga, que ho era des del 1939, per les seves manifestacions de menyspreu contra el català (tardor de 1960); i la clausura d'Òmnium Cultural, tots tres fets de 1963. La brutalitat repressiva contra els aïllats intents d'oposició al règim augmentà posant fi a una etapa de certa liberalització cultural especialment pel que fa al tema de la llengua catalana. Des de 1969 el règim es tanca i torna a mostrar una actitud de duresa tant en la vessant política com en les qüestions relatives al fet català.

A finals dels seixanta nasqueren, arreu dels països occidentals, moviments socials alternatius entre la joventut, substancialment contestatari al model de sistema de postguerra que s'estava consolidant. La societat civil entrava en crisi i s'iniciava un procés de canvis, de fet, però no esclataria fins gairebé el final de la dècada amb els esdeveniments de 1968 i 1969. A Catalunya es va viure un episodi de revolta juvenil amb l'anomenada Caputxinada quan mig miler de joves estudiants i professors es van tancar del 9 a l'11 de març de 1966 al convent del caputxins de Sarrià per crear el Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona. Entre els assistents hi havia Salvador Espriu, Ernest Lluch, Oriol Bohigas, Antoni Tapies, Ricard Salvat, Maria Aurelia Capmany, Joan Oliver....El setge i posterior assalt al convent per la policia, manada pel comissari Vicente Juan Creix, i el processament i empresonament de molts dels assistents, engegà un moviment de solidaritat política i ciutadana, germen de la lluita antifrancista dels anys següents

Tanmateix començà a moure el panorama polític antifrancista i a quallar, encara que molt minoritaris, els primers esforços unitaris entre les forces polítiques catalanes que fins aleshores s'havien mirat sempre amb mutus recels. Poques setmanes després de la Caputxinada es constituí l'anomenada Taula Rodona, primer organisme unitari de les forces polítiques, que originà altres plataformes de mobilització com el Comitè Català per a l'Amnistia, la Comissió Catalana d'Ajut als Presos Polítics, el Comitè Català Pro-Vietnam, el Comitè Onze de Setembre, etc, així com noves institucions, com és ara Agermanament i CIDOB (Centre d'Informació i Documentació Internacionals de Barcelona) que establiren fermes lligams amb països del Tercer Món com Xile i el Camerun.

Els anys previs a la transició des de Tortosa

Si a finals els cinquanta el franquisme sociològic estava consolidat arreu del país, molt més encara a Tortosa pel fet de tractar-se d'una societat tancada en si mateixa, amb poca relació amb el centre dinamitzador que era Barcelona, sense nuclis obrers significatius, controlada per l'elit conservadora revengista guanyadora de la guerra i per la gran influència de l'església fermament identificada amb el sistema. Els primers signes de confrontació no apareixerien fins principis dels setanta de la mà de sectors procedent de la burgesia local que començava a reconvertir-se. Els impulsors del regeneracionisme superador del desastre de la postguerra fou generacional: eren els fills dels capdavaners de la dreta d'avantguerra. S'aplegaren a l'entorn del fill de Bau, Fernando (que entrà en política com a diputat provincial l'any 1958), resident a Tortosa des de 1952 on dirigia els negocis familiars del ram de l'oli. Amb ell formaren pinya el secretari de la Cambra de la Propietat i periodista David Català; l'advocat Felipe Tallada, el notari Miguel Hernández, el terratinent José Lluch i altres com Antonio Muñoz, Lluís Mestre, José Bel, Pepe Montserrat, Miguel Tuñí, Mariano Mur, José Diego Mora, Manuel Camós... i un sector reduït de botiguers, petits industrials i professionals òbviament de dreta, tots a la franja entre els trenta i els quaranta anys.

Foren ells qui l'octubre de 1960 potenciaren l'accés de l'industrial Joaquim Fabra Grifoll a l'alcaldia, el mes següent van haver-hi eleccions municipals que suposaren l'entrada al consistori de Manuel Castellà Goday, Felipe Tallada de Esteve, Juan Navarro Navarro (de La Cava), Jose Mª Benet Matheu, Jose Montfort Roig, Juan Ballester Puig, Jose Lluch Abella, David Català Franquet i Jose Montserrat Cavaller, que, amb Primitivo Forastero, Francisco Tena, Francisco Pentinat, Jose Llorca Seguí i Joaquín Prades, que ja hi eren, constituïren el primer ajuntament de la nova època. Castellà, Tallada, Lluch, Ballester i Català serien els cinc tinents d'alcalde. El nou equip representà un esforç per modernitzar la ciutat i augmentar la incidència institucional; malgrat això es trobaren amb les primeres tensions produïdes per la voluntat segregacionista dels nuclis del delta com a reacció a la nefasta gestió i l'abandonament de que havien estat objecte pels anteriors ajuntaments. La primera visita de l'alcalde Fabra a La Cava, el gener 1961, poques setmanes després de prendre possessió, va acabar amb aldarulls per la revolta dels veïns; va intervenir la Guàrdia Civil, però sense conseqüències perquè darrera dels manifestants hi havia la gent local de la Falange. S'endegava un llarg procés que culminaria amb la segregació de mes de la meitat del terme municipal: La Cava i Jesús i Maria (Deltebre), Camarles, Lligallos, L'Enveja i Montells entre 1978 i 1979; i L'Aldea el 1983.

Aquests anys les terres de l'Ebre gravitaven sobre una doble polaritat; la zona de Ribera d'Ebre, aleshores no reconeguda com a comarca, abocada a Reus; i el Baix Ebre, Montsià i Terra Alta sobre Tortosa. La influència d'aquestes ciutats als seus entorn territorials en els aspectes econòmic i polític, era molt gran. El 1963 havia estat l'any de la rehabilitació de Joaquim Bau Nolla. Bau, alcalde de Tortosa (1925-30), diputat durant la República en dues legislatures (1933 i 1936), líder històric de la dreta tortosina abans de la Guerra, membre del primer Govern de Franco a Burgos (1937), quedà totalment marginat de la

vida política des del 1939 per la seva vinculació monàrquica tradicionalista, les relacions comercials amb l'alemanya nazi i l'animadversió personal del cunyat de Franco Ramon Serrano Sunyer. Després de 25 anys d'ostracisme, el 1963 Franco el nomenà *Consejero Nacional del Movimiento*, el que portava implícit ser també *Procurador en Cortes*, equivalent a diputat dins l'estructura de la Dictadura. L'octubre de 1965 accedí a la presidència del *Consejo de Estado*, el 1967 a la presidència de la *Comisión de Presidencia y Leyes Fundamentales de las Cortes Españolas*, i l'agost de 1971 vice-president del *Consejo del Reino*, organisme que hauria de ser fonamental en el moment de la mort de Franco, per a transmetre el poder al seu successor, però ja sense Bau per la seva mort el 20 de maig de 1973 als 75 anys.

Amb el retorn de Bau s'inicia un període de notable influència política dels mandataris locals de Tortosa als centres de poder de Tarragona i Madrid, contrastant amb els anys anteriors d'inoperància i incompetència de la classe social dirigent com a conseqüència del fet que Tortosa havia quedat sense quadres dirigents per l'escapçament de les élites locals (tant polítiques, socials, intel·lectuals o econòmiques, de la dreta com de l'esquerra) pels fets sagnants de la revolució, la guerra i la postguerra. La freqüent presència de ministres del govern durant aquest anys, demostra la creixent influència política de la ciutat. Visites dels ministres d'Agricultura, Cirilo Canovas (1959 i 1961); d'Educació, Jesús Rubio (1960); d'Obres Públiques, general Vigón (1961); el d'Informació i Turisme, Manuel Fraga (1964); finalment, el propi General Franco acompanyat de varis ministres, per inaugurar el Monument a la Batalla de l'Ebre (21 de juny de 1966) enmig d'entusiasme popular en part induït però també amb una gran dosi d'espontaneïtat que ara es fa difícil d'acceptar. Franco va entrar a la catedral sota pali i el bisbe Moll pronuncia un discurs laudatori obligadament reflectit a tota la premsa del país; dies després, però, un grup de clergues, encapçalats pel canonge Manyà, criticaren durament l'actuació del bisbe.

Com a actuacions més destacades de l'alcaldia Fabra cal fer esment al Pla d'Escoles amb la construcció de 12 edificis escolars nous arreu del municipi (especialment a la zona del delta), que havia estat aprovat el 1957 però que no s'executaria fins 3 anys després; la construcció d'equipaments públic com l'ambulatori (1963), la Central telefònica (1964), la Secció Delegada de l'Institut a Ferreries (1966), la Caserna de la Guàrdia Civil (1965), la Casa de la Cultura (1968); el tram de mur de canalització de l'Ebre de Remolins (1966) o la continuació de les obres de l'estació ferroviària central de Ferreries, pel que fa a infraestructures i l'aprovació del Pla General d'ordenació urbanística de Tortosa-Roquetes (1964) condició exigida pel Ministeri de l'habitatge per tramitar la demanda d'un Polígon Industrial. Les previsions d'aquests anys eren que la ciutat experimentaria un important creixement en convertir-se en un dels pols de descongestió industrial de Barcelona; la crisi econòmica de finals de la dècada i la manca de suficient poder polític varen frustrar les esperances.

Per bé que no es constituí oficialment fins el 1962, ja el 1958 s'havia posat en marxa sota la presidència d'Antonio Muñoz Pellicer, el "*Consejo Económico Sindical del Bajo Ebro*", d'àmbit supracomarcal malgrat el nom (aleshores el concepte *Bajo Ebro* aplegava el que avui son comarques del Baix Ebre i Montsià) que constituí un important instrument d'estudi i participació en

projectes estatals de desenvolupament regional i un dels pocs d'àmbit no provincial. El *Consejo* treballà especialment en promoure la millora de les estructures agràries del Delta per transformar arrossars en cultius d'horta, l'anomenat *Plan de Saneamiento del Delta* que suposava l'actuació sobre 23.000 hectàrees; preveia construir un dic de protecció marina de 48 quilometres de longitud, drenatges per evitar la salinitat, col·lectors, emissaris, estacions de bombeig, camins i electrificació de tot el Delta. Fou elaborat per l'*Instituto Nacional de Colonización*, que obri una oficina a Tortosa i s'aprovà el juny de 1971 amb un pressupost fabulós de 2.213 milions de pessetes. Si bé mai es realitzà en el seu conjunt, moltes de les obres previstes s'anirien executant durant els anys següents amb finançaments diversos.

Inici dels meus estudis d'aparellador (1961-62)

El dijous 21 de setembre de 1961 mon pare va acompanyar-me a Barcelona a la pensió on viuria el primer curs. Era un ampli pis al carrer València núm. 129, 5a.planta, entre Casanova i Villarroel, un barri on s'allotjaven gran nombre d'estudiants tortosins que feien del Bar "*Dakota*" i Restaurant "*Xiu Xiu*" el centre de trobada. La mestressa es deia senyora Carme que devia ser vídua o separada pel fet es que vivia tota sola malgrat tenia una filla de la que no en parlava mai i una neta de 14 o 15 anys que estava interna a un col·legi de monges a la part alta de Barcelona i que acudia a visitar-la de tant en tant. Jo ho vaig saber només arribar perquè en ocupar la meua habitació i sortir a la terrassa del pati d'illa hi havia penjat un escampatall de roba interior de joveneta, de color rosat i teixit de seda o fibra transparent que m'impressionà no poc perquè mai n'havia vist. Potser emergia la meua obsessió fetitxista envers la roba interior femenina que m'ha acompanyat sempre; tenia encara 16 anys i havia viscut la meua adolescència al rígid col·legi religiós amb una educació malaltissa de prohibicions i tabús, especialment en matèria sexual, cosa que em marcava profundament els anys a venir.

Es va triar aquella pensió perquè hi havia altres tortosins i recordo que mon pare em posà sota la protecció de Juanito Gamundi, fill del farmacèutic, amb qui seriem amics durant molts anys. A la pensió de la senyora Carme, a més de Gamundi, que estudiava perit agrícola, hi eren Manel Castellà, per a enginyer; Pere Guerrero, per a metge; Enric Ferré, per arquitecte; un noi francès, que feia dret; un veneçolà negre que també feia medicina; i algú més que no recordo. En arribar vaig dir-li a mon pare que em volia quedar "per ambientar-me"; realment el que em feia goig era tastar la sensació de total independència. El primer dia que vaig estar sol a Barcelona em vaig considerar la persona més lliure del món i vaig començar a descobrir la ciutat caminant arreu pel barri vell; l'endemà fou per conèixer l'escola i matricular-me i dos dies després em vaig trobar amb la festa de La Mercè sense esperar-ho, ja començava a sentir-me sol. L'endemà me'n vaig anar cap a Tortosa fins l'inici de les classes quinze dies després; m'havia cansat d'aquella llibertat i d'una ciutat aleshores trista i bruta, molt lluny de l'estereotip que jo tenia. El lloc de la pensió era cèntric i ben comunicat ja que pels carrers Aribau i Muntaner pujaven i baixaven els tramvies, el que jo agafava cada matí per arribar-me a l'Escola era, crec recordar, el número 65, llargs, tancats i moderns anomenats "Chicago". Sovint,

en sortir de les classes, els estudiants en una mena de juguesca, ens col·locàvem als dos extrems del tramvia per començar a botar de forma simpocpada fins que fèiem saltar el trole amb la corresponent indignació del conductor que tenia que baixar per endollar-lo de nou; mes d'una vegada avisa a la policia però tot queda en un no res. La pensió costava 600 ptes. al mes i els menjars entre 14 i 16 ptes. Jo anava sovint al menjador del CADCI, a carrer Canuda on fins i tot alguna vegada, poques, però, vaig fer de cambrer a canvi del menjar i les propines

Volia estudiar la carrera d'Aparellador, no pas perquè em seduís gaire la professió sinó perquè no podia accedir a altre tipus d'estudis considerats superiors per no haver superat el curs Pre-universitari. Entre els diferents peritatges al meu abast el relacionat amb l'arquitectura era el que més em va interessar per eliminació per be que al cap d'un parell d'anys compaginaria amb el peritatge agrícola encara que només per un any, després vaig saber que Joan Manuel Serrat feia el mateix curs encara que no hi vaig tenir cap tracte. Fins i tot, vaig pensar en matricular-me de magisteri a Tarragona. La universitat dels anys seixanta era encara una prolongació de la universitat de la postguerra. Feia tot just quatre o cinc anys que les primeres facultats s'havien instal·lat a la zona de Pedralbes. Primer fou Dret, després Farmàcia i l'Escola d'Estudis mercantils i comercials i la quarta fou Aparelladors mentre endegaven les obres dels imponents edificis d'Arquitectura i Enginyers Industrials. Totes les demés continuaven al vell edifici de la plaça Universitat i els enginyers a l'Escola Industrial.

D'escoles d'aparelladors hi havia a Madrid, Barcelona i Canàries, raó per la qual la de Barcelona atenia alumnat de mitja Espanya, especialment bascos, aragonesos i valencians; per això els cursos eren molt nombrosos al menys sobre el paper. Al curs selectiu (la carretera es composava de quatre anys), hi havia matriculats cinc-cents i escriu per be que a classe no solíem superar el centenar i mig, això si molts ja s'hi estaven asseguts al terra o d'en peu pels laterals de la classe; insuficiències malgrat aquell era només el segon curs des de la seva inauguració.

Els records que tinc de la carrera son emboirats per la monotonia i el meu poc interès. Vaig coincidir al meu curs amb altres quatre tortosins Josep Lluís Granell, Silvia Mayor, Maria Teresa Vidal i Alberto Viñas, que ja vivia a Tarragona; a partir del segon curs ens varem anar separant perquè jo em vaig endarrerir un any. Això si, feia poques faltes a les classes, en especial a les primeres hores, començaven a les 8 del matí, per trobar lloc. Cap a les onze hi havia mitja hora de descans per esmorzar. Els tortosins ens trobàvem a un cap del passadís per cruspir-nos uns imponents entrepans, que a mi em preparava la tia Dolores i eren enveja dels primmirats barcelonins. Altres companys amb qui vaig tenir relació eren majoritàriament de comarques; recordo a Josep Dalmau Sala, de Barcelona; Joan Baldó Mañosa, de Sabadell; Joan Gastó, de Lleida; Eugeni Boada, de Valls; Jaume Benaiges, d'Igualada; Agustí Costa i Josep Mª Cullerell, de Berga; Joan Fusalva, de Martorell; i Jaume Rosell, de Tremp. Es a dir, una mena de front comarcal. Quan a professorat se'm va quedar a la memòria el de química al Curs Selectiu, un catedràtic de la universitat anomenat Baptista Vericat Raga, nascut a Ulldecona, que no dubto

em va aprovar en veure el meu cognom perquè de química mai n'he arribat a saber. La major part dels professors eren molt dolents, gairebé diria incompetents; aparelladors, alguns d'ells membres de la Junta del Col·legi de Barcelona, que donaven classes per treure un sobresou o per prestigi personal, però que no preparaven les lliçons ni es preocupaven de la docència. Un d'aquests, Camilo Doria Martí, es passava la meitat de l'hora de classe passant llista a un aula de prop de dos-cents assistents; així no li calia explicar res de Mecànica; un altre, Josep Mª Poudevida Vinyals, no va passar de dibuixar la secció d'un wàter dels que tenia al seu gran magatzem de distribució de la casa "Roca". Poques excepcions; els professors de dibuix, la nissaga dels Canosa i sobre tot Lluís Mª Pascual Roca, que impartia Geometria Descriptiva, una matèria feixuga que s'esforçava en fer-nos aprendre. Prompte vaig perdre interès per aquells estudis i m'ho volia deixar per emprendre alguna altra cosa com dret o lletres, però mon pare no em va deixar. "Primer acaba això i després fer el que vulguis". He de reconèixer que estava encertat, com tantes altres vegades. En qualsevol cas vaig acabar la carrera sense saber res de construcció i em va tocar començar a aprendre l'ofici de la pràctica diària.

El segon curs, 62-63, vaig deixar la pensió i em vaig posar a viure amb la tia Dolores Vidiella, germana de la tia Tresina ("la *chispes*") i de la mare de la iaia Cinteta. Era una dona ja molt gran i vídua que vivia en la que fou casa del porter d'una fabrica, ja enderrocada, al carrer Badajoz núm. 146, vora la plaça de les Glories amb un net orfe de mare com jo i fa o no fa de la meva edat. Voltant la casa, potser millor diriem la nau, que feia xamfrà, hi havia un gran solar sense construir. Era un lloc molt auster, sense aigua calenta ni calefacció, però em trobava be; disposava d'una habitació ampla i solejada orientada a llevant on podia estudiar al meu ritme. Cada matí agafava el Metro a l'Estació de Glories fins Sants i des d'allí caminant cap a l'Escola per davant del camp del Barça. El Metro era brut, i pels matins feia molta pudor per la manca general d'higiene personal. M'hi vaig estar-hi dos cursos.

Aquell mateix any vaig començar a treballar per les tardes al despatx de l'arquitecte Francesc Ubach Trullàs, vell conegut des de las infància per tenir el xalet vora el nostre a Caputxins. Ubach havia arribat a Tortosa els anys quaranta per treballar per a *Regiones Devastadas*, aquí s'hi va instal·lar amb tota la seva familia amb despatx al carrer Berenguer IV, sobre l'habitatge del que seria alcalde de Tortosa Felipe Tallada. Ubach era l'arquitecte municipal de Salou, i a finals dels cinquanta obri despatx a Barcelona situat en un entresol al principi del carrer Girona. El primer any no vaig cobrar res i el segons em donava 15 ptes. l'hora. Em feia il·lusió, quan acabes aparellador, treballar amb Ubach al despatx de Tortosa però poc després el va tancar. Encara recordó haver anat una temporada a l'estiu, coincidint amb Alberto Rollan, que era un mestre republicà represaliat pel franquisme, un altre delineant que es deia Rima i la senyora Anita.

El 3 d'octubre de 1964, amb els estalvis que havia anat recollint, em vaig comprar una màquina d'escriure Underwod que tenia fama de ser de les millors; em va costar 4.900 ptes i seria la meva companya inseparable durant molts anys. Poc abans, el 21 d'agost, havia aprovat el carnet de conduir després d'un parell de mesos de classes a la gestoria Janini, al carrer

Cervantes cantonada amb Teodoro Gonzalez. Aleshores calia anar a examinar-se a Tarragona.

L'església tortosina dels anys seixanta

Pel que fa a l'església tortosina, malgrat la pèrdua de part del territori, l'hàbil intervenció del bisbe Moll feu mantingués el nord de Castelló (la línia entre Peníscola, Sant Mateu i Morella) i encara era una veritable potència a tots els nivells i de fet l'únic ens de capitalitat territorial de Tortosa. Socialment la influència continuava projectant-se sobre la vida de les persones incidint decisivament en moltes qüestions quotidianes, fis i tot en l'àmbit legal com les relatives al matrimoni i la separació. L'home de confiança del bisbe Moll Salord era Ovidio Tobias, primer secretari personal del bisbe i després canceller-secretari general del Bisbat a més de consiliari de l'Acció Catòlica i abans consiliari de la joventut i director del Patronat. Tobias, que el 1960 tenia només 33 anys, el canonge més jove, era un personatge amb gran influència i popularitat dins la classe social dominant a la ciutat i impulsor d'un ampli moviment de masses anomenat Cursillos de Cristiandad, popularment "Colores" per la cançó que es cantava als seus actes.

Crida l'atenció que malgrat la cúpula de l'església diocesana era relativament jove (Garcia Sancho i Gil Salafranca, 36 anys; Ramon Boix, 37; Jesús Carda, 39; Aureli Querol, 43; i Erminio Capsir, 46) la seva posició ideològica era molt reaccionaris, refractaris a tot oberturisme religiós i fins i tot mental. En definitiva eren el resultat d'un Seminari de la immediata postguerra on s'alimentà l'esperit de revenja i el doctrinarisme fonamentalista. Les circulars del bisbe Moll adreçades als capellans resulten molt significatives; el juny de 1964 adverteix que el turisme i les platges son perillosos per a les ànimes dels fidels i que el bikini i l'eslip son contraris a la moral cristiana i calen banyadors que cobreixin tot el cos; i el 1966 recorda que la sotana es l'hàbit habitual dels sacerdots tant dins com fora del temple i que solament de forma excepcional es pot usar el clergyman i sempre amb autorització superior.

Quan als moviments seglars estaven en la línia del nacional catolicisme oficial el que no treia que tinguessin una gran projecció i influència arreu. La militància catòlica estava integrada en l'anomenada *Acción Católica* absolutament compartimentada en quatre branques (homes, dones, nois i noies) i presidida pel jutge Antonio Faura Mayor quan als homes i Berta Gonzalez les dones. Des de 1960 passà a ser el Secretariat Diocesà de *Cursillos* el que orientà la participació cristiana dels adults. Estava comandat per mossèn Tobias amb el metge Martin Iriondo, el falangista i cap comarcal del sindicat vertical Antonio Muñoz Pellicer, Jose Espuny Romeu, dues dones, Maria Llorca i Carmina Tallada, i especialment José Maria Muro Moreu que, a partir de 1962 promogué la creació de l'HOAC, cosa que fou immediatament curtcircuitada pel propi bisbe Moll. Pel que fa als joves el president dels nois des de 1955 era Mario Chaverri Plana amb una junta en la qual no hi havia ni un sol estudiant universitari; l'octubre de 1959 deixà el càrrec en casar-se i fou substituït per Daniel Piñol Espelta. La presidenta de les noies fou Dolors Lamote de Grignon. L'agost de 1960, arran la reestructuració general com a conseqüència de la

partició de la diòcesi, fou designat responsable dels joves catòlics i alhora director del Patronat Joan Antoni Martínez, un jove sacerdot de 28 anys amb idees obertes i voluntat de canvi, mentre Ovidio Tobias passava a ser consiliari dels homes. Els joves d'Acció catòlica editaven una revista mensual "Dynamis" (número 1, gener de 1957) que dirigia i orientava el mateix Tobias; en van sortir 46 números, fins l'agost de 1961 quan ja la dirigia Joan Antoni Martínez, que va deixar de publicar-se. Crida l'atenció que pocs mesos després, el gener de 1962, apareixia la revista "Mig Camí", dirigida per Ovidio Tobias com a òrgan del Secretariat de *Cursillos de Cristiandad*.

Els *Cursillos de Cristiandad* eren la darrera expressió del nacionalcatolicisme de la postguerra, promoguda per la cúpula de l'església espanyola encara fortament compromesa amb el franquisme. Partien del principi que calia adoctrinar una població, que es començava a mostrar escèptica davant el fet religiós, i fer-ho utilitzant mètodes aparentment rupturistes de col·locar la persona davant la realitat del món que l'envolta per a concloure en que la única sortida possible era la incorporació a la militància cristiana sota el paraigua de l'església oficial. Durant dos dies i mig als joves, un dia més als grans, s'actuava sobre un col·lectiu entre 30 i 50 persones aïllats en un marc de relació, en el nostre cas a l'ermita de Mig Camí, que semblava més una casa de colònies d'estiu dels adolescents que un lloc de trobada de gent adulta. Els adoctrinadors eren el grup d'iniciats: tres o quatre capellans i un seglar com a rector, a més de mitja dotzena de conferenciants (professors o "rollistes") i altres tants que no donaven xerrades (auxiliars). La pressió psicològica era molt forta i l'objectiu final que tothom acabes als peus del capellà confessant-se i compromentent-se. Al final hi havia un acte de cloenda, oberta als addictes de cursets anteriors, que es feia a la sala d'actes del col·legi de monges Salesianes a Remolins (l'antic Balneari Porcar), en el marc d'un fanatisme exaltat entre càntics, discursos encesos i autoconfesions públiques. Després, els *cursillistes* s'incorporaven a equips de militància, en deien de perseverança, formats per entre cinc i deu persones, que es reunien setmanalment per revisar el que havien fet durant els darrers dies, demanant perdó per les faltes comeses, fixant-se uns objectius immediats i, en acabar, tota l'assemblea reunida rebien les consignes dels responsables màxims i del consiliari. De tant en tant tenien lloc actes massius anomenats *Ultreyes* als que es pretenia anessin el major nombre de persones possible i es divulgues arreu la seva celebració, per demostrar la potència de l'organització i el seu impacte social.

El moviment de *Cursillos* es posa en marxa a la diòcesi durant l'any 1959 amb assistència dels primers participants als cursets que ja feia el bisbat de Tarragona a la localitat de Creixell. El primer curset a Tortosa no es va celebrar fins el 6 de gener de 1960 a Mig Camí. El moviment va tenir una enorme repercussió social per les pressions que s'exercien arreu forçant l'assistència i la subsegüent incorporació i participació a equips de militància. Al llarg de prop de vint anys se'n van fer uns dos-cents amb més de sis mil assistents. A la ciutat de Tortosa les trobades setmanals dels homes es feien al Patronat els dilluns a les vuit de la tarda amb presència massiva de gent. La procedència dels *cursillistes* assistents era diversa i transversal, des de gent adinerada, professionals, industrials, comerciants i màxims dirigents socials, a treballadors manuals, dependents, peonatge i gent aturada. A més de l'aspecte estrictament

religió, les trobades servien també per gestionar influències, demanar favors o recomanacions, escalar posicions socials i obtenir feina.

En un altre aspecte cal afegir que el març de 1965, en compliment de les disposicions emanades del Concili Vaticà II, es van començar a oficiar misses en castellà i amb el celebrant de cara al públic, el que suposava el desplaçament de la mesa de l'altar, fins aleshores adossada al mur del retaule formant part del mateix. Des del Concili de Trento, les misses havien estat sempre en llatí i amb la litúrgia tradicional. El novembre de 1966 per fomentar l'ús de llengües vernacles, el bisbe Moll, molt a contra cor, va autoritzar que es pogués fer en català una de les misses dominicals a cada parròquia. A la catedral de Tortosa fou solament una de les vuit que s'oficiaven, totes les altres eren en castellà; la catalanització va durar poc perquè dos anys després, el 1967, es va decidir suprimir-la per decisió dels propis capellans de la parròquia de la catedral.

Els moviments cristians de joves

Feia poc que al bisbat de Vic havien inventat el que anomenaven Cursets de Joventut que era la versió juvenil dels *Cursillos de Cristiandad* però en clau catalana i més oberts i tolerants que els dels grans encara que també en el marc del catolicisme oficial. Els cursets de joves, a diferència dels adults destacaven perquè molta part es feia en català i també es pregava en català. El nou consiliari dels joves, Mossèn Martínez, fou qui endegà el moviment; durant els primers mesos de 1961 van anar a Vic repartits en cinc cursets fins a una quarantena de tortosins, entre ells Fernando Cartes, Jaume Minguell, Joan Fores, Arturo Anguera, Joan Martí, José Albacar, Marianito Lleixa, Jesús Rodes, Esteban Albacar, Jaume Princep, Antonio Faura, Joan Lluís Jornet, Javier Obalat, Jesús Polo i jo mateix i quatre capellans: Joan Martínez, Joan Martorell, Miquel Romero i Josep Mª Tomás. Després d'un temps de preparació, finalment entre el 18 i el 21 d'agost de 1961, any i mig després del primer curset d'homes, es va celebrar a Mig Camí el primer curset de joves a la diòcesi de Tortosa amb conferenciants i capellans vinguts de Vic.

La meua participació amb els Cursets de Joventut fou directa i compromesa des del primer moment en tant que membre del Secretariat creat per dirigir el moviment. Al primer curset, agost de 1961 no vaig assistir-hi, però al següent, 30 d'agost/1 de setembre vaig participar-hi com auxiliar amb Antonio Faura, Jesús Polo i Leandro Aymerich, entre altres, mentre Agustí López Rabasa era el primer tortosí que donava una xerrada. Mentre va durar el moviment es van celebrar 25 cursets, tots a Mig Camí excepte dos a Morella; el darrer fou els dies 1/3 de maig de 1964; jo vaig participar a quatre com a professor a Mig Camí (tres entre gener i juny de 1962 i l'altre al darrer curset el 1964). Mon germà Antonio també es va comprometre activament amb el moviment va anar a un primer curset el febrer de 1962 i, al llarg de l'any va tornar-ho cinc vegades més com auxiliar; també el que seria mon cunyat Jesús Polo, s'hi va integrar com auxiliar i després com a professor. Agustí López va participar activament els primers moments dels cursets i fou un dels dirigents; però, tot i que era un dels seus preferits, prompte es confrontà amb mossèn Martínez i va abandonar

a principis de 1962; l'any següent emmalaltiria del ronyó i moriria poc després. Ho varem sentir molt. Fou el primer amic de la infància que vaig perdre.

Al setembre de 1961 poques setmanes abans del començament dels meus estudis a Barcelona, es va crear el Secretariat de Cursets de Joventut format per Federico Allara, Joan Lluís Jornet, Antonio Costa, Blai Eскурriola, Humberto Sanz, José Manuel Vidal Fraga, Julio Vilaplana, Santiago Gonzalez i jo, tots de Tortosa; i també José Mª Perelló, de Tivissa i Ramon Ruana, de La Fatarella, però amb dificultats de desplaçament el que feia que no participessin gaire. A mes del Secretariat el màxim òrgan de debat, reflexió i presa de decisions era l'anomenada Escola de Professors constituïda el 17 d'abril de 1962 integrada per tots els quadres que participaven a la conducció dels cursets, en total va arribar a comptar amb un centenar de membres (12 rectors, 27 professors i 58 auxiliars, procurat comptar amb membres de tots els pobles on existís el moviment); Santiago González era el Secretari, amb Leandro Aymerich i Paco Borrás. Es va reunir una desena de vegades la darrera el 24 de desembre de 1964, per be que l'assistència mai va superar la trentena de persones.

En poc mes de dos anys i mig van assistir 921 joves i 43 capellans tot i que d'aquests només Joan Martinez, Josep Gonell, Josep Mª Tomas i Enric Porcar assumiren funcions directives. De tant en tant es feien assemblees massives, anomenades generals o *Ultreyes*, la primera a Vinaròs l'1 de maig de 1962, després a Mora el 18 de juliol i a Tortosa, l'11 de setembre. Igual com Tortosa els va importar de Vic, a finals del 63 es va exportar el moviment de Cursets de Joventut al bisbat de Segorb-Castelló i em va correspondre dirigir com a rector el primer curset (14/16 de novembre de 1963) i el quart (11/13 de juny de 1964), celebrats a Betxi i com a conferenciant al tercer que tingué lloc a Castelló. Els dos primers cursets de Castelló es van comptabilitzar també com a de Tortosa raó per la que a algunes estadístiques en figuren 27. A Tortosa, però, el moviment ja havia entrat en crisi i no se'n van fer més.

L'estructura dels Cursets de Joventut coexistia amb l'organització oficial de la JACE (*Juventud de Acción Católica Española*) cada vegada més inoperant de la que n'era president diocesà Daniel Piñol Espelta i secretari Manuel Carbó, amb Josep Daufí, Josep Quince, Josep Mª Ferrer i Antoni Miranda, alhora president de la Congregació Mariana de Tortosa. Mn. Martinez tenia interès en integrar totes dues realitats incorporant gent de Cursets a l'Acció Catòlica que poc a poc s'havia anat desmantellant. En aquest sentit a la reunió plenària de la JACE celebrada a Madrid del 26 de juny a l'1 de juliol de 1962 a més del president Piñol i el consiliari varem assistir-hi també Blai Eскурriola i jo que, aprofitant les vacances d'estiu, actuava com a Secretari diocesà tot i viure ja a Barcelona. Blai tenia 18 anys i jo encara no els havia fet. La imatge d'aquell viatge, el primer que vaig fer fora del meu entorn immediat (l'àrea de Tortosa i la zona de Barcelona com a mes lluny) em va impressionar per conèixer una altra manera de viure i de pensar. El president nacional de la JACE era Salvador Sanchez Teran, que temps després arribaria a Ministre de la UCD; als 27 anys ja era enginyer de camins i funcionari. El consiliari nacional era Mauro Rubio que al poc temps seria nomenat bisbe de Salamanca. Vaig tenir la impressió que em trobava en un centre que a mes de la seva vessant religiosa, esdevenia centre de poder, sensació que he tingut sovint en relacionar-me amb

estaments madrilenys. La preocupació d'aquells moments era relligar la JACE tradicional i els Cursets de Cristiandat amb els nous moviments especialitzats (JOC, JIC, JAC i JEC) però sense renunciar a l'estructura central, cosa que no es compartia des de Barcelona, i Catalunya per extensió, on els moviments especialitzats eren la base. Potser per això vaig detectar que els catalans érem menystinguts. De fet, els bisbats catalans, de la mà de consiliaris joves, i de vagades al marge dels seus propis bisbes, estaven organitzant-se ja amb notable autonomia respecte a les directrius que venien de Madrid.

En tornar de Madrid varem començar a treballar en aquella direcció; l'11 de setembre, en una assemblea de quadres dirigits, s'aprova un pla d'acció que havia redactat jo. Aquell era el segon curs d'estudis a Barcelona i mossèn Martínez em demanà treballar des d'allí per contactar amb els moviments especialitzats en concret el dels estudiants (JEC) del que prompte es feu càrrec Antonio Costa i el de la joventut urbana (JIC). Varem començar per aquest darrer a partir de nois que haguessin participat als cursets de joventut, amb jornades d'iniciació a la JIC a l'observatori de Roquetes (octubre), al Col·legi de la Immaculada de Jesús (desembre) i al col·legi La Salle de Benicarló (ja al gener de 1963). L'equip impulsor de la JIC el dirigia jo mateix amb Antonio Ortigosa i també Paco Borrás, Francisco Montero, Vicent Bel, Josep Lluís Buj i Alejandro Rodríguez ("Telescopio"). Varem intentar portar-ho a Morella i jo vaig anar-hi a meitat de setembre estant-hi un parell de dies allotjant-me a casa dels Milian Mestre, sobre una carnisseria al carrer Major; recordo que em feren una entrevista a Radio Morella el que, als 17 anys, em feu sentir molt important. Resultava evident, però, que el concepte de joventut urbana (en definitiva el missatge de la JIC) era aliè a la major part de la configuració sociològica de la joventut del bisbat. Tot plegat no acabava de collar. Al seu inici, els nous moviments de joves es movia entre dos plantejaments: el primer valorant sobre tot la militància cristiana, la vida interior, l'oració, la pietat, i el compromís, tot seguint el model dels Cursets; i el segon on l'esperit i els valors cristians s'identificaven sobre tot amb la projecció a la comunitat de la que es formava part i la vida quotidiana. El primer fou el model emprat en la posta en marxa de la JIC, i va fracassar; el segon, l'any següent, en la JAC, i va funcionar.

Les relacions durant els anys d'estada a Barcelona (1962-64)

Durant el temps d'estada a Barcelona, a més a més de la meua activitat a Tortosa, em vaig comprometre amb altres tasques de militància cristiana. El primer curs 1961/62 vaig contactar, no recordo com, amb un grup de capellans d'una parròquia perifèrica: es deia *San Francisco Javier*, al Turo de la Peira una zona encara en procés d'urbanització i habitada per emigració en situació molt precària. Tenien un centre de formació professional, situat en un magatzem atrotinat molt prop de l'església, la meua col·laboració fou donar classes de matemàtiques, sense cobrar res naturalment, tres dies a la setmana de 7 a 9 de la nit. Va durar poc temps perquè em resultava molt carregós i em prenia massa temps dels meus estudis. A més, col·laborava amb el moviment de cursets de joventut de Barcelona que estava centralitzat al Col·legi de Sant Miquel, pertanyent a l'orde anomenada Missioners del Sagrat Cor, al carrer Rosselló cantonada a Muntaner, on es feien reunions de grup els divendres al

vespre i vaig arribar a tenir molta relació personal amb el capdavanter Lorenzo Nieto. També participava als el moviment de cursets del bisbat de Vic assistint a les reunions de l'Escola de Professors, que es feien a Manresa i, fins i tot, intervenint com a professor a un dels cursets, el celebrat al santuari de La Gleva el 24/26 de març de 1962. Anava poc a Tortosa, com a molt un cop al mes i les meves relacions eren prou barcelonines intentant descobrir nous horitzons. La meva reflexió cristiana s'eixamplava i, al principi, a més dels Evangelis, el llibre de meditació habitual era "*Camino*" d'Escrivà de Balaguer.

Durant el segon curs 1962/63 vaig deixar enrere la relació amb els cursets a Barcelona i vaig contactar amb l'Acció Catòlica del bisbat eren els moments en que a Tortosa el moviment de cursets estava ja consolidat i mossèn Martínez volia conèixer les possibilitats de derivar-lo cap al model d'organitzacions sectorials (JOC, JIC, JAC i JEC) d'altres diòcesis més avançades. Jo faria de pont amb la de Barcelona. Anava cada dia a la missa vespertina, al principi als Jesuïtes del carrer Casp, prop del despatx de l'arquitecte Ubach i després a un petit oratori a l'edifici seu de l'Acció Catòlica barcelonina, vora la plaça Urquinaona, a cura del que era el cap de premsa del bisbat mossèn Joaquim Mª Martínez Roura, amb qui vaig arribar a tenir certa relació. El capellà amb qui vaig tenir més contacte fou mossèn Joan Batlles Alern, consiliari diocesà dels moviments juvenils catòlics. Anava a reunions dels responsables de la JIC (Joventut Urbana Catòlica), de la que n'era president diocesà Josep Mas Sala, que feia poc havia acabat els estudis d'aparellador i amb qui temps a venir tindria una llarga relació per temes del Col·legi d'Aparelladors. També vaig treballar per posar en marxa un grup d'estudiants cristians tortosins residents a Barcelona (la JEC) a partir dels que havíem anat a Cursets de Joventut. El més entusiasta fou Daniel Arasa i, entre altres noms, recordo a Josep Mª Forès, Lluís Pellisa, Castell, Antonio Costa, Paco Renau; varem fer algunes reunions però no quedà en res. També em veia molt sovint amb Jaume Ruiz, de Gandesa i Josep Fornos, de Rasquera, amb els que parlàvem de literatura, art, passejàvem pel barri de les putes, per pur esnobisme, i volíem tirar endavant una revista cultural, que s'anomenaria "Font Calda" i que mai va veure la llum.

El curs 1963/64 els meus estudis d'aparellador començaven a fer aigües. Vaig xocar amb alguna de les assignatures, Estabilitat de les Construccions en concret, no tenia clar que el meu futur fora ser aparellador i per un moment pensava en abandonar i emprendre un altra carrera. Això feu que anés mes sovint a Tortosa. Després de deixar la meva relació amb la JIC, continuant amb el meu compromís amb la militància cristiana aquest any em vaig incorporar a les tasques de la direcció regional de la Joventut rural catòlica també, entre novembre de 1963 i juny de 1964 vaig anar varies vegades a Castelló per ajudar-los a endegar els cursets de joventut a aquella diòcesi. El 28 de novembre de 1963 convidat per Daniel Arasa vaig assistir a una reunió de *l'Opus Dei* a una mena de local de contacte que tenia al carrer Aragó núm. 105. Era un ambient molt distés i confortable, amb sala d'estudi, sala de premsa amb tots els diàries de la jornada i possibilitat de prendre un té; encara vaig tornar-hi sol dues vegades més però no m'hi sentia prou interessat sobre tot per la seva espiritualitat obsessiva i el missatge elitista que donaven. L'any anterior havia descobert Emmanuel Mounier i a través d'ell a Péguy i Maritain i la seva aposta per la renovació del catolicisme militant; vaig llegir en francès

“Qu'est-ce que le personnalisme?”; m'hi vaig identificar durant uns anys, especialment en la seva concepció de societat comunitària, distanciant-me definitivament de l'Opus que em festejava. Malgrat tot la meua rigidesa moral, heretada del Col·legi de la Immaculada, feia que refusés qualsevol relació esporàdica amb noies de la meua edat, per l'obsessió malaltissa de l'educació rebuda. Més d'una vegada se'n va atansar alguna; jo les menyspreava, sovint amb una intemperància de la que amb la perspectiva del temps me'n avergonyeixo. Mai perdonaré a la moral catòlica dels cinquanta haver impedit el que hagués pogut ser un descobriment natural del món de la sexualitat que ells identificaven en pecat i desordre.

El setembre de 1963 mon pare va comprar un habitatge a la Ronda de Guinardó núm. 24, vora el camp de futbol de l'Europa; un pis petit i interior a una casa de poca qualitat i amb molts de veïns, però tenia al seu favor la zona relativament poc massificada i, en particular el fet de ser a la planta setena, el que permetia molt de sol, molta llum i per sobre de les cases properes veure fins i tot el mar. Ma iaia Cinteta va venir a viure amb mi i perquè no estes sol, el pare em va suggerir que si tenia algun amic de confiança que volgués compartir la casa que li ho digues. No se com ni perquè però l'escollit fou el camarenc Paco Curto que havia estat company durant sis al Col·legi de la Immaculada i ara estudiava Farmàcia. Paco Curto, ma iaia i jo fórem com una família al llarg dels dos cursos següents fins que, el mes de març del 1965 jo vaig anar a fer la *mili*. Ma iaia i Paco Curto continuaren encara un altre curs fins que en acabar els meus estudis, el juny de 1967, van deixar-lo i mon pare el llogaria. Jo, però ja no hi havia tornat des del final de la *mili* el setembre del 1966. Després me'n assabentaria que ma iaia Cinteta zelosa per que el pare va comprar un pis sense comunicar-li, amb total secret va comprar també ella un altre al carrer Torre dels Pardals que a la seva mort em deixaria en herència.

Pel que fa a les relacions amb el món estudiantil a Barcelona, l'octubre de 1964 vaig assistir a algunes reunions de companys de l'escola d'aparelladors per tal de confeccionar una candidatura per a les eleccions a delegats de curs, que aleshores convocava l'oficial *Sindicato de Estudiantes Universitarios* (SEU). No m'hi vaig sentir interessat, però sí que vaig poder constatar els moviments polítics emergents dins del món universitari. L'ambient bullia i encara a principis de 1965 vaig assistir, a casa de Santi Loperena, a una trobada on es va parlar del sindicat democràtic d'estudiants que s'estava començant a crear nuclis a tots els centres universitaris de Barcelona. El tema ja va interessar-me prou però tenia que anar a la *mili* el poc temps i vaig preferir no comprometre'm.

Els darrers anys amb els moviments cristians (1963-66)

Tornant a Tortosa, el mes de maig del 63 li vaig dir a mossèn Martínez que jo ja no podia aportar més a la JIC i que no veia com es podia dinamitzar el moviment amb els mitjans humans disponibles i la manca d'uns objectius clars. A principis de juny em va encarregar que comences a treballar per posar en marxa la JAC; el mes següent vaig anar al Priorat per romandre dos dies a casa de Joan Miquel Turú a Marçà i, des d'allí, vaig anar a Guiamets (mossèn Àngel Martí), Capçanes (mossèn Josep Mª Ribes), Masroig (mossèn Domingo

Cardona) i altres pobles. L'octubre d'aquell any van anar-se'n a estudiar per a capella Joan Lluís Jornet al seminari de Tarragona, Federico Allara a Comillas; i Santiago Gonzalez i Joan Manuel Vidal, al noviciat dels Josepets a Salamanca. Per la seva part Blai Escuriola es traslladà a Suïssa i acabà com a pastor protestant calvinista. Eren cinc quadres importants del moviment de joventut i la seva absència afectà molt la continuïtat dels projectes endegats obligant a reconduir, amb limitacions, tant el Secretariat de Cursets com l'Escola de Professors, mentre la JACE havia deixat pràcticament d'existir.

A partir d'aleshores vaig considerar necessari establir una direcció forta que fora capaç de dirigir tot el moviment a partir dels quadres humans disponibles. Fou un procés lent i desesperant. Jo estava estudiant a Barcelona, feia mesos que havia començat la meua relació amb Mari Carme que era aleshores el més important de tot; i, per acabar-ho d'adobar, mossèn Martinez es resistia a deixar el control en els seglars. Malgrat tot, el 3 d'abril de 1964, vaig força una reunió de tots els dirigents que quedaven a Tortosa i es plantejaren la conveniència de suspendre la realització de cursets i avançar en la línia de renovació de l'Acció Catòlica accelerant el procés de constitució dels moviments especialitzats (rurals, obrers, estudiants i d'àmbit urbà) i el mètode de l'anàlisi de la realitat anomenat revisió de vida. Per superar l'atzucac proposaren a mossèn Martinez nomenar un nou consell diocesà de la JACE, amb jo com a president, Antoni Obalat i Alejandro Rodriguez com a vicepresidents, que integrés també el secretariat de Cursets de Joventut i els embrions dels moviments especialitzats. El consiliari, però, no va voler nomenar president però el 31 de maig sí que va designar un equip, que en digué provisional, mantenint a Daniel Piñol, amb Obalat de vicepresident; Jesús Polo com a Secretari; José Carbó i Joan Murall a la tresoreria; Juan Perez Curto, Jordi Salvadó Pino, Juan Herrero, Ramon Blanca, com a vocals; i a més, Alejandro Rodriguez, Antonio Costa i jo, responsables, respectivament de la JIC, la JEC i la JAC.

Joan Antoni Martinez fou cessat l'agost de 1964; el canonge Ovidio Tobias, l'home de confiança del bisbe Moll, l'havia posat a la llista negra per les seves relacions amb capellans barcelonins del sector més catalanista i per la seva gosadia en incorporar propostes rupturistes a les estructures de les joventuts catòliques. Al seu lloc fou designat Josep Gonell, persona d'un tarannà semblant, però més prudent. Al setembre d'aquell any, ja amb Josep Gonell com a nou consiliari, havent cessat Daniel Piñol, se li proposà que em nomenés president reestructurant l'equip anterior mantenint Obalat, Carbó, Murall, Perez, Salvadó, Blanca, Rodriguez i Costa, afegint a Josep Pons, Pepe Faura, Jose Luis Buj i Vicente Moliner. Gonell va demanar que li donéssim temps, estava clar que volia definir el seu model. A l'assemblea diocesana d'Acció Catòlica, reunió anual de les quatre branques (homes, dones, nois i noies), celebrada a Ulldecona l'11 d'octubre el nou consiliari va fer intervenir Jordi Salvadó Pino i Jaume Antich Balada que esdevindria persona de la seva confiança al llarg de molts anys.

Al començar el curs 1964-65, per encàrrec de Gonell, vaig continuar la relació amb la JAC de Barcelona de la que n'era consiliari mossèn Josep Mª Totusaús Martorell. Durant els primers mesos del 1965 mossèn Gonell va definir la seva

estratègia que passava per acabar amb els cursets de Joventut, liquidar la JACE i abocar tots els esforços per implantar el moviment rural deixant pel moment els altres tres àmbits (obriers, estudiants i urbà) que no acabaven de reeixir en no veure's uns objectius clars; això de fet suposava desplaçar el centre de direcció des de Tortosa als pobles. Ell tenia urgència per implantar-la al bisbat de Tortosa. Vaig participar a la preparació de l'assistència catalana a la Trobada europea de les joventuts rurals catòliques, que es celebrà a Stuttgart el maig de 1965; no vaig poder-hi anar perquè estava ja militaritzat.

L'arribada de Mn. Gonell com a consiliari de la Joventut i director del Patronat, l'agost de 1964, suposà canvis. Tot i que, amb més prudència, continuà l'obra de Martinez volent aplicar els seus criteris. La meua relació amb Gonell fou diferent, Joan Martinez era com de la família, venia a casa, coneixia a mon pare, la seva germana Carme era amiga de ma padrina Carmencita, era també amic dels que serien cunyats meus Carlos i Jesús Polo. A més de tot això la sintonia personal era més gran; Martinez tenia un caràcter més cosmopolita, diríem ciutadà, rigorós i obert, Gonell, de la mateixa edat, procedia de Sorita del Maestrat i no podia amagar els seus orígens el que feia que sovint es refugies en els moviments d'abasts rural amb molta reticència envers la gent de la ciutat. La meua col·laboració amb ell, però, fou en tot moment franca i oberta fins que em vaig distanciar dels moviments cristians a finals del 1969. Tot i l'inici del Servei Militar, al març del 65, vaig continuar participant en el procés de posta en marxa de la JAC. Els dies 2, 3 i 4 d'agost, aprofitant el mes de permís vaig fer un segon recorregut pels pobles del Priorat i La Ribera d'Ebre acompanyant-lo, movent-nos amb la seva Vespa. Varem estar a Els Guiamets, Marçà i Capçanes, entre altres pobles. Gonell dormia la rectoria i jo ho acollit per la família de Joan Miquel Turú. Després de diverses reunions a Vinaròs, Traiguera, La Fatarella i Ulldecona, el 16 d'octubre de 1965 a la reunió plenària de la JAC celebrada a Pinell de Brai fou elegit el primer Comitè Diocesà del que jo vaig ser escollit secretari, amb Joan Miquel Turú, com a president; i Manuel Cebes i Jaume Antich com a vocals. Amb Turú vaig connectar be però no pas amb Jaume Antich, amb qui tindria una relació conflictiva al llarg del anys que em produiria molts de disgustos. Des del primer moment el vaig veure com una persona llesta, intuïtiva i amb una gran capacitat de treball però, alhora, ambiciosa i retorçada; afeccionada a relacionar-se amb el poder, en aquest cas el consiliari, i maniobrar al marge de la resta de la gent. Val a dir que Gonell des del primer dia s'hi va recolzar i el feu sempre el seu home de confiança. La meua relació amb la JAC va durar poc, conscient que el meu paper no estava en una organització adreçada als àmbits rurals i agrícoles i que la funció d'enllaç amb Barcelona ja no era possible per què ja havia acabat els meus estudis, vaig deixar de formar part del comitè poc després.

Durant els anys següents, quan jo ja estava fora, el moviment de joventuts cristianes rurals es va anar estenent per tot el bisbat recollint bona part de la militància dels antics cursets de joventut i integrant nois i noies en una mateixa estructura el que permetia fer trobades, a meitat camí entre religions, festiu i reivindicatiu, que arribaren a aplegar entre mig miler i un miler d'assistents els anys 1965 a 1968. A la reunió del 28 de maig de 1967 eren escollits presidents Jaume Antich i Isabel Ferré; secretaris Dolors Soriano i Miguel Gimeno i vocals

Carme Julian, Joan Antoli, Lurdes Gascon i Joaquim Jovani; dels nou membres cinc residien a Ulldecona que de fet esdevingué seu de l'organització.

Vida municipal tortosina: de Joaquin Fabra a Felipe Tallada (1963-67)

El primer assaig de renovació al govern local a que s'ha fet esment no reeixí plenament per les limitacions en la cooptació de quadres (solament podien ser homes de provada fidelitat al sistema) i per la confrontació que es produí entre l'alcalde Fabra i els joves delfins del *bauisme*. La ruptura es produí el 1963 amb la dimissió de Tallada, Lluch, Ballester i Català com a tinents d'alcalde, per bé que continuarien com a regidors. Aprofitant les eleccions municipals d'aquell any, Fabra incorporà gent de la seva confiança i entraren a l'ajuntament Federico Mauri Carles, Agustí Fortuño Chalé (de Camarles), l'industrial Joan Sabaté Carles, Julio Adell Febrer, el metge José Sabaté Roselló (nebot del també metge Primitivo Sabaté, afusellat per Franco al final de la guerra) i Arturo Colome Monllao (de Sant Jaume d'Enveja). Castella, Mauri, Benet, Montfort i Sabaté Carles, serien els nous tinents d'alcalde i, com a tals, membres de la Comissió Municipal Permanent.

L'any 1967 representa un gir important en la vida política i social tortosina. Pot dir-se que s'entra en el llarg procés d'avenços i retrocessos cap a la transició democràtica que es perllongarien durant 12 anys. El 23 de juny d'aquest any Fabra era destituït de forma fulminant pel governador Rafael Fernández. Sembla que el motiu fou la negativa a designar alcalde pedani de Camarles, que aleshores era encara pedania de Tortosa, al falangista Primitivo Forastero; Forastero tenia una relació familiar amb el que en aquells moments era ministre de la Governació, el general Camilo Alonso Vega i el ministre havia ordenat al governador que aquest manés a l'alcalde la designació de Forastero. Felipe Tallada d'Esteva era nomenat nou alcalde de Tortosa. Procedent d'una família de tradició de la Lliga, ara participava al sector reformista del Règim a Tortosa; comptava amb el ple suport dels Bau i la dedicació de Català, el polític més lúcid, i alhora més caciquil, d'aquest període de transició. Tallada, català, bau i el terratinent Lluch tenien negocis junts que serien motiu de polèmica els anys següents. Per suposat que Forastero fou alcalde de Camarles.

Tallada heretà un consistori conformat totalment pel seu antecessor ja que a les eleccions de la tardor de 1966 s'havien incorporat Mariano Jover Flix, Jose Mª Murall Escudero, Francisco Tomas Paga (de Jesus i Maria), Francisco Fuentes Adell, Luis Cara Gimenez, Rafael Vallés Vilas, Vicent Sanmartin Peralta, Víctor Delsors Piñana i Jose Bel Raga. Resulta interessant constatar que per primera vegada entraren a l'ajuntament persones no directament vinculades amb la Falange o el seu entorn sociològic, sinó gent a les que els ciutadans identificaven amb idees del que es podria definir com la democràcia cristiana conservadora del Patronat (Jover, Murall, Vallès i Sanmartin). Tallada mantingué l'equip de govern designat per Fabra sis mesos abans amb Sanmartin com primer tinent d'alcalde i Mauri, Delsors, Sabaté Carles i Murall al front de les diferents àrees; ni un sol falangista ni carlista.

L'octubre del mateix any, Joaquim Fabra, que poc després accediria a la presidència de la Cambra de Comerç, inaugurava la seva fàbrica de pinsos, buc insígnia del conglomerat d'empreses agropecuàries que arribarien a donar feina directa o indirectament a prop del miler de persones. La importància de l'acte quedà reforçada en assistir-hi l'influent Ministre del Desenvolupament Laureano López Rodo. El mateix mes d'octubre, en les primeres eleccions celebrades en el marc de la nova *Ley Orgánica del Estado*, Fernando Bau era elegit *Procurador en Cortes* per l'anomenat *Tercio Familiar* (que era l'únic que es sotmetia al peculiar sistema de votació directa), i el mes següent Tallada ho fou pel *Tercio Municipal* (un representant de la Diputació i un dels ajuntaments de cada província). Tortosa tenia dos *Procuradores*, a més de Bau pare, als que s'afegiria Federico Mayor Zaragoza per la seva condició de rector de la Universitat de Granada. També foren notícia, dos esdeveniments de significació militar: la jura de bandera al Parc dels 1.600 components de la "*Promoción Ebro*" de la Guàrdia Civil (abril de 1968) amb presència de fins a tres tinents generals; o el lliurament de la bandera de combat al "*Dragaminas Eo*" de l'Armada (octubre de 1969) que havia ancorat al port de La Ràpita tot i que algú des de l'ajuntament va suggerir que el vaixell emboqués l'Ebre, al menys fins Amposta, emulant la proesa del "*Torpedero nº 1*" que el 1915 va remuntar fins Tortosa, cosa a la que es negà el comandant de la nau. Aquests anys continuava la visita de ministres del govern; el d'Agricultura, Diaz Ambrona, ho feu el 1969; i el d'Obres Públiques, Federico Silva Muñoz, l'abril de 1970 per inaugurar l'anomenada Variant del Perelló, després convertida en un tram de l'autopista A-7, que trencava l'historic aïllament per carretera entre el Baix Ebre i el Camp de Tarragona, i també el nou pont d'Amposta.

Referència a banda mereix el tema del ferrocarril. La relació entre Tortosa i el tren no fou mai planera. Ja al moment de la construcció de la línia Barcelona-València, als anys seixanta del segle XIX, les forces vives van tenir que esforçar-se per que el pont sobre l'Ebre se situés vora la ciutat i no per l'indret d'Amposta, a La Carroba, com volia la Companyia o per Campredo-Vinallop que es la transacció que oferia el govern. Fou una batalla dura que al final es va decantar pels interessos de Tortosa, obligant a que la via fes un tom de 25 quilometres. El 27 de juliol de 1868 es va inaugurar el pont i el 23 de desembre de 1912 l'ampliació amb pilastres més consistents per fer possible la doble via que mai arribà. A meitats del segle XX foren els temps gloriosos del festeig entre Tortosa i el ferrocarril; el 24 de juliol de 1942 entrava en servei el ferrocarril de Tortosa a Alcanyís i Saragossa i es perllongaven les obres per fer-lo arribar fins el port de Sant Carles de la Ràpita. Poc després, entre Ferreries i Roquetes, començaven obres d'elevació d'una gran explanada per acollir l'estació d'enllaç i centre de distribució de mercaderies entre Barcelona, Valencia i Saragossa. A l'estació de Tortosa hi havia dipòsit de màquines, alberg d'allotjament de personal, centre de comandament i, a més, base de manteniment de via i obres a un radi de molts quilometres. Tot plegat suposava una plantilla superior als 350 operaris que anaven des de l'enginyer en cap, que tenia el seu habitatge en un xalet vora el Parc, amb la seva oficina tècnica, fins els tallers amb paletes, fusters, electricistes, pintors, mecànics i altres oficis; factors de circulació, interventors, maquinistes i fogoneros,... L'estació estava plena de vida a qualsevol hora del dia o de la nit; el bar i restaurant no tancaven mai i sempre hi havia gent esperant les combinacions entre trens amb

origen o destinació a Barcelona o cap al sud d'Espanya, la línia del Baix Aragó i Saragossa, la immediata estació d'autobusos, aleshores al carrer Despuig, i el carrilet per arribar-se a Amposta i La Cava.

Tot s'havia començat a tòrcer l'any 1962 arran un informe del Banc Mundial sobre la xarxa ferroviària espanyola on recomanava concentrar les inversions en les grans línies i abandonar les obres que no fossin especialment rendibles. La conseqüència immediata fou l'abandonament del projecte de gran estació a Ferreries, les obres de prolongació del ferrocarril fins el port dels Alfacs, el desplaçament del dipòsit de màquines a l'estació de Benicarló i, una important reorganització dels serveis de RENFE que suposà el trasllat de la direcció regional i el departament de Via i Obres des de Tortosa a Tarragona el 1970 i amb ells tots els operaris que durant molts anys tenien que desplaçar-se diàriament. El 19 de setembre de 1971 s'esfondrà un túnel del Val de Zafan entre Bot i Pinell de Brai i no fou reposat; el servei es feia parcialment per carretera fins el 15 d'octubre de 1973 que es decretava el tancament definitiu del tram Tortosa-Alcanyís abandonant-se les instal·lacions.

Recuperació cultural i associativa a Tortosa (1961-68)

A Tortosa i a les terres de l'Ebre sempre va haver-hi un nucli de gent, molt reduït al principi, que mantingué viva la flama de la catalanitat i comença a fer-se més visible entrada ja la dècada dels seixanta. Seguint el suggeriment de mossèn Joan Martínez vaig visitar mossèn Manya a la seva "muntanyeta" del turo d'Orleans; vaig arribar a anar-hi altres dos o tres vegades, una amb Mari Carme, gravant una entrevista que deu estar perduda per algun racó de les golfes de casa, perquè jo no l'he llançat. Aquests anys també vaig conèixer i tractar persones compromeses amb el catalanisme com el mestre Manolo Martínez, que ja coneixia per haver estat mestre meu al col·legi del *Hermanos de La Salle* vuit anys abans. El senyor Martínez em va deixar llegir un llibret mecanografiat que ell havia escrit anomenat *Breu catecisme català*, del que encara recordo preguntes i respostes: *que sou?, Soc català; i que és ser català?, ser català és ser fill de la pàtria catalana?, i que es la pàtria catalana?, es la nostra nació, la del nostre poble; i què és una nació?.....* També vaig entrar en contacte, entre altres, amb els germans Josep M^a i Jordi Brull, Manolo Perez Bonfill ja esmentat, Jesús Massip, el matrimoni Rodes-Gracià, Jordi Angelats i el seu pare Joan Angelats Serra, el metge Maimó, els germans Ingla Oromí. Tots ells possibilistes durant anys de repressió que d'una ballada de sardanes, una excursió al port, una cantada de Caramelles, o un grup parroquial, feien una defensa encesa de la consciència nacional a una Tortosa on les classes dirigents eren anticatalanes i parlaven en castellà, l'església oficial era hostil i encara hi havia qui desqualificava als altres per "rojo y separatista". A finals dels seixanta faig afegir la llista el mestre Josep Panisello convertit al catalanisme des de les posicions de *Maestro Nacional* que jo recordava del Col·legi (un gran pedagog, això si), també Ramon Miravall, el gandesà Anton Monner i Carmel Biarnés d'Ascó.

Els dies 20 i 21 de maig de 1961, com ja s'ha esmentat, es celebrà a l'església de Sant Domènec, seu del Museu-Arxiu Municipal, la V^a Assemblea d'Estudis

Comarcals a la que varen participar prop d'un centenar d'intel·lectuals, d'arreu dels països catalans encapçalats per Agustí Duran Sanpere, Manuel Sanchis Guarner, Joan Maluquer de Motes i Lluís Solé Sabarís, entre altres, sota la presidència de Joan Baptista Manyà i l'organització a nivell local de Jesús Massip. Fou una trobada d'alt nivell acadèmic i de clara afirmació catalanista que comptà amb el suport de l'ajuntament, tot i que l'alcalde Fabra, que valorà la importància de la trobada, fou capaç de superar les pressions del governador de Tarragona que volia evitar la celebració. L'impacte que la celebració va tenir en els mitjans intel·lectuals de Catalunya fou notable i suposa un cert redescobriments del territori tortosí.

En aquest context, el setembre de 1965, la revista "Serra d'Or" dedicà un número extraordinari a la "Regió de l'Ebre" (primera vegada que es feia un tractament conjunt de les quatre comarques) amb articles de Cirici Pellicer, Eulàlia Duran, Ernest Lluch, Eugeni Giralt, Albert Manent, Blau Desunvila, Joan Baptista Manyà, Matias Ballester, Ricard Salvat, Gerard Vergés, Perez Bonfill i Jesús Massip, entre altres. La difusió de la revista tingué una gran incidència entre els mitjans culturals no solament del territori si no també arreu de Catalunya i avui encara es considera com un element cabdal en la reivindicació territorial de la regió de l'Ebre.

Entre 1963 i 1967 la vida associativa local fou molt activa i gairebé totes les entitats tortosines, mitjançant processos bàsicament democràtics, renovaren els quadres directius amb nous socis i nous projectes. Francesc Viñes Gombau passà a presidir el Club de Rem (1963) amb Marcelo Albacar, José Anguera, Roberto Tena, David Lapiedra, Mariano Mur, Miquel Albacar i Enric Mascarell com a directius, entre altres. L'any següent (1964) fou el Club de Tennis qui canvià de Junta amb el metge Jose Sabaté com a nou president, Vicent Sanmartin i Carlos Fornos, vicepresidents i Miquel Castellà, David Català, Miquel Gaya, Juan Llorca, Julio Mora, Víctor Delsors, Francesc Baro i Eduardo Ena, amb el projecte de superar la seva etapa de casino al carrer Cervantes, davant el cinema Goya i el Fronton, "el club dels senyors" en expressió popular, per promoure les instal·lacions esportives a la carretera Simpàtica començant per comprar els terrenys. Al Centre del Comerç entra Jose Borràs de president i Juan José Murall de vicepresident (1962) però el més significatiu fou la incorporació de Manuel Perez Bonfill com a vocal de Cultura el que va suposar l'organització d'actes culturals i cicles de conferències d'elevat nivell com el poeta José Agustín Goytisolo, l'economista Josep Fontana, l'escriptor Josep Mª Castellet; L'any 1963 Federico Mauri va exposar els seus quadres el que suposà l'apertura de la sala d'exposicions del Centre. Durant els mesos següents varen exposar Pallares Lleó, Joan Antó i Ricardo Cerveto. Per la seva part, el *Círculo Artístico* creava la secció de fotografia que assoliria una gran activitat obtenint diversos anys premis nacionals de fotografia.

La meua consciència catalanista anava en augment. A principi de 1963, des dels moviments cristians tortosins, varem repartir uns fulls amb la traducció de les declaracions de l'abat de Montserrat Aureli Maria Escarre al periòdic "*Le Monde*", informant també de l'assalt el mes següent per grups falangistes, al Casal de Montserrat de Barcelona. El 21 d'agost del mateix any ens varem reunir uns quants per tornar a activar el Foment de la Sardana amb la finalitat

de promoure la dansa catalana, però això era l'excusa per parlar de tot allò que tingués relació amb la llengua, la cultura i la sensibilitat catalanista quan encara eren temes prohibits per la Dictadura. Era president Fidel Serres, que tenia un taller d'orfebre i treballava per a les joieries de la ciutat; ell fou qui ens va fondre les aliances del casament a partir d'uns petits anells de primera comunió; el barber Tomàs Carot era vicepresident; com a vocals Jordi Angelats, Rafel Panisello, Antoni Ferrando, Joan Antó i els germans Jordi i Josep Mª Brull amb els que tindria una llarga amistat. Jo vaig ser elegit Secretari i, malgrat no haver-lo estudiat vaig gosar escriure les actes en català, amb infinitat de faltes d'ortografia. L'activitat però fou efímera i no arribarien al mig centenar de socis; dos anys després, deixà les activitats.

El 1967; naixia el Moto Club amb José Querol com a primer president i Juan José Carbo, Antonio Vallés, Emilio Castella i Manuel Ripoll, com a directius; i el 1967 hi havia eleccions a Cantaires de l'Ebre amb José Ribas Benet com a president i Juan Curto Subirats com a vicepresident. L'any següent es fusionarien Cantaires de l'Ebre i Cantaires del Delta quedant Juan Fernandez com a nou president i Jordi Angelats director de la coral. En un altre ordre de coses, el mateix any el regidor tortosí Mariano Jover Flix, des del recent creat Patronat Municipal de Música, impulsà l'ensenyament de la música i cant a les escoles amb professorat pagat per l'ajuntament. Arribaren participar-hi prop de 1.500 escolars sota la denominació de "*Pequeños Cantores de Tortosa*". Per altra part potencià la Banda i l'Escola Municipal de Música i inicia les gestions que culminarien en la creació del Conservatori per la Diputació de Tarragona.

L'any 1968 es commemorà el centenari del filòleg de Pompeu Fabra. Aprofitant l'avinencesa es programaren actes formalment culturals però amb l'objectiu de crear contactes entre entitats i societats cíviques per difondre consignes en defensa de la llengua i els valors del catalanisme, a partir de nuclis a les ciutats més representatives de Catalunya, una d'elles Tortosa. Al juny es va crear la comissió tortosina, amb el canonge Manyà com a president d'honor, i Manuel Pérez Bonfill, Jesús Massip i Ramon Miravall com a impulsors més destacats; la comissió celebrava ordinàriament les reunions al Centre del Comerç també integrat. Aleshores jo era secretari de la Junta del Col·legi d'Aparelladors, la única entitat oficial adherida i vaig assistir a totes les reunions. Obligatòriament tenia que ser-hi present un policia secreta, el que feia necessari parlar en castellà. Es feren mitja dotzena de reunions arribant a haver-hi 18 adhesions d'entitats i grups parroquials. Iniciatives sorgides de la tasca de la comissió foren les primeres classes de català (1970), de les que fou notable impulsora Neus Gràcia, mare de Jesús Rodes, i la fundació d'Òmnium Cultural (1971).

Tortosa havia tingut una plaça de Bous a Remolins, construïda l'any 1844 i modernitzada l'any 1881, acollia curses de primera categoria atesa l'afecció de tot el territori. Durant la guerra quedà molt malmesa i fou demolida per a deixar lloc a l'actual plaça de Remolins i la nova parròquia de Santiago. L'interès pels bous, però, no va decaure i sovint es feien espectacles amb places portàtils Frente de Juventudes plantades a diversos indrets dels afores de la ciutat. Josép Maria Martorell, Amadeu Fabregat i Pepe Milian foren els impulsors fins darrera hora. L'últim espectacle tauri fou una *novillada* el 19 de març de 1967. La plaça estava instal·lada darrera de l'estadi a Ferreries i va romandre un cert

temps mentre es gestionava la seva compra per fer-la fixa, però el projecte no van cuallar.

Les entitats juvenils; Club Universitari i Patronat

La nova Junta del Club Universitari, elegida el gener de 1963 amb Carles O'Callaghan de president, s'involucrà directament en promoure activitats culturals a la ciutat. Durant les festes de la Cinta d'aquell any organitzà el que anomenà I Festival de Teatre de Tortosa amb la participació de l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual de Ricard Salvat; els dies 7 i 8 de setembre a l'església de Sant Domènec es va estrenar la dramatització sobre textos de Salvador Espriu de "La pell de brau" i "Primera historia d'Ester. El festival tingué la segona edició el 1964 al pati de l'Institut al carrer Moncada, dedicat al quart centenari del naixement de Shakespeare; de nou va participar l'EADAG amb l'estrena a Tortosa de dues obres: la traducció al català que Josep Mª de Sagarra havia fet de "El Mercader de Venècia" i l'adaptació al castellà de "*Trabajos de amor perdidos*" del propi Salvat. Aquest II Festival es completà amb l'actuació de l'Agrupació Dramàtica "Gil Vicente" que dirigia Feliu Formosa, amb obres de Brech i O'Casey; i, el darrer dia, amb un recital de "Els setze jutges" i "Raimon". Raimon ja havia estat a Tortosa l'any anterior. L'embranchida del Universitari, però, s'apaga prompte, per reactivar-se al cap de vuit anys amb una nova generació. L'entitat funcionava a trompades depenent del grup que s'hi feia càrrec a cada moment i la major o menor disponibilitat dels directius en funció dels seus estudis.

Pel que fa al Patronat Escolar Obrer de la Sagrada Família, des de principis dels seixanta mobilitzava els sentiments de canvi del sector juvenils residents a la ciutat. Fundat el 1908 com a institució de l'església promogut pel Bisbat amb la col·laboració dels jesuïtes de l'observatori de l'Ebre. La seva finalitat era l'organització de la joventut per a la seva militància cristiana. Com ja s'ha esmentat, l'agost de 1960 fou designat director mossèn Joan Antoni Martínez; aleshores era president Paco Maigi, home de mitjana edat que portava la botiga de queviures "Casa Canivell", al carrer de l'Àngel, amb ell una junta de gent gran, gairebé tots militants de l'Acció Catòlica i la Congregació Mariana, ancorada en el passat de l'església jeràrquica i immobiliària. Mossèn Martínez va promoure que un grup de joves de 16 a 20 anys ens incorporéssim a l'entitat i el Patronat inicià un canvi profund, integrant sensibilitats juvenils que no encaixaven en una societat molt controlada a una ciutat conservadora com Tortosa. En poc temps, el Patronat esdevingué un punt de trobada per als joves tortosins, molts dels quals no eren socis, capaç d'acollir des dels impulsors de canvis dins els moviments cristians, fins sensibilitats obreristes o noies i nois senzillament interessats per activitats d'esbarjo. Des de la seva besant social (cine-club, grup de teatre, colla sardanista, equips esportius, escacs, billar,...), la cultural (conferències, biblioteca, revista,...) i la religiosa (acció catòlica juvenil, JOC, cursets de cristiandat per a joves,...).

El Patronat organitzava, fins i tot, les revetlles i festes estiuenques. Recordo la revetlla de Sant Joan de 1963 amb la primera actuació de Raimon a Tortosa; quan era encara poc conegut. Arribà amb el tren de la nit, fa o no fa a les 11, ell

sol amb la seva guitarra sota el braç. Després d'actuar i prendre la coca, un petit grup l'acompanyarem tot fent hora per que agafés el tren de les 3 de la matinada cap a València. Asseguts a una taula del bar ell tocà la guitarra i tots cantarem a cor "Al vent" i altres cançons. El setembre d'aquell any guanyaria el Festival de la Cançó Mediterrànica amb el "Se'n va anar"

Martinez, però, no tingué ocasió de veure culminat el procés en ser traslladat a la parròquia de Tírig, al nou límit sud de la diòcesi. Al seu lloc, com ja s'ha esmentat, fou nomenat Josep Gonell que continuaria el procés, fins al punt que el 28 d'octubre de 1964 es celebraren les primeres eleccions democràtiques per escollir la Junta de l'entitat. Tot i no afectar al director (Mn. Gonell), sotsdirector (Mn. Paco Vives) i president (Paco Maigi), nomenats directament pel bisbe, i altres directius, com vicepresident Rafel Vallès i Mariano Jover Flix que ja hi eren, la situació era ja prou madura per que s'escollissin lliurement els altres càrrecs. Les eleccions despertaren molta il·lusió i entrarem directius nous: Joan Murall, Josep Mª Ferrer, Josep M^a O'Callaghan, Rodolfo Lamote, Josep Aubeso, Josep Carbó i jo mateix, a més de dues noies, Anna Maria Vallès i Maria Lluïsa Ferrer, per primera vegada a la història de l'entitat, tots d'edats compreses entre els 20 i els 25 anys.

Des de l'any que vaig sortir del Col·legi per cursar el "Preu" a l'Institut, el Patronat era la meua segona casa. M'hi passava hores, Els anys següents, quan arribava de Barcelona feia cap al Patronat sigui per que era on estaven ubicats els moviments cristians o per la vida de relació que allí hi havia, les moltes activitats o la presència d'amics. Fou l'abril del 1963 que esdevingué el fet més transcendental en la meua vida. Era un dilluns de Pasqua i havia anat amb Carlos Polo, Juanito Gamundi, Pepe Carbó i altres a menjar la mona a Mig Camí. En tornar férem cap al Patronat; allí estava Mari Carme i jo, subjugat per l'eufòria festiva del dia i del moment li vaig demanar així de senzill si volia ser la meua núvia. Em va respondre a l'instant dient que si. Ella tenia 16 anys i jo 18 anys. Mai havia pensat que pogués ser la meua parella; em trobava a gust i xerràvem sovint per la meua amistat amb els seus germans; era molt bonica i es feia d'apreciar, però jo no m'hi veia compromès. A més, havia intentat aparellar-la amb el que era el meu millor amic, Josep M^a O'Callaghan, però no li agradava. A partir d'aleshores sovintejaren les meues vingudes a Tortosa. L'any següent, O'Callaghan es va posar a festejar amb Anna Maria Ferrer que havia estat companya de Mari Carme al Col·legi de la Consolació i eren molt amigues. Aquesta coincidència d'amistats mútues feu que durant els aquells anys sortíssim sovint junts, especialment quan jo podia disposar del cotxe de mon pare, un "Citroën 2 CV".

Els anys del Patronat (1964-1967)

Quan vaig entrar a formar part de la Junta directiva del Patronat em vaig fer càrrec de la vocalia de premsa; era el meu atès que feia gairebé un any que era corresponsal de "*La Vanguardia*" i, a més m'agradava escriure. A partir de gener de 1965 vaig promoure que l'entitat edités mensualment un anomenat "*Boletín Informativo*" on es feia esment a les activitats de la casa. L'any següent el butlletí es convertí en revista bimensual amb la capçalera de "Nòria" (nº 1,

gener de 1966) de la que jo n'era director i figurava com a tal. Problemes de tipus legal (la manca de registre de la capçalera i l'obligació de que figurés com a director el capellà responsable atès que s'editava sota l'aixoplug del bisbat) així com un cert rezel perquè una persona tant jove figurés com a director, feren que solament en sortiren tres números.

Aquell any el Patronat endegà un període d'intensa activitat: a les sessions de cinema s'hi va afegir el cine-Club, amb comentaris i debats; pel·lícules com "*Los golfos*" de Saura, "*El septimo sello*" i "*Fresas salvajes*" de Bergman, "*Psicosis*" de Hitchcock, "*Sed de Mal*" d'Orsos Welles i "*La quimea del oro*" de Chaplin. Es posà en marxa el grup de teatre que portà obres de diverses; l'any 1965 se'n van arribar a representar quatre una de Paso, un altra de Mihura i dues d'Adrian Ortega, i l'any següent es van atrevir amb "*La herida luminosa*" de José Mª de Sagarra. Josep M^a O'Callaghan dirigí festivals de musica; es feren conferències sobre problemes del moment i Mariano Jover finançà una biblioteca, inaugurada el 21 de març de 1965. Al mateix temps, i amb evident discreció, donava cobertura al grup "Pic i Pala", integrat per joves obrers, que editava un pamflet clandestí que serien un dels embrions de Comissions Obreres. També es va crear el grup anomenat "No soscairats" format per joves de 14 a 17 anys que representaven des de la seva joventut un contrapunt crític a la junta.

El 17 de setembre de 1966 es renovà la Junta amb Rafel Vallés ja com a president, Mariano Jover com a Vicepresident i nova gent com Josep Manuel Salomo, Guillermo Lanau, Teresa Andreu, Mari Carmen Audi i Ismael Castellví, que suma als que ja hi havia. La matinada del 21 d'abril de 1967 es va ensorrar part del vell edifici del Patronat, en concret la planta baixa del carrer Mercaders on hi havia una sala de cine infantil, com a conseqüència d'unes obres que la Diputació feia a l'edifici contigu, al mateix carrer, per instal·lar-hi l'Escola d'Art. Per sort no va haver-hi cap desgracia especialment tenint en compte que la tarda del dia abans, diumenge, havien hagut activitats fins les nou del vespre. Jo era membre de la Junta com a vocal de premsa. Em va tocar portar la campanya d'informació per sensibilitzar l'opinió pública. Tots varem fer un gran esforç mobilitzant relacions i influències per trobar-hi una sortida.

El dia 23 de juny l'entitat reprenia les activitats allotjant-se provisionalment al que fora l'antic col·legi dels "*Hermanos de La Salle*", al carrer Despuig, tancat des de feia deu anys. Enseguida es van iniciar gestions amb la Diputació per trobar-hi una sortida que consistiria en cedir el solar per a la construcció d'un edifici d'habitatges per a la venda, la planta baixa del qual es destinaria a dependències del Patronat amb una superfície total i uns equipaments iguals als que hi havia a l'edifici enderrocat. El diputat provincial i aleshores primer tinent d'alcalde de l'ajuntament de Tortosa Vicent Sanmartin, va tenir una participació molt destacada en les negociacions i jo mateix en tant que directiu i aparellador. L'entitat, però, no aconseguí recuperar l'empenta anterior.

El gener de 1968 va sortir al carrer el número 1 de la nova revista del Patronat, es deia "Amunt", constava com a publicació del bisbat i figurava com a director Josep Gonell. De fet la gestionava jo i escrivia una part important del seu contingut, alguns articles signats la major part de textos no. La meua ma dreta

quan a la redacció era Lluís Pegueroles i pel que fa a l'edició Ismael Castellví. Els cinc primers números, editats a impremta, van ser rebuts molt positivament considerant que en aquells moments l'únic mitjà de comunicació a la ciutat era el setmanari "*La Voz del Bajo Ebro*" depenent de *Falange* i de l'ajuntament i "L'Amunt" era la seva contestació. No hi havia res més. A partir del numero 6, octubre, per raons econòmiques, va passar a autoeditar-se amb multicopista però mantenint bon nivell de qualitat en composició i impressió, amb l'avantatge d'augmentar el tiratge fins 800 exemplars, disposar de més pàgines i més seccions. Una d'elles, titulada "Converses", a cura de Cèsar Chicote, va obrir un debat entre joves creients i no creients, el que provocà la reacció furibunda de d'ideòleg del grup dominant, David Català, des del setmanari oficial amb desqualificacions i insults, arribant a demanar la clausura de la revista.

El numero 7 (desembre del 68), continuà la línia d'atendre totes les opinions dels joves col·laboradors i de lleugera crítica cap al poder constituït. Es va compondre i imprimir, deixant la revista enquadernada i enfaixada per a portar al correu per distribuir. L'endemà al matí la revista havia desaparegut. Després varem saber que, aquella nit, el president Rafel Vallés amb alguns membres de la Junta, en particular Lluís Pegueroles, se la van endur i se suposa que la destruïren perquè no la varem veure més. Comptaven amb la conxorxa del "*mandamás*" del bisbat, el canonge Ovidio Tobias. El director del Patronat i de la revista estava fora de Tortosa i no van dir-li res. Una part de la junta varem rebotar i férem arribar la nostra protesta a la màxima autoritat del bisbat, aleshores el Dr. Blanch Sala per jubilació del bisbe Moll. Fou inútil; ni ens donà cap explicació. Eren evidents les raons polítiques: la dependència del president, alhora regidor de l'ajuntament; el servilisme envers els estaments oficials del canonge Tobias, personatge autoritari d'ideologia franquista molt identificat amb la burgesia local conservadora, i l'afany de notorietat de Pegueroles que ja festejava amb la filla de Vallés i que el 1973 seria promogut a regidor per l'alcalde Tallada i entraria a formar part de l'ajuntament com a delfin del "tardo-franquisme".

L'actitud del bisbat en aquest afer i altres coincidents i la manca de coratge del director que no fou capaç de plantar cara, amb la seva actitud de "nadar i guardar la roba", van afectar les meves conviccions. Alguns membres de la Junta varem plegar i el Patronat retornà al tarannà clerical i conservador de deu anys abans. Per aquests motius i altres raons es produí la dimissió de Mariano Jover com a regidor de l'ajuntament i vicepresident del Patronat. El mateix Gonell, incapaç de controlar la situació, dimití vuit mesos després arrossegant la Junta de facto amb el mateix president Vallés. Jo, desencisat, vaig abandonar desvinculant-me de tots els compromisos amb la militància cristiana amb plena crisi. La relació amb el Patronat es limita al treball com aparellador de l'obra.

La inutilitat del Servei Militar (1965-1966)

A tot això, en mig dels anteriors esdeveniments, van venir els mesos del servei militar aleshores obligatori. En un primer moment desitjava fer-ho en les anomenades "*Milícias Universitarias*", una mena de mili elitista adreçada als estudiants que aleshores a més de ser pocs pertanyien a famílies adinerades o

de la classe mitjana. La instrucció es feia a campaments en dos períodes estiuencs (de juny a setembre) obtenint el grau de sergent o d'alferes. Després, en acabar la carrera, seguien sis mesos a casernes ja com a sotsoficial o oficial de complement. Calia però superar unes proves psicotècniques, mèdiques i físiques. Em vaig presentar al reconeixement mèdic el 31 de març de 1964, a l'Hospital Militar de Barcelona, però jo era aleshores molt prim i amb poca envergadura per la qual cosa no vaig superar els estàndards exigits ja que era estret de pit. Aleshores vaig decidir treure'm de sobre el tema de la mili com mes prompte millor i vaig trametre els papers per anar com a voluntari a aviació, seguint l'exemple del que seria mon cunyat Jesús Polo. El 13 de novembre em comunicaren que m'havien acceptat; així i tot vaig tenir acudir a la recomanació d'un jesuïta conegut dels militars per que el nou examen mèdic no m'inhabilités entretenant-me uns anys; també per fer l'especialitat de meteorologia, amb la il·lusió de complir alguns mesos a l'observatori de Roquetes on hi havia un o dos soldats d'aviació per fer-ne les lectures meteorològiques; com també hi havia un o dos mariners a les ordres del comandant de Marina amb seu a Tortosa.

El 28 de març de 1965 m'incorporava, per fer l'anomenada instrucció, a la caserna del barri de San Lamberto a Saragossa on si allotjaven més de mig miler de soldats. Eren jornades molt pesades d'exercicis físics, desfilada i marxa pels matins i classes teòriques fins les cinc de la tarda que era l'hora de passeig. Els dissabtes ens donaven permís a partir de les 12 de migdia però com no hi havia cap transport directe i no tenia moto, em col·locava a la sortida de Saragossa fent "autoestop" per arribar a Tortosa, amb sort, a les set o les vuit. L'endemà diumenge a les 3'30 de la tarda sortida el tren per Alcanyís i La Puebla de Híjar que arribava a Saragossa prop de les deu de la nit. Valia la pena per estar-me unes hores amb la meua noia. Vaig romandre a Saragossa gairebé dos mesos i solament vaig retenir un nom, el del cap d'instrucció, comandant Peciña. Alguna tarda, a l'hora de passeig, anava a visitar a la tia Primi, vídua d'un germà de la que seria ma sogra i mare del padrí de Mari Carme. Sempre em va atendre com si fora fill seu; en tinc un molt bon record. A la jura de bandera, el 25 de maig, van venir, a més de Mari Carme, mon pare, Carmencita i mon padrí Juanito Serra. Després seria destinat al camp d'aviació de Reus on m'hi estaria mes d'un any; la destinació a l'observatori de Tortosa no passa d'una il·lusió, però gairebé tots els caps de setmana vaig poder estar-me a casa. Aquí resultaven més llargs; també sortíem a les 12 de dissabte i tanmateix amb "autoestop", però a quarts de quatre gairebé sempre era a dinar a Tortosa; la tornada dilluns amb el primer tren que arribava a Tarragona prop de les vuit i, amb el trole-bus, passades les nou al Camp d'Aviació.

Reus era una Base Area amb pocs avions, mitja dotzena de *Bucker 131* i un parell de *Junkers-52* (tots ells relíquies de museu procedents de la guerra civil i l'ajuda nazi) i molta finca a vora i vora de la pista, dedicada al cultiu del blat. Feia uns anys havia tingut certa importància com a base d'una unitat d'alerta i control conjunta hispano-norteamericana però fou traslladada el 1964 i els pocs reactors militars que ara aterraven, procedents de Múrcia, Madrid o Saragossa, eren alts oficials sovint en estada de cap de setmana a Salou. Quan jo vaig arribar hi havia poc mes del centenar de soldats distribuïts en quatre grans grups destinats, respectivament, al cultiu de la finca (Granja), a la vigilància

(Policia Militar), a instal·lacions i manteniment (Obres), o a serveis relacionats amb l'aeròdrom (Torre i Administració); una trentena de militars professionals entre sotsoficials i especialistes; i dotzena i mitja d'oficials, dels que solament tres eren pilots, tots manats per un coronel. Mes de la meitat dels soldats eren de Tarragona, Reus o l'entorn i anaven a sopar i dormir cada dia a casa; la resta majoritàriament de la zona de Tortosa i alguns de l'àrea del Penedès.

L'any i mig de la mili fou sinònim d'avorrimt. Es menjava bé, es dormia prou, no es passaven de militarisme, ni d'autoritarisme irracional. Com no hi havia res que fer, el problema dels comandaments era com entretenir aquell centenar de joves especialment durant les tardes en que els militars professionals se'n anaven cap a Reus i els soldats quedaven a les ordres d'un sergent empenyat. A fi de comptes acabaven portant la gent a treure herba de les voreres de la pista o trafegar qualsevol cosa d'un lloc a l'altre per refer-ho al cap de pocs dies a l'inrevés. Els primers mesos em van destinar a l'Oficina de meteorologia, amb un brigada, Joaquin Abela, que a més era corresponsal gràfic d'*"Europa Press"*; altres tres soldats, dels que nomes recordo el nom de Joaquim Masana, tots depenen d'un físic, Antonio Sánchez, amb uniforme i galons de comandant però era la negació del militarisme fins al punt que ens demanava al cridèssim com *"don Antonio"* i no pas el reglamentari *"mi comandante"*. Fèiem les lectures cada tres hores i elaboràvem les rutes aèries per als vols militars que sortien de Reus, no més de dos o tres al dia; i, a l'estiu, els vols xàrters de turistes en direcció a Alemanya o Anglaterra. Ni el més mínim detall de proselitisme polític. Únicament l'obligat respecte als protocols militars: saludar quan et creuaves amb un superior i, això sí, aturar-te, posar-te ferm i saludar quan el cornetí anunciava que es pujava o baixava la bandera.

Aquell any 1965, com era dels nouvinguts em va correspondre, amb una trentena més de companys, quedar-me a la caserna de reten la nit de Nadal. Ens varen donar un bon sopar i a l'hora de les postres va venir el coronel per fer un discursset lamentant que no poguéssim estar amb la família. No se com ni perquè se'm va ocórrer que jo li podia respondre; vaig dir-li al sergent, aquest, sorprès, ho va trametre al tinent, després al capità i, finalment el coronel que afirma amb el cap. No se el que vaig dir. Segur que alguna bajanada, però en acabar, el coronel va venir on nio hi era i em va encaixar la ma. Penso que militarment vaig deure pujar alguns punts. Ho vaig deduir del tracte

Poc després, com tenia la carrera d'aparellador molt avançada, em varen destinar a l'oficina d'obres a les ordres d'un tinent, Ernesto Marin, enginyer aeronàutic que tenia una empresa constructora a Reus, raó per la qual era malmirat pels altres oficials companys militars, molts procedents del xusco; de fet, va acabar sortint de l'exèrcit quan encara estava jo. Aquest fet va marcar els darrers mesos ja que no hi havia cap tècnic i en canvi s'havien endegat un seguit d'obres (magatzems, tancaments, una piscina al pavelló d'oficials,...). El coronel em va demanar, mentre arribava el substitut, si jo podia vigilar-les com a tècnic. El meu tracte directe amb el cap, molts matins em venia a recollir a l'oficina i amb el seu vehicle oficial, un wolswagen model antic; fèiem el recorregut per les obres i sovint acabàvem al pavelló d'oficials om convidava a un cafè. Tot plegat em dona la impressió que la jerarquia militarista ho era més entre els professionals (caps, oficials, sotsoficials,...), que entre els caps i els

soldats on influïa el factor classista (estudis, procedència....). El coronel sempre em tractà de “vostè”, mentre que un caporal o un sergent et tutejava. Això m’atorgà un estatus especial a la vista de tots, que es traduïa en fer el que volia fins i tot en la manera d’anar vestit per dins la base; a la nit, quan tocaven silenci i reclusió al dormitori sortia de l’edifici, anava a prendre cafè i veure la *tele* al pavelló de sotsoficials. A més obtenia substanciosos permisos amb l’excusa d’anar a examinar-me amb un calendari falsejat quan a les dates, perllongant-ho mes d’una setmana cada vegada. Recordo poca cosa més; Llavat Briansó, López Acebes i Aurelio Perez, com a companys d’oficina; la secretaria, la senyora Núria Soler dona del comandant Suarez, administrador de la Base; l’encarregat d’obres, un paleta de Reus que es deia Emilio Martin; el propi Tinent d’Obres. Alberto Blanco, capità de la meua unitat i el coronel del que no recordo el nom. Altres soldats amb qui vaig tenir més coneixença foren Antonio Ortoneda, de Cambrils. De l’esperit militar i l’orgull de cos, res de res, sempre vaig ser soldat ras, tot i que al llicenciar-me em van donar el nomenament de “*soldado ejemplar*” de la meua promoció no se perquè. Em vaig llicenciar el setembre de 1966, de fet vaig acabar amb el permís del més d’agost. Vaig pensar que ja havia acabat fins que un dia, a finals de setembre, va venir la guàrdia civil a casa i em va dir que tenia que anar a Reus, vestit de militar, a recollir la cartilla de llicenciament perquè fins aleshores era soldat. De la mili solament em queda el bon record de la coincidència, durant prop de sis mesos, amb mon germà Antonio que feia també la mili al Regiment d’infanteria de Tarragona. Ell tenia ja una moto “*Lambreta*” que alguna vegada vaig tenir jo fins i tot per fer els viatges de cap de setmana a Tortosa. De tot plegat me’n vaig oblidar prompte malgrat va durar més de 17 mesos.

Els inicis de la meua vocació periodística (1963-68)

El periodisme era la meua veritable vocació ja des de l’adolescència. A finals del 1963 vaig escriure demanant ser corresponsal a la zona de Radio Nacional d’Espanya a Barcelona, i “*La Vanguardia*”, vacant des de feia uns anys quan s’ho va deixar Antonio Daza i la cobria eventualment des de Tarragona Joan Potau. Crec que seria convincent perquè els dos contestaren afirmativament, però RNE afegint que era una funció honorífica sense cobrar. En canvi “*La Vanguardia*” em digué que rebria 75 ptes. per crònica publicada. La primera està datada el divendres 3 de gener de 1964. Feia poc que havia complert els dinou anys. El veure el meu nom imprès al peu d’una crònica em produí una gran alegria i endegà un maridatge amb el periodisme que duraria la resta de la meua vida. Durant 14 anys vaig exercir com a corresponsal. Aleshores “*La Vanguardia*” era el primer diari d’Espanya, amb l’“ABC” de Madrid i el que tenia més prestigi i independència. Cal tenir en compte que tota la premsa, excepte una dotzena de diaris de les grans ciutats, pertanyia a la *Cadena de Prensa del Movimiento* (el partit únic: La *Falange*) un instrument al total servei del règim. Dels sis diaris de Barcelona, eren de titularitat privada “*La Vanguardia*”, “*El Correo Catalan*”, “*El Diario de Barcelona*” i “*El Noticiero Universal*” encara que els directors els nomenava el govern. La resta de diaris i els provincials, entre ells “*Diario Español*” de Tarragona eren de la *Falange*. El ser corresponsal de “*La Vanguardia*” suposava un alt nivell de consideració i d’influència social; i jo era gairebé un crio. Tenia por que si sabien la meua edat em cessarien; per

això, malgrat les insistents invitacions dels meus caps al diari, Cesar Molinero i Jose Mª Milagro, per visitar-los, sempre trobava excuses. La primera vegada que vaig veure el meu nom imprès sota un text, però, fou a la revista *"Dynamis"*, òrgan de la joventut catòlica del bisbat, al número 45 corresponent a maig-juny de 1961; era, naturalment, un article de contingut religiós, però als meus 16 anys, va suposar un fet important. Pel que fa als inicis periòdics foren, mesos abans de *"La Vanguardia"*, com a guionista de radio.

Amb la creació de la entitat "Foment de la sardana", no se qui va fer la gestió però s'aconseguí que l'emissora local Radio Tortosa creés un programa setmanal, que s'anomenaria "La Veu de la Tenora" i s'emetria els diumenges al migdia. Naturalment era en castellà, però es parlava sobre tot de cultura, llengua, història, excursionisme, cançó, folklore, aplecs i la part musical lògicament amb sardanes. El primer fou el 5 de juliol de 1963; Luz Acero i Paco Guimerà eren els locutors, aquest darrer quan es tenia que llegir algun vers en català, l'únic que era permès. Va durar vuit mesos. A l'edició 35, corresponent al 15 de març de 1964 s'incloïa un comentari sobre l'església i la llengua catalana explicant el cas concret del bisbat de Tortosa on a cap temple (excepció de la capelleta de Montserrat a cura del canonge Manyà) es feien misses ni prediques en català. El tema no va agradar al bisbat que va protestar davant el director de Radio Tortosa, el falangista Lluís Mestre Reixach, paradoxalment net de Mestre Noé, qui va decidir liquidar el programa. Val a dir que l'adhesió de Mestre al franquisme tingué el seu origen en l'assassinat del seu pare, per ser directiu del Patronat catòlic, durant els fets de juliol del 36.

L'Obra del Ballet Popular organitzava cada any des de 1960 el Dia Universal de la Sardana proclamant una població com a "Ciutat Pubilla" i lliurant diversos premis en el marc d'una jornada festiva el darrer diumenge d'abril de cada any. Un dels premis era per al millor guió radiofònic sobre temes culturals i folklòrics i altres valor identitaris. No recordo qui va trametre el meu programa, sospito que Lluís Vazquez Artigas, guionista del programa "La Capona" que emetia Radio Tarragona, però el fet fou que l'any següent fou el premiat. Els premis es lliuraren a L'Hospitalet de Llobregat "Ciutat Pubilla 1966". Jo no vaig poder assistir-hi, perquè feia la mili; el va recollir el meu oncle Josep Mª Bayerri Aleixendri que vivia a L'Hospitalet del Llobregat. Em consta que amb molta satisfacció com si fora ell mateix el guardonat. Hi havia dues plaques, una per a mi que conservo i l'altra per a l'emissora. Tot i que Radio Tortosa havia suspès el programa, la placa va estar penjada molts anys al vestíbul de l'emissora.

La consagració periodística arribà el gener de 1966 en obtenir el Premi "Manuel Brunet" de Periodisme que convocava la revista *"Destino"* i es lliurava la nit de Reis conjuntament amb el "Premi Nadal" de Novel·la. M'hi vaig presentar amb un treball sobre el Carrilet de Tortosa-La Cava i referències al vaporet "Anita", que era una aproximació literària al món del Delta de l'Ebre. Dos dies abans van dir-me que l'havia guanyat convidant-me la nit del lliurament; no vaig acudir perquè em feia front la parafernàlia de l'Hotel Ritz. Dos dies després vaig anar a Barcelona a recollir el premi i a tractar sobre la publicació del treball; vaig conèixer Josep Vergés, Nestor Lujan i Baltasar Porcel i també el president del jurat, el sotsdirector de *"La Vanguardia"* Horaci Saenz Guerrero, que el 1969 seria el primer director no imposat des de Madrid. Se'n va alegrar molt que jo

fora el seu corresponsal a Tortosa; en dir-li que volia estudiar periodisme em va oferir entrar a treballar a "*La Vanguardia*" com auxiliar de redacció mentre feia la carrera a l'Escola del CICF, creada dos anys abans i la única a Barcelona, i després poder incorporar-me a la plantilla. No vaig voler; el meu desig era viure i treballar a Tortosa per sempre. Fou un dels errors que he comés a la vida. En qualsevol cas, el meu lloc a "*La Vanguardia*" es veié consolidat i em consta que ell em va defensar davant les topades que vaig tenir amb els poders locals de Tortosa. A més se'm van obrir les portes de la prestigiosa revista "*Destino*" com un dels seus col·laboradors. Al principi "*La Vanguardia*", publicava entre 4 i 10 cròniques al mes pel que treia entre 300 i 700 ptes. El periòdic costava 2 ptes.

L'any 1966 fou també el de la visita del general Franco a Tortosa per inaugurar el Monument a la Batalla de l'Ebre. Jo estava fent la mili però em feia il·lusió cobrir la informació que, de ben segur, seria de primera plana als diaris. Per aconseguir-ho vaig demanar al director de "*La Vanguardia*" envies una carta al Coronel de la Base explicant que en la vida civil jo treballava per al diari i que em donés permís per cobrir la informació. Així va ser i dos dies abans ja era a la ciutat vivint la gran concentració de mitjans i la mobilització humana per rebre Franco. El mateix dia, al matí, Fraga Iribarne, aleshores ministre d'Informació, va concentrar a tots els periodistes a l'Hotel Victòria per llegir-nos "*la cartilla*". Les instruccions eren: tots amb jaqueta i corbata, amb la credencial ben visible penjada a la butxaca de davant i sense intentar superar les línies de seguretat; al final adreçant-se a mi, potser per la importància del mitjà que representava em va dir "*usted ya sabe como va esto*". L'endemà, mentre el coronel d'aviació, el meu cap, esperava ferm a la fila per saludar Franco, jo em movia lliurement entre uns i altres, això sí amb la credencial a la vista. Com era d'esperar, els dies 21 i 22 de juny, les meves cròniques aparegueren a les primeres pàgines.

El 5 de maig del 1967 es va commemorar el centenari del ferrocarril a Tortosa. Entre altres actes es convocà un concurs literari sobre el tema; vaig presentar-me amb un relatiu a les repercussions socials i econòmiques de l'arribada del tren, que resultà guanyador. El 19 de maig "*La Vanguardia*" edità un suplement extraordinari sobre el Delta de l'Ebre amb articles de Vicent Sanmartin, Jesús Massip, Ernest Lluch, Sebastià Juan Arbó, Fernando Lopez Chicherri i jo, que vaig ser el coordinador. Amb motiu d'aquest treball vaig tenir ocasió de conèixer a Lluch amb que anys després tindria una relació personal i política.

Aquells primers anys la relació amb l'ajuntament era encara cordial. A ells els feia gràcia que un noi jovenet, fill de botiguers tortosins, escrivís a mitjans tant destacats com "*La Vanguardia*" o "*Destino*". M'acceptaven i em convidaven a tot. Jo no era crític; el meu periodisme era simplement explicatiu dels fets que passaven sense valoracions. Em sentia un nen mimat. El primer conflicte arriba el maig 1967 quan vaig publicar un extens article dient que Tortosa estava aturada; no creixia ni demogràficament ni econòmicament i calia un cop de timó per redreçar la situació. La resposta del poder fou fulminant. David Català publicà un dur article desqualificador a "*La Voz del Bajo Ebro*" i una carta oberta de resposta a "*La Vanguardia*". Les coses ja no tornarien a ser com abans especialment amb el nou alcalde, Felipe Tallada, nomenat el juny d'aquell any.

Un entorn familiar molt tranquil

Jo continuava vivint amb la iaia Cinteta tant quan érem a Tortosa com a Barcelona, amb Paco Curto de company i dispeser. Ella seguia els desplaçaments d'un lloc a l'altre, de vegades fins i tot amb la carmanyola del menjar. Alguns dissabtes jo viatjava a Tortosa i ella romania a Barcelona amb Paco. Es va saber adaptar be a la capital malgrat tenia ja 68 anys; es movia amb fluïdesa i s'estava molt amb les seves cosines germanes, la tia Lola i la tia Genoveva, filles de la tia Dolores, que vivien a la part alta del Guinardo prop d'Horta. Mai va tenir dependència dels altres; ella agafava el tren tota sola i vivia la seva vida sense necessitar ningú, malgrat que ja patia de fortes dolorades per àcid úric i tenia problemes de pujada de tensió que en una ocasió, estant a Barcelona, la portaria a l'Hospital de Sant Pau, i que, en definitiva, seria causa de la seva mort anys després. A Tortosa vivíem al primer pis de la casa de davant del Mercat, la mateixa on vaig néixer i on visc ara. Tenia dues habitacions, la meua que abocava al carrer de Sant Pere i la d'ella que era interior; a més la sala amb mirador a l'avinguda, on estava el piano, un sofà i el televisor; una saleta amb armaris que feia de rober; una sala interior vora la cuina, el bany i el pati de llums. Un pis vell i atrotinat però còmode.

Els darrers anys, ja instal·lats a Tortosa, diumenges a primera hora, la iaia Cinteta se'n anava a la muntanya, on a més passava els estius ella sola. Ja ho sabíem. Mari Carme venia a casa i es posava al llit amb mi fins migdia. Mari Carme i jo ho varem aprendre tot junts, l'afecte, la companyia, les complicitats polítiques, les relacions socials i també el sexe. Aleshores jo tenia 19 anys i ella 17, tot plegat era una delícia. Una vegada va tornar perquè s'havia deixat alguna cosa i la meua novia es va amagar sota el llit. Segur que se'n va donar compte però feu veure que no se'n assabentava. En aquets assumptes, com en temes de religió o política, la iaia Cinta, tot i les seves conviccions, era una persona tolerant i respectuosa amb els altres. També ho era, i molt, la mare de Mari Carme, la que seria la meua sogra; donya Tremedal per als forasters perquè era dona de mestre i com a tal havia tingut un tracte especial als diferents llocs on havia viscut per les successives destinacions del seu marit. El pare de Mari Carme, don Jesús, era un mestre de la vella escola, auster i treballador, enamorat de la seva professió. Jo no el vaig conèixer i sa filla gairebé tampoc ja que va morir d'una baixada de tensió quan ella tenia encara 13 anys. Tremedal era una persona discreta, educada i molt digna que a mi em va acceptar des del primer dia i em tenia un tracte i un afecte especial. Cada dissabte després de passar la tarda junts, acompanyava Mari Carme fins a casa i ja era costum que sa mare, la Tremedal, ens preparés el sopar amb una truita de patates i un bistec a la planxa que tenien un sabor exquisit. Després sortíem a l'escala per acomiadar-nos i allí, al replanell, ens acarònàvem fa o no fa com totes les parelles de nuvis d'aquella època. Quan encara érem nuvis vaig anar per primera vegada a la casa pairal de Castelseras, vora d'Alcanyís, poble originari de sa mare, on durant uns anys viatjaríem molt sovint.

L'any 1961 després del naixement ma germana Immaculada i com el pis de sobre la botiga era del tot insuficient, mon pare, Carmencita i els meus germans, s'instal·laren a la casa propietat de mon pare, al carrer de Canvis, el

pis que havia ocupat en lloguer el capellà mossèn Arrufat, antic professor del Col·legi de la Immaculada. Antonio va decidir no estudiar; ell volia ser botiguer i, en definitiva, era lògic que així fos ja que jo des de sempre havia manifestat el meu desig de deslligar-me del negoci familiar; l'any 1962, als 16 anys va deixar el Col·legi i es va posar a la botiga vora mon pare. L'any 1956 Teresa havia començat al Col·legi de les Teresianes com també faria Immaculada anys després, tot seguint la tradició familiar. Les dues romandrien molts anys i els darrers, en especial Immaculada, acompanyant cada dia a ma filla nascuda l'any 1969. Amb mon pare tenia una relació molt fluida, aquells anys no discutíem gens; fou després quan em vaig posar en política que ell es mostrava contrari. En acabar la mili i decidir instal·lar-me a Tortosa ell intentà convencem que no ho fes; que tenia tota una vida per davant i era molt jove per aparellar-me; que continués estudiant, fins i tot que me'n anés a l'estranger sense preocupar-me dels diners. Això, en boca seva que era una persona molt poc gastadora, tenia molt de mèrit. Aquells anys solament els fills dels molt benestant anaven a estudiar a l'estranger. Jo estava molt enamorat de Mari Carme i només desitjava casar-me i viure amb ella. Era l'únic important. Continuàvem sortint amb la parella José M^a O'Callagan-Anna Maria Ferrer. Recordo un cap de setmana a la Torre del Compte, al Matarranya, d'on eren originaris els pares d'Anna Maria, amb la imatge viva de veure batre el blat a una era als afores del poble. Més endavant, a poc de casats tots, alguns cap de setmana el passàvem amb ells al seu apartament de l'Hospitalet de l'Infant on anaren a viure per la feina de José M^a a la Central Nuclear de Vandellòs i de l'Anna a l'escola que la pròpia central havia creat per als fills dels seus treballadors. Després les trobades es varen anar distanciant fins que varem deixar de relacionar-nos sense que hi hagués cap motiu.

Durant aquells anys, jo estava políticament molt immadur; la militància cristiana i les lectures de Mounier, em feia refractari als plantejaments marxistes que, per altra part, arribaven amb comptagotes i molt condicionats segons cada grup, per be que eren els temes que més interessaven malgrat fora només per oposició a l'anticomunisme visceral del règim. Continuava tenint simpaties pel carlisme anti-franquista de Carlos Hugo de Borbon-Parma que havia conegut en la meva adolescència i que havien iniciat un procés d'apropament a la lluita antifranquista amb plantejaments com l'autogestió i el federalisme. Durant els anys d'estudi a Barcelona no vaig acabar de relacionar-me amb els sectors emergents de l'oposició democràtica, com alguns joves de la meva generació, per la meva fal·lera de viure a Tortosa. Així, en abstracte, em considerava socialdemòcrata es a dir, partidari de reformes socials en un marc de llibertats com a la major part de l'Europa Occidental. Per damunt de tot, però, anava arrelant en mi un profund sentiment d'oposició a la situació i al poder constituït fora civil, militar o religiós; i, cada vegada més, les conviccions democràtiques i catalanistes que no havia heretat de casa on no es parlava de política, tot i que mai vaig sentir una paraula favorable al sistema. Llegia molt; la revista "*Triunfo*", "*La Gaceta Ilustrada*", "*Destino*", alguna vegada "*Cuadernos para el Dialogo*" i també "*Serra d'Or*", però limitat pel preu. Dels diaris, òbviament "*La Vanguardia*", que la comprava sovint i "*El Correo Catalan*" i "*Diario Español de Tarragona*" al Patronat o al Bar. D'aquesta època em ve, el costum de llegir al menys dos diaris diferents al dia, que he mantingut viu sempre. Escoltava,

esporàdicament, els programes de Radio Pirenaica i els informatius en castellà de Radio Paris i la BBC.

Altrament sortia gairebé totes les nits. Fins passats els quaranta anys sempre vaig rondar. Aleshores hi havia dos bars a Tortosa que no tancaven en tota la nit: el “Chicote”, davant del Banc d'Espanya i el de l'“Estació”. El “Bar Chicote” era de dos socis Juanito Tolós i Paco Gassó; Tolós hi estava fins les tres del matí i el rellevava Gassó; era on jo anava normalment. Diuen que quan venia el Teatre Argentino a Tortosa, les coristes anaven a fer el ressopar al “Chicote” i alternaven amb tortosins, però jo no ho vaig veure; potser era quan feia la mili o vivia a Barcelona. L'altre, el “Bar de l'Estació” era també restaurant i lloc de reunió del sopar anuals dels periodistes i altres col·lectius. Sempre hi havia viatgers en transits arribats amb els darrers trens de Barcelona o del sud que esperaven la sortida de l'autovia cap al Baix Aragó i Saragossa, els autobusos de la HIFE als pobles del Maestrat, o el carrilet a La Cava; també gent que agafaven els correus i els expressos de mitja que es creuaven a Tortosa, mentre els passatgers baixaven corrent per comprar beguda o algun entrepà ja cuinat. A més, el bar de l'estació era un dels punts de referència a Tortosa. La darrera copa es feia sempre al bar de l'estació, fora l'hora que fora. Allí darrera el mostrador la senyora Maria Busquets, germana del cèlebre futbolista d'abans la guerra i cunyada d'Ismael Antó, sempre disposada a la conversa, el seu marit i el seu cunyat, germans Saporta, i els seus fills o nebots, segons es miri, els dos Lluís Saporta. A l'altra banda del taulell gent de tota mena, un univers estrany i viu: alguns endormiscats afermant els colzes sobre les taules rodones de marbre blanc; de tant en tant la “buscona” de torn desorientada; algun passat de rosca amb una copa de més; policies de “la secreta” i Guàrdia Civil; i els ferroviaris. Lluís Saporta, era molt amic de mon germà i després seriem de la mateixa colla.

Capítol III L'agonia del Règim en un món canviant (1968-1972)

El casament i un canvi d'escenari (1968-69)

El dilluns 19 d'agost de 1968, a les 7 de la tarda, ens varem casar a l'ermita de Mig Camí. Fou el primer casament que s'hi va fer, al menys de que es tingués memòria. Fou cosa de dit i fet, teníem interès, tant Mari Carme com jo que no fora una gran festa ni un muntatge social. No va haver-hi comunicació, ni invitacions, ni llista de noces. Com a molt vaig trametre una dotzena de cartes personals als familiars més directes de fora de Tortosa, comunicant-ho que no pas convidant-los. Uns dies abans férem un discret comiat de solters amb els amics i el dia del la boda érem solament la família estricta, pares, germans i padrins, 25 adults, inclosos els capellans, i una desens d'infants en total. Això si, Mari Carme es va casar amb vestit blanc amb vel i cua i jo amb jaqué i oficiaren tres capellans: els vicaris de la parròquia de Sant Blai, la meua, Marià Gil; el vicari de la parròquia del Roser, la d'ella, Paco Vives; i el consiliari dels joves catòlics Josep Gonell. Era una evidència de la nostra militància cristiana. Tot seguit anàrem a sopar al Restaurant de l'Estació i a les 10 ja s'havia acabat tot. El viatge de noces fou a Galícia amb un atrotinat Seat 600, de segona ma, matrícula T-36.794, i etapes que no podien superar els 200 quilometres per seguretat del cotxe, això i tot varem tenir un parell d'avaries La nit del casament dormirem a Alcanyís; després, Saragossa, Tudela, Logronyo, Miranda, Burgos, Santander, Cangas, Covadonga, Oviedo, Ferrol, La Corunya, Santiago, Vigo, Ourense, Zamora, Salamanca, Tordesillas, Valladolid, Peñafiel, Soria; tot plegat onze dies però plens d'il·lusió i de felicitat. En tornar Mari Carmen i jo varem anar al cementiri per deixar la toia davant el nitxol on es enterrada ma mare; com és un quart pis i no teníem escala el vaig tirar sobre la taula i allí deu ser encara.

Gairebé tot va canviar a partir d'aleshores. Aquell any, a més del casament, havia completat els estudis d'aparellador. Tenia 24 anys, quedava enrere la joventut i encarava una nova vida per endavant. De primer antuvi ens varem posar a viure de lloguer a un tercer pis de la casa propietat de la vídua de Català, al carrer Berenguer IV, davant del "Bar Chicote". Al pis de sota vivia la germana de Mari Carme, Pilar i el seu marit Rufo Català amb els quatre fills. Va durar poc, però, ja què un any després la mateixa setmana que naixia ma filla Carme, el 30 de setembre de 1969, ens traslladàvem a la casa familiar davant del Mercat, al segon pis sobre de la botiga i del pis de la iaia Cinteta, el primer, on jo havia viscut de fadrí. Al pis on férem cap havia viscut fins aleshores mon pare i els germans fins un any abans que es traslladaren a la casa seva del carrer Canvis.

Fins i tots els meus centres d'interès foren diferents. Estava desencisat dels gairebé anys que havia abocat a la militància cristiana i el Patronat en constatar que les institucions a les que servia no responien a la doctrina que predicaven. També començava a tenir seriosos dubtes sobre les conviccions religioses que m'havien acompanyat. Transformar la societat, col·laborar en la construcció d'un nou món més just i solidari en pau i llibertat, lluitar contra la injustícia, la mentida, la corrupció, el domini d'uns pocs sobre la majoria; eren objectius que

tenia assumits i que pensava difícilment es farien realitat des d'una institució com l'Església llastrada en el dogma, la jerarquia i el servei al poder, a més de la clara bel·ligerància anticatalana. Em calia un temps de reflexió i em vingué be abocar les il·lusions i centrar l'interès en la família que acabava de constituir, la professió d'aparellador, la incorporació al món dels adults i fer-me un lloc dins la societat des de la tasca de periodista.

Poques setmanes després de casats varem anar a Montserrat. Tenia interès en veure a l'Albert Ubach que havia estat companys de jocs a l'infantesa i que feia un temps havia entrat al monestir com a monjo. Després de tants anys de tractar amb capellans volia tenir la visió d'algú que havia escollit la vida monacal. No l'havia vist des de feia gairebé quinze anys i no em semblà gaire canviat a banda de l'habit. Varem xerrar una bona estona i li vaig explicar el meu desencís per la militància cristiana. A l'acomiarar-nos varem prendre el compromís de tornar a veure'ns però fou solament un propòsit, no vaig recuperar la relació amb ell fins quaranta anys després

Mari Carme treballava com a mestra des de que va acabar la carrera i aprovà les oposicions el juliol de 1967. Els primers cursos estigué destinada un any com a secretària de la inspectora de zona, que tenia el seu despatx a l'ajuntament de Tortosa; un altre a l'Escola del "13 de gener" i dos cursos a l'Escola de Reguers. El setembre de 1971 fou destinada com a propietària definitiva a l'Escola de Corbera d'Ebre; les carreteres eren molt dolentes, en especial la de Gandesa i resultava del tot impossible desplaçar-se diàriament. Per això, s'instal·là a viure a la casa del mestre de Corbera, sobre dels porxos de mercat; dilluns al matí ella, ma filla i Rosita, la mainadera, amb el Seat 600 pujaven a Corbera per tornar divendres a la tarda ja que era el primer curs en que no hi havia classe dissabte pel matí. Solament s'hi va estar un any; el curs següent va demanar l'excedència per iniciar els estudis universitaris a la que tenia dret, no li varen donar per represàlia política i va optar per demanar l'excedència voluntària.

Malgrat la meua joventut, potser per la meua gosadia, vaig ser acceptat a àmbits de difícil accés en la societat tortosina de finals dels seixanta, encara molt compartimentada i classista; i, així mateix a diferents nivells institucionals. A finals de 1968 vaig ser el promotor del Grup de Premsa i Radio esdevenint el secretari amb Paco Ramos, en secret simpatitzant del PSUC cosa que aleshores ni jo ho sabia, com a president. A principis del mateix any, després de plegar d'alcalde, Joaquim Fabra va assumir la presidència de la Cambra de Comerç, amb Joan Martí Altadill de vicepresident. Fabra em tenia en molta consideració gairebé com si fos de la família per l'amistat amb mon pare, amb qui eren de la mateixa colla de joves, i per que de menuts jo era de la colla dels seus dos fills grans, Joaquin i Arturo. Ja quan era alcalde, el darrer any, em va nomenar membre del Patronat de Fires i Festes (març de 1967) i sovint em cridava per parlar-me d'assumptes municipals i demanar-me que els tractés amb preferència a *"La Vanguardia"*. Quan va arribar a la Cambra m'encarregà estudis de temes diversos, en especial relatius a promoció, comunicacions i infraestructures i em demanava redactés o corregís escrits que a ell li requerien des de diverses publicacions. Per cert que a la Junta de la Cambra que ell presidí hi havia mon pare com a vocal. Mon pare era molt discret i mai volgué

involucrar-se en res que suposés una actuació pública. En tota la seva vida, que jo recordi, solament fou membre de la Junta del Centre del Comerç, l'any 1955 i de Cambra de Comerç entre 1968 i 1976. Amb Arturo Fabra havíem estat companys de Col·legi; quan ell va tornar amb els estudis de veterinari acabats van recuperar la relació. Era de tota la família la persona més oberta, més intel·ligent i l'únic fill que li plantava cara a son pare. No va haver-hi temps per a gaire; el 2 de juny de 1970 va morir d'un accident de carretera. La casualitat feu que em trobes a casa seua al dramàtic moment de donar-li la notícia al pare que acabava d'arribar de viatge.

Les relacions de joventut i del Patronat quedaven enrere i amb ells la colla de tants anys: Jesús Cid i Conxita Aranda, Ramon Garcia i Mari Carmen Audi, Jose M^a O'Callaghan i Anna Maria Ferrer, Rodolfo Lamote i Margarita Aranda, Pepe Faura i Carmen Aranda, Javier Obalat i Montse Mangrané, Valentin Faura i Lluïsa Poy. Començarem a alternar en un ambient de matrimonis, més grans professionalment instal·lats i vinculats al Club de Tennis del que esdevindríem assidus (Angel Caballero i Encarna Maestro, Enrique Llorca i Pepita Vaquè, Fernando Gonzalez i Mercedes Serra, ells tots tres metges; Carlos i Manolo Monllau...). Compartíem les revetlles d'estiu al Club de Tennis amb Rufo Català i son germà David, Felipe Tallada, malgrat els enfrontaments periodístics i, entre altres, Fernando Bau, amb qui vaig establir una bona i sincera amistat que perduraria durant molt anys tot i la incomprensió de molts. L'octubre de 1970 hi havia eleccions a regidors dels ajuntaments; jo, no tenia cap vinculació política. La família de Mari Carme eren tots carlistes: els germans Carlos i Jesús, i els cunyats Manolo Alonso i Rufo Català. Vaig animar-la i, als 24 anys es va presentar pel "*Tercio de Cabezas de Familia y mujeres casadas*", amb el suport dels carlistes, oposats al franquisme oficialista. Com era ja casada podia votar i també ser candidata; naturalment no fou elegida però l'experiència em permeté veure la manipulació del procés; per exemple, a Reguers, d'on ella era mestra, va obtenir el vuitanta per cent dels vots, de la ma de l'alcalde del barri.

L'any següent, hi hagué eleccions a "*Procuradores en Cortes*" i Fernando Bau s'hi presentà. Vaig oferir-me a fer d'interventor a una mesa electoral que li fora difícil; va enviar-me a Torreforta on va perdre. Aquesta vegada no vaig detectar cap irregularitat més enllà de la manca de legitimitat del sistema electoral que solament permetia elegir una mínima part de les Corts, amb un cens d'electors que no incloïa a tots; a la meua mesa es comptaren les paperetes, s'aixecaren actes i tot fou correcte. Bau ja elegit fou membre del grup més reformista a les darreres Corts franquistes.

La vinculació amb el Club de Tennis no va durar, al poc temps me'n vaig adonar que aquell no era el meu ambient i vaig anar distanciant-me poc a poc fins deixar d'anar-hi. La relació amb el matrimoni Caballero-Mestro va durar mes temps. Àngel, ginecòleg, fou qui assistí al naixement de ma filla; pel que fa a Encarna, professora d'Història, arribaria a directora de l'Institut. Molts dissabtes anàvem junts a fer un mos, una truita de patata o uns sèpia a la planxa que aleshores ni donava per a més, al "Bar Mari" o al "Tunel", al carrer Ample. En canvi fou més llarga la relació amb el Centre del Comerç del que seria membre de la Junta els anys 1970-71.

Les seqüeles del maig del 68

Malgrat foren gestats durant els anys immediats anteriors, 1968 es el moment de l'esclat dels moviments contestataris arreu del món. Després dels anys de bonança econòmica de la postguerra i instauració de la que s'anomenaria "societat del benestar", la joventut, a partir de les universitats per primera vegada a la història massificades i no elitistes, es revolta contra els pilars del sistema: la família, l'estat i l'ordre social. Fou l'aixecament de la generació del *baby boom* de la postguerra a la conquesta de les llibertats. La guerra del Vietnam, la carrera armamentista, el creixement de la nuclearització, l'ordre social establert, el poder dels estats tant capitalistes com comunistes i l'intent de controlar la universitat, foren les excuses. A França les revoltes d'estudiants i obreres del mes de maig feren trontollar per uns moments els fonaments de la República amb unes seqüeles arreu d'Europa, encara que més assossegades. El 20 d'agost els tancs soviètics i mig milió de militars envaïen Txecoslovàquia per aixafar la revolució promoguda pels joves com a "primavera de Praga" que demanava un comunisme amb rostre humà; a Mèxic, el 2 d'octubre l'exèrcit i la policia massacraren centenars de persones, majoritàriament estudiants, a la plaça de "*Las tres culturas*" de Tlatelolco, per ordre del president Díaz Orgaz, endegant-se una campanya de negació i oblit exaltant els Jocs Olímpics de Mèxic, aquell mateix mes. Des d'aleshores, el moviment hippy aparegut a EUA es farien notar arreu en les seves protestes anti-guerra, el seu estil colorista, d'inhibició sexual, l'acceptació de l'homosexualitat, el consum de drogues al·lucinògenes, l'ecologisme, la vida en comuna, l'anarquia no violenta, i les macro concentracions musicals en especial el festival Woodstock, celebrat a una granja prop de Nova York els dies 15 a 17 d'agost de 1969 on més de 400.000 joves visqueren entre la pluja, el fang i la marihuana escoltant Joan Baez, Jimi Hendrix, Santana i Pink Floyd entre altres.

Les seqüeles del maig del 68 però van quedar vives al devenir dels anys immediats fent realitat molts dels canvis socials del darrer quart del segle XX: l'alliberament i la igualtat de la dona en un món desenvolupat, accés dels joves front a la gerontocràcia imperant, protagonisme de la societat civil, avenços dels drets sindicals, consciència ecologista, acceptació de l'avortament i la contracepció, crisi de la societat patriarcal i l'autoritarisme i l'assemblearisme per a la presa de decisions. Després del maig del 68, els moviments indígenes, feministes, ecologistes, estudiantils, homosexuals i radicals de tota mena, emergeixen de les catacumbes en demanda d'identitat i reclam de la pluralitat i la lliure expressió. Els partits polítics i els sindicats històrics són qüestionats amb contundència per la seva jerarquització i s'han adaptat als nous temps. Fins i tot el comunisme ortodox entra en crisi i es trenca el monopoli conduït per la URSS des de feia mig segle; a les nacions desenvolupades d'occident els comunistes impulsen el corrent de l'euro-comunisme acceptant el marc de la democràcia formal, el lliure mercat i la revolució científica tècnica. Mentre, a la seva esquerra apareixen moviments revolucionaris crítics amb el capitalisme i la socialdemocràcia com la LCR, les organitzacions trotskistes i anarquistes. Fins i tot l'Església Catòlica veu aparèixer al seu si un moviment contestatari que vol sintetitzar l'aplicació de l'Evangeli amb la lluita per l'alliberament personal i la justícia social especialment als països del tercer món. L'irrupció

esdevé a la reunió de la Conferencia Episcopal Llatinoamericana de Medellín (agost de 1968) sota la bandera de la "Teologia de la llibertat" de la que en fou figura destacada el bisbe brasiler Helder Camara. El 10 de juliol de 1969 foren detinguts els sacerdots Lluís Maria Xirinachs i Josep Dalmau per iniciar una vaga de fam demanant major llibertat. Els moviments de protesta s'estenen a seminaris, parròquies perifèriques, institucions religioses i al laïcat en general amb propostes com "Cristians pel Socialisme" nascuda al Xile d'Allende el 1971 i que assolí una important implantació a Catalunya, l'any següent.

Quan va passar la febre revolucionaria la societat instal·lada va imposar de nou la seva llei: De Gaulle va guanyar les eleccions legislatives a França; els soviètics van desmantellar del tot les esperances liberalitzadores dels països de l'est europeu, Richard Nixon fou elegit president dels EUA al novembre i el conservador d'Edward Heath, amb Margaret Thatcher al Regne unit el juliol de 1970. Mentre, els partits d'esquerres van endegar una teràpia sistemàtica d'oblit del que consideraven un caos llibertari. L'enduriment de la guerra freda, les crisis econòmiques per l'encariment dels combustibles i el ressorgiment del feixisme militarista ocupant el poder a diversos països de l'Amèrica llatina, reforçaren el capitalisme maquillat amb matisos. La frustració dels que veien triomfant la revolució, influïts per les mitificacions de la lluita guerrillera al Tercer Mon, portaren a la formació de grups terroristes de guerrilles urbanes com les Brigades Roges a Itàlia, la banda Baader-Meinhof a Alemanya o moviments d'alliberament nacional com l'IRA a Irlanda del Nord i l'ETA al País Basc. El 7 de juny de 1968 ETA comet el seu primer atemptat mortal, el Guàrdia Civil Jose Pardiñas i, al cap de tres mesos el torturador i comissari de la brigada politico-social a Sant Sebastià Meliton Manzanos. El setembre de 1972 terroristes àrabs del grup "Setembre negre" assaltaren l'hotel dels atletes israelians participants als Jocs Olímpics de Munich; va intervenir la policia i l'operació acabà amb 11 atletes i 5 terroristes morts.

Mentre, Europa continua avançant en el seu procés d'integració. Son suprimits els drets de duana entre els sis establint-se alhora els mateixos drets per als productes procedents de l'exterior, creant-se per primera vegada les condicions per al comerç lliure i establir el mercat únic més gran i potent. El comerç interior creix a ritme accelerat como també l'intercanvi amb la resta del món. El 1970 s'intenta per primera vegada l'establiment d'una moneda única, l'Ecus, per garantir l'estabilitat monetària i evitar les fluctuacions. Des del 1972 s'apliquen els mateixos tipus de canvi respecte a les monedes exteriors mentre es negocia l'ampliació que es fa efectiva l'1 de gener de 1973 amb l'entrada del Regne Unit, Irlanda i Dinamarca. El govern espanyol demana negociar l'entrada a la Comunitat que no es fa efectiva per la negociació europea d'acceptar el regim franquista; així i tot es varen anar incorporant addicions complementàries als acords parcials existents que obrien la porta per a la futura integració.

A Espanya a finals de la dècada augmentà l'agitació universitària i en general de la joventut, que s'uniren a les reivindicacions obreres -en molts de casos de caràcter purament laboral, salarial i de condicions de treball- per forçar els límits de la política del govern cap a un desenvolupament democràtic. Així, la recessió econòmica del 1967 i l'activitat de l'oposició clandestina (formada per grups que comprenen des de monàrquics liberals i la democràcia cristiana fins

als d'extrema esquerra) portaren a un retorn de la política coercitiva: estats d'excepció a Biscaia (1967), Guipúscoa (1968) i a tot el territori de l'estat (gener del 1969). Quan la veïna França bullia empentada pels afanys de llibertat, rebuig de l'autoritarisme i contra el mercantilisme creixent, el franquisme, de nou a contrapeu, incapaç d'entendre l'evolució general de la societat i confiant en una classe mitjana majoritàriament despolititzada i assentada fermament en el franquisme sociològic, optà per tancar-se encara més. El 28 de desembre es conegueren les sentències de l'anomenat Judici de Burgos amb nou penes de mort i 500 anys de presó per a membres d'ETA, entre ells dos capellans; la pressió dels governs europeus aconseguí evitar les execucions. El Govern, però, decidí la suspensió d'articles del Fuero de los Españoles (desembre del 1970 - juny del 1971) el que permetia una actuació indiscriminada i arbitrària de la policia política. La clausura del diari "Madrid", dirigit per Rafael Calvo Serer, opositor tot i ser membre de l'Opus Dei, i l'enderrocament de l'edifici per ordre del Ministeri d'Informació n'és un dels episodis més significatius.

La professió d'aparellador

En acabar la mili, el setembre de 1966, i tornar a Tortosa, pendent encara del darrer examen per obtenir el títol, vaig entrar a treballar amb l'arquitecte Federico Llorca Mestre; mig dia ho feia per al seu despatx i l'altre mig per a la societat Cap Roig SA, que tot just acabava de començar la urbanització vora L'Ampolla. Llorca n'era accionista i el seu cosí Josep Carol Abella el testaferro, tot i que els veritables propietaris eren la família Rivera Rovira accionistes principals de *"Metales y Platerias Rivera"*. El despatx de Llorca estava a la casa de sa mare, al quart pis del xamfrà entre els carrers Argentina i Cervantes si bé l'any 70 baixaria fins l'entresol del mateix immoble. Llorca era un personatge singular; enamorat de Tortosa i treballador incansable que cada setmana feia prop de mil quilometres de carretera entre l'Estartit, a la Costa Brava, on portava obres, i Benicarló, amb residència familiar a Barcelona i, l'estiu a Cap Roig. Estimava la professió d'arquitecte i tot i no destacar per la seva vessant humanista, com altres, però sí per la seva vocació tecnològica i científica. Els primers pre-ordinadors de que tinc consciència foren al seu despatx on Llorca passava hores fent programes de càlcul. Tot i això, gairebé tots els càlculs de projectes del despatx els feia jo amb els mètodes tradicionals (el Simón Goldenhorn, llibre de capçalera).

Tot el que se d'arquitectura, construcció i urbanisme ho vaig aprendre allí de la mà de Llorca que, els primers anys, va tenir una gran paciència en ensenyar-me. Això no exclouia alguna topada ja que era de mentalitat força dretana i identificat amb el sistema, però bé que no en feia expressió; mentre, jo sí alguna cosa tenia clara aleshores era el meu antifranchisme. Federico Llorca sempre em tractà amb consideració i se, per expressions seves, que parlava de mi amb estima. Val a dir que jo tenia un estatus especial a un despatx on arribaren a treballar una dotzena de persones (Ramon Andreu, l'home de confiança; Josep Mauri, de topògraf; José Fabregat, comptable; Josep Alavedra, Ramon Sorolla, Paco Rima, Ramon Descarrega, delineants; Rosalia Gasulla i Juanita Garcia, secretaries i altres) Hi havia més gent, però eventualment. Jo no tenia horari, feia el que volia i organitzava la feina al meu aire. A més que, des de que vaig

acabar la carrera, agafava, com aparellador, totes les obres que arribaven al despatx sense tècnic nomenat, que eren moltes, en especial a la zona d'Alcanar, Sant Carles de la Rapita i Ulldecona. Cobrava 4.000 ptes. al mes de Llorca i altres 4.000 de Cap Roig; de les obres particulars em treia molt més. L'any 1971, als tres anys de col·legiar-me vaig cobrar 230.000 ptes. d'honoraris sent el 5è de la Delegació, d'un total de 18 i el 25è de la província de Tarragona de 182.

El meu ingrés al Col·legi d'Aparelladors és de maig del 68 amb el número 14 de la delegació de Tortosa, una de les cinc que, a més de la seu a Barcelona, tenia el Col·legi de Catalunya i Balears. El mes de novembre hi hagueren eleccions parcials als càrrecs de Secretari de Col·legis i Delegacions; les primeres que es feien per elecció directa i no pas pel sistema de ternes com des del final de la Guerra. M'hi vaig presentar i Paco Navarro que optava a la reelecció es va retirar. Pocs mesos després, la junta de la delegació, amb Miquel Gaya de President i Victor Fortuño de Tresorer, a més de jo mateix, ens trobarem davant d'un greu conflicte institucional que duraria vint anys. La delegació de Tarragona va demanar separar-se de Catalunya per constituir-se en col·legi independent incloent-hi la delegació de Tortosa. Els tortosins ens varem negar endegant una campanya de sensibilització a la premsa que vaig conduir jo aprofitant la condició de periodista. Aleshores era impensable sota la dictadura, apel·lar al respecte per la voluntat democràtica. La decisió es va prendre el juny de 1969, en una reunió urgent de tots els col·legis d'Espanya per castigar Tortosa. Hi havia estat d'excepció amb totes les garanties legals suspeses i detencions policials constants. Quedarem sols. Fins i tot Catalunya (Barcelona) es va inhibir i ratificaren la incorporació de Tortosa al nou col·legi de Tarragona, destituint la junta rebel amb càstig addicional de no poder ocupar càrrecs durant sis anys, que després es reduiria a dos. Per aquest motiu vaig viatjar dues vegades a Madrid. Aquesta estada a la capital, la primera fou set anys abans al plenari de l'Acció Catòlica Espanyola, em va reafirmar en la meua impressió que a Madrid no tenien cap sensibilitat envers la realitat de Catalunya. Per a ell era impensable qualsevol element diferenciador respecte al conjunt d'Espanya; tanmateix el fet que a Tortosa hi hagués una delegació col·legial resultava irregular sota la seva visió de "Madrid y 49 provincias". Des d'aleshores la meua obsessió seria aconseguir que Tortosa tingués un col·legi d'Aparelladors independent de Tarragona, fet que s'aconseguiria el 1992.

El meu inici professional fou l'any 1967 quan encara no tenia el títol. Al moment de col·legiar-me ja portava 32 feines, la majoria aixecament de plànols, amidaments o estudis previs, encara que també projectes signats per Francesc Ubach com arquitecte i Mariano Lleixà i Sílvia Mayor com aparellador. A finals de 1968 havia rebut 20 encàrrecs visats, dels que els més importants foren el Camp de Futbol de La Senia, que havia projectat jo mateix tot i que m'el va signar com arquitecte Francesc Ubach després de donar-me algun consell que millora el resultat del treball; i la reforma del palauet de les Torretes, a la cruïlla entre el carrer Cervantes i Berenguer IV, on havia estat caserna de la Guàrdia Civil. El projecte fou de l'arquitecte Josep Mª Franquet i els seus propietaris, la família Català Franquet, va tancar el pati de planta baixa per fer botigues i va bastir una planta; un desastre per al patrimoni.

Entre 1969 i 1972 l'augment de la meua activitat com aparellador fou gran: 28, 32, 51 i 37 encàrrecs respectivament. D'aquest centenar i mig de treballs bona part (115) eren feines amb Federico Llorca com arquitecte moltes obtingudes per clients seus que no tenien aparellador en especial petites obres o xalets a la zona d'Alcanar (54) o L'Ampolla amb Cap Roig (16). Val a dir però que la més important, i també la més significativa de la meua vida professional, fou projecte d'un jove arquitecte de Castelló, Carlos Garrido, escollit per Ramon Bonfill com jo mateix. Fou l'Edifici Estadi a Ferreries, començat el maig del 69 i acabat amb molts problemes financers i la fallida de la immobiliària, a finals de 1972; tot i que va reservar el xamfrà de davant la Clínica Aliança per fer un projecte independent a càrrec de Llorca, l'obra es realitza en conjunt i jo com aparellador únic; comprenia 106 habitatges i Locals Comercial i era de tal envergadura que els honoraris que em corresponia cobrar els vaig invertir en un àtic al propi edifici. Altres obres importants d'aquests anys foren el basament per al conjunt de 54 sitges per a la Cambra Arrossera d'Amposta que m'obliga a passar moltes hores estudiant càlcul de fonamentacions; i un quants edificis d'entre 8 i 12 habitatges (carrers Sebina, Pare Cirera, Roselló, Simpàtica,...); també dos obres per a la Caixa de Pensions, un gran bloc de 60 habitatges a Amposta i una casa de 8 habitatges a Uldecona, encara que tots dos amb col·laboració amb Paco Torres i Miquel Gaya, respectivament. També amb col·laboració amb l'aparellador de Reus Pedro Santos fou la Cooperativa San Joan de l'Ampolla amb 55 habitatges i locals. Un altra obra singular fou el xalet-palauet per a Joaquim Fabra a Vinallop (1972) obra de l'afamat arquitecte de Madrid Julian Laguna Serrano. Laguna, que ja tenia 62 anys, feia visita d'obra cada mes i el recordo com una persona senzilla en el tracte però que evidenciava el seu nivell; al fer els fonaments toparem amb un conjunt de sitges d'origen potser ibèric excavats a la roca i, per no afectar les restes, varem tenir que organitzar un sistema de bigues als fonaments per a sostenir la casa.

Aquests anys foren els de la meua major activitat professional. A mes de treballar al despatx de Llorca, els matins, i al de Cap Roig, les tardes, visitava les meues obres, donava classes a l'Escola del Treball feia de periodista i tenia temps per viatjar cada setmana a Barcelona a l'Escola de Periodisme.

El periodisme i la vida social

El setembre de 1968 es creà l'Escola Oficial de Periodisme de Barcelona. Vaig aprovar el selectiu examen d'ingrés que es feu al novembre i poc a poc, anant un dia per setmana a classe, ja era casat i treballava, vaig acabar la carrera el 1974 quan ja havia obert la Facultat de Ciències de la Informació a Bellaterra on convalidaria el títol anys a venir. El primer any alternava les anades entre dimarts i divendres per cobrir totes les assignatures; després solament anava un dia amb temporades de desídia. Sortia de Tortosa a les 4 de la matinada, aquella nit no dormia, com a molt una cabussada, per arribar a Barcelona a les 7'30. Premia un cafè al Zurich, a la plaça de Catalunya, i a les 8 ja era a l'Escola fins les 2. A la tarda aprofitava per anar al cinema, a sales d'Art i Assaig. Durant aquests anys vaig empassar-m'ho tot: el neorealisme italià de Visconti, Fellini, Rosellini, Passolini i, la ruptura amb la trilogia d'Antonioni (*"L'Aventura"*, *"La notte"* i *"L'Eclipse"*). Fins i tot vaig aguantar les pel·lícules de

Eisenstein (*"Ivan el terrible"*). Però el que més em seduí fou la *Nouvelle vague* francesa amb Godard, Chabrol, Rohmer i Resnais (*"Hiroshima, mon amour"* i *"La guerre s'est finie"*) i el seu dissident Louis Malle (*"Le souffle au coeur"*, pel·lícula de gran sensibilitat que els pertorbats membres de la censura italiana varen prohibir durant un temps al·legant que defensava el incest). Especialment em m'agradà Francois Truffaut (*"Les quatre cents coups"* i *"La nuit americane"*); encara m'entendreixo quan escolto la música de Georges Delerue. Qui va dir que li recordava Bach?

L'Escola de Periodisme estava situada a la planta entresòl d'una casa d'habitatges al cap de dalt de les Rambles, sobre el Cafè Moka, érem pocs, com a molt dues dotzenes per curs malgrat que el nombre de matriculats era molt elevat atenent a la gran quantitat de periodistes actius de tots els mitjans que aprofitaren la creació de l'Escola de Barcelona per obtenir el títol aleshores imprescindible per a la promoció professional. Un any o un altre vaig coincidir amb tortosins com Daniel Arasa, Carmela Marchante, Amparo Moreno o mossèn Josep Mª Ribes. També tinc memòria dels dos directors Julio Manegat i Claudio Colomer Marquès i de professors com Manolo del Arco, Pedro Voltes, Jose Manuel Cuenca, que fou un extraordinari professor d'història, el sociòleg Frederic Munné o Rafael Manzano Gonzalez, professor d'història dels mitjans, redactor i crític taurí de *"Solidaridad Nacional"*, que dirigí el meu treball de graduació sobre *"Apuntes para la historia del periodismo tortosino"*

Continuava els meus articles a *"La Vanguardia"* cada cop més consolidat com a corresponsal i, en la mesura que em sentia segur, augmentava el meu caràcter crític amb la política municipal tant a Tortosa com a Amposta i altres localitats. L'1 de maig de 1968 es celebrà l'acte de jumelage entre Tortosa i la ciutat d'Avinyò. Van venir una nodrida representació francesa entre ells periodistes. Recordo que em tocà atendre a alguns d'ells i els vaig explicar la meua opinió sobre la situació política a Espanya i els sentiments antifranquistes. Fou evident que algun company de la premsa local ho denuncià a l'alcalde i la represàlia fou que, vaig ser vedat a assistir a l'acte equivalent que tingué lloc a Avinyò el 20 d'octubre d'aquell any. Gairebé sense jo voler-ho vaig passar a ser tractat com un jove revolver a una persona conflictiva pel seu antifranquisme.

A meitats de 1969 Saenz Guerrero en va suggerir escrigués uns reportatges sobre el L'Ebre i els pobles riberencs. Fou na sèrie de 12 que sota el títols de *"Las Riberas catalanas del Ebro"*, tractaven del paisatge, els pobles, la història i la gent dels 24 pobles que voregen el riu entre Mequinensa i la Mediterrània. Es varen començar a publicar el 17 de setembre. No fou de bades la iniciativa del periòdic per tractar el tema. Feia pocs mesos que s'havia segellat el mur de la presa de Riba-roja el que suposava la definitiva extinció de la navegació per l'Ebre. El nivell de l'embassament va anar pujant fins inundar la part baixa del poble vell de Mequinensa que, amb la precipitació autoritària pròpia de l'època, havia estat dinamitat en la seva totalitat quan una bona part s'hagués pogut salvar perquè mai va arribar a quedar sota la cota de l'aigua. El que més em va colpir fou la imatge del campanar de l'enderrocat poble vell de Faió emergint de les aigües. Es l'antítesi de la popular fotografia del campanar de Sant Miquel de Sau, que els periòdics han fet punt de referència per a tota Catalunya. El campanar de Sau emergeix net i visible al bell mig del pantà; el de Faió apareix

amagat al colze d'una barrancada, envoltat de muntanya, en un lloc ombriu i feréstec amb els ganyots dels aligots. A mi em produí esgarripança i sensació de desastre còsmic, es clar que fou fa vint anys i el temps distorsiona les imatges.

Quan vaig tenir acabats els reportatges els vaig portar a *"La Vanguardia"*. Saenz Guerrero em feu seure a una taula de la sala de redacció, amb els periodistes del diari, per que escrivís els peus de foto i proposés els titulars de cada reportatge. Vaig demanar-li si podia conèixer a Santiago Nadal aleshores cap d'informació internacional, a qui admirava pels seus escrits a *"Destino"* i al diari i pel que m'havien dit que fou empresonat els anys quaranta per un article que no agradà a l'aleshores governador de Barcelona. M'acompanyà al seu despatx; va voler la casualitat que hi hagués el seu germà Carlos. Jo pensava que seria una salutació protocol·lària però Santiago Nadal no portava pressa i Carles tampoc. En tractaren com si fora conegut de tota la vida. Es difícil explicar com vaig sentir-me de captivat. Em preguntaren per Tortosa i feren expressió de la seva condició de lleidatans i homes de comarques malgrat el seu cosmopolitisme; coincidirem en considerar imprescindible una carretera directa que unís les dues ciutats. Fou una jornada inoblidable. L'única vegada que em vaig passejar per la panxa de *"La Vanguardia"*.

Els darrers anys seixanta col·laborava també habitualment amb el setmanari local *"La Voz del Bajo Ebro"* que aleshores dirigia formalment Vicent Sanmartin encara que sota mà era David Català qui decidia. Alguns articles els signava amb el meu nom, els que menys, i molts amb els pseudònims Montcaro i llergo. Potser fou per aquesta projecció meua com a periodista que, el mes d'octubre de 1972 em van venir a veure Paco Fuentes Adell i Josep Mª Brull Valls, els dos anteriors presidents de la Penya Ciclista "Ja Arribarem" i em demanaren acceptés ser el nou president de l'entitat. Jo aleshores no n'era ni tant sols soci però argumentaren que no hi havia ningú amb imatge que se'n volés fer càrrec al que aspirava un personatge anomenat Miravalls, que em presentaren com a conflictiu, afegint que si assolía la presidència es carregaria l'entitat. Finalment, vaig dir que si, l'assemblea es celebra el 18 de març de 1973 i va entrar com a la meua ma dreta Joaquin Cid, que tenia un taller de bicicletes al carrer de Sant Pere, vora de casa, i per tant estava molt involucrat en el tema. Durant aquells anys la Penya va participar en carreres en circuits urbans i també competicions en pista, com el campionat inter-velòdroms amb un equip propi. Com a president em tocà vendre entrades a les taquilles, fer de locutor a les carreres i distribuir dorsals als corredors, entre altres comeses.

Amb més de sis-cents socis, el Centre del Comerç era, amb molt, la societat més potent i influent de la ciutat on es realitzaven moltes activitats. Jo era assidu; tots els dies premia el cafè al "Comerç"; es formaven rogles molt poc permeables i cadascú s'asseia amb la seva colla. Malgrat tenir solament 27 anys, formava part d'una tertúlia amb homes ben instal·lats tots més gran que jo: el notari Larrumbe, els advocats Domenech i Mur, l'industrial Mola, el metge Fabra, i Ramon Bonfill, amb qui vaig fer prou amistat com per que em nomenés aparellador de l'edifici Estadi a Ferreries. A banda dels balls de cap d'any i les revetlles, als que Mari Carme i jo no anàrem mai, des de 1965, tots els dilluns, a les 10.30 de la nit es projecta una pel·lícula, normalment de certa actualitat, i

la sala s'emplenava; solia anar-hi generalment sol ja que Mari Carme preferia quedar-se a casa. El formar part de la Junta del "Centro" era una mena de ritual. Cada any, a l'assemblea general de gener, es renovava la meitat i el ser-ne membre era obligat segons els estatuts. En aquest context, el gener del 69 vaig entrar com a vocal, el primer any amb Mariano Mur de president i el segon Manolo Navarro; dels companys directius solament recordo a Àngel Reques. No tinc memòria d'haver fet res en especial, solament que en acabar els dos anys vaig proposar a mon germà Antonio escollit per als dos anys següents.

La primera relació amb la docència (1969-1972)

La meva primera experiència real com a professor fou tota una casualitat. Tret dels dos mesos que vaig donar classe a l'escola parroquial de FP al Turo de la Peira el primer any d'estada a Barcelona, no tenia ni pensava tenir cap relació amb l'ensenyament. Poc podia imaginar que la docència acabaria sent la meva activitat principal anys a venir. El setembre de 1969 em va cridar José Maria Homedes Llopis, director de l'*Escuela de Maestria Industrial*, després coneguda com a Centre de Formació Professional i finalment Institut Politècnic. Em va demanar per favor que acceptés fer classes de dibuix uns mesos perquè no tenien professorat suficient i no en trobaven; no era com avui que la gent es pega per obtenir un contracte d'uns dies de docència. Llavors ningú volia fer-ho, en especial a centres de FP que estaven mal pagats i pitjor considerats. M'hi vaig resistir perquè ja tenia prou feina, però ell insistí i apel·la al servei a Tortosa, allò del "tortosinisme". Vaig acceptar per uns mesos, però la provisionalitat es va perllongar finalment durant tres cursos; els 1969-70, 1970-71 i 1971-72. La manca de professorat devia ser important perquè el mateix any que jo varen entrar a donar classe Joan Manuel Monclús, també aparellador; i Ramon Garcia, Perit Industrial.

La Formació Professional escolar es regia per la Llei de 1955 que no es posà en practica fins vuit anys després en crear-se les anomenades *Escuelas de Maestria Industrial*, substituint les antigues Escoles del Treball de 1928. Els estudis estaven organitzats a tres nivells: l'anomenat pre-aprenentatge (de 12 i 13 anys), l'aprenentatge o oficialia (de 14 a 16 anys) i mestratge (de 17 a 19 anys). En total set cursos. A efectes administratius es depenia d'un anomenada *Junta Provincial de Formación Profesional* i els professors no eren considerats pròpiament com a tals especialment comparats amb els professor d'Institut. L'any 1970 la Llei General d'Educació de Villar Palasí, la millor llei d'educació de que en tinc constància, ho modifica tot, establint els nivells de FP de Primer Grau, al que s'accedia havent realitzat els estudis generals de EGB (14 anys); i de Segon Grau, continuació del anterior o del Batxillerat (18 anys); s'impartien als *Centros de Formación Profesional* integrats al Ministeri d'Educació, mentre els professors s'incorporaven al cos de funcionaris d'ensenyament secundari. Aquesta llei, però trigaria un temps en aplicar-se plenament i a mi no m'arribà a afectar. De tota manera, tenir una Escola de Mestratge Industrial era un signe demostratiu de la importància de la ciutat ja que a la província de Tarragona solament hi havia a la capital, a Reus i a Tortosa.

Jo donava classe de Matemàtiques als alumnes de pre-aprenentatge de 9 a 10 del matí a un grup i de 10 a 11 a un altre. Eren classes molt nombrosos, d'una trentena de nois dels que gairebé no recordo els noms per be que, de tant en tant, algun d'ells m'ho certifica "... jo vaig ser alumne teu a l'Escola del Treball". Un però em va quedar particularment a la memòria, Joaquim Barbera, que anys després seria bon amic meu i col·laborador el mon sindical. No tinc consciència d'haver estat un bon professor, però ja feia prou d'explicar les Matemàtiques justament la matèria que més vaig avorrir durant els meus anys de batxillerat. A la tarda, de 3 a 4 eren classes de dibuix el primer any i els altres dos cursos de tecnologia de construcció per als estudiants de delineants, ja grans. De fet explicava temes relatius al coneixement de materials; em preparava les classes amb apunts que fossin digeribles. Era un grup reduït que just arribava a la dotzena, entre ells Rosalia Gasulla que era companya de feina al despatx de l'arquitecte Llorca. Alguns d'aquests estudiants foren futurs encarregats d'obra, petits empresaris de la construcció, o delineants a diversos despatxos de Tortosa; un parell continuaren Aparellador i fins i tot un acabaria sent arquitecte. També, el darrer curs, vaig donar classe de dibuix a un grup de nocturn, de 9 a 10 de la nit. Per tot plegat cobrava poc mes de 2.800 ptes. al mes.

L'Escola era molt deficitària en tots els aspectes, especialment pel que fa al professorat. D'aquests solament recordo per la seva capacitat docent a Guillermo Menendez, de Matemàtiques; a Lluís Llop i Roberto Escoda, de Dibuix; a Manuel Salvatella, de la branca del Metall, a Joaquim Mallafré d'Electricitat i a Joaquin Panisello que crec que fou el secretari. El director, Homedes, era un personatge singular; autoritari i dèspota, plenament identificat amb el franquisme i membre de la classe dominant; estava casat amb una filla de Pepe Grego, president de la cambra de Comerç durant molts anys i una filla seva es casa amb un fill de Joaquin Fabra. Els que manaven a Tortosa procuraven relacionar-se familiarment entre ells, com una mena de perpetuació de les dinasties. Homedes considerava l'Escola com si fora de la seva propietat, acudia quan volia i no donava explicacions a ningú. Era propietari d'una planta de refinat d'oli –la "fabrica d'Homedes"– a Ferreries que dirigia personalment, activitat que compartia amb l'Escola. El conserge Pepe Malla, que vivia a la planta superior de l'Escola era, alhora caporal dels Bombers de Tortosa i, a hores, funcionari del Ministeri de Cultura; la seva dona pertanyia a la *Sección Femenina*. Gent del sistema, el que li permetia prendre's unes familiaritats amb el director que no feia ningú. Quan parlava d'ell li deia "l'amo" i més d'una vegada es varen escridassar mútuament davant tothom. En qualsevol cas, les escridassades entre uns i altres no eren excepcionals.

El setembre de 1971 es alumnes de darrer curs em varen escollir per que els acompanyés al viatge de final d'estudis que feren uns dies a Barcelona i després a Mallorca; eren una dotzena de nois i una noia que, per raons que encara no entenc, es feu acompanyar per sa mare. Ells tenien a l'entorn del 19 anys o jo 26; es a dir, tots plegats érem joves esbojarrats i com a tal ens varem comportar: discoteca fins la matinada, noies, platja, beguda i gresca. En tornar a Tortosa, la mare de la noia es va queixar al director de tanta disbauxa i de que jo ho tolerés i m'hi afegís; aquest em va cridar al seu despatx, amb el capellà mossèn Herminio Capsir present, per fer-me reflexions morals sobre el meu comportament. Fins i tot el capellà em va amenaçar de fer-li saber a la

meva dona. Propi de l'època. Aquell any 1972 d'acord amb la Llei d'Educació es feren per primera vegada eleccions per a escollir el director del centre. S'hi varen presentar Homedes i el professor de dibuix Roberto Escoda; jo vaig fer campanya a favor d'Escoda al que considerava persona més adequada per la seva serietat, professionalitat i capacitat docent, alhora que coincidència ideològica. Va guanyar Homedes. En arribar el mes de setembre no em fou renovat el contracte al·legant el meu comportament al viatge de l'any anterior.

L'haver estat durant tres anys seguits contractat com a professor interí em va servir de mèrit a les oposicions restringides a que em vaig presentar per a professor numerari de Tecnologia de la Construcció. La primera vegada, el juny de 1981, les vaig suspendre perquè no les havia preparat prou; l'any següent les vaig aprovar. La meua dona, amb molt bon criteri, m'havia animat a fer-ho, insistint que amb el meu caràcter voluble (aparellador, periodista, encara estudiant inquiet, polític,...) necessitava un lloc de treball segur que suposés una garantia econòmica de subsistència.

El país avança però la repressió continua

Pel que fa a l'àmbit religiós tortosí, el 4 d'octubre de 1968 s'acceptà la renúncia del bisbe Manuel Moll el qual, abans de plegar, va apuntalar els seus homes de confiança (Ovidio Tobias com a rector de la parròquia de la Catedral, Manuel Miralles a Sant Blai i Salvador Ballester a Ferreries, a més d'Enrique Aymerich com a canonge). El vicari general Joaquim Blanch Sala també es jubilà després d'haver governat la diòcesi durant els deu mesos de seu vacant. L'agost de 1969 prenia possessió el nou bisbe Ricard Mª Carles Gordó de 43 anys, fins aleshores rector d'una parròquia de València i simpatitzant de l'Opus Dei. Carles renovà el govern diocesà col·locant a gent més propera a ell generacionalment i ideològicament; els canonges Erminio Capsir i Jesús Carda foren nomenats Vicaris Generals, Josep Mª Ribes Herrero Canceller-Secretari i Manuel Giner, que ja era canonge des de 1965, com a jutge-provisor. El nou pontificat no suposa un canvi en l'orientació ideològica de l'Església tortosina encara que si en l'estil, més obert i comunicatiu, emmarcat, per altra part, en uns nous temps en que el nacional-catolicismo estava entrant en una crisi accelerada i les confrontacions entre la cúpula episcopal espanyola, dirigida pel cardenal Tarancon des de maig de 1971, i el govern del General Franco serien cada cop més freqüents. Els sectors cristians més progressistes de Tortosa sempre excusaren el jove bisbe dient que era presoner del poder curial, la realitat demostrà prompte que el bisbe Carles s'identificava amb els postulats menys oberts i, sota l'excusa de l'espiritualitat, no seria capaç d'assumir el moment històric que vivia l'Església.

Una de les apostes més importants dels primers anys de pontificat de Carles fou la reforma dels estudis dels aspirants a capella i la unificació de tots els centres educatius dependents del bisbat cosa que tingué una gran repercussió ciutadana. A l'octubre de 1972 el Col·legi de la Immaculada, al cap de 19 anys de romandre a Jesús, es trasllada a l'edifici del Seminari com també el Col·legi de Sant Lluís d'ensenyament primari. El Seminari que, fins aleshores, incloïa estudiants des dels 11 anys fins l'ordenació sacerdotal (Humanitats, Filosofia i

Teologia), es limità a majors de 18 anys; l'ensenyament primari i el batxillerat el cursaven als dos col·legis i el COU a l'Institut de Tortosa, si be convivint en regim d'internat. Es crea un gran complex educatiu, convertit en centre de referència per a l'educació d'un ampli sector de la joventut tortosina. Estava gestionat com a administrador per Antonio Ripolles Amela, mentre Simon Romero es nomenat rector del Seminari i, a l'any següent canonge de la Seu; Josep Mª Tomàs, vicerector; i Enrique Aymerich, director del Col·legi. D'altra banda, el 1969 nasqué a Tortosa un grup de l'Opus Dei promogut per l'arquitecte ampostí Francisco Riocabo; el capella Isaias Riba fou el primer adherit, seguit dels també capellans Joan Martorell, Javier Obon i poc després els seminaristes Josep Ignasi Vidal i Blas Guimerà; alguns d'ells, però, per poc temps.

Quan a l'àmbit polític, a finals de 1969 s'havia creat la Comissió Coordinadora de les Forces Polítiques de Catalunya, important avenç en la formació d'un front comú antifranquista. La capacitat de maniobra de l'oposició es va veure molt reforçat, el desembre de 1970, per la reacció general pel procés de Burgos contra 16 nacionalistes bascs, realitzats sense condicions jurídiques i amb fortes pressions per als defensors. La condemna a mort de sis d'ells provoca la reacció internacional; davant l'escàndol i les peticions de clemència d'arreu, Franco commutà les condemnes. Arran d'aquests fets, 300 intel·lectuals es tancaren al Monestir de Montserrat i constituïren l'Assemblea Permanent d'Intel·lectuals, Professionals i Artistes de Catalunya, fet que tingué gran ressò pel prestigi de les persones participants. Poc després, el novembre de 1970 Salvador Allende havia assumit el poder a Xile esdevenint el primer president marxista que democràticament arribava al poder. Les expectatives foren molt grans arreu mentre el govern d'Unitat Popular iniciava les transformacions socials i econòmiques per avançar cap al socialisme.

Malgrat tot, però, continuava la repressió. L'any 1967, pel fet d'assistir a una convivència juvenil al Berlín oriental, en tornar es detingut i empresonat el jove Agustí Forner Roé que fou processat i el 1970 condemnat a 3 anys de presó dels que en compliria un i mig entre calabós militar (la sentència va sortir quan feia la mili) i la presó de Tarragona. L'altre jove que havia anat a Berlín, Fernando Vilàs, va tenir que romandre tres anys a l'estranger per evitar represàlies. Forner era membre de les Joventuts Obreres Catòliques i participant actiu a les activitats del Patronat, on havien creat un grup anomenat "Pic i pala" de marcat caràcter obrerista. La seva detenció provoca una reacció cívica important. El més següent es celebrà una reunió al Museu Municipal, del que era director Jesús Massip, per manifestar la protesta per la detenció i en assabentar-se'n la policia va implicar i portar a declarar una vintena de persones, algunes d'elles molt significatives en la vida social de la ciutat; el posterior procés -que el jutge d'instrucció va trametre al Tribunal d'Ordre Públic de Madrid (el TOP, una instància pseudo-judicial, manipulada des del poder on feien cap els assumptes polítics), i d'allí va retornar al jutjat municipal de Tortosa- acabaria en un judici de faltes i el sobreseïment de la causa

L'Estat d'excepció de gener de 1969, amb Serrano Montalvo com a governador de Tarragona, comportà la detenció de Frederic Mauri, Manuel Pérez Bonfill, Lluís Torres, el mateix Agustí Forner (en llibertat provisional) i Jesús Rodés a

Barcelona, a tots els quals la policia considerava capdavaners del PSUC; Fernando Torres que va fugir a Barcelona fou detingut en tornar a Tortosa acabat l'Estat d'Excepció. Tots ells foren maltractats, especialment Rodés en que s'hi varen endanyar molt, però no foren processats en no poder-se provar cap evidència. La reacció de la majoria de gent de Tortosa davant aquestes arbitrarietat fou molt tèbia. Hi havia por i un antipoliticisme actiu. Molta gent, que després presumirien de lluitadors democràtics, varen arribar a manifestar que tots els detinguts eren en definitiva uns comunistes inadaptats. També havien estat processats, acusats de propaganda il·legal els aleshores membres de les joventuts carlistes Enric Simó, Silvestre Ibañez, Frederic Gubern i Víctor Cervera, aquest darrer president del Circulo Vázquez de Mella, cobertura legal dels carlistes tortosins; el judici es va fer el febrer de 1970 al TOP de Madrid i acabà amb la retirada dels càrrecs pel fiscal.

La repressió també es manifesta en l'àmbit de les institucions dominades pel franquisme, com la pretensió per controlar les entitats esportives de les que en vaug viure una experiencia com a vicedpresident de la Federació tarragonina de Ciclisme, o la destitució de la Junta de Govern del Col·legi d'Aparelladors tortosins el 1969 a que ja he fet esment.

Tortosa, sempre endarrere

Mentre, la ciutat de Tortosa, amb tot el territori de l'Ebre, comença a veure com esdevenen realitat els intents de canvi engegats durant els anys precedents, tant des del poder instal·lat com des dels moviments socials. Això si, sempre amb discreció i a remolc dels canvis generals del país. De la comissió del centenari de Pompeu Fabra, derivaren, com ja s'ha dit les primeres classes de català i la fundació d'Òmnium Cultural de Tortosa que s'associà aviat amb el Cercle Artístic, presidits per Joan Martí, fins 1975, i després per Paco Renau. Malgrat l'ambient general la joventut es posicionava cada cop més obertament contra el sistema no solament polític si no també social. Es tractava d'una nova generació, nascuda entre meitats dels quaranta i dels cinquanta, que no havien viscut ni la Guerra ni les mancances de la postguerra ni els moments més durs de la repressió. Un grup de joves catòlics, gairebé adolescents, que adopten el nom de "No soscairats", es desvincula del Patronat i crea el Club Juvenil Sant Francesc (1972), aplegant la gent més inquieta. Fins i tot es doten d'un local propi a l'antiga Església del barri del Garrofer.

Els sectors professionals també es mobilitzen creant nous àmbits associatius com la fundació del Grup de Premsa i Radio ja esmentat. El Grup de Premsa crea el guardó de "Tortosí de l'any", per homenatjar el personatge local més significatiu de l'any precedent, nomenant que s'acorda en un sopar corporatiu el dia de la Festa de Sant Francesc de Sales, al gener, i s'exterioritza en el marc d'un gran acte social, sopar inclòs, al mes de maig amb centenars d'assistents. Durant aquests anys, el 1969 es va nomenar el dinamitzador cultural Mariano Jover Flix; el 1970, l'industrial Joaquim Fabra Grifoll; el 1971, el canonge Joan Baptista Manyà Alcoverro; i el 1972 l'alcalde Felip Tallada d'Esteve. El nomenament de Fabra va suposar un greu enfrontament amb David Català, director efectiu de "*La Voz del Bajo Ebro*", Català era enemic

personal de Fabra per qüestions de protagonisme entre els grups caciquils de la dreta tortosina. Va intentar evitar que s'escollís a Fabra i no se'n va sortir; un cop elegit fou ell qui agafà el telèfon per anunciar a Fabra que "t'hem elegit Tortosí de l'any" i, a més, va voler fer el discurs de lloança el dia del sopar de lliurament del premi. No vaig anar-hi però sí que vaig visitar a Fabra per dir-li el motiu: em feia fastig el cinisme dels que es consideraven els amos de Tortosa. Cada vegada tenia més consciència que calia combatre aquell estat de coses.

A nivell lúdic, el 23 de febrer de 1971, festa de Sant Valentí, a la discoteca "La Ponderosa" de Ferreries es presentava al conjunt "Cimarron" un dels referents festius de les nostres comarques durant pop de trenta anys. La Ponderosa oberta el 1969 era propietat de Pepe Castelló de Sant Carles de la Ràpita, empresari de l'espectacle i gestor d'una dotzena de sales de cinema a tota la comarca; fou la primera discoteca oberta a la ciutat i també sala de festes espaiosa que acollí espectacles, festes i actes diversos; finalment va acabar esdevenint un bingo. Un altra discoteca, encara que més petita era la "Xeic" també a ferreries, davant la plaça Pius XII. Era propietat de tres o quatre socis joves, entre ells Ramon Ferrando Adell que acabaria treballant com a periodista local començant pel mesu setmanari. Poc temps després obriria la discoteca de Roquetes.

La societat tortosina veia tots això amb un memfotisme generalitzat. Solament la joventut es posicionava cada cop més obertament contra el sistema. El 1972 viu el pas més important en el procés d'articulació de l'associacionisme juvenil amb una clara orientació política. Promogut bàsicament des del Patronat i el Club Universitari, però amb participació de fins a 15 entitats i associacions, entre elles el Centre del Comerç, es va promoure la "Trobada'72" que al llarg dels darrers dies d'agost va organitzar una setmana d'activitats com alternativa popular i juvenil a les oficials Festes de la Cinta. L'inici del meu compromís polític coincidí amb aquest esdeveniment que afectà substancialment el meu comportament futur. A finals d'agost d'aquell any es celebrà la "Trobada 72 de Joventut" que s'havia gestionat durant tot l'estiu. Malgrat jo tenia 27 anys l'organització em va permetre relacionar-me molt directament amb gent més jove, que aleshores es movien a l'entorn dels 19 i 20 anys, i que feia poc vivien a Barcelona com estudiants. El nucli impulsor, eren entre altres, Paco Albacar i Carme Lorente, Manolo Bertomeu, Jose Manuel Navarro, Paco Faios, Fedri Gubern, Rosa Monclús; Mari Carme i jo col·laborarem activament a segona fila com també ho feren altra gent de la meua edat com Jaume Rocamora i Ramon Ferrando i fins i tot més grans com Joan Antoni Blanch o Fernando Cartes.

S'aconseguí la col·laboració d'intel·lectuals, artistes i els sectors progressistes i la mobilització de tots els nuclis juvenils de la ciutat. Els intents per convertir la trobada en un moviment cohesionat de la joventut, al marge dels esquemes oficials, fou avortat pel poder. Varen celebrar-se algunes reunions preparatòries i el desembre de 1972 al local de Cantaires de l'Ebre-Delta, aleshores un magatzem a l'inici de la carretera Simpàtica, es reuniren representants de fins a 23 associacions per parlar del tema. Un cop iniciat l'acte es presentaren policies locals, enviats per l'alcalde complint ordres del governador, ordenant la suspensió de la reunió per no haver-hi permís. Com que la gent no volia anar-

se'n acudiren vehicles de la Policia Governativa amenaçant amb detenir els assistents si no es dissolia la reunió.

Amb aquella relació amb gent més jove vaig respirar els aires frescos d'una generació amb la que acabaria per sentir-me en certa manera més identificat que no pas amb la colla del Club de Tennis, tots deu o quinze anys més grans, amb els que ja no tindria gaire contacte més. Aquells anys vaig anar sovint als seus pisos d'estudiant a Barcelona, quan tenia que quedar-me a pernoctar per raó dels meus estudis de periodisme o altres assumptes. També, a partir de l'octubre de 1974 Mari Carme anava a Barcelona per assistir a les classes de la Facultat; s'allotjava un parell de dies per setmana a un pis de noies tortosines companyes de carrera (Angels Millan, Montse Albiol, Pili Franquet...). Poques vegades però feren coincidir les nostres estades. Vaig intentar fer proselitisme entre aquells nois per incorporar-los a unes joventuts socialistes que encara no havien nascut, però la major part d'aquells joves acabarien per identificar-se amb les joventuts comunistes i després militant al PSUC.

Malgrat la situació general de repressió, les circumstàncies feren que, durant els anys més durs de les acaballes del franquisme fora governador civil de la província de Tarragona (abril de 1971 a abril de 1976) el lleidatà Antonio Aigé Pascual, el primer català que accedí al càrrec des del fi de la Guerra. Aigé, advocat molt conegut a Lleida, on havia estat president de la Diputació i president de la clínica L'Aliança, fou company d'estudis del degà dels advocats tortosins, David Domenech, i del president de la Diputació (1968-1979), el corberà Josep Clua. Molt coneixedor de les coses de l'Ebre, on venia sovint en visites particulars, tot i no fer res per iniciar la transició cap a la democràcia, intentà fugir dels conflictes i de fet va evitar les represàlies més dures.

La Universitat de Prada i els inicis del meu compromís polític

L'estiu de 1968 s'havia celebrat a Prada de Conflent, prop de Perpinyà, la primera edició de la Universitat Catalana d'Estiu. Prada tenia renom per haver acollit l'exili de Pau Casals i de Pompeu Fabra, el que la convertí en centre de pelegrinatge catalanista; pels festivals musicals creats per Casals i per ser-hi la tomba del filòleg. La Universitat va aplegar uns centenars de joves catalans i valencians, majoritàriament estudiants, que volien escoltar el que encara no era possible a la universitat espanyola; parlar de llibertat, de democràcia i de Catalunya com a nació, amb professors de la naixent progressia nacionalista i d'esquerres. L'èxit de la primera edició, amb l'alenà del maig de París al darrera, feu que se'n parlés molt entre els cercles antifranyquistes i que es garantís la seva continuïtat en anys a venir.

Mari Carme i jo decidirem anar-hi però ens feia respecte tots dos sols i confiàvem trobar algú per compartir el viatge. No pogué ser l'any següent però si a la tercera edició el 1971. Des de l'època dels Cursets de Joventut i de l'Acció Catòlica tenia relació amb Joan Lluís Jornet Forner; d'edat similar havíem coincidit al Col·legio de la Immaculada tot i que no al mateix curs. L'any 1961 Jornet va anar al Seminari de Tarragona per fer-se capellà, però solament s'hi va estar-hi un parell d'anys. Després se'n sortí i estudià dret a Barcelona;

aquell mateix any s'havia casat amb Anna Mª Ginesta que estava per acabar Filosofia i Lletres. Les seves vingudes a Tortosa per veure la seva mare i els germans eren freqüents el que feu recuperar la relació fins al punt que alguna vegada, als nostres viatges a Barcelona, arribéssim a pernoctar a la seva casa, a la plaça del Centre. Hi havia gran afinitat per l'edat, l'origen social, el nivell d'estudis, la nostra sensibilitat d'esquerres encara indefinides i les conviccions cristianes que eren ben vives.

Ens varem posar d'acord amb els Jornet i la segona quinzena d'agost del 1971 férem un viatge pel sud de França per acabar els 12 dies de la Universitat de Prada. Per a Mari Carme i per a mi fou la segona sortida a l'estranger. La primera, l'octubre anterior, ens havíem escapat tres dies a Andorra i Perpinyà. El setembre de 1970 havia comprat el meu segon cotxe, un Seat 124, matrícula T-74.256, que em va costar 155.000 ptes.; era un bon vehicle que ens animà a viatjar amb freqüència. Aquesta vegada varem fer un bon recorregut des de Puigcerdà a Toulouse, Albí, Rodez, Millau, Avinyò, Aix en Provence, Marsella, el delta del Roine, Arles, Nimes i Montepeller, per acabar a Prada. Ens ho varem passar bé. Hi havia bona entesa. Llàstima que després la distància i el temps la anaren refredant. Fou una mena de viatge iniciàtic per submergir-nos en l'aire europeu de llibertat, democràcia i compromís polític.

A Prada compartirem un racó al dormitori col·lectiu de la residència dels estudiants de secundària i anàvem cadascú a les classe que centressin el seu interès amb professors com Ricard Salvat, Miquel Porter, Xavier Fàbregues, Anton Benach, l'arquitecte Ribas Piera, el poeta Gabriel Ferrater i altres i a sessions conjuntes on varem sentir parlar, i en alguns casos visualitzar, opcions polítiques (PSAN, Font Nacional de Catalunya, ERC, PSUC...) identificades amb cares concretes. Amb Salvat varem tenir molts de moments de conversa estesa i distesa. Jo el coneixia de quan va portar les seves obres a Tortosa amb l'Escola "Adrià Gual" anys abans, però mai havíem tingut ocasió de parlar i intercanviar opinions. A les nits fèiem cap a Perpinyà per veure cinema aleshores prohibit a Espanya i no necessàriament eròtic encara que també (tinc memòria de la primera vegada que vaig veure "El missatger" de Joseph Losey). Varem parlar molt, coneixerem gent, obrirem la ment a idees i comportaments nous. Aquells dies varem comptendre que hi havia una altra realitat diferent i més engrescadora de la que vivíem a l'Espanya de la dictadura; a tots quatre ens va quedar la convicció que era necessari el compromís personal i polític en la lluita antifrancista.

Els joves estàvem al·lucinats per l'experiència xilena i s'estenia un sentiment de solidaritat. La primavera de 1971 ens va arribar la informació que el govern d'Allende havia signat un conveni amb la FAO i s'estaven reclutant joves professionals per contractes d'ajut al desenvolupament del país; demanaven especialment educadors i tècnics. Un dia determinat Joan Lluís Jornet va rebre l'avís que a les 10 hi havia una reunió al consolat de Xile a Barcelona per donar detalls sobre el projecte. Varem decidir anar-hi i potser enrolar-nos i a les deu de la nit en punt, érem esperant davant la porta del consolat, a la plaça de la Universitat. Imbuïts pel subconscient de clandestinitat estàvem convençuts que la cita era a les 10 de la nit. Naturalment no va acudir ningú; dies després varem saber que, com era lògic, la era a les 10 del matí. Allí es va acabar el

que hagués pogut estar l'aventura xilena. Una cosa va quedar: el descobriment de la sociòloga marxista xilena Marta Harnecker i el seu llibre *“Los conceptos elementales del materialismo histórico”* que esdevingué un nou catecisme per a molts. Començava a veure en el marxisme la resposta a les meves inquietuds.

Un dia a finals d'octubre, Jornet em va dir que estigués preparat perquè prompte es faria una reunió secreta d'organitzacions antifranquistes i podríem anar-hi. Pel que sembla, mai li ho vaig preguntar mai, ell tenia relació amb un grup de cristians de base encapçalats pel que fora sacerdot i monjo de Montserrat Ildefons Lobo, en realitat Ricard Lobo fill d'una família dretana de Barcelona. Lobo havia deixat el monestir i estava ficat en política creant, amb Salvador Casanova de Granollers, un grup de gent lluitadors contra el sistema però sense integrar-se en cap partit. Fou l'anomenat “Col·lectiu de no alineats de l'Assemblea de Catalunya” que aplegava gent de base de comarques i dels moviments veïnals.

Eren temps d'inquietuds, de recerca. Des de que havia deixat la militància cristiana trobava a faltar un marc de compromís social concret que intuïa hauria de trobar en la política, aleshores proscriu i, per tant, envoltada amb el risc de la clandestinitat. L'activitat periodística no m'emplenava tot i que feia principi irrenunciable la meua independència personal i exercia de crític envers el poder local constituït, l'ajuntament que era l'únic que tenia a ma. Això hauria de comportar-me no pocs maldecaps, la marginació i fins i tot l'agressió física durant els anys següents. La relació amb la classe social dominant a Tortosa, al principi del meu casament, fou l'únic i fugaç intent d'integrar-me al sistema però durà poc.

Pocs mesos després va estar a Tortosa Enrique Baron Crespo i la seva companya d'aleshores. Eren a casa dels Jornet, amb els qui tenien una gran amistat, i una nit varen venir a sopar a casa nostra. Es va parlar obertament de política. Baron, que anys després seria ministre de Felipe Gonzalez i president del Parlament Europeu, explicà que havien creat un grup, la *Reconstrucción Socialista de Madrid*, que l'any 1974 es convertiria en *Convergencia Socialista de Madrid*; parlà del futur, del maig del 68 al que hi va ser-hi, de la democràcia i de la lluita dels joves per la llibertat amb un to contagiós. Fou el viatge a Prada, trobades com les de Quique Baron i sobre tot l'assistència a la sessió fundacional de l'Assemblea de Catalunya, que em feren decidir.

L'Assemblea de Catalunya

El 7 de novembre de 1971, desafiant les forces de seguretat del règim franquista, es varen reunir clandestinament a la Parròquia de Sant Agustí de Barcelona unes 300 persones representants de partits polítics, organitzacions sindicals, entitats i sectors socials de diversa naturalesa: professionals, treballadors assalariats, universitaris, comunitats cristianes de base, etc. per constituir l'Assemblea de Catalunya, la més important, àmplia i influent plataforma política unitària creada des de després de la Guerra. L'Assemblea va proclamar els grans acords unitaris: compromís de lluitar plegats per les llibertats democràtiques, per les llibertats nacionals de Catalunya (amb

l'exercici del dret a l'autodeterminació), pel restabliment de la Generalitat, per un nou Estatut d'Autonomia, per l'amnistia dels presos i exiliats polítics, i per la coordinació amb la resta de les forces democràtiques de l'Estat a favor de la democràcia. Tot plegat es resumia en l'eslògan "Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia" que fou bandera i crit unitari de la lluita antifranquista a Catalunya els anys de la transició

El nucli impulsor de l'Assemblea foren els partits que foren components de la Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya (ERC, Front Nacional, l'MSC, el PSUC i Unió Democràtica) a la que s'hi afegirien altres. Alguns grups, però, romangueren fora alguns, com els nacionalistes de Jordi Pujol que el 1974 esdevindria Convergència Democràtica o el de Josep Pallach (Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya), tot i que, el mateix 1974 establirien un comitè d'enllaç amb l'assemblea: d'altres, més a l'esquerra, se'n mantingueren al marge, tot i que, en dissoldre l'Assemblea deu anys després, reivindicaren la seva continuïtat assembleària.

El 7 de novembre de 1971 era un diumenge plujós. Varem sortir de Tortosa cap a les sis el matí amb el cotxe de Jornet. Venia també la seva dona Anna M^a que en arribar a Barcelona es quedà a casa i ell i jo varem tenir que passar per dos o tres domicilis per saber el lloc de la reunió i ens moviem d'un lloc a l'altre per raons de seguretat sense que l'anterior conegués la destinació final si no solament el contacte següent. Finalment férem cap a la plaça de Sant Agustí davant la parròquia. Asseguts a un banc hi havia un noi i un noia amb un anorac roig i una guitarra. Ara no recordo el detall però segons com portés l'anorac o agafés la guitarra volia dir que hi havia via lliure. L'església de Sant Agustí és espaiosa i aquell dia hi havia prou gent a la missa que devia ser ja la de les 11, fou fàcil passar desapercebuts i, amb molta por, ens agenollarem a n dels banc com si participéssim de la litúrgia. Al poc va apropar-se algú i ens feu un gest perquè el seguíssim a distància. Entrarem a la sagristia. Recordo que hi havia un capellà d'esquena posant-se o traient-se els ornaments. Ni ens va mirar. Al fons hi havia una petita porta i unes escales per accedir a un ampli espai amb caients inclinats sota la teulada. Estàvem sobre les voltes del temple. Hi havia molta gent en silenci. Em va sortir el meu neguit professional d'aparellador pensant que aquella concentració de pes podia suposar un perill i vaig dir-li a qui havia vora meu, a qui no coneixia de res, que passes la recomanació per a que la gent no es situes al centre de la sala si no als laterals vora les parets. La sorpresa fou quan entre aquella munió van aparèixer Fernando Torres, Joan Josep Murall, tots dos militants destacats del PSUC a Tortosa; després em digueren que també hi era l'arquitecte ampostí Miquel Àngel Soriano, fill de l'escultor Soriano Montagut. L'alegria fou gran i base per a esdeveniments futurs. Aquella coincidència inesperada i la voluntat de portar a Tortosa els principis inspiradors de l'Assemblea feren possible la col·laboració entre els grups que constituïrien l'oposició democràtica durant els anys de la transició.

Després de la missa de 12 es van tancar les portes de la parròquia i començarem a baixar de les golfes asseient als bancs de la nau central. Natros a la banda dreta i a la part de darrera. Anava a començar la sessió constitutiva de l'Assemblea de Catalunya. Omplíem els bancs de la nau. El record és llunyà

i imperfecte però recordo que la primera intervenció fou de Josep Andreu Abelló, aleshores cap històric d'ERC amb un to solemne i ampul·lós. Van seguir una trentena d'intervencions de les mes diverses procedències polítiques mentre Jornet, més assabentat que jo, m'anava dient qui eren els que ell coneixia. Em ve la imatge de Joan Raventos, de Joan Colomines, de Josep Lluís Lopez Bulla, d'Agustí de Semir que havia estat regidor de l'ajuntament franquista de Barcelona d'aquell terç semi-democràtic elegit per votació dels caps de família i, especialment, d'Antoni Gutierrez amb el seu parlar vehement i convençut. L'anècdota la protagonitzà una gitana que s'havia amagat dins un confessionari per buidar les guardioles; quan anava a sortir es va trobar amb aquella gentada que apareixia des de la penombra. El dispositiu de seguretat amb Pau Verrier Ainaud, militant del PSUC com a cap, la retingueren fins el final. A les 4 tot havia acabat amb temps per la missa de la tarda. La sortida, com l'arribada, fou en comptagotes per no despertar sospites; jo vaig ser dels primers. Recordo que en arribar a les Rambles vaig respirar i ja al tren de tornada vaig recordar la jornada amb el convenciment que havia participat en un fet històric.

Malgrat l'acció sistemàtica de les autoritats contra l'Assemblea de Catalunya, aquesta reeixí en la mobilització de grans masses en defensa del seu programa. Entre les iniciatives més assenyalades, destaquen el seu primer aniversari, que reuní a més de 3.000 persones a Ripoll; el primer de maig de 1973 que congregà a 8.000 persones a Sant Cugat del Vallès; i, sobre tot, les multitudinàries manifestacions de l'1 i el 8 de febrer de 1976 a Barcelona contra el govern d'Arias Navarro. El gran èxit, però, fou l'anomenada manifestació del milió de persones que tingué lloc la diada de l'11 de setembre de 1977 pel passeig de Gràcia de Barcelona, poc abans de la seva dissolució.

Mentre, a nivell d'Estat, el 9 de juny de 1973, d'acord amb el que establia la *Ley Orgánica del Estado*, restà suspesa la vinculació personal entre els càrrecs de cap de l'estat i el de president del govern, vigent des de la victòria de Franco el 1939; és nomena cap de govern a l'almirall Lluís Carrero Blanco (fins aleshores vicepresident i home de la màxima confiança) que de fet era el referent més clar a la continuïtat del Règim. Carrero nomenà nou govern i un vicepresident. Mig any després, el 20 de desembre, l'almirall fou assassinat en una agosarada acció d'ETA, el que molts consideraren com el cop més fort i definitiu a les possibilitats que tenia el franquisme a subsistir després de la mort del General i inici del procés de transició cap al canvi de regim. En aquells moments estaven empresonats a Madrid la cúpula dirigent de Comissions Obreres i part del PCE, pendents de la sentència de l'anomenat "Juicio 1001"; i, a Barcelona, els màxims dirigents de oposició democràtica ("els 113" detinguts de l'Assemblea de Catalunya). Varem passar molta por: Com a mesura precautòria recollint tots els documents i llibres polítics i amagant-los. Aquell matí, mentre passava pel carrer Cervantes, el director de l'emissora de Radio Tortosa, el falangista Lluís Mestre em va escridassar en to amenaçant: "això és el que aconseguim amb el vostre terrorisme comunista", va dir-me davant molta gent atemorida. Franco nomenà nou president del govern al Ministre de la Governació, Carlos Arias Navarro, pertanyent a la línia més dura del aparell dominat i amb unes limitacions intel·lectuals que eren del domini públic.

Aquestes circumstàncies feren témer que es produís una reacció de revenja per part dels sector més involucionistes del franquisme.

El compromís polític i la militància al Moviment Socialista

El PSUC, el grup més fort, cohesions i organitzat, ja existia des de feia prop de vint anys i havia estat objecte d'una repressió sistemàtica per part de la policia; Fernando Torres Espuny era el dirigent més destacat a més de ser membre del Comitè Central del partit, Josep Mª Castells Pino es prefigurava com el seu relleu generacional; amb ells, molta gent be com militants o amb complicitats indirectes de col·laboració, tot mantenint uns nivells de seguretat que garantia la continuïtat malgrat les habituals batudes policials. Noms de prestigi com els professors Manolo Perez Bonfill, Lluís Torres, Frederic Mauri; els advocats Joan Josep Murall i Manolo Gas Carpio; l'aparellador Joan Pallarés, els populars fotògrafs germans Pepe i Paco Ramos.... estaven a l'entorn del partit; també comptava amb un grup de mitja dotzena de joves, simpatitzants o afiliats la majoria estudiants a Barcelona i molts vinculats al "Club Universitari". A Amposta Joan Josep Fuster Moya i Joan Salvado, líder d'Unió de Pagesos al Montsià i també noves generacions com Eloy Tolda i Josep Joan Grau. Per altra part, la influència del PSUC sobre el sindicat clandestí Comissions Obreres, amb Agustí Forner al capdavant, que estava començant a tenir presència a Tortosa, era directa.

Jo tenia una gran admiració per Fernando Torres malgrat el seu caràcter fort i sovint dogmàtic. Era persona amb una molta cultura, gran sensibilitat política i ferm compromís ideològic comunista. El perdia però, el seu desordre intern i extern, l'afecció al joc i a la polèmica i la intemperància que de vegades es tornava violència verbal. Patia freqüents depressions i tenia poca salut. Sempre el vaig estimar i em va doldre molt la seva mort. Poques setmanes després de l'Assemblea de Catalunya em va cridar. Em sobta que no fes proselitisme del PSUC com en tanta gent i el seu grau de sinceritat. Em va venir a dir: "Per la teva formació possiblement tu no seràs mai comunista però si un lluitador antifranquista com a independent o en algun partit democràtic dels que es formaran els anys propers. Ara això és prioritari: crear a Tortosa un nucli antifranquista plural i democràtic, obert a totes les sensibilitats ideològiques i capaç de fer sentir la seva veu i interessar al conjunt de la societat tortosina". La lucidesa de l'anàlisi polític de Torres em va impressionar. Així va néixer a meitats de 1972 l'Assemblea Democràtica del Baix Ebre al principi integrada només pel PSUC i un independent que era jo. En aquells moments la molt immensa majoria de la gent del territori no estaven per l'assumpte

Des de la seva creació cada quatre i cinc mesos es reunia l'anomenada Comissió Permanent de l'Assemblea de Catalunya per fer seguiment dels acords i dinamitzar les accions polítiques. La Permanent estava formada pel centenar de persones representants de patits polítics, organitzacions socials i també dels àmbits territorials i la mesa de la reunió la integraven normalment Salvador Corominas, Pere Portabella i Miquel Sellarès. Que jo sabés, a les terres de l'Ebre només hi havia el nostre grup d'oposició antifranquista i per tant anàvem a Barcelona a les reunions de la permanent de l'Assemblea com a

representants democràtics del territori tot i que ningú ens havia atorgat cap representació; la major part de vegades érem Torres i jo amb el meu cotxe, però també Murall i Josep Mª Castells. Encara hi havia un Secretariat com òrgan executiu, integrat per una vintena de membres, majoritàriament gent de partits residents a Barcelona que es reunia quan ho creia necessari.

Fou la fundació de l'Assemblea Democràtica de Tortosa em decidí a incorporar-me a alguna formació política per tenir uns referents ideològics i organitzatius concrets. Ja aleshores pensava que la independència personal podia lligar-se amb la militància política sempre que el partit escollit incorporés dins dels seus pressupostos el respecte per la llibertat individual dels seus militants. Aquesta fou la principal raó per la que, malgrat les converses amb Fernando Torres i també una trobada amb Josep Solé Barberà cap al mes de març del 1972, mai em vaig identificar amb el PSUC, pel principi de centralisme democràtic intern i l'autoritarisme que preconitzava i practicava i que acabava imprimint caràcter als seus militants fins i tot després de deixar el partit.

Eren els anys en que anava un cop a la setmana a l'Escola de Periodisme, el que em permetia una relació quotidiana amb els ambients de Barcelona. Durant aquests mesos em vaig reunir amb l'ex-jesuïta Francesc de Borja Aragay, que em parlà d'Unió Democràtica, tot i que després aterriaria al PSC; amb Joan Armet dirigent del PSAN que aprofundia en el concepte de Països Catalans i que, més enllà de la seva evident vessant cultural, sempre vaig considerar-ho com un romanticisme polític. El moviment nacionalista que es coïa a l'entorn d'Òmnium Cultural i el referent de Jordi Pujol, em semblava massa dretà i, pel que fa al carlisme socialitzant i autogestionari, amb qui ja havia tingut contactes feia anys, no em satisfesia per al seva obsoleta exigència dinàstica. Sempre he defensat la república i la monarquia em sembla una perversió antinatural, sens dubte antidemocràtica i amb un clar regust feixista. En aquells moments tots els partits d'oposició al franquisme, tret del carlisme, defensaven la República com a forma de govern i, com a màxima concessió, acceptaven, un cop assolides les llibertats democràtiques, la celebració d'un plebiscit monarquia-república om el que tingué lloc a Itàlia el 1946 al final de la Guerra Mundial.

El 4 de novembre de 1972 es celebrà a l'aula magna de la Catedral de Tortosa la solemne apertura de curs de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona. Un dels assistents significatius previstos era Josep Andreu Abelló de qui conservava la imatge d'un any abans a la constitució de l'Assemblea de Catalunya. Mitjançant Juan José Murall, aleshores de la Junta del Col·legi d'Advocats, vaig poder parlar amb ell que em va convidar a dinar a la seva casa de Salou per a dues setmanes després. Varem anar Mari Carme i jo i ens trobarem amb una reunió, a meitat camí entre familiar i política, amb dotzena i mitja de persones entre les que estava la seva dona, algun nebot i gent de la seva confiança ideològica, en un ambient de l'alta burgesia i cambrers de xaqueta blanca. Van parlar del moment polític i d'ERC i al final, algú dels presents va acabar per convidar-me formalment a incorporar-me al partit. Em digué que a Tortosa no disposaven d'estructura organitzada però que hi havia gent gran addicta amb els que es podia confiar en cap moment em nomenà a Subirats Piñana, que durant la transició tant de maldar d'haver estat l'anima de la lluita antifranquista a ERC. Anys després en recordar aquella conversa vaig

deduir que entre Subirats i Andreu Abelló no devia haver-hi bona sintonia el em quedà confirmat després quan tots dos havien fet el pas per integrar-se al PSC.

Poc abans d'aquesta trobada ja havia decidit que el socialisme democràtic era l'opció que mes s'avenia a la meua forma de pensar. Fou a principis d'octubre que m'havia trobat amb Joan Raventos, a qui havia conegut a les reunions de la permanent de l'Assemblea de Catalunya; fou al seu despatx dels tallers de l'Editorial Ariel a la carretera d'Esplugues. Raventos era el capdavanter del Moviment Socialista de Catalunya, l'MSC o "els musics" en l'argot polític de l'època; era un petit grup nascut el 1954 conjuntament amb Josep Pallach de qui després es separaren, tot i que tots dos mantingueren el nom. L'MSC de Raventos parlava d'un socialisme marxista i autogestionari que preconitzava la socialització dels mitjans de producció, distribució i canvi; la planificació democràtica; i el reconeixement del dret d'autodeterminació per a Catalunya, considerant que Espanya devia ser una federació de repúbliques lliures. Va convencem. En acomiadar-nos em va lliurar uns quaderns, material clandestí per suposat, on es resumia tot el programa. A l'extrem superior de la tapa hi havia l'anagrama de la falç i el martell. El mateix Raventos va pensar que allò suposava una identificació comunista i em digué: "Si creus que a la gent de la teua terra els pot escandalitzar pegues un cop de tisora i ho treus".

La vida familiar

Per raons, en principi professionals, férem un viatge a Madrid del 10 al 14 de febrer de 1971. Anaven a endegar-se les dues obres civils més importants de l'època i de les més singulars mai fetes a Tortosa: el Parador de Turisme del Castell de la Suda i la Residència Sanitària de la Seguretat Social. Al·legant una recent disposició que obligava, per a les obres d'iniciativa privada, que l'aparellador residís a la província on es feia o tenir-hi un col·laborador, vaig viatjar a Madrid per intentar aconseguir l'encàrrec. Fernando Bau em gestionà parlar amb els màxims responsables, Rafael Martínez Emperador, director de l'*Instituto Nacional de Prevision*; i Esteban Bassols, director general de turisme. Vaig fer-ho oferint els meus serveis però solament vaig obtenir paraules, allò de "*vaya tranquilo a Tortosa que esto lo vamos a arreglar*" després, res de res. També vaig visitar a Joaquim Bau al seu despatx de President del *Consejo de Estado*; em va atendre amb cortesia i preguntà de quina família era i a que em dedicava. En saber la meua relació amb l'arquitectura em va manifestar que un dels seus somnis era poder veure acabada la catedral amb la construcció de les dues torres de façana. Val a dir que en aquells moments això no era cap disbarat considerant que s'estaven construint des dels fonaments les catedrals de Madrid i la nova de Vitoria i acabant les façanes d'altres temples. En tornar vaig visitar a l'alcalde Tallada per dir-li; feu veure que m'escoltava.

Aquest viatge el recordo amb molta estima. Aprofitant que feia poc que tenia el cotxe nou, va tenir també una vessant lúdica amb Mari Carme, mon pare i Carmencita. A Madrid ens allotjarem a l'Hotel Mediodia, a la plaça d'Atocha, que, en arribar, varem tenir la sorpresa que aleshores era una instal·lació vella, bruta i desastrada. A banda de les visites oficials viatjarem a l'Escorial, al Valle de los Caidos i altres indrets de la capital. Si no em falla la memòria, a més

d'aquest, amb mon pare i ma padrina varem fer altres dos viatges: el juliol de 1979 a la Costa Brava, Figueres i Girona amb l'excusa d'anar a visitar a ma filla que feia uns cursets de dansa a Vilabertran; i el març de 1981 a les Falles de València on mon pare va rememorar els darrers temps de la Guerra Civil quan va residir en aquella ciutat. En la perspectiva dels anys em dol no haver-ne fet més i haver estat més sovint al seu costat escoltant les seves experiències o fent veure que atenia els seus consells. Però, sempre pensem en els pares quan ja no hi son.

El mes d'agost de 1969 a l'ermita de Mig Camí s'havia casat mon cunyat Jesús Polo amb Mari Carme Rovira Cervera; tots dos eren mestres amb oposicions i lloc de treball consolidat, ell al Col·legi dels Josepets al Rastre que tot i ser un centre privats rebia l'ajut de quatre professors funcionaris pagats per l'Estat; ella a L'Ametlla de Mar. El 5 de setembre de 1971, dilluns de festes majors, a la capella de la Cinta, fou mon germà Antonio amb Cinta Gendre Bonfill la seva núvia de tota la vida; el 19 de novembre de l'any següent naixia la seva primera filla Cintoles de la que jo seria padrí. En la meua vida he estat padrí de dues persones; Cintoles i Mari Carme Serra, filla de mon padrí Juanito Serra. Amb Cintoles he tingut sempre una relació gairebé de pare a filla; en canvi amb Mari Carme Serra ha hagut poca relació; ens saludem quan ens trobem però poca cosa més; mai he participat a les seves celebracions familiars ni tant sols sabia conèixer els seus fills. Amb això dels padrinatges passen coses així. El mateix any es casava Carlos Polo amb Magda Marca Zaragoza. Ma germana Teresa, amb 18 anys, estudiava per a infermera a l'Hospital de Santa Tecla de Tarragona, recordo especialment un dia que vaig viatjar per motius relacionats amb la professió d'aparellador i la vaig anar a buscar a la residència per sopar plegats a un restaurant del carrer de la Unió; vaig tenir que demostrar que era el seu germà gran. Eren els temps en que les noies no podien sortir soles per la nit. També aquests anys van haver-hi males noves. El 27 de març de 1973, als 76 anys, moria la iaia Cinteta; havia estat com si fora la meua mare ja que em va criar i vaig estar-me amb ella fins el dia del casament i, encara aleshores, continuàvem vivint junts, ella la planta primera i natros a la segona. Sovint he pensat que no li vaig tornar mai prou l'amor que ella va tenir per mi; es un sentiment que m'ha acompanyat sempre. Any a venir he tornat a tenir el maietux neguit arran la mort del meu pare.

Després de casat continuava sortint per la nit a fer un cafè al "Bar Chicote". Allí ens trobàvem una colla de noctàmbuls empedreït; a un reservat interior, una mena d'altell, jugaven a les cartes o al parxís, tot plegat fins quarts d'una en que acabàvem la ronda. Entre els assidus recordo Paco Turon, Miquel Giné, que era el dipositari de l'ajuntament i Mariano Mur. Mur era advocat, molt culte, comunicatiu i gens sectari, al seu pare l'havien assassinat durant la revolució de l'estiu del 36 perquè era director del diari de la dreta "*Correo de Tortosa*"; en acabar la guerra a sa mare li varen adjudicar una administració de loteries perquè pugues pagar els estudis dels seus dos fills. Potser per això era home del regim i, fins i tot, ocupava el càrrec discret d'assessor polític per a les comarques de Tortosa; ell era les orelles del governador i qui proposava els nomenaments d'alcaldes i altres càrrecs. Malgrat les diferències ideològiques érem bons amics. Mur i jo sortíem junts del bar cap a les nostres llars, ell vivia

al carrer Argentina, i al punt d'acomiar-nos, a la cantonada de l'Hotel Victòria, podíem passar una hora a peu dret xerrant de política i del que fora.

El curs 1971-72, quan Mari Carme visqué a Corbera, entre setmana, dinava i sopava amb la iaia Cinteta. En plegar de la feina per la tarda anava de copes amb una improvisada colla d'amics, Ramon Descarrega, Ricardo Huerta, Lluís Saporta, Ramon Sanchez i alguns mes. Anàvem a la cafeteria de l'Hotel Berenguer, al carrer Cervantes, que aleshores era el local de moda. Estava sempre plena a caramull de gent d'entre els vint i els trenta anys i, per primera vegada a Tortosa, colles de noies. Es feia petar la xerrada i, els mes agosarats aprofitaven per intentar establir relacions, cosa encara difícil en una societat que tot just començava a deixar enrere la repressió moral de la postguerra. Després, algun dia completàvem amb una segona o una tercera ronda als bars del carrer Ample. Jo prenia sempre Martini blanc el que em produí una afecció al fetge que detectava pel descontrol de l'acetona. Vaig tenir que tallar de cop.

L'estiu del 1972 varem viatjar a Salamanca al casament de Santiago González, que ja havia abandonat la seva fugaç vocació religiosa, amb Maria Amparo Sanz, per cert que dos anys després Mari Carme seria la padrina de la seva filla Núria. El viatge d'anada el férem amb Tono Vidal Fraga. Tono era germà de Joan Manuel company meu de l'època de cursets i de Santiago al seminari; aleshores residia a Argentina al final dels seus estudis de capellà que no va acabar. Aprofitarem la sortida per conèixer Portugal: Coimbra, Lisboa, Estoril, Setubal i, de nou a Espanya, Badajoz, Merida i Toledo. Per evitar tenir que tornar a Corbera d'Ebre el més d'octubre va demanar llicència sense sou per continuar estudis que aleshores la donaven a tothom. A ella li fou denegada; jo crec que va haver-hi un transfons polític de càstic perquè ja ens començàvem a significar com desafectes al regim. El darrer franquisme era així; ja no hi havia una repressió física directa però intentaven perjudicar als que no eren com ells. Aleshores Mari Carme va gestionar un permís de tres mesos per començar a estudiar Filosofia i Lletres a les aules de Tarragona i, al gener de 1973, va demanar l'excedència de funcionaria docent per dedicar-se plenament als estudis. Afortunadament eren anys de bonança en la meua activitat professional d'aparellador el que ens permeté prescindir del seu sou i assumir les despeses derivades de la nova situació.

La tardor de 1972 i aquell hivern es feren obres a la casa familiar de davant del Mercat, eren les primeres des de 1952 quan s'havien construït els miradors a l'avinguda del Mercat i s'amplià amb la vella caseta del carrer de Sant Pere núm. 3. Les obres d'ara foren la modificació del tram d'escala de pujar als pisos des del carrer al primer pis, per guanyar vestíbul a la botiga. La família Beltran havia deixat el tercer pis l'any 1966 i els Blavi continuarien al quart fins molts anys després. Tres anys més tard encara faríem més obres per canviar un altre tram d'escala, fins la planta segona, nova distribució de les dependències, petites cambres de bany, cuina i l'arranjament dels habitatges. Aprofitant que el primer pis havia quedat buit, món pare, Carmencita i Immaculada tornaren a viure a la casa durant uns quatre anys, adaptant-se l'habitage al seu gust, mentre Teresa ja era a Barcelona. Mari Carme, ma filla i jo, varem instal·lar-nos a viure a l'hort de Ferreries, però per poc temps ja que coincidí amb els mesos d'hivern, a mi no em provava la humitat de la casa i vaig agafar unes fortes

dolorades. Varem tornar a casa i ens instal·larem al tercer pis, mentre es feien obres de remodelació del segon per convertir-lo en el nostre habitatge definitiu. Les obres durarien tres anys hi ha estat el lloc on hem viscut des d'aleshores.

Els primers anys d'alcaldia de Felipe Tallada.

Felip Tallada fou alcalde entre 1967 i 1979 es dir tot el període de la transició. La primera meitat del seu govern foren els anys amb major empena de la vida local durant el franquisme i on es feren realitat molts dels projectes que es venien arrossegant des de temps anteriors. La composició de l'ajuntament fou el resultat dels processos electorals de 1966, a que ja s'ha fet esment (9 edils), 1970 (7 membres) i 1973 (9 regidors). A les eleccions municipal de 1970, a les que havíem fet la joguina de presentar-se Mari Carme com a candidata varen accedir al consistori Diego Franch Piñana (de La Cava), Manuel Bestraten Sabaté (solament per tres anys ja que cobria la vacant deixada per la dimissió de Mariano Jover Flix), Víctor Cervera Queral, Jose Pla Subirats, Jose Mª Martorell Vilarrubla, Jose Anguera Vallès, Daniel de Cid Puyet. Després de les eleccions l'alcalde va ratificar l'equip de govern que ja tenia des de 1967: el farmacèutic Sanmartin com a primer tinent d'alcalde, Delsors, Murall, Bestraten i Martorell, aquets darrers per cobrir les vacants de Mauri i Sabaté Carles.

L'any 1972 Vicent Sanmartin, que era també diputat provincial, fou destituït en perdre la confiança de l'alcalde, entre altres motius per mostrar-se reticent a les irregularitat urbanístiques que es toleraven. L'autorització de dues plantes per sobre de l'alçada legal a l'edifici que ocuparia el solar del Cine Coliseum, a la plaça Alfonso, promoció immobiliària, en la que intervenia David Català, soci de Tallada, fou la gota que feu sobreixir el got. El substituï com a primer tinent d'alcalde José Anguera, que sempre fou un peó dòcil a Tallada.

A les eleccions de 1973 van accedir a l'ajuntament Jose Casanova Panisello (de La Cava), Agustín Moreso Franch (de Jesús i Maria), Lluís Peguerols Ariño, Ismael Antó Bosquet, Vicente Lluesma Davos, José Luis Calvet Panisello, Jose Montfort Roig, Manuel Camós Borràs i Juan Jose Panisello Fabà. Fou aquest el darrer ajuntament del franquisme, que encararia el difícil període la transició abans les primeres eleccions del 3 d'abril de 1979. Tot seguit nomenà el nou l'equip de govern (Comissió Permanent) amb Anguera com a primer tinent d'alcalde i José Pla, Manuel Camós, José Montfort i José Mª Martorell. Cap d'ells tenia nivell polític ni d'afiliació política destacada, malgrat responien més a l'herència franquista que l'equip anterior, la qual cosa anava be a l'alcalde que tenia gestors relativament eficaços mentre les decisions les prenia ell gairebé en exclusiva. De la resta de regidors els més crítics, dins la lògica del sistema, eren els procedents del carlisme José Luis Calvet, Víctor Cervera o Joan José Panisello (de Jesús), alguna vegada també el jove advocat, Lluís Peguerols, identificat ideològicament amb la democràcia cristiana conservadora del Patronat; Vicent Lluesma, que sempre va anar per lliure; el falangista Daniel de Cid i l'esportista Ismael Antó (havia estat jugador de 1ª divisió); en qualsevol cas, comptaven poc, com els residents al delta (Diego Franch, Agustí Moreso i José Casanova).

Malgrat la manca de representativitat real, l'elevat grau de conformismes social amb la situació feren que els poders locals gaudissin d'una situació còmoda propiciada per la bonança econòmica i la dinàmica de projectes en marxa dels primers anys setanta. La manca de control feu que els ajuntaments de les ciutats més importants, Tortosa, Amposta, La Ràpita, seguint el model de les ciutats mitjanes arreu del país, endeguessin una política d'expansió urbanística al servei de l'especulació tolerant nombroses irregularitats constructives que al principi, en general, no eren mal vistes per bona part de la ciutadania que no tenia gaire consciència del tema i identificaven els edificis alts amb el progrés; després, però, l'opinió pública va començar a denunciant-les, empentats per les denúncies dels incipients grups de l'oposició política i escandalitzats a mesura que creixia el volum dels escàndols.

A Tortosa, ja al poc temps d'accedir Tallada a l'alcaldia va entrar en servei l'Hotel Berenguer IV (1968) construït per la Diputació en la primera gran operació d'especulació immobiliària a Tortosa (elevant set plantes sobre els solars dels antics cinemes Goya i Frontón al carrer Cervantes, en uns solars on solament en podien anar-hi quatre). Malgrat existir un Pla General rigorós quan a la seva normativa, els anys següents foren de disbauxa amb actuacions com la Torre de Tortosa a Ferreries (1970), que jo des de la premsa vaig denunciar reiteradament sense obtenir cap resultat pràctic; l'edifici del Patronat a la plaça de l'Àngel (1973), l'edifici Zafer, pujant la Simpàtica (1974), l'edifici Coliseum ja esmentat, i l'edifici Orleans al carrer Despuig (1975), entre altres, superaven les limitacions d'alçades establerta. Les topades entre els regidors i els tècnics municipals (l'enginyer Arturo Serrano i l'arquitecte Francisco Riocabo) foren freqüents i acabaren amb la sortida d'aquests de l'ajuntament.

La malfiança que hi havia respecte a la gestió urbanística de l'ajuntament era tal que, a finals de 1975, amb motiu de la proposta de revisió del Pla General d'Ordenació Urbana de Tortosa, que pretenia augmentar les previsions de volums i coeficients edificadors, tots els col·legis professionals de la ciutat elaborarien un document força crític que suposava una alternativa progressista a les pretensions municipals. De fet es va aconseguir ajornar la revisió del Pla fins que la va iniciar el primer ajuntament democràtic l'any 1980. Malgrat tot, la ciutat, per a be o per a mal, experimentava una forta embranzida urbanística superant els anys de paralització esdevinguts després de la reconstrucció immediata a la Guerra.

Per altra part, a les segones eleccions a *Procuradores en Cortes*, i darreres del franquisme, el setembre de 1971, Fernando Bau Carpi fou reelegit pel *Tercio Familiar*, dins el cupo restringit que es podia votar, derrotant un emergent Lluís Pascual Estivill considerat persona vinculada a l'Opus Dei i molt relacionat amb els centres econòmics del país. Per la seva part, Tallada cedia la plaça de *Procurador en Cortes* representant els ajuntaments de la província a l'aleshores alcalde de Montblanch, i després President de la Diputació i destacat dirigent de CiU Josep Gomis Martí.

Al finals dels anys seixanta i primers anys setanta, amb el suport des de Madrid de Joaquin Bau i el seu fill Fernando i la complicitat dels governadors de Tarragona, Tallada i el seu equip van iniciar un ampli programa de realitzacions

públiques, obtenint indiscutibles resultats. Va haver-hi, però, un moment de gran tensió arran la decisió del govern d'instal·lar la gran refineria de petroli per a la zona de Catalunya a l'àrea de Tarragona i les conseqüències que si varen derivar.

L'afaire de la Refinaria i les importants realitzacions dels primers anys setanta

Quan es va plantejar el projecte de construcció d'una gran refinaria de petroli per abastir tota la zona nord i llevant d'Espanya (Catalunya, Aragó, Valencia, el País Basc i Navarra), Tortosa va optar per què es localitzés dins els límits comarcals concretament al Montsià (es parlava de la zona entre Amposta i Sant Carles de la Ràpita o entre Sant Jaume d'Enveja i els Montells). Justificava la petició en el fet que les grans refineries i àrees petro-químiques d'Europa estaven situades a la desembocadura dels grans rius tant per raons ecològiques i econòmiques com per la necessitat d'importants cabdals d'aigua.

Malgrat les fortes pressions polítiques des de Tortosa va poder més les del loby empresarial de Tarragona i, finalment el *Consejo de Ministros* va decidir (desembre de 1971) situar la Refinaria i l'ampliació del complex Petroquímic a l'entorn d'àrea Tarragona-Reus. En conèixer la notícia una gran sensació de frustració va envair la ciutat i, als pocs dies es realitzà una multitudinària concentració, que la premsa d'aleshores xifrà en tres milers de persones, a la plaça de l'Ajuntament per exterioritzar la disconformitat i protesta per la decisió. Malgrat que d'alguna manera estava inspirada des del propi poder local, va haver-hi un important grau d'espontaneïtat atenent a la significativa resposta de sectors independents de la menestralia tortosina (botiguers i professionals) pel que s'entenia com una marginació de la zona. Per als joves d'aleshores la novetat veritablement excepcional fou ser testimoni d'una manifestació pacífica en moments en que la repressió franquista es reactivava i tota expressió democràtica era desmantellada per la policia.

La difusió dels fets pels mitjans informatius i les pressions de les institucions permeteren als governants tortosins amb el suport de les comunitats de regants del Delta i l'aquiescència dels alcaldes de les poblacions més importants, desencallar els grans expedients d'aleshores en fase de projectes (la Residència Sanitària, el Parador de Turisme i el Polígon Industrial). Les obres de tots tres van posar-se en marxa entre 1972-73 i a ritme diferent, segons els casos, protagonitzaren la vida local durant els anys següents, entrant en servei el 1976. Per millorar les expectatives del Polígon i incentivar la vinguda d'indústries, es va aconseguir la declaració de *Zona de Preferente localización Industrial* (1973) el que suposava ajuts financers i avantatges fiscals en la línia dels grans pols de desenvolupaments establerts en el *Plan de Desarrollo* promogut per l'Estat. Tres anys després es torna a ratificar la declaració per intentar evitar que la crisi econòmica emergent fes inoperant la declaració anterior. Sigui com sigui, el 1976 s'acabà el Polígon, a excepció de la depuradora que no s'arribaria a realitzar, i aquell mateix any s'inauguraven simultàniament dues indústries emblemàtiques la japonesa IKK i l'alemanya Colores Cerámicos. L'any anterior, l'empresa MAI posà tímidament els peus a

la zona amb un primer centre de treball situat en un magatzem urbà a Ferreries.

Així mateix s'endegaven projectes que esdevindrien cabdals pe al territori com el Plan de Saneamiento del Delta (1973), consistent en l'electrificació, la xarxa de camins i la millora de les conduccions primàries de rec, gestionat des de la delegació de IRYDA (Instituto de Reforma y Desarrollo Agrario) instal·lada a Tortosa amb prop de mig centenar de treballadors. El mateix any, per decret del govern, es creava un organisme gestor singular: la CREADE (*Comisión Representativa de Entidades Agrarias del Delta del Ebro*) com a ens de participació en el projecte. Altres realitzacions d'aquests anys foren el Centre Regional de la UNED (1973); i obres destacades a Tortosa com la Casa de la Cultura amb la façana gòtica del Palau Oliver de Boteller (1968); l'edifici dels Jutjats (1971), les Instal·lacions esportives municipals (1972), l'ampliació de l'Escola del Treball, oficialment Centro Nacional de Formació Profesional (1972), i de l'Hospital de Jesús (1972); la Casa Sindical (1974) i les gestions per una planificació conjunta de les actuacions i els recursos que conduïrien (1976) a que el Consejo de Ministros aprovava la redacció d'un Pla Director Territorial del Baix Ebre-Montsià, que mai s'arribaria a realitzar.

El mateix 1976 es creà l'Escola Femenina d'ATS de la clínica L'Aliança que, malgrat funcionar només quatre anys, fou el precedent de l'actual Escola Universitària d'Infermeria. En sentit contrari el setembre de 1975 tancà l'Escola de Magisteri "Enric d'Ossó", el primer centre superior creat a Tortosa, que funcionava des de 1948 adscrit a l'Escola de les teresianes de Tarragona i com a centre autònom des del curs 1968-69. L'Escola no va poder assolir les exigències marcades per la Llei que incorporava els estudis de Magisteri a la universitat i tampoc va rebre l'ajut que esperava de les institucions locals. Més greu fou la desaparició (1968) del tren de via estreta Tortosa-La Cava ("el Carrilet") de titularitat estatal, sense que, més enllà de les expressions formals, fora defensat per les autoritats locals que recolzaren el transport en autobusos de la companyia privada HIFE. Si que feren pressió però no pogueren evitar la clausura de la línia ferroviària de Tortosa a Alcanyís i La Puebla de Híjar ("Val de Zafan") que havia tingut una gran incidència quan a les relacions entre Tortosa i la Terra Alta. L'hivern de 1971 s'esfondrà un túnel prop de Prat de Compte per la qual cosa el servei es feia parcialment per carretera fins el 15 d'octubre de 1973 que es clausurava definitivament. Des d'aleshores, de mica en mica, s'anirien imposant els vectors d'incidència cap Alcanyís, els pobles aragonesos, i cap a Reus des d'Horta de Sant Joan.

La Cambra de Comerç, presidida per l'ex-alcalde Joaquim Fabra fins la seva renúncia el 5 de desembre de 1974, quan fou substituït per Joan Martí Altadill, apareixia, per primera vegada des de la Guerra, com un centre de poder impulsant propostes especialment en relació a la millor infraestructures i xarxa de comunicacions. L'ajuntament va negociar amb encert el traçat de l'Autopista al seu pas pel Baix Ebre, aconseguint la construcció d'un nou pont aigües amunt d'Amposta (el projecte inicial volia integrar com a part de l'Autopista de peatge el pont de la N-340 i l'autovia d'accés) i atansar la sortida embocant-la en direcció a Tortosa a solament 9.500 mts. del casc urbà (1971). El 13 d'agost

de 1974 entrava en servei el tram d'autopista entre Amposta i Salou el que suposà trencar definitivament amb l'aïllament de les comarques del sud.

Amposta, que havia experimentat un important creixement demogràfic (dels 8.444 veïns el 1940 havia passat als 12.740 el 1970 i els 14.499 el 1981) consolidava el seu paper de centre de l'activitat agrícola del Delta en la mesura que la Cambra Arrossera, presidida per Francesc Margalef Sanjuan, esdevenia una potencia econòmica, i també financera mitjançant la seva Caixa Rural, superant a les empreses privades comercialitzadores d'arròs i estimulants altres iniciatives cooperativistes també presents a Camarles, La Cava, Jesús i Maria i Sant Jaume d'Enveja. Aquesta força va anar acompanyada d'un comportament caciquil i prepotent per part dels directius que originà durs enfrontaments amb sectors d'oposició democràtica especialment a partir de 1977. El curs 1972-73 l'Institut Laboral d'Amposta (creat el 1954) i després Institut Tècnic (1967) comença a impartir el batxillerat general mixt inclòs el COU, que fins aleshores solament es podia cursar a Tortosa. Aquesta empena cultural va mes enllà de l'àmbit educatiu arran la constitució a principis dels vuitanta, impulsat per Francesc Esteve, del Museu Municipal d'Amposta, després Museu del Montsià.

Capítol IV: La Transició (1973-1977)

Un moment de canvis en el marc internacional

Durant els primers anys de la dècada dels setanta van haver-hi importants canvis que marcarien les orientacions de la política internacionals durant els temps immediats. Un dels més significatius fou la brutal l'embranchida del neoimperialisme nord-americà per imposar els seus interessos, especialment als països del sud d'Amèrica. El novembre de 1972 Richard Nixon fou reelegit president dels Estats Units que, en prendre possessió, nomenà Secretari d'Estat i home fort el seu govern a Henry Kissinger. Pocs dies després, el 27 de gener de 1973, els Estats Units es van veure obligats a acceptar la seva derrota militar a la guerra de Vietnam i signar un tractat de pau humiliant que suposà l'ocupació del Vietnam del sud per les tropes comunistes i, en la pràctica, la primera derrota dels exercits nord-americans en tota la història.

Des d'aleshores Kissinger reforçà la seva acció intervencionista orientant l'estratègia a promoure l'accés dels sectors de la dreta més reaccionaria al govern dels països llatinoamericans i si no era possible per la via electoral mitjançant cops d'estat militars. La primera operació fou reforçar la dictadura militar que dominava Brasil des de 1964; tot seguint fou el suport al govern colpista que havia ocupat el govern de Bolívia l'agost de 1971; l'11 de setembre de 1973 fou el cop d'estat del general Augusto Pinochet a Xile; el 27 de juny del mateix any el president de l'Uruguai Juan Maria Bordaberry dissolgué les institucions democràtiques i decretà la dictadura militar amb el suport de la CIA americana; i el 1976 l'aixecament militar del general Jorge Videla a l'Argentina. Nixon, però, no va pogué celebrar aquest darrer esdeveniment atès que el 8 d'agost de 1974 va tenir que dimitir en esclatar l'escàndol, descobert per dos periodistes del Washington Post, per l'espionatge al partit demòcrata que l'estiu de 1972 havia establert la seva base electoral a l'Hotel Watergate. Malgrat tot el seu successor, Gerald Ford va continuar fil per randa aqueta política ultra dretana fins que es consolida la nova administració nord-americana del president demòcrata Jimmy Carter, a partir de 1977. El 1975 s'havia posat en marxa l'anomenada "Operació Còndor" constituint una organització terrorista clandestina, integrada per la CIA i les dictadures militars esmentades, per practicar terrorisme d'estat i assassinar sense limitacions de fronteres a desenes de milers d'opositors demòcrates.

Pel contrari, en poc mes de dos anys van cauen les tres darreres dictadures militars que perviuen a l'Europa occidental. El 25 d'abril de 1974 fou el regim de Marcelo Caetano a Portugal com a conseqüència d'un cop militar pacífic anomenat "Revolució dels clavells". El juliol del mateix any, els coronels al poder de Grècia des de 1967 es veuen obligats a cedir el poder a Konstantin Karamanlis per que restauri la normalitat democràtica. El 3 de juliol de 1976 fou a Espanya quan el rei Joan Carles, culmina la lenta marxa de la transició destituint Carlos Arias i nomenant cap de govern a Adolfo Suarez promotor de les mesures que portarien instaurar un nou regim constitucional. Paral·lelament el canceller de la República Federal Alemanya el socialista Willy Brand endega

el que s'anomenaria "*ostpolitik*" envers els països de l'Est, especialment la República Democràtica Alemanya, aleshores tots sota el control polític i militar de la URSS, encara que en diferents graus, obrint un nou marc de relacions, en un primer moment econòmiques i comercials i a mig termini també polítiques.

Econòmicament tot el món i molt especialment Europa, travessen una greu crisi monetària, evidenciada a partir de 1971 i econòmica com a conseqüència de la pujada del preu del petroli (desembre de 1973) imposat per l'OPEP que arrossega tots els productes energètics en general i la producció industrial en concret. Europa veu trontollar per primera vegada el model de benestar i desenvolupament que havia anat creixent després de la reconstrucció dels anys cinquanta. Malgrat tot, el procés d'unitat europea continua avançant; el 1973, als sis membres fundacionals s'hi afegeixen Dinamarca, Anglaterra i Irlanda i la CEE esdevé ja la primera potència comercial del món i el mercat més actiu, tot i les dificultats d'acoblament i les crisis estructurals a diversos sectors com la pesca i l'agricultura, entre altres. Per tal de resoldre'l el desembre de 1974 es crea el Consell, integrat pels caps d'estat i de govern de la CEE com a màxim òrgan per elaborar i aprovar les grans decisions.

Això, però, hi van haver-hi greus tensions a alguns països, en especial a Itàlia que visqué una dramàtica situació. El primer Ministre Aldo Moro (novembre de 1974-juliol de 1976) assumeix en part el projecte eurocomunista d' [Enrico Berlinguer](#), el "*Compromesso Storico*", que proposava una conjunció solidària entre la democràcia cristiana i el partit comunista, per afrontar la greu situació econòmica, els creixents conflictes socials i el desprestigi polític que partien al seu país. Moro, que era també president del partit, col·laborà activament en trobar una fórmula que permetés un govern de concentració DC-PC però no es va arribar a assolir en ser segrestat i assassinat per les Brigades Roges el març de 1978 en un fet que mai s'ha aclarit del tot. Mentre, però, el 21 de gener de 1977 com a culminació de un llarg i tens procés, on el bisbes italians i el Vaticà van jugar un paper rellevant, el parlament italià aprovà, per ampla majoria i amb molts de vots de la DC, la despenalització de l'avortament en determinats casos el que s'interpretà arreu del món com una important pèrdua de la influència que havia tingut fins aleshores l'Església Catòlica en els afers polítics italians.

Al morir el president d'Egipte Gamal Abdel Nasser (Setembre de 1970) després de perdre la guerra contra Israel, el seu successor Anwar el-Sadat intenta una nova ofensiva contra els jueus, juntament amb Síria, la [Guerra del Yom Kippur](#) (1973), però també va fracassar el que el va convèncer de la conveniència de postergar la causa de la unitat àrab i la lluita contra Israel, en benefici de una política més realista que servis per al desenvolupament d'Egipte. Això passava per deslligar-se de la URSS i apostar pels Estats Units. En aquest context el 1977 viatja a Israel i endega el procés per al seu reconeixement i l'establiment un tractat de pau.

A falta de Nasser fou el president de Iugoslàvia, mariscal Tito, qui assumí el lideratge de l'Organització de països no alineats convocant noves conferències. A Lusaka (Zàmbia) s'aprovaren les bases doctrinals (apostar per la pau, lluita contra el colonialisme, i el racisme, la diplomàcia per resoldre els problemes,

acabar la carrera armamentista, contra bases militars en territoris estrangers i reforçar el paper de l'assemblea General de l'ONU. A Alger (1973) ja comptava amb 75 països membres, 7 observador, 3 convidats i 12 representants de comitès d'alliberament; s'aprovà una declaració aprofundint en la condemna contra l'apartheid, el colonialisme i el sionisme. L'agost de 1976 es va celebrar la V conferència plenària a Colombo (Sri Lanka) amb fortes crítiques per la ingerència dels Estats Units en la política interna dels països, celebrant per altra part que es rebaixes la tensió entre els dos grans blocs (URSS-USA) en un ambient general que permetia valorar més que els aspectes polítics els econòmics, en especial als països en vies de desenvolupament majoritàriament integrats al moviment de no alineats.

Les nuclears i els projectes de transvasaments de l'Ebre (1972-1975)

A casa nostra, la Ribera d'Ebre era una comarca que subsistia de la seva agricultura, del gran centre industrial de Flix que arribà a aplegar prop del miler de treballadors, dels tallers ferroviaris de Mora la Nova i dels equipaments relacionats amb serveis, comerç i el pas de la carretera per Mora d'Ebre. Era una comarca mancada de cohesió i sense un lligam directe entre el sud i el nord tallat pel congost de Barrufets. Els pobles el sud gravitaven sobre Tortosa per una mala carretera; els situats vora la línia de tren des de Riba-roja a Mora anaven a Reus. A partir de 1957 tot va canviar per les obres de les preses i centrals elèctriques de Riba-roja i Mequinensa que suposà un gran impacte a tota la comarca per la demanda de ma d'obra i bons salaris, a més de seguretat social inexistent a l'agricultura. Molta gent abandonà el camp endegant-se un procés que resultaria irreversible. Les obres, però, van acabar i no quedà res.

El 1972 es varen autoritzar les centrals nuclears d'Ascó i es projectaren nous embassament sobre l'Ebre a Xerta i Garcia que inundarien molts de pobles riberencs. La història tornà a començar. Per a molta gent les obres i la posta en marxa de les nuclears era una solució per a la crisi. Novament la zona fou lloc de feina, sous elevats i diner que corria en abundància. Aquesta vegada, però, es produí una dura confrontació. No tots estaven a favor de les nuclears i esclatà un moviment contrari que anà creixent a mesura que avançaven les obres (iniciades el maig de 1974 Asco-I i un any després Asco-II). El procés portà a la constitució legal de la CARE (*Comisión de Apoderados de la Ribera de Ebro*) que, amb les entitats representatives de la comarca esdevindria, Comissió Mixta de la Ribera d'Ebre (Octubre de 1976) amb Josep Mª Saez, capellà de Miravet; Mercè Martínez Aliet, propietària agrícola de Ginestar; Jordi Just, de Garcia; i Carmel Biarnes i Joan Carranza, d'Ascó, com a capdavaners.

Els transvasaments i la lluita en contra assolí durant la dècada dels setanta una gran importància per a tot el territori. La irregularitat climàtica i la manca de recursos hidràulics a la façana mediterrània peninsular fou l'origen, ja a meitats de la dècada dels trenta que es plantegés per primera vegada la possibilitat de realitzar transvasaments d'aigua des del riu Ebre tant en direcció sud, cap a València, com cap al Nord en direcció a Barcelona. El tema queda relegat per les urgències de la postguerra fins a finals de la dècada dels seixanta en que, després d'uns anys de poques pluges, tornà a sorgir amb força; en el cas de

València per la manca d'aigües per a regar i quant a Barcelona pel creixement urbà de la seva àrea metropolitana. Els transvasaments de l'Ebre ha estat des d'aleshores un tema recurrent i dels pocs que han mobilitzat la gent d'aquestes comarques amb independència de la seva condició social o afiliació política.

La primera proposta que apareix en el temps es l'anomenat "*Proyecto General de aprovechamiento hidraulico del Bajo Ebro en su margen derecha*" previst dins un esquema de transvasaments entre l'Ebre, el Mijares, el Túria i el Xuquer per reforçar la disponibilitats de cabdals a l'horta de València. El procés de reivindicació de l'obra s'inicia formalment el 3 d'octubre de 1964 amb un acte celebrat al castell de Peníscola (assistiren governadors civils, presidents de la Diputació, de les cambres Agràries i altres autoritats de Tarragona i Castelló a més directius del Ministeri) on es constituí l'anomenada *Unión de Regantes del Bajo Ebro*. Tot seguit s'iniciaren els estudis tècnics que incloïen dues obres, un primer canal, a cota 120 entre l'embassament a construir al barranc de l'Infern, sobre l'assut de Xerta, i el municipi de Càlig; i un segon aqüeducte, a cota 210 partint del mateix punt directe fins la Plana de Castelló. L'avantprojecte del primer aqüeducte, el Xerta-Calig (febrer de 1970), fixava el transvasament de 180 Hm³/any mitjançant una conducció a cel obert de 72 quilòmetres (49 al Baix Ebre i Montsià i 23 al Baix Maestrat). L'obra però, havia començat ja un any avanç quan, amb un sobrer de pressupost, l'aleshores director General d'Obres Hidràuliques, el castellanenc Virgilio Oñate Gil, va treure a subhasta els treballs inicials de presa d'aigües i tub de conducció des de l'Ebre, obra que no va reeixir. L'avantprojecte inicial no contemplava que les finques entre Paüls i Vinallop poguessin regar del canal atès que, segons els estudis, les característiques i la baixa qualitat de les terres ho feien poc rendible; per això, l'ajuntament de Roquetes va presentar un recurs demanant i aconseguint la seva inclusió, treball que, en la seva vessant tècnica (plànols de traçat, superfície afectada,...) em fou encarregat a mi. Finalment, el projecte aprovat pel Consejo de Ministros (setembre de 1972), preveia el regatge de 22.000 hectàrees, gairebé a parts iguals entre la regió de Tortosa i la província de Castelló.

Els treballs, malgrat no disposar de la concessió de cabdals, es van realitzar a intervals entre 1972 i 1976, amb algunes aturades per raons pressupostàries. A meitats de 1975 atenent les necessitats d'aigua per alimentar la IV Planta Siderúrgica Integral, que s'estava construint a Sagunt, i davant l'oposició dels regant de la Plana de Castelló a que s'utilitzessin cabdals de la conca del Millars, es planteja que el canal Xerta-Calig es perllongui fins un embassament a construir a Alcalà de Xivert i, des d'allí, en canonada tancada es portaria l'aigua a Sagunt. El cabal en origen del canal seria de 19 m³/seg. i el total a transvasar de 600 Hm³/any. Mai des de les comarques de l'Ebre s'havia qüestionat l'obra per a regadius, fou a partir del 6 de desembre de 1975, quan s'anuncia a Castelló la prolongació del canal i l'augment de dotació d'aigües per a usos industrials, que apareixen les primeres protestes contra aquest transvàs. Sigui com sigui, la conjuntura política feu que en cloure la part d'obra adjudicada es paralitzessin els treballs (finals de 1976), amb 45 qms. de canal i serveis complementaris acabats sense arribar al límit provincial. Pocs anys després feia fallida la planta siderúrgica de Sagunt.

Dos anys abans, l'11 de febrer del 74, el ministre d'Obres Públiques del govern Arias Navarro, Antonio Valdés, presentava a Barcelona l'“*Anteproyecto de Acueducto Ebro-Prineo Oriental*”, que suposava transvasar 1.400 Hm³/any de l'Ebre a l'àrea metropolitana de Barcelona. El projecte consistia en bombar l'aigua del riu 240 metres d'alçada, des del vas d'un futur embassament de Xerta fins un primer embassament sobre Rasquera i un segon al Pla dels Burgans; d'allí, un canal obert de 160 qms. de longitud conduiria 45 m³/seg. al Camp de Tarragona i Barcelona. En arribar la notícia a Tortosa, l'ajuntament promogué des del primer moment una amplia mobilització institucional en contra, convocant els sectors econòmics i les organitzacions agràries de la comarca. Al cap d'una setmana es constituïria l'anomenada “Comissió dels 33” (integrada per ajuntaments, comunitats de regants, organitzacions agràries i cambra de comerç) i encapçalada per l'alcalde Tallada i el tècnic de la Comunitat de Regants Josep Bòria; en solament dos mesos elaborarien un documentat informe d'al·legacions oposant-se al projecte. No obstant, paral·lelament es deixava la porta oberta per negociar algun tipus de transvasament més limitat i amb usos també agrícoles, amb la toma d'aigües prop de Campredó, recuperant un vell projecte de canal de regadius de L'Aldea a Camarles. Fou el que anys a venir esdevindria el mini-transvassament al Camp de Tarragona.

La campanya a favor del transvasament a Barcelona, sobre tot des de “*La Vanguardia*”, i en contra amb articles a “*La Voz del Bajo Ebro*” va durar tot l'estiu d'aquell any. Finalment, malgrat la forta pressió dels sectors dominants de Barcelona (ajuntament, diputació, cambra de comerç, sindicats, gremis, entitats econòmiques, “la Caixa”,... i personatges concrets com Samarach, Ribera Rovira, Joaquin Viola, Eduardo Tarragona, Mariano Calviño,...), el general Franco, per raons que mai han estat explicades, va decidir aturar el projecte. Els incipients sectors de l'oposició democràtica de Tortosa no varen tenir una participació activa però van aparèixer octavetes clandestines donant ple suport a la “Comissió dels 33”. Tortosa havia plantat cara a Barcelona rememorant els freqüents enfrontaments al llarg dels segles.

Encara anys de formació (1973-76)

Durant els anys previs a la transició, els espanyols estàvem millor informats dels esdeveniments internacionals que de la pròpia vida interna. Amb aquest panorama com a teló de fons, a finals de 1973, quan ja estava al final de la carrera de periodisme vaig pensar que encara podia continuar estudiant alguna cosa; als 30 anys no es pot donar per acabat el període de formació que, d'alguna manera dura tota la vida. Al principi vaig considerar que podia reprendre el poc que havia fet a l'Escola de Perits Agrícoles o la carrera de Magisteri que estigué a punt d'endegar el 1965, les dues mentre estudiava aparellador a Barcelona. Però cap m'interessava prou. Altres opcions eren Politiques, Sociologia o Filosofia i Lletres aprofitant que Mari Carme que ja estava per a començar tercer curs. Al final em vaig decidir per Dret per la facilitat de poder-hi estudiar sense moure'm de Tortosa.

L'octubre de 1973 es va crear el Centre Regional de la UNED de Tortosa. Molts pensàvem que calia fer un esforç per consolidar-lo tot i que fos simplement

matriculant-s'hi. Tant bon punt s'obri la matrícula vaig inscriure'm per al curs 1973-74. El centre de la UNED de Tortosa s'impartien solament tres o quatre carreres pel regim de tutorització directa, de fet com classes presencials; era situat als antics Reials Col·legis a unes aules petites i atrotinades, però els grups d'estudiants era molt reduït i no calia més. El nostre grup de primer de Dret mai va passar de la dotzena de persones d'entre les que recordo especialment a Isabel Llasat, dona d'Antonio Muñoz, un advocat prestigiós a l'hora que militant destacat de la dreta franquista. Isabel, en canvi, a diferència de la seva germana Maria Cinta, cap de la *Sección Femenina* a Tortosa, era una persona amable i tolerant amb la que mai vaig discutir per res. Els professors tutors eren coneguts: Jesús Massip, d'Història; David Domenech, de Dret polític; i, el jutge José Luis Martín, de Dret Romà. Les tres assignatures de que em vaig matricular. Per existències de la seu central es va tenir que nomenar un director acadèmic titular que fou Manuel Fenech Navarro, catedràtic de dret processa a la pròpia UNED i el director-gerent Miguel Angel Garcia Bordàs, un jove impulsu, que prompte va entrar en col·lisió amb José Celma, el mecenes principal de la institució.

El centre de la UNED de Tortosa estava finançat a parts iguals per Celma, la Diputació i l'Ajuntament, mentre el bisbat cedia els locals. Eren molts diners els que portava Celma (també se'ls estalviava als seus comptes amb Hisenda), però això no li donava peu a considerar que era com casa seva. El fet es que, al final del primer curs va acomiadar Miguel Angel Garcia i nomenà gerent a Javier Martinez Palacios, un home gris, seguidor fidel, de mentalitat força conservadora, format a la universitat americana de Dakota del Sud on fou lector d'espanyol i professor associat. El director acadèmic passa a ser l'advocat de l'estat i catedràtic de dret constitucional a la Universitat de València, on residia, Joaquin Tomas Villarroya, nascut a La Galera. Vaig arribar a tenir certa relació amb ell, reunint-me varies vegades per comentar-li el treball sobre l'Estatut de Catalunya de 1932 que havia fet per a l'Escola de Periodisme; em va animar a continuar-lo i s'oferí per tutoritzar-lo, el que no deixava de ser un luxe atesa la seva categoria. El curs següent 1974-1975 em vaig matricular d'assignatures de segons, però ja anava poc a les classes per la meua dedicació a la política. Vaig aprovar el Dret Natural, que era la que em quedava de primer, i Economia Política i Dret Civil, del que havia tingut com a tutor el jutge Jaume Rouanet Moscardó, que arribaria a magistrat del Tribunal Suprem. Em varen suspendre de Dret Canònic, que era assignatura obligatòria a la UNED. Vaig empipear-me tant que l'any següent vaig cometre l'error de traslladar l'expedient a la Facultat de Barcelona amb d'intenció d'anar a classe un cop per setmana, com havia fet a Periodisme, però em vaig equivocar. El primer any vaig anar dues o tres vegades a unes classes multitudinàries i poc efectives i al final vaig abandonar. Dels meus estudis de dret m'ha quedat, però, una visió de conjunt molt enriquidora sobre tot en els aspectes generals propis dels primers cursos.

Mari Carme va començar la carrera de Filosofia i Lletres l'octubre de 1972 a les aules de l'extensió universitària de Tarragona, situada a l'antic Col·legi La Salle de la plaça Imperial Tarraco. El director era el jesuïta tortosí Arturo Juncosa Carbonell com a delegat del rector de la universitat de Barcelona. La meua dona tenia una certa relació amb ell derivada de la coincidència política de Juncosa amb la seva família i en especial els seus germans tots militants

carlistes. Juncosa era una de les figures més representatives del carlisme català i amic personal de la família Borbó-Parma. Havíem parlat alguna vegada. Sempre he tingut un gran respecte pel doctor Juncosa, especialment després de unes llargues xerrades aprofitant un estada meua al Centre Borja dels jesuïtes a Sant Cugat del Vallès l'any 94; el considero un dels homes més savis que he conegut en la meua vida i he procurat perquè la seva terra nadiua li retés el reconeixement que crec es mereixia però no me'n he sortit. Les elits tortosines no saben veure, més enllà de la punta del seu nas i sistemàticament menyspreen tots aquells que hagin assolit uns nivells intel·lectuals superiors per que la comparació posa en evidència les seves limitacions.

El curs 1974-75 Mari Carme passà a Barcelona atès que l'especialitat que havien escollit, Història de l'Art, solament s'impartia al vell edifici de la plaça de la Universitat. Sortia de Tortosa els dimecres pel matí per tornar l'endemà dijous a la nit; al principi, les primeres setmanes, s'allotja a casa de Paco Albacar i Carme Llorente, però després s'instal·là amb les seves companyes d'estudis totosines, a un pis llogat al carrer Violant d'Hungria i després a Tenor Massini. Ella em parlava animada de les seves experiències a la Facultat, de la modernitat i la qualitat dels estudis, del professorat de primera fila i del remor de fons dels moviments socials i estudiantils durant aquells anys de canvis. Alguna vegada vaig ajudar-les en els seus treballs. Recordo, entre altres, una nit que la vaig passar en blanc preparant-los-hi un treball sobre Kant; a l'endemà, el tenien acabat. Va cloure la carrera al juny de 1977 i encara tingué ocasió d'acompanyar-me als darrers mítings de la campanya electoral del 15-J. Al setembre reingressava a la docència com a mestra al Col·legi Públic de Remolins d'on després passaria a La Mercè. Simultàniament començà els cursos per obtenir el diploma de Mestra en Català i acabaria com a professora de llengua catalana.

Mari Carme ha estat sempre una persona estudiosa, metòdica i constant. Són valors que jo no he aconseguit assolir i que, en canvi, per sort, li va trametre a la nostra filla que ha resultat una persona molt treballadora i poc afeccionada a les disbauxes inútils. De tota manera crec que a banda dels factors genètic hi ha una forta component educacional. Quan ma filla començava a despertar a la vida, als tres i quatre anys, sa mare i jo estàvem en ple període d'estudiants. Asseiem amb els llibres un a cada banda d'una tauleta rodona vora el mirador de casa, amb Tortosa als nostres peus; entre mig la criatura, sobre una troneta, fent dibuixos o acolorint ninots sobre un paper, mirant de reüll a pare i mare abocats al treball intel·lectual. Sempre he dit que això també compta.

Justament els estudis de la meua dona em van portar a una nova orientació ideològica. Des de feia uns anys estava encallat entre les arrels cristianes del personalisme humanista de Mounnier, el marxisme obrerista de la Harnecker i les referències intel·lectuals d'Antonio Gramsci. Ajudant-la a fer recessions dels seus treballs sobre lingüística vaig trobar-me amb Ferdinand de Saussure i l'estructuralisme de Claude Lévi-Strauss, cap a 1974 vaig llegir *El pensamiento salvaje*. Poc després, no se si per recomanació de la Facultat de Lletres a Mari Carme o de l'Escola de Periodisme, vaig descobrir Umberto Eco i les seves obres cabdals, *Apocalípticos e integrados* i *La estructura ausente*, convertint-me en un addicte. Vaig entendre que l'estructuralisme donava resposta a molts

dels meus neguit en tant que relacionava tan l'idealisme i el misticisme religiós amb la militància marxista i l'anàlisi del món abocat als valors burgesos. Tot influïa en el resultat final relligat a través dels fenòmens culturals, cultiu de la intel·ligència i la pròpia realitat vital sense jerarquies ni conceptes dominants, com la pròpia idea de Déu o de la lluita de classes. Aquest relativisme dient-me socio-religiós i agnòstic per convicció guia el meu pensament des d'aleshores es clar que al llarg d'un procés sempre obert.

La vida associativa a Tortosa. (1973-76)

Duran aquests anys alguna cosa començava a moure a Tortosa. Coincidint amb la creació de l'Assemblea Democràtica, a partir de les acaballes de 1973 i inici del 74, sectors socials, recollint l'esperit de la Trobada 72 de Joventut, assoleixen una creixent influència en el moviment associatiu amb una sensibilitat nacionalista i democràtica cada cop més forta. Punta de llaça foren Omnium Cultural-Cercle Artístic i la Jove Cambra de Tortosa, fundada aquell mateix any, entre altres. N'eren exponents destacats Joan Martí, Paco March, Josep Mª Brull i Ramon Miravall, a Tortosa; el metge Josep Maymó a L'Aldea, el pintor d'El Perelló Amadeu Pallarès o Anton Monner de Gadesa, entre altres, que, un parell d'anys després, acabarien per posar en marxa l'organització comarcal de Convergència Democràtica. També el Col·legi d'Aparelladors i el Club Universitari foren peces claus en aquets processos.

L'octubre de 1973 es celebren les Festes de Cultura Popular Pompeu Fabra amb assistència de figures destacades de la cultura catalana com Joan Triadú, Joan Francesc Mira, Jaume Vidal Alcover, Miquel Coll Alentorn, Badia Margarit i l'arquebisbe Josep Pont Gol. El Club Universitari havia organitzat aquell estiu les "Diades per a la Gent menuda" per cobrir la manca d'activitats d'iniciativa municipal per als infants, que tindrien una segona edició l'any següent; al mes de desembre fou la I Setmana de la Informació que tingué una gran repercussió social. D'altra banda, esporàdicament el col·legis professionals es reunien per tractar temes d'interès col·lectiu de la ciutat, o també plantejar un front comú davant les informacions que una nova llei de Col·legis Professionals podria impedir la creació de col·legis que no fossin provincials o eliminar els ja existents. Fins i tot es varen plantejar la possibilitat de construir un edifici per allotjar totes les seus amb sala d'actes i serveis comuns però no va prosperar per què, solament Advocats, Procuradors, Agents Comercials, Arquitectes, Aparelladors, Perits Agrícoles i Metges tenien estructura consolidada a Tortosa; i d'aquests només els tres primers amb personalitat jurídica independent, mentre els altres quatre eren delegacions de col·legis d'àmbit superior

El 1973 fou l'any del Casal Tortosí. Arran la Trobada de Joventut es va considerar que calia crear una entitat que aplegués aquelles associacions que no disposessin de local social i centre de trobades i esbarjo. El 1971 ja s'havia pensat en refundar l'Ateneu de Tortosa, que ja existí abans de la Guerra, però la idea no va quallar. L'ocasió va arribar aquell any quan les monges de l'orde de Sant Joan, que tenien el monestir a la plaça de Sant Joan vora la muralla del Rastre, van posar en venda l'edifici. Després de llargues negociacions es posaren d'acord el Club Universitari, Club d'escacs i Cantaires de l'Ebre-Delta,

a les que després s'afegiria el Moto Club, per crear la nova societat anomenada Casal Tortosí. L'acord amb les monges es concretà el mes de maig; jo vaig col·laborar en tant que membre de la Junta del Club Universitari i com a tècnic. Vora l'església hi havia una ampla estança, que seria la sala de conferències i exposicions, i al mig una tapa de ciment al terra que suposàvem seria l'accés a un soterrani. El 14 de juliol varem rebentar el sostre i era la cripta on enterraven a les monges fins meitats del segle XIX; es baixaven unes escales i hi havia una sala plena de taüts i d'ossos; en saber-ho les monges anunciaren que ho denunciarien al jutjat per violació de sepultura; vaig tenir que fer un informe com aparellador dient que vaig ordenar trencar la tapa per saber si el sostre era prou resistent per sostenir el pes de sobre: no va passar res.

En altres aspectes la meva participació fou limitada, la gent que es va moure més foren els del Club Universitari i també gent de Cantaires. Uns quants varem posar diners, una mena de títols de préstec, per finançar l'operació, per be que jo no els he recuperat mai. Per cert que es va produir un afer molt lamentable del que se'n ha parlat poc. Jordi Angelats volia construir al pati una pista de basquet per a l'equip de l'entitat i com no hi havia prou lloc no se li va acudir altra cosa que dinamitar un tros de la muralla del segle XIV, veritable monument històric. Un dia determinat començaren a fer voladures a les 2 de la tarda i a les 6, sense temps a reaccionar, un tram de 80 metres de llarg estava enderrocat. L'alcalde, que tenia els peus de fang per la tolerància a les irregularitats urbanístiques, no va intervenir davant les amenaces d'Angelats de moure els socis de Cantaires contra l'ajuntament. Jesús Massip, que era el delegat de Belles Arts i Patrimoni a Tortosa va quedar tot sol protestant, fins i tot els col·legis d'arquitectes i aparelladors i la gent d'esquerres, que promovien debats sobre conservació del Patrimoni, van mirar cap a un altre cantó. El Casal Tortosí esdevingué centre d'activitats, punt de trobada i lloc de referència per als sectors progressistes de la ciutat durant els anys de la transició.

Com he dit, l'any 1973 era president de la Penya Ciclista el que em va permetre viure dos esdeveniments a remarcar. A finals d'any es convocaren eleccions a la directiva de la Federació Catalana de Ciclisme; votaven els clubs federats amb vots ponderats en funció a uns criteris que no recordo però que atorgaven una certa importància a la Penya tortosina. Es presentaven dues candidatures encapçalades per dos històrics del pedal: Mariano Cañardo, que aspirava a la reelecció i Miquel Poblet a la renovació. A meitats de gener del 74 Poblet va venir a Tortosa per reunir-se amb mi, explicar-me el seu programa i demanar-me el vot; em vaig sentir obligat i el 14 de febrer vaig anar a Barcelona per a votar-lo. Va guanyar. Els clubs de la zona de Tarragona eren partidaris de la candidatura derrotada i no ho van pair. Com altres vegades, la gent de dreta de Tarragona resolien les seves frustracions aixecant la bandera de la separació respecte a Catalunya, que confonien amb Barcelona. Des de Madrid, sempre els donaven suport, jo tenia ben recent quelcom semblant que havia succeït al Col·legi d'Aparelladors. Així fou com, el juliol d'aquell any, la Federació Espanyola aprovava la creació de la Federació Tarraconense de Ciclisme segregada de Catalunya.

L'1 d'agost es celebraren eleccions per escollir la junta de govern de la nova entitat; dies abans em va venir a veure Joan Freixas Martí, un joier reusenc que

aspirava a la presidència i em proposa ser el vicepresident; abans d'acceptar vaig trucar a Poblet per explicar-li i demanar-li consell em va dir que acceptés; vaig acceptar però advertint que poc podrien comptar amb mi mes enllà de ser el seu enllaç a la zona de l'Ebre. Guanyarem per 56 vots a 7 dels nostres opositors. El 14 de novembre es celebrà la presa de possessió en un acte de pura escenografia franquista; es va fer a la seu oficial a la plaça Imperial Tarraco, amb presència del Governador Civil, Cap del Movimiento i altres personatges dl sistema. Vaig assistir a un parell de reunions de la Junta però Freixas pretenia que acudís a totes, gairebé cada setmana, mi vaig negar i el meu càrrec va durar pocs mesos. Tenia ganes de deixar la Penya perquè no m'hi sentia identificat però Ximo Cid insistia que no ho fes perquè ell es faria càrrec de tot i jo només tenia que figurar; finalment em va demanar que el nomenés vicepresident i dimitís per assumir ell la presidència. Vaig negar-me convocant assemblea general perquè fossin els socis qui escollissin el nou president que era el correcte. Cid es va enfadar i se'n va anar creant una nova societat, la Unió Ciclista Tortosa, que duraria pocs anys, mentre l'assemblea de la Penya elegia el meu successor, Julio Adell Febrer. Una de les darreres activitats, a princiois de 1975 fou presidir l'homenatge a Miquel Espinós, que havia guanyat la medalla de plata dels campionats de l mon després de ser quatre anys capió d'Espanya. Amb un velòdrom ple a vessar d'afeccionats li vaig lliurar un obsequi amb presència dels principals dirigents del ciclisme català.

Cap a la dissolució del Règim (1974-77)

A Espanya, la mort de Carrero (20 de desembre de 1973) havia introduït una forta crisi en els regles del franquisme que van començar a constatar que allò s'acabava ràpidament. El nou president, Carlos Arias Navarro, tot i el canvi de ministres demostrà la debilitat del sistema; el programa del nou govern, exposat el 12 de febrer del 74, es caracteritzà per un falç reformisme sense voler tocar l'estructura del franquisme. La primera crisi fou provocada per l'execució del jove anarquista Salvador Puig Antich (2 de març de 1974) al qui s'imputà la mort d'un policia que, pel que sembla, fou pel tret descontrolat d'un altre policia. L'execució generà protestes arreu del mon per les irregularitats del procés. Seguiren constants retallades dels tímids intents reformistes ocasionades pels sectors més conservadors i bel·ligerants, encoratjats per l'entorn del general Franco, cada cop més malalt. La persecució cap a la cultura catalana continua activa fins el darrer moment; l'octubre de 1975, amb Franco agonitzant, el govern va aprovar un decret disposant que a les sessions plenàries dels ajuntaments on es tinguessin que prendre acords solament es podria utilitzar la llengua oficial: el castellà.

Mentre, les relacions amb l'Església Catòlica travessaven moments de grans dificultats. El 24 de febrer el bisbe de Bilbao Antonio Añoveros publicà una pastoral que provocà la protesta del govern fins al punt d'intentar la seva expulsió d'Espanya. La Santa Seu s'hi va oposar i Tarancón va arribar a insinuar que si el govern utilitzava la força podria arribar-se fins l'excomunió del propi Franco. Per la seva part, els partits polítics es preparaven per a la nova

situació que es preveia ja imminent; a l'octubre, a la localitat francesa de Suresnes es va celebrar el XIII Congrés del PSOE on van triomfar les tesis de canvi defensat per delegats arribats del interior amb l'elecció de Felipe González com a nou líder, relegant a la que havia estat direcció històrica a l'exili personificada en Rodolfo Llopis. El desembre de 1976 es va celebrar a l'Hotel Melia Castilla de Madrid el 37è Congrés del PSOE sota el lema "*Socialismo en libertad*". Coincidí en que al mateix hotel es feia el Plenari anual dels col·legis d'Aparelladors d'Espanya al que vaig anar-hi com a president de Tortosa. Feia un mes que s'havia creat el PSC-Congrés i al PSOE el veiem amb una certa prevenció, tot i que l'abril de 1977 pactarien anar junts a les eleccions del 15-J. Vaig trobar-me amb no recordo qui que hi era convidat i em va facilitar atansar-me a escoltar alguna de les intervencions. Aquell dia vaig arribar a la conclusió, que després he considerat fou equivocada, que el futur del socialisme català estava en trobar alguna forma d'entesa amb el PSOE més enllà de les relacions amb el PSP de Tierno Galvan i la *Convergencia Socialista Madrileña* de Enrique Baron, que eren els aliats d'aleshores

A Catalunya, a banda del creixement orgànic i funcional del PSUC, s'anava avançant en la creació i organització dels que esdevindrien les forces polítiques de la democràcia. La segona meitat de 1974 s'activaren organitzacions com Bandera Roja (Jordi Borja i Jordi Solé Tura), Cristians pel Socialisme (Alfonso Carlos Comin), Reagrupament Socialista i Democràtic (Josep Pallach i Josep Verde Aldea), Esquerra Democràtica de Catalunya (Trias Fargas i Macià Alavedra). El 28 de juny a la sala d'actes del Col·legi dels Salesians de Sarrià es celebrà el congrés constituent de Convergència Socialista de Catalunya integrada per la fusió del Moviment Socialista de Catalunya (MSC), amb gent de l'antic Front Obrer de Catalunya (Isidre Molas, Pasqual Maragall, Narcís Serra, Mercè Sala...); i altres persones com Eduardo Martín Toval, que venia de Comissions Obreres, jo vaig entrar a formar part del Consell Nacional del partit. El 17 de novembre un centenar de persones es reunien a Montserrat per fundar Convergència Democràtica de Catalunya a partir del Grup d'Acció al Servei de Catalunya (Jordi Pujol, Miquel Roca, Miquel Sellarès, Joaquim Ferrer, Miro Ardevol i el que seria bisbe Joan Carrera). Dos anys després, el 22 de juny de 1976, se celebrà al Palau Blaugrana de Barcelona el primer míting polític autoritzat des de 1938 sota el lema "Guanyem la llibertat" inici del congrés constituent del Partit Socialista de Catalunya que es claurà el mes de novembre al Casino del Poble Nou format per CSC amb el Partit Popular de Catalunya, comoreristas del PSUC, gent de ERC (Josep Andreu Abelló) i altres. Novament vaig entrar a formar part del Consell Nacional. En un altre ordre de coses el 3 de novembre a Pontons, vora de Vilafranca del Penedès, es fundava Unió de Pagesos amb Pep Jai d'El Vendrell, com a líder més destacat, i Pep Riera de Mataró Pagesos i dos anys després, a Espluga de Francolí, se celebrava el congrés constituent.

Pel juliol Franco de 1974 fou intervingut quirúrgicament, i durant 45 dies el príncep Joan Carles assumí interinament la direcció de l'estat. Tot el país era conscient que el règim franquista estava a les acaballes, no solament per la decrepitud física del dictador, sinó per la inexistència de recanvi polític, i els importants canvis socials esdevinguts en els darrers anys que s'orientaven en noves direccions coincidents amb la de la resta de països europeus. Arreu,

però, hi havia la preocupació que la dictadura podia acabar com va començar, en un bany de sang. A meitats de 1975 els esdeveniments eren preocupants: el 26 d'agost es promulgava un Decret-Llei que, sota l'excusa de prevenció del terrorisme, suposava un nou enduriment de les accions repressives contra tota l'oposició política especialment a Euskadi.

El 27 de setembre eren executats tres militants del FRAP i d'ETA) -Ramón García Sanz, Alberto Baena i José Luis Sánchez Bravo- i dos d'ETA -Ángel Otaegui i Jon Paredes Manot- malgrat la sol·licitud de clemència per part de Pau VI i la CEE, entre moltes altres; la reacció mundial contra la barbàrie franquista fou molt viva i la desqualificació general fins al punts que tretze ambaixadors i nombroses representacions consulars es retiraren de Madrid. Les execucions evidenciaven que el franquisme mantenia intacte el seu poder coercitiu i la voluntat del sistema autoritari basat en la repressió i que va resistir fins al final. El règim franquista es tancava en si mateix; volia aturar per la força la violència terrorista i alhora la conflictivitat social i política, que reivindicava un ordre legal i que creixia i es generalitzava. L'1 d'octubre organitzà una gran mobilització d'addictes que omplirien la plaça d'Orient de Madrid en la darrera aparició pública del Dictador. El 30 d'octubre el príncep assumia novament les funcions de Cap de l'Estat interí mentre Franco entrava en una perllongada agonia propiciada pel seu cercle més íntim, inclosa la família, que no tenien gens clar que caldria fer al moment de l'òbit. El general moria el 20 de novembre i la impressionant desfilada de partidaris davant el seu fèretre feien pensar en la divisió irreconciliable de la societat espanyola. En qualsevol cas, al cap de dos dies fou entronitzat Juan Carlos de Borbón y Borbón-Dos Sicílias, amb la presència de nombroses representacions estrangeres a nivell de caps d'estat, que féu un discurs oberturista i concedí un indult que afectà 4.000 presos.

Simultàniament, durant el darrer trimestre del 1975, el Marroc intentà l'ocupació del Sàhara espanyol. Tot i que l'estat espanyol rebé una sentència favorable a la demanda cursada pel Marroc al Tribunal Internacional de la Haia, el rei Hassan II opta per la força i inicià el 21 d'octubre una marxa civil de 300.000 persones per envair el Sàhara. Davant d'aquesta situació i conscients que l'exèrcit espanyol no dispararia contra la multitud desarmada, el govern d'Arias Navarro, amb Franco agonitzant, cedí el territori a l'administració marroquina al nord i a una de mauritana al sud, sense haver consultat al poble sahrauí. Poc després Marroc envaïa la part Mauritana, ocupant tota l'antiga colònia, mentre milers de sahrauís es refugiaven al desert dins els límits de la veïna Algèria que els dona aixopluc.

Aparellador: els anys de guanyar diners. (1972-77)

Entre 1973 i 1977 la meua activitat professional com aparellador experimentà un canvi substancial. A principis de 1973 Xavier Martí Ferre, a poc d'acabada la carrera d'arquitecte, es va instal·lar a Tortosa. El coneixia dels anys de Col·legi a la Immaculada, per ser germà de Joan Martí amb qui m'unien complicitats polítiques i catalanistes, i fill del senyor Martí, president de la Cambra de Comerç amb qui col·laborava elaborant treballs i redactant-li documents. Xavier

Martí em va proposar una mena de societat professional; vaig deixar el despatx de Federico Llorca, si be durant uns mesos continuaria com a gestor de la Urbanització Cap Roig, i vaig acceptar la proposta tot i que no cobrava res però compartíem obres i el meu lloc de feina era el seu despatx a la plaça Alfonso XII. Els anys 73 al 77 foren els de major activitat professional com aparellador i, lògicament amb un important nivell d'ingressos; entre 1973 i 1974 vaig rebre 81 encàrrecs (37 el primer i 44 l'any següent) dels que encara 35 eren projectes de Llorca, 20 ja de Martí, 12 d'altres arquitectes i 14 eren plànols, informes o obres menors. L'obra més important fou el nou edifici del Patronat amb 64 habitatges, aparcament soterrani i les instal·lacions de la societat a planta baixa i entresol amb saló d'actes inclòs, d'acord amb projecte de Llorca i amb Ramon Roig Espuny com a promotor i constructor. La gestió fou llarga i difícil i a mi em va tocar intervenir al principi com a membre de la Junta del Patronat i després com aparellador de l'obra. El fet que la responsabilitat de l'enderrocament del vell edifici foren les obres que es feien al costat per instal·lar-hi l'escola d'Art de la Diputació feren que la Diputació es va veure obligada a facilitar la sortida fins i tot des l'àmbit financer mitjançant la Caixa d'Estalvis Provincial. El bisbat aprofità l'avinentesa per aconseguir que les dependències velles i semi-ruïnoses es convertissin en uns espais amplis, nous i moderns (especialment la sala del teatre). També l'ajuntament aprova fer l'excepció, quan a l'alçada de l'obra, deixant construir-hi sis plantes mes altell, a canvi d'augmentar en dos metres l'amplada del carrer de Mercaders. Les obres van començar el març de 1973 i va durar més de tres anys. Vaig patir molt quan es feien les excavacions del soterrani amb fonaments de daus de formigó el que vol dir que per sota de la rasant del pàrquing encara es va afonar gairebé altres dos metres, i, a més, coincidí amb un període de pluges; totes les cases de la pujada de Sant Francesc van quedar penjades durant setmanes. Consti i valgui, però, que el resultat fou favorable ja que dels honoraris de l'obra vaig pagar una bona part del meu xalet de Cap Roig construït pel mateix promotor.

Altres obres importants, aquestes ja amb Xavier Martí, foren la Cooperativa "La Forja" de Campredó, amb 24 habitatges i magatzem; i un edifici a la plaça Carles III de Sant Carles de la Ràpita amb locals comercials i 44 habitatges. Pel que fa a la segona fase de la Cooperativa Sant Joan a L'Ampolla, amb 36 habitatges i annexos, o l'edifici de Sindicats, al carrer Ciutadella de Tortosa, foren compartit amb altres aparelladors, Joan Pallarès en el primer cas i Antonio Artusa, l'altre. L'1 de novembre de 1973 se'ns va esfondra una petita casa, propietat de Manolo Salvatella, mentre fèiem l'excavació per al pàrquing de l'edifici llindar que tenia que acollir Locals comercials i 22 habitatges a la Ronda Docks de Tortosa. Era promotor Vicent Sanmartín, aleshores polític en actiu i constructor Serafí Franch; hi havia fins a tres aparelladors, conseqüència dels compromisos de les diferents parts, jo vaig ser el darrer en entrar el dia abans de l'esfondrament. Per sort no van haver-hi desgracies personals però va intervenir el jutjat i varem anar a juí i seure al banc dels acusats. Jo vaig resultar absolt; no així els altres dos aparelladors amb qui compartia l'obra, Victor Fortuño i Pepe Quince, que foren condemnats a indemnitzacions que va pagar l'assegurança.

Els tres anys següents, del 75 al 77 l'activitat encara fou major activitat amb 215 encàrrecs (82, 79 i 54 respectivament). La major part d'aquets treballs

(concretament 110) eren obres al Delta gestionades des de OTAC (Oficina Tècnica d'Arquitectura i Construcció), que varem crear a La Cava com a resultat de l'associació entre els enginyers agrònoms Josep Mª Franquet i Joel Bonet, Xavier Martí com arquitecte, jo d'aparellador, Candido Jornet com advocat i Josep Rius, a la casa del qual hi havia l'oficina, que actuava com a administrador i promotor. A banda d'aquestes i altres obres petites vaig intervenir promocions immobiliàries com dos promogudes per Joaquim Fabra, una casa de planta baixa i cinc habitatges i l'altra un edifici de locals comercials i 6 habitatges; una altra obra important fou un grup de 18 habitatges al carrer de Sant Blai de Tortosa per a Manuel Galceran Puchol; totes tres amb projectes de Llorca. Amb projectes de Xavier Martí es van construir un bloc de baixos comercials i 38 habitatges a Roquetes per a Serafí Franch i un altre de locals i 12 habitatges a Remolins per a José Milian.

Com a obres més significatives hi havia l'edifici de serveis de l'Hospital de Jesús, amb projecte de Llorca, que per cert no vaig cobrar per tractar-se de l'Hospital, com tampoc vaig cobrar l'any següent la meva feina a la construcció de l'església parroquial de Campredó projecte de Martí. Una altra obra interessant fou el Col·legi Betania, amb projecte conjunt de Francesc March i Xavier Martí, i Joan Manuel Monclús i jo com aparelladors. De 1975 és el projecte de Pla Parcial i urbanització de la Finca "La Farinera" a Remolins, propietat de la família Figueres-Roselló. Entre Martí i jo varem elaborar un projecte que consistia en una enorme plaça central porxada (el doble de la plaça Alfons XII) amb soplug al travessar els carrers i blocs al seu entorn; reserva d'espai per a un grup escolar i un dispensari; i un petit moll esportiu per a barquetes aprofitant el canal de desaigua. La connexió amb el barri vell de Remolins es resolia en un bloc continu de tres-cents metres de llarg, fins l'escorxador, com una mena de recuperació de l'antiga muralla que per aquell punt tancava la ciutat, amb accessos mitjançant arcades sota l'edifici. Al regidor d'urbanisme, Manuel Camós no li va agradar, varem tenir una absurda discussió sobre l'amplada dels carrers –ell els volia tots de vint metres- fins que els propietaris es van desanimar i la crisi ho va acabar d'adobar.

La crisi econòmica mundial iniciada l'any 1974 arribà amb força a les terres de l'Ebre l'any següent. Entre 1976 i 1977 es produeix la fallida de constructores locals que semblaven molt consolidades i altres travessessin greus dificultats. El fet que molta de la nostra activitat es desenvolupés des del despatx de La Cava, per a obres de poca envergadura i iniciativa familiar, feu que al principi no ho notéssim com altres professionals, però el 1977 ja davallada es feu evident a tots els nivells. A partir de 1978 la meua activitat professional com aparellador començaria a caure en picat fins que arribaria a zero a principis dels anys vuitanta.

Organització de l'oposició democràtica a Tortosa (1972-76)

Fou en incorporar-me al Moviment Socialista de Catalunya a finals de 1972 que vaig saber que els germans Monclús ja molt grans i el prestigiós metge Martí Parés, propietari de la Clínica Tortosa, entre altres, mantenien viva la flama d'ERC i la reactivaren cap a 1973 amb Miquel Bonfill com a persona més

compromesa. El carlisme progressista, comandat a nivell estatal pel príncep Carlos-Hugo de Borbó-Parma, estava representat, com ja s'ha comentat, per Víctor Cervera, Josep Enric Simó i Silvestre Ibañez, en permanent confrontació amb els dirigents del carlisme històric tortosí, l'advocat Llopis, el sastre Silvestre Ibáñez, Manuel Alonso, Josep Ll. Calbet, i l'ampostí Joan Sabatè Prats, recelosos davant l'orientació socialitzant dels seus joves. Hi havia un altre carlisme, ancorat a la seva relació amb el franquisme i la dreta més excloent, el comandat per Ramon Forcadell Prats, alcalde d'Ulldecona (1964-1979) i president de la *Hermanidad de Requetes del Maestrazgo*. A banda d'aquests grups polítics, no hi havia res més.

El marge de maniobra de la lluita clandestina a Tortosa era molt limitat i força difícil. Les mateixes característiques socials de la ciutat d'un tarannà dretà i conservador creaven problemes fins i tot a l'activitat professional i laboral dels elements més significatius de l'oposició democràtica tortosina; la majoria de la gent considerava els que es posaven en política com uns il·luminats amb ganes d'enredar. Les autoritats locals, que no arribaven a exercir una repressió directa -pels molts lligams de relació i coneixença personal propis d'una societat relativament tancada on tots eren coneguts i el nivell de convivència gran- optaven per castigar de forma indirecta, desprestigiant, marginant i procurant evitar que cap dels elements significatius de l'oposició arribessin a assolir nivells de responsabilitat i projecció (en el cas de persones amb imatge pública com dirigents socials o periodistes) o obtinguessin cap petició que formulessin a l'administració (especialment els funcionaris públics i). Així i tot no dubtaven en tallar de soca arrel qualsevol intent de mobilització com ja s'ha esmentat amb la Trobada 72 de Joventut a Tortosa o quan, el 27 d'agost de 1973, fou prohibida pel Governador de Tarragona una Taula Rodona sobre les centrals nuclears convocada a Ascó, fins i tot enviant la Guàrdia Civil per impedir-la.

A principis dels setanta, la Guàrdia Civil, comandada pel capità Clemente Buesa, es mantenia al marge dels afers polítics i fins i tot mantenia una relació directa de confraternitat amb Fernando Torres tot i conèixer la seva militància política; el 1972 fou nomenat Santos Gomez Vela, més bel·ligerant, que destinà dos agents, vestits sempre de paisà, tot i ser coneguts per tothom, a realitzar investigacions personals. En canvi, la policia governativa estava dirigida pels comissari Felix Criado del Val i des de juny de 1975 per German Cano Villa, amb un trist historial repressiu com a inspector de la brigada político-social a Barcelona i a Bilbao. Es va arribar a dir que el destinaren a Tortosa per allunyar-lo de les amenaces de mort per part de ETA arran l'assassinat del torturador i cap de la repressió política al País Basc, el comissari Melitón Manzano. Amb Cano a Tortosa s'aguditza la pressió en intentar controlar directament els que suposava dirigents d'oposició, en especial del PSUC, mitjançant la coacció o el xantatge (retencions freqüents, preses de declaració, amenaces,...). A tot això, l'ambient policial a Tortosa era d'ofec, considerant que, entre 1972 i 1974 la ciutat fou base d'operacions i residència d'una Companyia de les forces de xoc antiavalots de la Policia Armada Estatal, amb més d'un centenar d'efectius, que tenien la seva caserna (inaugurada el 4 de novembre de 1972) habilitada a les antigues Escoles Públiques de la Mercè. Tot i que les seves actuacions eren generalment a l'àrea de Barcelona, bona part d'ells vivien amb les seves

famílies (gairebé tots matrimonis joves) a habitatges de lloguer per diversos indrets de la ciutat.

Malgrat tot, l'Assemblea Democràtica del Baix Ebre es va anar consolidant. Al llarg de 1973 i 1974 s'incorporaren, a més del PSUC i el MSC, també ERC i Carlins, així com societats civils com la Campanya contra la Fam, lligada directament amb sectors progressistes de l'Església encapçalats per Maria Cinta Balada i també Vicent Beguer; Comissions Obreres, Comissions de Solidaritat, i, molt especialment, el Col·legi d'Aparelladors, que jo presidia, i que en ser entitat oficial, actuà com a tapadora legal de les reunions davant els controls policials. Els darrers temps, cap a 1975, també acudien a les reunions de l'assemblea el grup vinculat a Òmnium Cultural -Joan Martí, Josep Mª Brull- que acabaria fundant Convergència Democràtica.

Jo estava abocat sobre tot a la tasca de potenciar-la. Des de l'Assemblea es varen promoure moltes iniciatives i diverses campanyes fins l'adveniment de la democràcia tres anys després; la més important fou impulsar el Congrés de Cultura Catalana a les Terres de l'Ebre l'any 1976 d'on sorgí públicament amb força la reivindicació de la Vegueria de l'Ebre. Josep Mª Castells, jo i després Joan Martí, amb Fernando Torres a segona fila, érem el nucli impulsor, com després ho seriem del procés que conduiria a la creació del Consell de l'Ebre. Fèiem sovint reunions al despatx de Torres o al Col·legi d'Aparelladors.

L'assemblea del Baix Ebre enviava representant a les reunions de la Comissió Permanent de l'Assemblea de Catalunya. El 26 d'octubre de 1973 ens avisaren que diumenge 28 hi havia una reunió a la que tenia que anar-hi jo però el dissabte 27 fèiem un sopar al Reguers, convidats per Juanito Vidal (Begudes Tosca), espònsor de la Penya Ciclista, amb la Junta i l'equip de corredors per celebrar el final de temporada. Vaig dir-li a Torres que no podria anar-hi i a ell tampoc li anava bé; al final fou Josep Mª Castells, que encara no havia anat mai. Tingué mala sort ja que aquella reunió, celebrada a la parròquia Maria Mitjancera de Barcelona, fou descoberta per la policia que va detenir a 113 dels seus assistents, entre ells gairebé tots els caps de les forces polítiques de l'oposició, i destacats dirigents de la societat civil, que foren empresonats a la "Model". Tot seguit es va endegar una gran mobilització de suport als detinguts i una campanya de solidaritat a nivell internacional. Dos mesos després serien alliberats. Molta gent creia que jo era un dels detinguts i fins avançades hores de la nit rebérem trucades a casa de companys diversos preguntant per mi..

El dissabte 19 de maig de 1974, a la 10ª reunió de la Comissió Permanent de l'Assemblea, que es celebrà a les Escoles Pies de Sabadell, vaig proposar que s'obris un debat sobre el transvasament de l'Ebre. Jo coneixia molt be el tema perquè, com a periodista, havia estat el febrer al Govern Civil de Barcelona quan es va presentar el projecte; en tornar a Tortosa havia informat l'alcalde Tallada i aquest va posar en marxa la Comissió de 33 entitats que elaboraria un document d'al·legacions en contra. Natros veiem amb recel la Comissió pel caràcter oficialista dels seus membres i perquè els interessos de les comunitats de regants, ànima de la iniciativa, responien als grans propietaris latifundistes del Delta. Malgrat tot no ens varem oposar a la seva tasca i decidirem que jo ho plantejaria a l'Assemblea de Catalunya. L'Assemblea no va entrar en el debat

perquè no hi havia temps, eren ja les nou de la nit, però va treure un comunicat manifestant-se contra qualsevol projecte d'aprofitament dels recursos naturals, en concret de transvasaments, sense que prèviament no s'hagués desplegat una debat democràtic i planificació conjunta de Catalunya establint les prioritats de desenvolupament i les propostes per a l'equilibri territorial.

El Col·legi d'Aparelladors la meva segona casa

Pel que fa a la meva relació corporativa amb el Col·legi d'Aparelladors durant aquest anys tornà a ser activa. Les primeres eleccions a càrrecs directius de la Delegació, després de la nostra destitució, suspensió temporal i rehabilitació, es van celebrar el maig de 1973; m'hi vaig presentar formant equip amb Joan Manuel Monclús com a Secretari i Paco Baixauli com a Tresorer-Comptador, varem guanyar a la candidatura de Mariano Lleixà que optava a la presidència i Maria Teresa Vidal a Tresorera-Comptadora, sense presentar ningú a secretari. Em consta que a Miquel Gaya, que ja tenia 66 anys, no li va agradar la meva decisió, hagués desitjat que el promogués a ell considerant l'episodi viscut anys abans, però jo, aleshores amb 28 anys, estava ja compromès políticament i tenia molta presa per empènyer els canvis i poca sensibilitat per a subtileses. Potser avui ho faria diferent, en especial considerant que Gaya moriria dos anys després d'un atac de cor; es mereixia haver-ho fet com a president tenint en compte la seva trajectòria vital democràtica i catalanista, movent-se sempre amb prudència això sí perquè no afectés les seves relacions econòmiques.

A partir d'aquell moment i durant una bona pila d'anys el Col·legi d'Aparelladors fou eix important de la meva activitat. Ja érem 24 col·legiats i valia la pena intentar fer alguna cosa més enllà del simple visat; es van constituir comissions de treball per integrar Josep Mª Simo, Jordi Cid, Francesc Guimerà i Francesc Curto, tots en torn als 25/27 anys i que es movien dins l'òrbita del progressisme antifranquista. Ens varem proposar cinc objectius: posar ordre a la gestió administrativa, exigir als ajuntaments el compliment del regim d'incomptabilitats als tècnics municipals, adquirir un local propi per a seu social, i projectar la institució als diferents estaments de la ciutat. A partir d'aleshores es va tenir una gran presència a les institucions, promovent reunions de col·legis i de professionals, estimulants la creació dels que no tenien estructura funcional. Des del Col·legi de Tarragona se'm va exigir que assistís a les reunions de la seva Junta de Govern ja que, segons ells, el president de la Delegació formava part de la Junta del Col·legi. Vaig fer-ho algunes vegades però a contrapeu. Al poc, com era d'esperar, les relacions amb Tarragona es van tornar a tensar per raons administratives i d'autonomia de gestió. El col·legi de Tarragona estava presidit per Aureli Manrubia d'ideologia dretana i tradició franquista. Davant el perill que la junta de Tarragona intervingués els nostres dipòsits de recursos econòmics, que sempre havíem gestionat, es decidí invertir-los tots en la compra d'un pis per a seu social cosa que es feu efectiva el gener del 74, deixant el vell pis de lloguer al carrer de la Mercè. El procés tingué que superar novament infinitat d'entrebancs des de Tarragona atès que legalment tenia que signar l'escriptura de compra, ja que la Delegació no gaudia de personalitat jurídica pròpia; la Junta de Tarragona no volia incloure al document la clàusula de que el local s'adquiriria "per a ús corporatiu dels col·legiats de la delegació

de Tortosa", al final però va tenir que transigir. Per cert que l'adquisició del local no va caure bé als col·legiats més grans (Gaya, Lleixa i Pallarès, sobre tot) perquè no se'ls havia consultat com ells creien merèixer. A l'annual sopar de germanor el Nadal del 73, que aquell any es celebrà a un restaurant de L'Ampolla, van abocar tota la seva protesta contra la Junta a ulls de tothom.

Amb un local nou al bell mig de la ciutat, al carrer Pare Cirera núm. 10, vora l'ajuntament, obra feta amb la meva intervenció com aparellador per a Manuel Galceran, l'activitat del col·legi va augmentar. Jo no m'hi movia i de fet feia el despatx del president era el meu despatx particular, excepte per qüestions relacionades amb la professió per respecte als companys. Mai vaig voler aprofitar el càrrec per obtenir beneficis professionals, però allí escrivia els meus article, tenia el meu arxiu, feia gestions i convocava trobades polítiques. Amb certa prudència es jugava fort donant suport a les iniciatives polítiques contra la dictadura i aixoplugant reunions de tota mena des de Comissions Obreres, al naixent socialisme, l'Assemblea de Catalunya, el congrés de Cultura Catalana i La Marxa de la Llibertat.

L'octubre de 1975 vaig fer que la Junta acordés que tota la documentació col·legial seria exclusivament en català essent el primer col·legi de Catalunya en prendre tal decisió i el primer organisme de la circumscripció de Tarragona. El 21 de maig de 1976 a l'Assemblea General de col·legiats, on es tenien que renovar els càrrecs per als propers tres anys, vaig proposar que el Col·legi s'adherís formalment als quatre punts de l'Assemblea de Catalunya (també fou la primera institució oficial que ho feu); es va aprovar per consens. La notícia es publicà a la premsa i el president de Tarragona informà per escrit al governador i al *Consejo de Colegios* per si es podien derivar responsabilitats per a la Junta de Tortosa. A l'endemà el Comissari de Policia em cridà a declarar afegint que el governador clausuraria les activitats del Col·legi per entendre que estaven manipulades políticament, el que era ben cert; jo li vaig respondre que això li tenia que dir al nou president ja que a la mateixa assemblea, imaginant que podia passar alguna cosa així i per desvincular el Col·legi de la meva persona durant els anys immediats, vaig proposar que Francesc Curto Benet, membre de la junta i simpatitzant socialista, va assistir a algunes reunions clandestines, em substituís com a president, malgrat jo continuaria a la junta fent la feina executiva. Efectivament el comissari el va cridar, el va amenaçar, però no passà d'aquí. Com he dit, a nivell intern vaig continuar sent el president de facto, ocupant el despatx i promovent activitats des del Col·legi; era el pacte que havíem establert. No m'avergonyeixo de recordar que aquests difícils anys de la transició (1973-78), des del Col·legi d'Aparelladors vaig començar a fer realitat molt dels projectes cívics i polítics per a Tortosa i les Terres de l'Ebre poden comprometre a molta gent de diversa procedència social i política. La meva actuació ha estat sempre un gran orgull.

Aquests anys jo continuava la meva rutina de fer el cafè matinal al Bar Chicote; després de dinar al Centre del Comerç; i, per la nit, a prendre una copa al Pub "Angelos", al carrer Cervantes, per beure, des de que va obrir el Casal hi anava alguna nit. Tant el Casal com les entitats que l'integraven estaven molt vigilades per la policia política per la seva fama d'esquerranes. El Patronat era pràcticament inoperant des de feia ja anys. Les entitats emergents durant

aquets anys eren la Jove Cambra i Òmnium Cultural, que el 1975 es fusionaria amb el Cercle Artístic. Mantenien una posició crítica cap al sistema però el seu tarannà més centrista feu que la pressió sobre elles no fora tant gran. De la confluència entre entitats, col·legis professionals i, sota ma, els emergents partits, sorgirien les iniciatives d'aquells anys des de les reivindicatives (ensenyament del català, revisió democràtica del Pla d'urbanisme, preservar el Patrimoni Cultural, campanya per la llibertat d'expressió) a les institucionals com el Congrés de Cultura Catalana a la zona i Assemblea d'entitats de la Vegueria de l'Ebre.

El 8 de gener de 1976 vaig treure el meu primer llibre, escrit encara en castellà. Es titulava *"Cronicas Tortosinas 75"* i constava de dues parts; la primera era la reproducció de totes les cròniques que, havia publicat a *"Hoja del Lunes"* al llarg de 1975, la segona era un anàlisi de les estructures socials i polítiques, la correlació de forces i l'estructura de poder formal i real, com fins aleshores mai s'havia fet. S'afegia encara un llistat de les efemèrides de l'any. Fou una autoedició que, tot i la precarietat i malgrat posar-la a la venda, em va costar diners. D'un total de 200 exemplars se'n van vendre poc més del centenar i els altres els vaig regalar o me'ls vaig quedar; fins i tot la família va col·laborar pagant. Em consta que, al seu moment, fou llegit amb interès en especial pels que gestionaven àmbits de poder local i també per la policia ja que en el decurs d'una de les detencions de que vaig ser objecte aquell mateix any, el comissari, amb el meu llibre davant, volia que li amplies amb detall informacions que insinuava. Va suposar un impacte perquè es dibuixava una situació fins aleshores intuïda però no escrita; naturalment fou ignorat pel poder polític. L'acte de presentació es celebrà al Casal Tortosí el dissabte 7 de febrer amb una conferència a càrrec del meu amic Santiago González, professor-tutor de Lògica al centre de la UNED; va acudir-hi molta gent de partits emergents, associacions, entitats, col·legis professionals i la Cambra de Comerç, però cap regidor de l'ajuntament ni ningú amb càrrecs públics oficials.

El periodisme: de *"La Vanguardia"* a *"Hoja del Lunes"*

Els corresponsals de Premsa i radio continuàvem reunint-nos a principis d'any, el dia del patró, per anar a missa plegats, sopar i nomenar "Tortosí de l'any". Durant aquest temps la nominació funcionà amb normalitat, no exempta de tensions, segons el moment polític i la personalitat del nomenat. El gener de 1973 fou Manuel Camós Borràs, Administrador de l'Hospital de Jesús; el 1974 José Celma Prieto, en tant que impulsor del centre de la UNED a Tortosa; el 1975 el bisbe Ricard Mª Carles Gordó, per la seva oposició al transvasament de l'Ebre i a les centrals nuclears d'Ascó; el 1976 Fernando Bau Carpi, Procurador en Cortes adscrit al sector aperturista; i el gener de 1977 Federico Mayor Zaragoza. Després els nomenaments i l'organització mateixa entrarien en crisi. A la premsa tortosina havia aparegut un incipient sector compromès pel canvi que permetia la divulgació dels posicionaments aperturistes. Erem els corresponsals dels grans diaris de Barcelona a Tortosa: *"Mundo Diario"* i *"Diario de Barcelona"*, Josep Gonell, Joaquim Roglan; *"Tele/exprés"*, Lluís Miquel Gonzalez i Emili Llorente....; i jo mateix a *"La Vanguardia"* i *"Hoja del Lunes"*.

L'any 1974 vaig començar les meves col·laboracions a "*Hoja del Lunes*". Entre 1925 i 1982 no es publicaven diaris en dilluns per que els periodistes poguessin fer festa els diumenges. Eren temps sense televisió i dilluns el dia de màxim consum de diaris per les informacions del futbol; el monopoli de la publicació reportava amplis beneficis a les Associacions de la Premsa. El periòdic, amb un format idèntic al dels altres diaris, era el mateix per a tot Catalunya excepte uns encartats interiors de quatre pàgines propis de cada província; jo disposava d'una d'aquestes pàgines per a temes de la zona, mentre Paco Basco al principi i Lluís Mª Mezquida, Antonio Torrabadella i David Castillo, després, atenien les pàgines de Tarragona. Era un treball fatigós ja que tots els diumenges, fora quina fora la festa o celebració familiar, a tot just havent dinat tenia que escriure la meua crònica i després trametre-la dictant-la per telèfon a una persona que la copiava a mesura que dictava amb constants interrupcions. Sovint tota l'operació portava més de dues hores. Quan la notícia no era tant immediata la trametia escrita per correu urgent posant-la a la bústia de correus abans de les 10 de la nit de divendres. L'avantatge de "*Hoja del Lunes*" és que no tenia cap censura ni limitació, pertanyia a l'Associació de la Premsa i el redactor en cap solia ser un jove sortit de l'escola en un primer contacte en practiques; a fi de comptes el periòdic anava de progrés pujat. Recordo a Santiago Ramentol, company meu de l'Escola com un dels caps d'informació comarcal. Tot i que foren els anys amb en que "*La Vanguardia*" em va tractar millor quan a acceptar els continguts i el tractament tipogràfic a les meves cròniques, gairebé diàries, que apareixien sovint a tres columnes i a cap de pàgina, a "*Hoja del Lunes*" utilitzava un to més punyent i crític, sense que els polítics al·ludits tinguessin gaire marge de resposta per que els caps sempre es posaven al costat dels periodistes.

Durant els anys 1973 i 1974 vaig col·laborar, amb una crònica cada número, a la revista mensual "*Economia Mediterranea*" fundada i dirigida pel periodista Antonio Alvarez Solis amb qui vaig entrar en contacte l'any 1973 a les reunions del MSC. Alvarez Solis m'introduí també a "*Diario Femenino*" (1973), després convertit en "*Mundo Diario*" (1974) als que enviava cròniques informatives, en aquest darrer cas signades per C.P.Lorenzo. El 1974 "*Mundo Diario*" pagava a 250 ptes. la crònica i "*Economia Mediterrània*" a 1.200 ptes. La col·laboració, quantitat prou significativa. El mateix any també vaig escriure assíduament a "*Destino*" amb una crònica cada dos o tres setmanes que s'anomenava "*Postal de la Región del Ebro*", que s'alternava amb cròniques similars de Tarragona, Girona, València, Lleida, Mallorca i Perpinyà; va durar fins principis de l'any següent quan Jordi Pujol es feu càrrec de la revista i col·locà Baltasar Porcel com a responsable. Porcel s'excusa dient que havien canviat l'orientació i els col·laboradors; em va donar a entendre que volien fer una publicació en la línia del naixent "pujolisme" mitjançant gent de la seva òrbita política i jo no ho era.

També l'any 74 col·laborava assíduament al setmanari "*La Voz del Bajo Ebro*", signant sota el pseudònim de J.Flavio; aleshores era director Paco Climent que sempre va guardar el secret de la meua identitat. A l'edició de 22 de novembre vaig escriure un article sota el títol de "*Los 25 tortosinos del futuro*" que entroncava amb textos similars apareguts a les més prestigioses publicacions del país; l'escrit donava una relació de persones, de totes les tendències, que

pensava podien ser significatives en els anys immediats. La reacció de la dreta fou furibunda atès que apareixien noms de gent d'esquerreres i pocs de dretes aleshores en el poder; qui rebotà amb més virulència fou David Català que, per cert, no era a la llista. El director del setmanari em va demanar que deixés de col·laborar tot i que mai va dir qui era l'autor.

A tot això vaig obtenir el títol de l'Escola de Periodisme el juny de 1975 i tot seguit vaig tramitar la inscripció al Registre Oficial de Periodistes, requisit obligat per fer efectiva la condició de periodista que vaig obtenir el 8 de gener de 1976 amb el núm. 6.521. A partir d'aleshores, la meua obsessió era treure al carrer un periòdic que havia estat la raó per la que vaig estudiar la carrera. Durant aquells anys tenia molta relació amb la gent de l'entorn de CDC amb els que compartíem molts de projectes (Assemblea Democràtica del Baix Ebre, Congrés de Cultura Catalana, reivindicació del català davant l'ajuntament...); eren els temps en que treballava amb Xavier Martí, el que feia que la relació fora quotidiana. En aquest context decidíem editar un setmanari independent, catalanista i democràtic, amb el propòsit que esdevingués diari a mig termini. El 5 de desembre de 1974 es feu la primera reunió i s'endegà el procés fins constituir formalment la societat editora (EDECESA) el 19 de desembre de 1975 de la que s'escollí president del consell Joan Martí i socis Xavier Martí, Paco Renau, Vicent Beguer, Josep Mª Brull i jo mateix; i administrador Andreu Palomo, mentre es gestionava la patent de les possibles capçaleres davant el Registre de la Propietat Industrial (varem obtenir la propietat dels noms Convergència, Redol, Retaule i Vegueria). Un cop inscrita al Registre Mercantil es demanà autorització al Ministeri d'Informació per treure el periòdic al carrer amb el nom de "Vegueria". Tenia una certa recança però pel fet que, excepte jo, els altres cinc socis i l'administrador eren militants de CDC el que podia condicionar el tarannà progressista que volia que tingués la publicació. Per això vaig elaborar un document, en data 15 de maig de 1976, que era també el contracte entre empresa i director, pel qual jo decidiria sobre els continguts del periòdic, d'acord amb l'Estatut de la Professió Periodística (derivat de la Llei Fraga de 1966). Ells van intentar matisar-ho per establir un cert control sobre meu que no vaig voler acceptar; en definitiva l'empresa era de tots, però el periòdic era meu. Varem anar donant-hi llargues perquè ningú volíem trencar unes relacions que afectaven a altres projectes. L'any següent vaig deixar-ho córrer i vaig començar en solitari les gestions per treure "L'Ebre Informes".

El 22 de juny de 1976 vaig ser agredit pel que fou regidor durant el franquisme Victor Delsors Piñana, que aleshores era president del Comitè de *journelage* de l'ajuntament. En una crònica a "*La Vanguardia*" havia lloat les relacions entre el bisbat de Tortosa i la diòcesi africana de Nouana Dougon alhora que criticava el *journelage* amb Avinyó i les despeses que s'hi derivaven en viatges i estades. Delsors em va amenaçar per telèfon i al dia següent en creuar-se amb mi pel carrer em va pegar un cop de puny. La premsa ho publicà condemnant-ho però l'ajuntament, a instàncies de l'alcalde Felipe Tallada no solament no ho va fer sinó que va anunciar que interposaria una querella contra mi, cosa que no va fer mai. Durant 1975 les relacions amb l'alcalde anaven a pitjor perquè sovint publicava informacions denunciant la seva política caciquil i promovia iniciatives en contra de les propostes oficials de l'ajuntament i el grup de poder com foren l'oposició al macro-polígon industrial de Vinallop, el projecte de Ciutat de

vacances a la Punta del Fangar, la negativa a la petició per a que l'ajuntament finances l'ensenyament del català a l'escola primària, o aconseguir que tots els col·legis professionals elaborassin una proposta relativa a la revisió del Pla d'Urbanisme de la ciutat contraria a la que volia l'ajuntament. Aquesta confrontació va canviar a partir de finals de 1977 quan tant Tallada com jo mateix i els altres caps de l'oposició democràtica a Tortosa, entenguérem que calia trobar alguna forma d'entesa per a que la transició i els projectes del president Tarradellas foren el més beneficiosos per a Tortosa.

La refundació del socialisme a Terres de l'Ebre

Des de la meua incorporació al MSC a finals del 72, la meua preocupació era crear un nucli del partit a Tortosa i després a la comarca. El Moviment Socialista aniria creixent però molt lentament al principi, potser durant un any o més varem estar sols la meua dona i jo. Els primers que es van incorporar foren Candido Jornet i Maria Teresa Aixench, els germans Santiago i Lluís Miquel González i les seves dones Amparo Sanz i Rosa Maria Poy; d'acord amb la dinàmica del temps, als partits d'esquerres la militància es movia molt a nivell de parelles. A Barcelona passava el mateix i quan vaig conèixer l'Ernest Lluch també vaig conèixer la Dolors Bramon; a Narcís Serra i la seva dona Conxa Villalba, fins i tot varem estar a la seva casa de Sant Cugat; a Pasqual Maragall i Diana Garrigosa; a Eugeni Giralt i Anna Balletó; i Carles Puiggròs, que fou president dels aparelladors de Barcelona i Mercè Sala. Les poques vegades que vaig estar a casa de Joan Raventos, a Tres Torres, vaig conèixer la seva dona, però aquesta, a diferència de les anteriors, mai es va involucrar en política. La relació que Raventos tenia amb els pocs militants d'aleshores, era a mig camí entre la política i la paterno-filial; es preocupava de la vida personal de la gent i els renyava si el seu comportament no era d'adequat, en una concepció de la moral ben allunyada de la conjuntura trencadora del moment.

En un primer moment vaig intentar incorporar al partit a la gent del meu entorn immediat, a més de Jornet, als altres socis del despatx de La Cava com Xavier Martí o Joel Bonet, per be que no va donar resultat. En canvi a partir de 1975 si que es van incorporar gent nova com Ramon Navarro i un grup de joves amb Josep Mª Aiximeno, Martí Poy, Mario Balaguer, Arturo Gaya, Núria Sanabra i Ignasi Jornet. Després foren Viqui Corbaton, Dionisio Garcia, Joan Cervera i Enrique Domingo. Fora de Tortosa van entrar Carme Lleixa i la seva filla Rosa Vandellos, a La Cava; els esmentats Balfegó i Ramon Martí a L'Ametlla; Joan Pafila a L'Ampolla; Immaculada Fabregat de Roquetes; Jordi Aixendri, de Bitem. A Ulldecona foren Josep Vericat i Joan Virgili, tots dos ja a principis de 1976.

Durant els anys 1973 i 1974 anava cada mes a les reunions de coordinació. Sortia de Tortosa amb el meu cotxe, passava per Reus a recollir a Celestí Martí Salvat i pel Vendrell a Josep Vidal Riembau, fent broma dèiem que allí estava tot el partit de la província. No era exacte però gairebé. Martí Salvat era un vell lluitador, havia estat secretari de Comorera, militant del POUM i anticomunista; portava una vida molt humil i compromesa amb el socialisme feia de correu, amb l'excusa de vendre materials per a la construcció, i venia sovint a Tortosa

per portar papers o consignes; Pep Jai treballava com encarregat de la Cooperativa d'El Vendrell, era un home de la pagesia, líder de la Unió de Pagesos, molt senzill en el tracte i les formes però profundament coneixedor de les idees. Tant amb l'un com amb l'altre; i després amb Ramon Marrugat de Tarragona i Gabriel Mas de Valls, ens varem entendre molt be.

A les reunions ens trobàvem dues dotzenes de persones sempre amb Joan Raventos al capdavant i alguna vegada Raimon Obiols. Allí vaig conèixer al periodista Antonio Alvarez Solis; a Eugeni Giralt, aleshores marit d'Anna Balletbó, Ernest Lluch, amb qui compartíem vehicle alguns viatges entre L'Aldea i Barcelona, ja que ell venia des de Valencia on era professor. Jo era "Ricard", el meu nom de guerra, com Raventos era "Pere" i tothom tenia un nom fictici, reminiscències de la clandestinitat però que ja gairebé ningú respectava. A les reunions que es feien als llocs mes inversemblants (des d'una escola de Barcelona a una masia del Penedès o el Montseny) es donava informació de la situació política del país, del moviments dels partits a l'oposició, de l'Assemblea de Catalunya i la gent de comarques informàvem de la situació i els avenços d'implantació. El nom PSOE sorgia com una realitat llunyana, aliena i perillosa per a Catalunya pel seu anti-nacionalisme. El nostre socialisme tenia que ser autogestionari, marxista, nacionalista i democràtic.

A partir de 1974, amb la fundació de Convergència Socialista tot va canviar, l'ambient era menys familiar i es notava més ambició pel poder a mesura que s'apropaven els canvis polítics. Jo continuava anant a les reunions, però a partir de 1975 s'incorporà Paco Albacar, aleshores estudiant a Barcelona, amb qui tenia una bona amistat des de la Trobada de Joventut del 72, que feia d'enllaç i assistia a les reunions. Per cert que a Paco Albacar no li agradava que el grup inicial de militants de CSC coincidís amb la colla d'amics i socis de feina amb un regust petitburgès. Albacar deia que desvirtuàvem la militància convertint les reunions del partit en sopars i així ho va fer saber a Joan Raventos. No se que li va dir però aquest amenaçà amb dissoldre l'organització del partit a Tortosa. Tot va quedar en un no res. Era l'època en que molts es movien encara esperant la revolució cubana i una estricta moral esquerranista que fou el primer que el socialisme va abandonar. A principis del 76 es va posar en marxa un grupet de joventuts socialistes amb Arturo Gaya, Martí Poy, Núria Sanabra, Mario Balagué, Josep Mª Aiximeno, entre altres. EL PSOE, que aleshores anava pel seu compte (la unificació no va ser fins el 1978), era present a la Ribera d'Ebre, a l'entorn de la nuclear d'Ascó on hi havia també la UGT. A Tortosa no es va posar en marxa fins el 1976 amb Paco Alemany i Wifredo Miró un jove de Tivenys aleshores estudiant de Biologia a Barcelona. El 22 de juny de 1976 uns quants varem anar a Barcelona al primer míting polític sota l'eslògan "Guanyem la Llibertat. La resposta Socialista" celebrat al palau Blaugrana. El 19 de setembre es va repetir a Tarragona on ja hi érem més d'una dotzena de militants ebrencs.

Jo vaig ser el màxim responsable i cara visible fins 1979 el que suposa alguns interrogatoris per la policia i altres problemes. Durant aquells anys la meua fita era posar en marxa iniciatives per a un futur de Tortosa en democràcia; reunir a gent, impulsar o col·laborar en tot i per tot, ajudar als altres a fer realitat els seus projectes també els meus competidors polítics: l'Assemblea Democràtica

del Baix Ebre, el Congrés de Cultura Catalunya i les diferents estructures de participació territorials a les comarques de l'Ebre. Des del MSC vaig intervenir al procés d'unitat socialista passant per CSC (1974), el PSC-congrés (1976) i de la unificació PSC-PSOE (1978) sempre com a membre dels òrgans de direcció (Consell general, consell nacional,...). Arran la fundació del PSC-congrés durant els primers mesos de 1977 em van assignar fer mítings de presentació a la zona de Valls i Vendrell, foren una desena pràcticament tots els diumenges als pobles petits on anava sol i a les ciutats amb dirigents de Barcelona. El 13 de març fou a Tortosa, al cinema Fèmina ple a caramull es va presentar el PSC i a mi em va correspondre fer pública la constitució de la Federació Socialista de les Terres de l'Ebre. A la mesa hi eren també Joan Raventos, Anna Balletó, Eduardo Martín Toval i, pel que fa al territori, el militant històric de L'Ametlla de Mar Miquel Balfegó Sentís, i Josep Mª Aiximeno i Ramon Martí Moliné del Perelló, en representació de les joventuts socialistes i el sector pagès, respectivament. La banderola amb les lletres del PSC l'havia cosit Amparo Sanz, dona de Santiago González. Vaig fer un intervenció referint-me a la tradició republicana de Tortosa, als greuges del franquisme, la corrupció del poder local amb temes d'urbanisme, assumptes com "Agribesa" i tocant temes tabú com l'afusellament del metge Primitiu Sabaté. Després varem anar a dinar al Parador Cardona a Ferreries. Encara recordo a Juan Jose Murall a les primeres files cridant "Fort, Pepe, no pares".

El dia 1 d'abril varem obrir un petit local a la planta baixa d'una casa del carrer Moncada, prop del Rastre; fou el primer partit polític en tenir seu social oberta al públic. Durant els mesos següents es van anar fent mítings de presentació del Partit per diversos indrets de la comarca que sempre tancava jo com a màxim responsable donant el missatge ideològic. Per exemple, el 23 d'abril fou a Benifallet; el 29 al Cine Montecarlo de La Cava, amb Rosa Vandellós, Núria Sanabra, Santiago Gonzalez, Pep Jai i jo; 21 de maig al Teatre Municipal d'Ulldecona, intervenint Josep Vericat, Candido Jornet, novament Nuria Sanabra, Pep Jai i jo. La campanya de presentació del partit va lligar amb la campanya electoral el que vol dir que varem estar mes de tres mesos fent mítings. A mi em va tocar anar molt sovint a la comarca de l'Alt Camp que ens vaig recórrer de punta a punta deixant molt bons amics.

La solida ajuda d'un entorn familiar que es va estenent

El 10 de desembre de 1973, amb mon cunyat Rufo Català, varem comprar a mitges una parcel·la a Cap Roig que ens va costar 218.000 ptes. Des de que vaig entrar a treballar a la urbanització, el 1967, em feia il·lusió poder tenir una caseta prop del mar i especialment a la zona nord de L'Ampolla que era, i crec que encara és, un dels darrers paradisos perduts. Acabades les obres d'infraestructura de la urbanització, a l'estiu de 1971, començaren a construir-se els primers xalets: Arlette Durand, Federico Llorca, Hans Joachim Prumbs (que després vaig saber que era un ex comandament de les SS camuflat), Heinz Klose, Suzanne Dartigalongue, Paco Guinovart "Moixina", Alfonso Llorca, Margarita Ferrer. El terreny de 400 metres quadrats (mitja parcel·la) vaig pagar-lo amb els diners obtinguts per la venda d'un tros, herència de ma iaia Cinteta, al Pla d'Abaria, vora del Cementiri de Tortosa. Encarregarem les obres a

Ramon Roig Espuny, promotor-constructor de l'edifici del Patronat a Tortosa obra de la que n'era l'aparellador. Els treballs començaren el febrer de 1974 i pel novembre ja estaven acabades; va costar poc més de 900.000 ptes. que, en part, foren pagades a compte de les 367.000 ptes. d'honoraris per l'obra del Patronat. El primer estiu que gaudirem del xalet fou el 1975 i l'escriptura, a nom de Mari Carme, és de 10 d'agost d'aquell any. Aleshores hi havia tant sols una dotzena de cases i per arribar-hi calia circular per uns camins de carro plens de sots.

Els dos germans de Mari Carme, Carlos i Jesús ja tenien una filla cadascun, Magdeta i Anna. Hi havia molt bones relacions amb tots dos ja d'abans de començar el meu festeig amb Mari Carme; més amb Carlos que era un personatge singular dotat d'una gran intel·ligència però crític amb el sistema i amb la societat sencera. A principis dels setanta va anar a treballar a Alemanya on va romandre tres anys però no s'hi va adaptar.

A tot això ma filla anava fent-se gran. Quan Mari Carme va començar els seus viatges a Barcelona, l'octubre de 1974, tenia 5 anys i anava al col·legi de les monges Teresianes. Cada mati la recollia ma germana Imma, aleshores de 15 anys, que encara estudiava el batxillerat al mateix col·legi; els dos dies que Mari Carme era fora, se l'emportava a dinar i a dormir a casa seva amb mons pares amb els que s'hi estava molt sovint. Jo feia la vida sol i algun dia anava a menjar amb ells. Aquests dos dies, al matí passava la meva cunyada Esther per endreçar la casa. Dijous la nit l'anava a l'estació a esperar a Mari Carme que tornava de Barcelona; havia preparat el sopar, sempre truita de patata, que es l'única especialitat culinària que he sabut fer en la meua vida. Estava molt satisfet de tenir una dona tant independent; aleshores no era gens normal el nostre pla de vida. Ma cunyada Esther estava casada amb Manolo Alonso, un dels dos socis propietaris de la Llibreria Voltes; era un carlista furibund però no pas de les noves generacions socialitzants, antifranquistes i autogestionaris, sinó del carlisme tradicionalista que va fer la guerra al bàndol de Franco. Mai, però, es va considerar vencedor i era profundament crític amb el regim, fa o no fa com tots els carlistes de qualsevol tendència. Per descomptat que era impossible parlar de política amb ell, com tampoc de religió, era dogmàtic i excloent, però, tractat a distància, resultava fins i tot simpàtic. A casa era el rei i tot tenia que girar al seu entorn. Esther tenia vocació de santa i sempre deia amen; era la padrina de Mari Carme i la tractava més com una filla que com una germana; de fet eren germanes de mare ja que el seu pare, el primer marit de la Tremedal havia mort poc després de nàixer ella. Esther i Manolo tenien tres fills, Mª Esther, Manolito i Javier, aleshores tots encara molt petits.

Pel que fa a la meua família, mon germà Antonio ja portava el govern de la botiga; sempre havia pensat que el lògic fou que el negoci fora tot per a ell, en definitiva era el seu treball. Per això, quan es varem repartir l'herència de la iaia Cinteta, del iaio Pepe i de ma mare, tres quartes parts, ho férem de forma que quedés tot per a ell i ja ho compensàrem amb altres bens. D'altra banda, estava clar que mon pare també el faria dipositari de la seva quarta part. Antonio sempre ha estat un gran professional que ha engrandit i modernitzat la botiga situant-la entre les més prestigioses de la comarca. El 23 de març de 1974 naixia Tonet, el seu segon fill que, per mimetisme amb sa germana

Cintoles, sempre m'ha cridat com a padrí, malgrat que qui ho era de veritat era món pare.

Per la seva part, en acabar la carrera d'Infermera, ma germana Teresa es va quedar a viure a Barcelona, cada cop més desvinculada de Tortosa; el novembre de 1974 entrava a treballar a l'Hospital de Bellvitge que feia ben just un parell d'anys que havia estat obert. El 21 de desembre de 1975 es casava a l'ermita de Mig Camí amb Manel Alava Catalan un xicot de Barcelona, del barri de Sant Andreu per ser precisos, a qui havia conegut l'any abans. Havia tingut un altre nuvi a poc d'arribar a Barcelona, era un noi basc que mai vaig arribar a conèixer personalment; el fet però es que l'any 1973, quan ell va anar a fer la mili al Sàhara, encara sota domini espanyol, ella va anar a veure'l. Ho feu d'amagat de mon pare, però va voler dir-m'ho a mi a qui sempre em feu confidències de la seva vida privada. Teresa ha estat sempre una persona lliure però alhora molt responsable dels seus actes. El 16 de maig de 1978 naixeria l'Albert, el seu únic fill.

La matinada del dilluns 10 de gener de 1977 va morir mon cunyat Rufo Català als 49 anys. Li va esdevenir un sobtat atac de cor mentre dormia van cridar el metge que es limità a donar-li unes pastilles; el segon atac una hora després se'l va endur. La Residència Sanitària estava acabada però encara no funcionava; si l'haguessin ingressat a una UVI segur que s'hagués salvat. La seva mort fou un drama, deixava vídua i quatre fills, Rufo, Carlos, Jordi i Mª Jesús, d'edats compreses entre els 18 i els 11 anys. Teníem molta relació amb ells. El primer any de casats havíem viscut al pis de sobre del seu; després passàvem els estius en cases veïnes sobre la mateixa parcel·la a la urbanització Cap Roig, sortíem sovint anàvem junts a les revetlles de Sant Joan i Sant Jaume. Rufo fou qui m'introduí al Club de Tennis i m'obrí l'amistat amb Fernando Bau i la relació, sovint conflictiva, amb el seu germà David i amb Felipe Tallada. Mari Carme va voler tenir una atenció especial envers el seu nebot Jordi que, a més a més, era el seu fillol; de fet l'acompanyarem alguna vegada al metge i altres gestions amb ell. Al cap de tres anys Pilar es va tornar a casar amb Antonio Alonso, que havia perdut la dona i els seus quatre fills a la tragèdia del Càmping dels Alfacs. Va tenir sort perquè Antonio era, i és, un sant baró i sempre s'ha estimat els fills de Rufo i Pilar com si foren els seus que va perdre de sobte.

Del sindicalisme corporativista a la llibertat sindical (1974-77)

Els sindicats verticals i corporativistes del franquisme eren únics i controlats totalment de dalt cap a baix. A més, empresaris i treballadors formaven part del mateix sindicat amb una junta única per be que hi havia el que s'anomenaven *Uniones de Empresarios* (UE) i *Uniones de Trabajadores y Técnicos* (UTT), les primeres acollien propietaris d'empreses i autònoms, menys els professionals titulats que no formaven part de les estructures sindicals per disposar dels col·legis; les UTT, les que més s'assemblaven als sindicats, integraven els assalariats de cada sector obligatòriament. A la base hi havia els anomenats *Enlaces sindicales*, equivalents als actuals delegats sindicals i a les empreses grans els *Jurados de Empresa* que traduiríem pels actuals Comitès d'Empresa.

A la cúpula estava el *Ministro-Secretario de Sindicatos*; un *Delegado* a cada província i a més delegats comarcals, com a Tortosa o Amposta; dependents d'ells la burocràcia sindicals amb milers de funcionaris addictes. Cada tant es celebraven eleccions sindicals, sempre manipulades des de l'aparell. Durant molts anys, els representants dels treballadors els escollien els caps de la burocràcia sindicals, mentre els sindicats democràtics solament podien incidir d'amagat a les grans empreses. Fou a partir de 1966 que les organitzacions sindicals il·legals, en especial Comissions Obreres, aposten per aprofitar el marc de les Eleccions Sindical franquistes per penetrar a les estructures del sindicat. Aquest procés no arriba a Tortosa fins les eleccions de juny de 1975.

Al món rural l'estructura representativa es concretava en les anomenades "*Hermandades Sindicales de Labradores y Ganaderos*", una a cada municipi, o pedania en el cas de Tortosa, que realitzaven funcions de prestació de serveis i ajut al la pagesia essent especialment útils per als petits propietaris agrícoles, la majoria del sector a les terres de l'Ebre on el treball del camp es realitzava sovint en regim familiar. El poc proletariat agrari, els jornalers, especialment als grans latifundis del Delta de l'Ebre, venien majoritàriament de fora de la comarca durant les campanyes de plantada, birba o sega de l'arròs; mai van tenir representació sindical a les estructures franquistes i solament van trobar aixopluc durant els darrers anys en les incipients Comissions Obreres.

Pel que fa a les eleccions sindicals de 1975, es disposen de dades relatives a la comarca del Baix Ebre on calia cobrir 530 places de delegats (*enlaces*). La població de la comarca (31 de desembre de 1975) era de 65.467 habitants i el cens de treballadors assalariats en actiu (5 de maig de 1975) al sector industrial i de serveis (exclosos funcionaris, pagesos i autònoms) era de 9.702, dels que 2.616 eren dones. Els sectors que generaven més ocupació eren la construcció (2.252), Fusta (1.516) i Metall (1.288). Quan a empreses hi havia enregistrades 997 per be que solament 13 superaven la xifra de cent treballadors de plantilla, mentre que 662 no arribaven als sis. A la cúpula de la burocràcia sindical de Tortosa estava Antonio Muñoz Pellicer com a delegat amb Ramon Perez Ginata de Secretari i Daniel de Cid Puyet com, advocat; abans havia estat delegat Mariano Mur Galindo. Ells havien escollit els teòrics representants dels treballadors, entre persones de confiança personal i política com: Lluís Aixalà, Josep Roca Borrull, Lluís Cara Jimenez, Julio Adell Febrer,... i en certa manera Vicent Lluesma, Josep Lluís Calbet i José Pla. A la comarca de Tortosa hi havia un organisme singular (únic a Espanya fora dels provincials), el *Consejo Economico Sindical del Bajo Ebro* (Baix Ebre i Montsià), en el que participaven tècnics i experts de diversos àmbits que va arribar a elaborar importants propostes que, en alguns casos suposaren projectes de desenvolupament territorial en l'àmbit agrícola

Comissions Obreres l'únic sindicat existent a Tortosa va decidir participar a les eleccions que es feu efectiva a tots els nivells. Així dels 445 elegits (a moltes empreses petites no en van haver-hi) 323 eren nous. A sectors com el metall i la construcció, la renovació fou gairebé total (61 de 82 al primer, 34 de 39 al segon) amb gent promoguda des de Comissions. La renovació fou menor a nivells superiors; així i tot, canviaren 8 del 24 president d'unions de treballadors amb l'accés a càrrecs sindicals de militants destacats de CCOO com Lluís

Mestres, Pere Chavarria, Carme Povedano i Agustí Forner, o altres com Manuel Rodríguez Casillas. Per que quedés clar que la democràcia a sindicats verticals era limitada consta que a Josep Mª Castells, elegit president de la UTT Comarcal del Metall (treballava a una empresa de venda d'automòbils) no li fou permès accedir al càrrec perquè tenia antecedents policials (la detenció del 113 de l'Assemblea de Catalunya). Aquestes eleccions donaren un clar avantatge a CCOO durant el procés de legalització del sindicalisme democràtic.

Acabades les eleccions, a la assemblea en prendre possessió (desembre de 1975), la UTT Comarcal de la Construcció, dominada per Comissions, acordà demanar un sindicalisme obrer plural, democràtic, lliure i independent, i també desvincular-se de l'UTT provincial de Tarragona de la que havia estat reelegit president (ho era des de feia vint anys) el falangista i Procurador a Cortes Eliseo Castenedo. Més significatiu encara fou que el 2 d'octubre de 1976 CCOO, encara il·legal, va promoure una Assemblea de la UTT comarcal de la Construcció celebrada al Pavelló esportiu de Tortosa amb assistència d'un miler de treballadors, amb delegats d'Amposta, La Sénia i Ulldecona entre altres; a banda de tractar els problemes de l'atur, la crisi econòmica i exigir llibertat sindical, s'acordà gestionar la creació de dues cooperatives una d'habitatges i l'altra de treball, iniciatives que acabarien reeixint els anys següents impulsades especialment per Agustí Forner, el líder fundacional de CCOO a la zona. Fou l'últim acte del sindicat vertical franquista fins al punt que fou presidit pel que era delegat oficial del sindicat vertical Antonio Muñoz.

Mentre, el juliol de 1976, s'havia creat la Coordinadora estatal d'Organitzacions sindicals que convocaria una jornada d'atur general per al 12 de novembre, la primera des de 1936. L'abril de 1977 s'aprovava la Llei d'Associació Sindical i les setmanes immediates quedaven legalitzades les organitzacions sindicals democràtiques. La Coordinadora de CCOO del Baix Ebre-Montsià es constituí el 5 de juny de 1977 en el marc d'una assemblea i van obrir local a Ferreries. La presència d'UGT es limitava a una dotzena d'afiliats que el 8 d'agost van constituir un secretariat provisional i el 29 d'octubre ja amb un local obert a la Plaça de la Pau (a l'entresol de la coneguda com Casa Vericat), superaven el centenar i mig d'associats i van elegir la primera executiva comarcal presidida per Francesc Alemany amb Dionisio Garcia, Jordi Fava, Jose Cazaux, Lluís Miquel Gonzalez i el reconvertir periodista Paco Guimera, procedent de l'antic sindicat vertical. A més d'UGT i CCOO tenien presència a Tortosa Unió Sindical Obrera, STAC per a l'administració pública i Unió de Pagesos. Els ensenyants tenien un sindicat unitari molt fort, la USTEC, a l'executiva del qual hi havia Felipe Delgado, Mariano Gil, Jesus Adell, Joan Borrás i la meua dona.

En canvi, a la Ribera d'Ebre, amb una gran activitat laboral arran la construcció de les centrals nuclears d'Ascó, el procés s'havia iniciat ja mesos abans. Tant CCOO, com UGT i en menor nombre CNT, tenien una presència destacada i un nombre significatiu d'afiliats que participaren a les eleccions sindicals de 1975 on els màxims dirigents ocuparien càrrecs. A mitjats de 1977 fan la seva aparició pública. La UGT, conjuntament amb el PSOE que, a diferència del Baix Ebre-Montsià era present a Ribera d'Ebre, obrint local al carrer Roger de Llúria de Mora d'Ebre; la primera executiva estava integrada per Mario Font Laguna (FECSA), com a president, Fernando Ruiz (NUCEA), Manel Mellado, Jacinto

Orihuela (COPISA) i Candido Rios. També es posa en marxa a Electroquímica de Flix, amb Antoni Sabaté. El 1978 UGT promogué la primera vaga a la comarca de Terra Alta, concretament a Cartonajes Arlandez de Gandesa. Per la seva part CCOO tenia la seva seu a Mora la Nova sense cap lligam aparent amb el PSUC, amb gent de NUCEA i també alguns ferroviaris; el nucli dirigent estava encapçalat per Joan Esteban, Jaume Pros i Angel Viñas.

La restauració de la monarquia constitucional

Els primers moments després de la mort de Franco semblava que el procés de canvis seria llarg. Davant les previsions del nucli franquista, l'1 de desembre de 1975 el Rei confirmà Arias Navarro cap del govern de la nova monarquia, amb l'entrada dels reformistes Fraga i Areilza, defensors de liberalitzar i modificar les institucions del règim, es crearen certes esperances. Fraga convocà, per al 25 de gener, les primeres eleccions d'alcaldes des de feia 40 anys encara que els electors eren els propis regidors franquistes. El resultat fou un fracàs. D'altra banda, el 27 d'abril es constituí una comissió per estudiar un regim administratiu especial per a Catalunya, presidida per Federico Mayor Zaragoza i integrada per 12 membres, representants les quatre diputacions provincials, entre ells l'alcalde de Tortosa. Però l'oposició democràtica, que abandona la clandestinitat tot i no ser encara legal, s'hi oposà reclamant el trencament amb la dictadura, acceptació de totes les llibertats, amnistia, una nova estructura de l'estat que respectés la pluralitat nacional, etc. Per altra part, Espanya com tot el món occidental estava immersos en la greu crisi econòmica conseqüència de l'elevació en el preu del petroli; l'estancament en la producció, la inflació, l'augment de l'atur, els conflictes laborals i la pressió democratitzadora, dominaren l'hivern i la primavera del 1976. El primer govern de la monarquia fou incapaç de canalitzar les aspiracions del país. Mentre, el mateix 1976 es creava Coordinación Democrática, que connectava tots els organismes unitaris democràtics d'arreu de l'estat, compresos els catalans.

La desmesurada repressió contra les manifestacions de febrer del 76 i els sagnants fets de Vitòria esdevinguts el 3 de març quan la Policia antidisturbis s'enfronta a treballadors en vaga, desallotja per la fora l'església de San Francisco on s'havien refugiat i els tiroteja causant la mort de 5 d'ells i ferides de bala a 150 més, posaren fi definitivament a les esperances liberalitzadores, blockades per l'immobilisme d'Arias que fins i tot féu fracassar el sistema d'associacions polítiques. Finalment el rei destituí Arias el 3 de juliol i atenent el suggeriment de Torcuato Fernández Miranda, home de confiança del monarca que havia estat designat president de les Corts pocs dies després de morir Franco, nomena president del govern a polític considerat de segona fila, ex director de TVE i ministre *secretario general del Movimiento* i equidistant de l'Opus Dei i de la Falange, Adolfo Suárez González, el qual el mateix mes encapçalà un nou govern a mig camí entre la vella guàrdia del franquisme i els demòcrates. La seva missió inicial fou la reforma del sistema franquista vers posicions més moderades. La vida política es liberalitzà automàticament i el franquisme acaba per autodisoldre's aprovant la Llei per a la Reforma Política.

També a Catalunya, la mort del dictador permeté un tomb en el panorama polític català. Tot i que el primer govern de la monarquia mantingué una actitud repressiva, la vida política saltà al carrer i féu palesa la greu crisi econòmica, política i social en que agonitzava el franquisme. Feia un parell d'anys que amplis sectors de la burgesia i de la jerarquia eclesiàstica havien iniciat un desmarcament clar del règim. El desembre del 1975 els onze principals partits catalans formaven el Consell de Forces Polítiques de Catalunya, organisme que, en certa manera, succeí la Comissió Coordinadora de Forces Polítiques de Catalunya. Durant aquest temps continuaren i àdhuc augmentaren les accions unitàries, palesades a les manifestacions de la diada de Sant Jordi del 1976 o en la commemoració de l'Onze de Setembre a Sant Boi, aquell any, malgrat fou fora de Barcelona per prohibició del Ministeri de la Governació.

El referèndum sobre la reforma i la decisió del Consell de Forces Polítiques de negociar amb el govern central per separat dels organismes unitaris estatals, enfrontaren el Consell i l'Assemblea de Catalunya malgrat que Jordi Pujol (CDC), en nom de tota l'oposició catalana, formà part de la Comissió dels Nou, d'àmbit estatal, que inicià converses amb Adolfo Suárez. Aquest intentava, amb el suport d'algunes forces conservadores catalanes, d'aigües altra vegada les reivindicacions nacionalistes per mitjà d'un Consell General (o d'una Generalitat provisional) inspirat en l'antiga Mancomunitat, mentre que l'Assemblea i el Consell exigien poder polític i legislatiu com el que tenia Catalunya el 1932. El fracàs d'aquestes negociacions donà pas al president Josep Tarradellas, encara a l'exili, per a crear al febrer del 1977 un òrgan consultiu i assolir el protagonisme de les negociacions amb Madrid, tot i les reserves d'alguns partits nacionalistes, en especial la Convergència de Jordi Pujol.

Malgrat tot el feixisme encara era viu i mantenia importants parcel·les de poder, especialment a la burocràcia del sindicalisme vertical. Justament un dels seus dirigents el secretari de l'anterior sindicat vertical del transport i capo de la màfia del transport, va organitzar un atemptat contra el despatx dels advocats laboralistes de Comissions Obreres la nit del 24 de gener de 1977 on van morir a trets 3 advocats, un estudiant de dret i un administratiu i resultaren ferides greus altres quatre persones. Dies abans havien mort altres dues persones de moviments d'esquerres i es temia una reacció violenta, però el PCE, encara il·legal, assumí el control de la situació. A l'enterrament van assistir més de cent mil persones molts fent el signe del puny tancat i amb clavells a la ma. No van haver-hi incidents i tothom va tenir clar que la legalització dels comunistes seria imminent. El govern de Suarez considerà prioritari detenir els autors que no esperaven aquesta reacció i es movien amb la impunitat de sempre; en pocs dies foren detinguts, jutjats i condemnats a llargues penes de presó, però sempre queda el dubte de si no havia hagut responsables a més alt nivell.

Tot plegat, lentament però amb seguretat, s'anaven conquerint noves parcel·les de llibertat en els àmbits cultural i polítics, que sovint encara es confonien. L'aparició, 1976, de l'"Avui", el primer diari en català de la postguerra assenyalà un dels moments àlgids d'aquest moviment cultural. Al mateix temps, a les grans ciutats augmentà la sensibilització davant els greus problemes urbanístics, ecològics i de qualitat de la vida gràcies a la tasca combinada de les associacions de veïns i de les noves generacions de tècnics i

d'arquitectes que es beneficiaren d'una actitud més contemporitzadora dels ajuntaments. El febrer de 1975, per iniciativa de l'Assemblea d'Intel·lectuals, des de cercles intel·lectuals, socials, econòmics i polítics es va convocar l'anomenat Congrés de Cultura Catalana per analitzar la realitat del país i programar línies d'actuació futures davant l'evidència de la caiguda de la dictadura. La seu s'instal·la al Col·legi d'Advocats de Barcelona. Els treballs del Congrés es van desplegar al llarg dels anys 1976-77 organitzats en 23 àmbits sectorials diferents promovent un gran nombre d'iniciatives socio-culturals, sovint amb iniciatives espontànies des de la perifèria.

L'ajuntament i el bisbat en moments crítics (1975-77)

Malgrat tot, els primers mesos de 1976 Tallada es sentia fort després de la seva elecció com alcalde, a la paròdia electoral promoguda pel ministre Fraga Iribarne, malgrat només es presentà ell com a la gran majoria del ajuntaments; més, però, per haver estat designat un dels 12 membres de la comissió d'estudi per al Règim Especial per a Catalunya que proposava Fraga. Aleshores començà a plantejar iniciatives avalades pels alcaldes (Josep Fabregues Miralles, d'Amposta; Tomàs Zaragoza Elias, de La Rapita; Jeroni Castell Guarch, d'Ulldecona; Àngel Poy Royo, de Roquetes; i José Ballesteros Balfegó de L'Ametlla de Mar, com a principals valedors), i els poders fàctics existents, per neutralitzar les sorgides des de l'oposició. La proposta d'una Mancomunitat de Municipis i un Pla Territorial elaborat des del govern central i la defensa dels projectes especulatius (polígon industrial de Vinallop, ampliació de la urbanització Eucaliptus, grans urbanitzacions al Fangar i als Alfacs, noves nuclears a L'Ametlla de Mar) foren les més significatives. L'oposició, amb l'Assemblea d'Entitats al capdavant, demanant la creació de la Vegueria de l'Ebre, l'Estatut d'Autonomia i un estudi d'alternatives globals per al territori com a pas previ a la planificació, exigint una paralització de les iniciatives fins consolidar les noves estructures.

El juliol de 1976 vaig promoué un escrit en el que es demanava la dimissió de l'ajuntament de Tortosa com a primer pas per a després exigir una comissió de control integrada pels partits. L'escrit, que porta data del dia 30, estava signat entre altres per advocats (Torres, Jornet, Murall i Llopis), Tècnics (March, Xavier Martí, Pallarés, Curto Benet, Duart i jo mateixi), Professors (Manolo Perez, Santiago González i Teresa Aixench); sindicalistes (Joaquina Pedrola, Rodríguez Casillas, Rodríguez Marín, Carme Povedano, Forner i Mestre), Empleats (Josep Mª Castells, J. Enric Simó, Ramon Navarro); Empresaris (Joan Martí, Ramirez Fava i Rodes) i altres noms significatius. Tallada comença a posar-se a la defensiva

A partir de 1977, l'activitat municipal començava a tenir problemes a mesura que la influència mediàtica de l'oposició augmentava. Qüestionats des dels periòdics i enquistat en uns pautes d'actuació decadents, l'ajuntament intentava fer valer una autoritat que moralment havia començat a perdre. El 22 de març Felipe Tallada dimitia com a Diputat Provincial, dimissió que no feu efectiva, i anunciava la seva voluntat de plegar també com alcalde, però no ho feia per sentit de la responsabilitat en estar obert el procés de segregacions dels pobles

del Delta, avançant que dimitiria tant bon punt aquests haguessin acabat. Fou un brindis al sol. El 22 de juliol abandonava el regidor Manuel Camos Borràs, que ja havia cessat de Tinent d'alcalde d'Urbanisme un any abans arran la polèmica esdevinguda per la resolució contrària a l'expedient disciplinari que li va obrir a l'arquitecte municipal Francisco Riocabo. Arquitecte municipal per oposició, Riocabo, membre de l'Opus Dei, militant antinacionalista, demòcrata amb tebieses i de tracte esquerp; tenia, però, un alt sentit de la responsabilitat i de l'honestetat professional. Havia entrat en conflicte per negar-se a avalar o fer-se el fonedís davant les irregularitats urbanístiques de l'ajuntament. Camós, personatge autoritari procedent de l'ortodòxia franquista (ja havia estat regidor de l'ajuntament tortosí els any cinquanta), el va expedientar el gener de 1975 al·legant, entre altres raons, manca de respecte cap a la seva persona; l'expedient llarg i entreviat es resolgué a favor de l'arquitecte el 2 de juny de 1976. Tot seguit Riocabo va plegar, deixant en evidència l'ajuntament; en crear-se el cos de bombers de la Generalitat (1981) s'incorporaria arribant a cap de la demarcació de Tarragona i morint en accident de treball el 1994.

Aprofitant el cessament de Camós, Tallada refaria l'equip de gestió municipal en el que continuaren com a tinent d'alcalde Anguera, Montfort, Martorell i Pla, incorporant-se Jose Luis Calvet. Aquest fou el govern local dels darrers gairebé tres anys d'ajuntament franquista. Anguera era persona poc dúctil, autoritària i sense conviccions democràtiques; Montfort i Pla, tot i la seva procedència del franquisme eren més oberts i especialment respectuosos amb els criteris discrepants; i Martorell i Calvet, aquest darrer militant carlísta, acceptaven plenament la necessitat del canvi i no s'hi estaven de llençar constantment ponts amb els que ja érem coneguts per tothom com els caps de l'oposició democràtica. De fet, però, entre setembre de 1977 i abril de 1978, Felipe Tallada va romandre al marge de la vida política, oficialment per malaltia, deixant els afers municipals sota la direcció de José Anguera.

Pel que fa a l'Església Catòlica i el bisbat cada vegada tenien menys incidència en la vida local de la ciutat. Comencen a haver-hi les primeres secularitzacions de capellans i el nombre d'aspirants és cada vegada més reduït; a l'inici del curs 1974-75 solament hi havia 11 joves amb estudis pròpiament de capellà (Filosofia i Teologia), per be que el Seminari, concretament els col·legis diocesans, encara acollien 68 nois fent estudis d'EGB, Batxillerat o COU amb la primera intenció de realitzar estudis eclesiàstics, que solament molt pocs acabarien. Potser per això i en disposar cada vegada de més espai a l'edifici del Seminari aquest any s'obrí una Residència que durant el curs servi per a l'internat dels Col·legis o d'estudiants de COU i a l'estiu com a allotjament turístic. L'any 1971 havien deixat la ciutat les monges de l'orde contemplativa de Sant Joan de Jerusalem i de Malta, amb una gran tradició nobiliària, que tenien el monestir des de 1734.

El bisbe Carles anava, de mica en mica, col·locant a la gent de la seva confiança en els llocs clau de l'estructura clerical i en els moviments cristians. Jesús Carda continua com a Vicari General però el 1973 Ermini Capsir fou substituït per Federico Allara com a Vicari de Pastoral. Allara, que solament tenia 34 anys, procedia del moviment de joves cristians i havia entrat al seminari dels jesuïtes i la universitat pontifícia de Comillas el 1963 quan ja tenia

20 anys; en acabar els estudis i ser ordenat sacerdot va tornar a la seva diòcesi on esdevindria un dels suports del nou bisbe. Amb el temps, però, l'aposta per potenciar la seva persona resultà un fracàs. Altres personatges del seu entorn com Simon Romero, Josep Mª Ribes i Josep Mª Tomàs adquirien la condició de canonges i Isaias Ribas la de beneficiat. El 26 d'agost de 1976 morí d'un atac de cor Ovidio Tobias Esteller que havia estat el clergue més poderós durant els darrers anys del pontificat del bisbe Moll i influït en amplis sectors de l'alta burgesia local. El 22 de desembre del mateix any qui morí fou mossèn Joan Baptiste Manyà Alcoverro, guia espiritual de la gent catalanista i dels militants d'esquerres i el clergue més prestigiós de la postguerra.

La transició a Tortosa es fa ja palesa

Poc després de constituir-se Convergència Democràtica a Montserrat es va posar en marxa el grup de Tortosa el desembre de 1974. Coincidia amb Torres en el seu anàlisi de que Tortosa necessitava un partit democràtic de centre capaç de guanyar la confiança de la majoria de tortosins atesa la presumpció que difícilment apostarien massivament per l'esquerra. Tortosa, malgrat el voluntarisme romàntic i l'apel·lació a la figura de Marcelino Domingo, polític radical en les formes però no en el fons, era en el seu conjunt una col·lectivitat de dreta, conservadora, de mentalitat agrària i provinciana, tancada en si mateixa i poc afeccionada a apostar per canvis massa radicals. No existia una classe obrera amb força i el sector socialment dominant eren els botiguers, professionals i propietaris rendistes. Un partit com Convergència podia ser un pal de paller en el procés de recuperació democràtica; si a més, era catalanista, podria anar atansant la comarca del Baix Ebre a la resta de Catalunya quan a projecte conjunt i deixar enrere el tortosinisme ranci i exclouent de l'època "bauista" que tant antipàtics ens feia arreu.

Per això varem saludar amb entusiasme l'arribada de CDC i la rapidesa com s'anà estenent; procurarem, des del primer moment, donar tot el protagonisme al seu cap Joan Martí Ferré perquè ho enteníem positiu per a la transició democràtica. El febrer de 1975 Martí deixava la presidència d'Òmnium Cultural-Cercle Artístic, que ocupava des de feia sis anys, a Paco Renau, per dedicar-se plenament a la política. Jo li preparava alguns escrits i procurava que el seu nom aparegués sovint als mitjans de comunicació. El fet que, durant aquests anys treballés amb son germà Xavier afavorien encara més aquests vincles de relació. La detenció el mes de juliol de 1976, amb motiu de la "Marxa de la Llibertat", encara que solament fora per unes hores de Josep Mª Brull Martínez, catalanista conegut i persona de gran prestigi per la seva bonhomia i seny, van despertar moltes consciències i fou una gran promoció per a Convergència.

Mentre, la primavera de 1975, la dreta reformista de Tortosa, a instàncies de Fernando Bau havia posat en marxa el partit que pretenia ser la continuïtat aperturista del regim. S'anomenava UDE (*Unión Democrática Española*) i el seu referent a nivell estatal era l'ex-ministre demòcrata-cristià Federico Silva Muñoz. L'organització a Catalunya portava el nom d'Unió Catalana i estava encapçalada per Laureano Lopez Rodo. A Tortosa va quedar configurada a meitats de 1976, entre altres, a l'entorn del mateix Bau, David Català, el notari

Lluís Vives, Rodolfo Lamote, Josep Mª Franquet i Antonio Faura, amb molts “bauistes” de totes edats. Faura, però, a espatlles dels seus companys de partit i a partir de principis de 1977, jugava també l'alternativa del nou partit de Suarez, promogut des dels governs civil, en el cas nostre Francesc Robert Graupera, recent nomenat, en el que acabaria integrant-se.

Entre la mort de Franco i les eleccions del 77, les confrontacions promogudes entre els emergents i minoritaris sectors democràtics i els nuclis del poder franquistes instal·lats al poder, eren constants a tots els nivells. Jo estava posat en totes. Cada elecció a una societat cultural o recreativa, la presa de posició respecte als temes mes diversos o la resposta als esdeveniments que es produïen al conjunt del país, evidenciaven aquesta divisió social i el lent avenç de la gent procedent dels sectors democràtics. El 13 de juny de 1975, Joan Vidal Solé, ampostí de l'entorn d'ERC, succeïa a Federico Llorca com a president dels arquitectes. El 22 de juny va haver-hi eleccions a la presidència de la Jove Cambra per substituir a l'arquitecte Paco March, militant de CDC, i els dos sectors es van enfrontar durament. Lluís Duart, simpatitzant de CDC, es presentà enfront de Rodolfo Lamote, militant del partit de Bau; la campanya que fou molt dura la va guanyar Duart.

D'altra part, la malfiança que hi havia respecte a la gestió urbanística dels ajuntaments anà en augment de tal manera que, entre 1974 i 1977 la naixent oposició promogué moviments de denuncia demanat participar en la revisió dels Plans d'Ordenació i evitar consolidar situacions d'il·legalitat. Foren les primeres plataformes en que els partits es feren visibles i aconseguiren aturar els plantejaments urbanístics oficials. El març del 75 es fa públic un manifest contra el macro-polígon industrial, suposadament d'alta contaminació, que es volia fer a Vinallop, en part a terrenys de l'antiga “Agribesa”, i al projecte de Ciutat de vacances a la Punta del Fangar. El 24 d'octubre es constitueix una comissió integrada pels col·legis professionals que, en tant sols 20 dies, elaborarien un complet i fonamentat informe tècnic com alternativa a la proposta municipal de revisió del Pla General d'Ordenació. A principis de 1977 fou a Amposta on es produeix una gran mobilització cívica arran les pretensions de l'ajuntament d'elaborar el nou Pla d'Ordenació Urbanística a espatlles de la ciutadania, després d'una massiva assemblea informativa promoguda per l'oposició a la Lira ampostina (23 de febrer) el tema quedà ajornat. En qualsevol cas, la crisi econòmica generalitzada, que es perllongaria fins el 1978, motiva que algunes empreses constructores locals feren fallida i es paralitzessin projectes d'inversions privades i públiques.

Una altra mobilització significativa fou aconseguir que 21 entitats tortosines signessin un escrit demanant que l'ajuntament destini 1.150.000 ptes. dels seus pressupostos per a l'ensenyament del català a l'escola primària de Tortosa. La proposta anava en consonància amb una similar que s'havia fet a l'ajuntament de Barcelona, molt divulgada pels mitjans de comunicació. Fou presentat a l'ajuntament el 21 de maig per ser discutit en sessió plenària, però Tallada i els seusd reaccionaren negant-se a prendre'l en consideració. Com alternativa varen acordar la creació d'un Institut d'Estudis Dertosencs que l'oposició i els sectors culturals tortosins refusaren per considerar-ho confós i anti-català, volen resucitar el pseudo-tortosinista de l'època de Bau.

Els partits polítics surten a la llum pública a Tortosa (1976)

L'oposició democràtica a les terres de l'Ebre es movia a dos nivells. Per una banda intentant penetrar en el marc institucional a través del moviment associatiu; per altra mantenint el suport a totes les iniciatives reivindicatives. No s'ha d'oblidar que, malgrat la mort de Franco, el procés d'apertura no es va veure clar del tot fins la tardor del 1976 amb el Referèndum per a la Reforma Política. L'estiu del 76, promogut per Pax Cristi, entitats cíviques de base i la figura de Lluís Mª Xirinacs, es va desenvolupar la Marxa de la Llibertat, consistent en un recorregut a peu des de cinc punts diferents del país per confluïr a Poblet i estendre per totes les comarques els punts reivindicatius de l'Assemblea de Catalunya. La columna de les Terres de l'Ebre sortia des de La Senia per indicació d'un dels seus impulsors Víctor Gimeno. Mentre la marxa avançava la Guàrdia Civil, seguint instruccions del Governador de Tarragona Agustín Castejon Roy (persona de clara ideologia feixista que havia estat nomenat pel Ministre Fraga Iribarne el mes d'abril, succeint Aige Pasqual), actuà amb contundència realitzant diverses detencions i imposant importants sancions econòmiques -les de Josep Mª Brull i Jaume Antich, van provocar una forta reacció cívica. L'escàndol fou tant gran que els mateixos alcaldes de Tortosa i Montblanc -Tallada i Gomis- van intercedir per obtenir l'alliberament dels detinguts i la condonació de les multes.

El ja esmentat comissari de Policia de Tortosa, German Cano, obsessionat pel seu anticomunisme, convertí tots els funcionaris en agents per a la persecució político-social, abocant-los al carrer a vigilar, indagar i reprimir qualsevol moviment o reunió sospitosa. Les retencions a la Comissaria, a qualsevol hora, presa de declaracions i amenaces foren freqüents durant aquests mesos. Durant 1975 i principis del 76 em vaig sentir molt pressionat per la policia. La meua vinculació amb el socialisme i el nacionalisme, evident pels articles i les moltes iniciatives cíviques, feu que la brigada politico-social s'interessés per mi. Sovint acudien els policies a casa *"El comisario desea hablar con usted. Acompañenos a comisaria"*. Allí em tenia hores preguntant i preguntant i al final em deixava anar. Jo crec que la meua condició de periodista i els càrrecs públics que tenia els feia respecte. L'obsessió del comissari era el PSUC del que tenia una informació obsoleta. Un dia va arribar a dir-me *"Los comunistas son enemigos de todos y nunca los legalizaran. Usted me manda una carta anonima con nombres. Es lo que le conviene"*. Em va semblar patètic. L'actitud es va endurir el maig del 76 arran l'adhesió del Col·legi d'Aparelladors a l'Assemblea de Catalunya. Va cridar-me m'interrogà formalment anunciant que ho passaria al TOP. Per cert es produí una anècdota digna de contar. En preguntar si era socialista vaig respondre que era "militant", però l'inspector que escrivia a maquina la meua declaració, Paco Alonso, casat amb Maria Carme Pla i amic de molts anys, va escriure "simpatitzant". Després va dir-me que ho feu per evitar complicacions quan el document arribés més amunt, si arribava.

Tot això enmig d'una gran confusió, amb un nou govern -Suarez- que apostava clarament per la reforma, un aparell d'Estat controlat pel franquisme i l'oposició democràtica manifestant-se ja sense cap reserva malgrat que formalment

encara era il·legal. El que podia succeir-li a un per expressar-se contra el govern o impulsar iniciatives de canvi depenia de la decisió del cap de policia o la guàrdia civil de la zona que també es movien entre grans indecisions

El setembre de 1976 va visitar Tortosa el ministre d'Informació i Turisme, Andres Reguera Guajardo, pertanyent a la democràcia cristiana, el sector més aperturista del govern, amb motiu de la inauguració del Parador i per portar el pendó a la processó de la Cinta. El ministre va convocar una roda de premsa, que es va fer a la seu de Radio Tortosa, oberta als periodistes locals i sense limit de preguntes ni de temes; un fet veritablement insòlit. Per la nit, arran la meua amistat personal amb Fernando Bau, *Procurador en Cortes* del mateix grup polític que el ministre i la meua condició de periodista, en cloure el sopar oficial d'inauguració del Parador, ens varem trobar a una de les sales una dotzena de persones per perllongar la xerrada i parlar de la situació política. El governador Castejón no fou convidat a seure a la taula i restava tot sol a la barra del bar, això si, escoltant la conversa. Varem parlar obertament i vaig constatar que, fins i tot un ministre del govern es movia en el terreny dels neguits i dubtes com la majoria dels espanyols i que les seves informacions respecta a la situació política a Catalunya no eren massa afinades. Al cap d'una estona amb tota naturalitat vaig dir-li que m'havia d'absentar, canviar-me de roba i anar a enganxar cartells anunciant el primer míting socialista a la província que es celebraria aquella mateixa setmana a Tarragona amb l'eslògan "Guanyem la Llibertat". El ministre em desitjar sort.

Aquella nit empaperarem Tortosa de cartells, en especial als carrers i cantonades per on tenia que passar l'endemà la processó de la Cinta de la que Reguera seria pendonista. Al llevar-nos pel matí, però, tots els cartells havien estat arrancats; l'alcalde, manat pel governador Castejón, ordenà que personal de neteja els retirés. Tot enfurismat vaig pujar al Parador a veure al Ministre queixant-me perquè els cartells tenien peu d'impresma i autorització municipal aleshores preceptiva: eren legals. Em va rebre, va dir que no en sabia res i el vaig creure; manifestà estar avergonyit pel fet però que tingués paciència que encara hauríem de veure més coses per aquells que volien impedir la transició democràtica. En qualsevol cas, el governador falangista fou cessat sense gaires consideracions a la primera reunió del Consell de Ministres després de celebrat el Referendum de desembre, havia durat vuit mesos en el càrrec. Arran la seva destitució un grup d'alcaldes franquistes, després d'un sopar de comiat celebrat a Valls, a instancies del de l'Ametlla de Mar, Josep Ballesteros, varen trametre un telegrama de protesta al Govern pel seu cessament. Castejon es significa els anys següents per la seva militància feixista.

La missió inicial del nou govern d'Adolfo Suarez fou reformar el franquisme vers posicions més moderades. La vida política es liberalitzà automàticament i, amb l'ajut de Fernández Miranda, Suárez féu aprovar per les Corts la Ley para la Reforma Política (novembre del 1976) que liquidava les principals institucions de la dictadura. La llei fou ratificada en el referèndum el 15 de desembre del mateix any, amb la participació del 77.47 per cent del cens i el vot favorable del 94.20, malgrat que l'oposició democràtica patrocinà l'abstenció perquè sostenia la tesi de la ruptura democràtica enfront de la de l'evolució promoguda pel Rei i per Suarez. Els resultats a Catalunya i la circumscripció de Tarragona foren

similars al conjunt d'Espanya amb una participació del 74.10 i el 78.58, respectivament i el 93.37 i 95.26 de vots afirmatius. Això demostrà el poc pes social que encara tenien els partits d'oposició i feu intuir l'èxit de l'opció reformista. Els resultats a les terres de l'Ebre foren encara superiors ja que votà gairebé el 81 per cent i els vots afirmatius arribaren al 96.47

A finals de 1976 i principis de 1977 s'escenificaren a Tortosa els actes públics de presentació -gairebé tots ells celebrats al Cinema Fèmina- dels nous partits polítics democràtics a les terres de l'Ebre. El primer fou Convergència, el 31 d'octubre de 1976 amb la participació de Ramon Ferrando, Joan Martí i Jordi Pujol; el 27 de febrer, fou ERC, amb Josep Subirats Piñana, Josep Mª Poblet i Heribert Barrera; el 13 de març el PSC on vaig intervenir jo precedint a Eduardo Martín Toval i Joan Raventos; i el 29 d'abril, el Partit Carlí, intervenint Josep Enric Simó, Victor Cervera i Josep Badia. El PSUC va optar per fer la presentació en el marc d'un homenatge a Rafel Vidiella, el 26 de febrer al Parador Cardona, amb intervencions de Montserrat Roig, Fernando Torres i el mateix Vidiella; el primer míting seria el 20 de maig, al Casal Tortosí, amb Josep Mª Castells, Agustí Forné i Gregorio Lopez Raimundo.

Congres de Cultura Catalana i la representativitat comarcal (1976-77)

A les Terres de l'Ebre el Congrés de Cultura Catalana es posa en marxa amb vocació d'assolir una projecció territorial i política: eixamplar la base d'oposició al règim, fugint de propostes de partits i plantejar propostes catalanistes i democràtiques que poguessin ser assumits per una gran majoria. Al darrera hi era l'Assemblea Democràtica del Baix Ebre. La primera reunió, convocada per Joan Martí i jo, la celebrarem al Col·legi d'Aparelladors (29 de desembre de 1975), assistint-hi 19 persones, entre elles els presidents de les sis entitats més importants de Tortosa, encapçalades per la Cambra de Comerç, i mitja dotzena de col·legis professionals. Els reunits ens constituïrem en Assemblea General d'entitats de la Vegueria de l'Ebre.

A la següent reunió (12 de gener de 1976) varem convocar entitats, col·lectius professionals i corporacions no oficials de la comarca que s'anaren incorporant paulatinament. La reunió la presidí Martí, jo vaig ser el moderador dels debats i Ramon Miravall com a secretari d'actes, esquema que ja fou habitual a totes les trobades. Per l'entitat cívica més important de la ciutat, el Centre del Comerç, assistí el vice-president i militant comunista, Joan Josep Murall Sales. S'elegí un comitè executiu integrat per Joan Martí, Josep Mª Castells, Ramon Miravall, Francesc March, Josep Mª Simo i Josep Joan Grau i jo mateix. A la tercera reunió (26 de gener) s'obrí un llarg debat sobre la composició dels grups de treball i es votà demanar l'amnistia per als presos polítics. Aquest tema fou la primera confrontació política seriosa; proposat per Jaume Antich (representant del Centre Cultural d'Ulldecona), s'hi varen oposar frontalment Antonio Faura (Col·legi d'Advocats), David Català (Cambra de la Propietat), Enrique Mascarell (Club de Rem) i Ramon Roig Espuny (Cambra de Comerç). La mesa va animar un llarg debat que acabà en votació amb 26 adhesions, 1 vot en contra i 16 abstencions.

A la quarta reunió (8 d'abril) va acudir una nombrosa representació de la Ribera d'Ebre i els capdavaners de la lluita antinuclear, encapçalats per Josep Mª Saez (Miravet), Mercè Martínez Aliet (Ginestar), Joan Carranza i Carmel Biarnès (Asco). Assistiren 75 persones representant 47 entitats. Es va debatre i discutir el que s'anomenaria "Declaració Programàtica del Congrés de Cultura Catalana a la Vegueria de l'Ebre", extens document que formula propostes de futur per al territori en els àmbits polític, cultural, social, d'infraestructures (la idea de "l'Eix de l'Ebre" nasqué aquí), entre altres, que esdevindria origen dels programes polítics dels partits de centre i d'esquerra a les eleccions de 1977 i 1979. A principis d'any es produí una forta confrontació amb l'organització del Congrés de Cultura Catalana de Reus que reivindicaven la Vegueria d'abans de la Guerra, amb capital a Reus, que incloïa la Ribera d'Ebre. Van convocar una reunió a Mora amb l'assistència del cap de la seva comissió organitzadora, Jordi Escoda Vila i gent del Centre de Lectura amb el suport a la comarca de Jordi Just, Mercè Martínez Aliet i en menor grau Carmel Biarnès i Pere Borràs. En assabentar-se de la reunió varem acudir Joan Martí, Francesc March i jo per defensar la tesi de la vinculació de la Ribera amb les altres tres comarques ebrenques i la participació al seu programa. Tot i no trencar amb Reus la gent de Ribera van optar per treballar amb Tortosa per la coincidència en temes bàsics com els hidràulics (embassaments) i energètics (nuclears).

A la cinquena i última reunió (Camarles, 18 de febrer de 1977), l'Assemblea, a la que s'hi van arribar a adherir 52 entitats, acordà pactar amb els poders fàctics existents (Diputació, Ajuntaments, Comunitats de Regants i cambres agràries oposats el transvasament de l'Ebre,...) per establir conjuntament una Comissió Representativa del Baix Ebre-Montsià per intervenir en els projectes relatius al territori. Quedaven endarrere els plantejament culturals inicials i s'apostava decididament per convertir el moviment en una alternativa política a la situació, amb vocació de futur. Aquesta decisió fou durament qüestionada per l'alcalde de Tortosa, Felipe Tallada, que mantenia que la representativitat del Baix Ebre Montsià corresponia a la Comissió de 33 Entitats creada el 1974 per oposar-se al transvasament de l'Ebre i a la Comissió d'alcaldes establerta el 1976 per crear una mancomunitat de municipis i els temes de planificació territorial. La confrontació entre ambdues posicions es traslladà als mitjans de comunicació que es situaven a favor d'uns o altres ("*Diario Español*" de Tarragona i "*La Voz del Bajo Ebro*" a favor de les tesis oficialistes i les corresponsalies dels diaris de Barcelona, a favor de l'assemblea). Els articles de denuncia i les respostes oficials foren gairebé quotidianes. La figurada dimissió de Tallada com a diputat provincial i l'amenaça de fer-ho com alcalde cal situar-la en aquest context.

Finalment va intervenir el nou governador Francesc Robert Graupera- Robert havia pres possessió el 27 de gener de 1977; era enginyer forestal de tarannà liberal aportà un nou estil obert i dialogant; fins aleshores havia estat alcalde de Mataró i acabaria per integrar-se a CDC ocupant càrrecs en el govern de Pujol. En aquells moments, però, per tal de debilitar la dreta tradicional tortosina, el governador, per mitjà del seu cap de premsa Antoni Penedès, un periodista que sempre havia estat afecte als centres del poder, i aprofitant el malestar existent a tots els nuclis del delta per la nefasta política municipal dels successius ajuntaments de Tortosa, es dedicà a estimular en

alguns casos i promoure obertament en altres, els processos de segregacions de Deltebre, L'Enveja i Camarles que entrarien a la recta final el mateix 1977

El 22 de març el governador havia rebut els representants de l'Assemblea d'Entitats avalant la seva actuació comproment-se a pressionar els alcaldes perquè s'avinguessin al procés i elegissin els seus representants. El mateix dia Tallada dimití de Diputat provincial, dimissió que no es feu efectiva, i es confronta amb el governador pel suport que aquest donava a les segregacions el Delta, negant-se a convocar els alcaldes per que escollissin els seus representants. Finalment va fer-ho el propi governador i el 27 d'abril quedà formalment constituïda la Comissió Representativa del Baix Ebre-Montsià, tenia mandats de 140 institucions públiques o privades. La comissió la formaven 36 membres entre els quals s'hi trobaven els principals alcaldes de la zona i els caps de l'oposició política. Mancaven menys de dos mesos per a les primeres eleccions democràtiques i les tensions electorals no impediien que la transició orientada per l'oposició antifranquista es fes des de plantejaments pacífics, constructius i de vocació unitària. El 6 de maig, s'elegia un Secretariat Permanent de la Comissió integrat per Joan Martí, Josep Mª Castells, Albert Porres, Joan Manel Castellà i jo, que, amb l'alcalde Felipe Tallada, quedaven responsabilitzats de tirar endavant el procés. En paral·lel, a la Ribera d'Ebre el procés d'oposició s'havia concretat en la creació de nuclis contraris a les centrals nuclears a diverses localitats. Tot resulta més fàcil per la debilitat del poder oficial dels ajuntaments. A meitats de 1976 la CARE evolucionà ampliant la seva base social per convertir-se (octubre de 1976) en la que s'anomenaria Comissió Mixta de la Ribera d'Ebre integrada per 14 persones en representació de les 62 entitats adherides de la comarca.

Aquesta coincidència entre poder i oposició feu possible que tots plegats formulessin una proposta reivindicant la regeneració del territori començant per demanar i obtenir de la Diputació de Tarragona el finançament d'un "*Estudio de Alternativas de Aprovechamiento del Rio Ebro y de desarrollo socioeconómico y protección ecológica de su valle*". L'estudi seria controlat per una comissió integrada per 15 persones representant la Diputació i les comarques. La creació dels organismes representatius que havien d'elegir-los fou llarg i ple d'entrebanc com s'ha vist. Finalment, la Comissió de Control, designada i avalada pel plenari de la Diputació es constituí el 20 de maig de 1977 integrada per: 5 representants de la Diputació, encara de procedència franquista (el vice-president Francesc Cabre i els diputats Josep Prous, Jaume Ruiz, Josep Gomis i Felip Tallada), 5 per la Comissió Representativa del Baix Ebre-Montsià (Carles Roselló, Francesc Margalef, Enric Rebull, Josep Mª Simó i Francesc March), i 5 per la Comissió Mixta de Ribera d'Ebre (Joan Carranza, Jordi Just, Mercè Martínez-Alié, Josep Mª Saez i Pere Borràs); nomenaments i el programa de treball foren aprovats en la reunió conjunta de les Comissions de Baix Ebre-Montsià i de Ribera d'Ebre, celebrada a la Cambra Arrossera d'Amposta el 20 d'octubre de 1977. Fins i tot el grup de senadors "Entesa dels Catalans", elegits el 15-J, i les forces polítiques que els avalaven (CDC, ERC, PSC, PSOE i PSUC), reunits a Tortosa el 7 de desembre donaven suport al procés endegat i, per primera vegada de forma oficial "...reivindiquem la urgent recuperació de la divisió territorial de la Generalitat en comarques i regions..."

Les primeres eleccions democràtiques(1977)

Durant la primera meitat del 1977 Suárez negocià amb l'oposició democràtica unes eleccions generals i l'acceptació de tots els partits polítics. El 9 d'abril es legalitzà el Partit Comunista i els dies immediats seguiren el PSUC, Bandera Roja, LCR, i altres, amb la única excepció d'ERC per la seva opció republicana. Paral·lelament van tornant a Espanya els caps polítics d'aquests partits, alguns exiliats des de feia quaranta anys. Tot conduïa a la celebració de les primeres eleccions democràtiques des de feia 41 anys. A finals d'abril de 1977 promogut des del poder nasqué Unión de Centro Democrático (UCD), coalició de grups liberals, socialdemocrates, democratacristians i sectors aperturistes procedents del franquisme, amb la finalitat de crear un nucli de poder organitzat a l'entorn del reformisme, amb la pressió i l'ajut de tot l'aparell de l'Estat, especialment els governadors civils. Suárez en fou el president. A la província de Tarragona el governador Francesc Robert fou clau en el procés i la cooptació dels que serien els seus líders més destacats; a Tortosa fitxa Antonio Faura fins aleshores dirigent destacat del partit de Fernando Bau.

Les candidatures a les eleccions general del 15 de juny de 1977 es decidiren a principis de maig. Els dirigents del PSC a les Federacions del Camp i de l'Ebre ens reunirem a meitat camí, a L'Hospitalet de l'Infant, per elaborar la llista; les condicions que venien de dalt eren que el cap de llista tenia que ser Josep Vidal "Pep Jai" i els llocs dos i quatre els nomenava el PSOE. Teníem que triar doncs, el tercer i el cinquè. Per a la tercera plaça hi havia dos candidats, Anton Borrell de Reus i jo; la majoria es van decidir per mi per l'equilibri entre el nord i sud de la província ja que en cas contrari no hi hauria ningú de les terres de l'Ebre. La llista va quedar amb Pep Jai (pagès d'El Vendrell), Pedro Ramon Moliner (professor a Barcelona), jo, Ramon Barrabeig (treballador de Valls) i Sabina Moeller (treballadora de Tarragona), els dos darrers proposats per UGT. Moliner era una persona brillant, enginyer, catedràtic de l'Escola d'Enginyers Industrials de Barcelona, fill de la gramàtica Maria Moliner i militant del PSOE des de feia anys, però era també enemic de tot el que suposés nacionalisme al més pur estil Alfonso Guerra de qui era amic personal. Ja des del primer dia la meua relació amb ell fou tensa. El dimecres 8 de juny hi havia el míting a Cambrils amb intervenció de tota la candidatura per ordre invers al lloc que ocupàvem. Jo vaig fer-ho primer i vaig parlar entre altres temes de república, autogestió, el dret d'autodeterminació de Catalunya i la figura de Companys; després intervingué Pedro Ramon i manifestà que el que jo havia dit eren opinions personals i no la doctrina oficial del PSOE. En acabar varem tenir una discussió a peu dret encara amb la presència de militants de Cambrils i gent diversa assistents encuriosits. L'endemà ens cridaren a capítol als dos amb Joan Raventos i Josep Mª Triginer; decidiren que no intervindríem junts a nous mítings i els temes doctrinals els explicaria solament el cap de llista Pep Jai. Després varem anar a dinar ell i jo sols i la cosa es va suavitzar, en definitiva tots dos érem persones educades i compartíem la mateixa ideologia, però jo tenia clar que el maridatge PSC-PSOE portaria problemes. No vaig tornar a parlar mai més amb ell.

A tots els mítings hi anava molta gent, als nostres i als dels altres partits. S'emplenaven els pavellons esportius i la gent escoltava amb interès. A Benifallet, en acabar el míting se'm va atansar un home molt gran i amb aspecte malaltís; anava tapat amb una mena de llençol i amb el cap cobert malgrat estàvem ja prop de l'estiu. A cau d'orella em va dir: "He estat quaranta anys esperant aquest moment. Ara ja em puc morir tranquil". A les poques setmanes moria. En assabentar-me vaig pensar en tanta gent que van esperar l'arribada de la democràcia i no foren a temps i jo em sentí orgullós d'haver estat l'instrument i la veu per a que tots ells es sentissin alliberats de la llosa de la dictadura. A Gandesa varen intervenir amb mi el jove metge de Corbera Joaquim Garcia Roselló i el psiquiatra Leopoldo Ortega Monasterio que es referí apassionadament a l'alliberament de la persona fent referència al sexe i a l'abortament entre altres coses; en acabar vaig dir-li *"Leopoldo, mala suerte que no votes en Gandesa porque al menos sacaríamos un voto, el tuyo"*. Al míting central de Tarragona va acudir Alfonso Guerra, com membre de la candidatura em va tocar estar a l'escenari però no vaig parlar, fou la única vegada que l'he saludat; mai li he tingut simpatia. En acabar me'n vaig anar sense quedar-me a fer la xerrada; tenia feina per enganxar cartells amb els companys de Tortosa.

Érem molt poca gent. Recordo que en arribar de la zona de Tarragona, després dels mítings, teníem que acudir tots a enganxar cartells fins molt tard; i, al dia següent, a treballar. Amb poc més d'una dotzena de persones varem fer una campanya cobrint les quatre comarques, i jo fent mítings arreu, pagant-ho tot de la nostra butxaca, desplaçaments, benzina, menjars, materials, impremta, locals. Mai el partit ens va arribar a preguntar que ens havíem gastat. Durant aquells dies vaig tenir sempre prop meu a Ramon Navarro que m'acompanyava arreu i m'animava en moments de defalliment pel cansament i el desànim; es la persona que més m'ajudà en afers polítics al llarg d'aquells anys. El míting central a Tortosa fou al pavelló d'esports amb més d'un miler d'assistents; fou un èxit. De Barcelona van enviar a Juli Busquets, ex-militar implicat en la UMD però que políticament era solament personatge de segona fila, al que gairebé no coneixia ningú; per a ells només comptava el Baix Llobregat, com sempre. Recordo que era el mateix dia que, al Cine Fèmina, feien el seu míting Unió Catalana-Alianza Popular; jo vaig carregar contra ells dient que eren el passat i natros el futur. Malgrat la inexperiència fou una campanya electoral brillant.

Josep Subirats Piñana era candidat a senador per la llista unitària "Entesa dels Catalans". Com a tal, tot i ser militants d'ERC, participava en els mítings dels tres partits associats (ERC, PSC-PSOE i PSUC) on intervenia al principi. Això feu que coincidim a actes electorals a les terres de l'Ebre, però amb un cert distanciament. Jo el veia com un personatge molt a la meva dreta que sempre parlava del seus mèrits de jove, els anys de presó al fi de la guerra, el seu currículum personal i ser l'economista del xampany Reventos-Codorniu. Mai fins aleshores havia sentit parlar els anys de la lluita antifranquista i ara em donava la impressió que volia relacionar-se amb Tortosa per vendre imatge.

Jaume Antich, que treballava a altres àmbits de la lluita antifranquista no va ingressar al partit fins després de les eleccions, a finals de 1977, tot i que el 7 de juny havia fet la presentació del míting d'Ulldecona, al Cine Victòria, on

varem parlar Mª Aurèlia Capmany, Salvador Balcells i jo. La seva entrada fou fulgurant, com ho havia estat l'entrada a l'acció catòlica rural 15 anys abans, ja que, com aleshores, al cap de pocs mesos ja era el màxim dirigent, les dues vegades desplaçant-me a mi. El juliol de 1978, després de la unificació PSC-PSOE, era elegit primer secretari territorial gràcies a la massiva presència de militants procedents d'Uldecona, més de la meitat de les persones presents a l'assemblea intercomarcal tot i celebrar-se a Tortosa, mentre que jo mai vaig intentar mobilitzar els meus partidari o els que em creia que ho eren.

Els resultats electorals i el primer 11 de setembre a Tortosa (1977)

Les eleccions del 15 de juny les guanyà UCD amb majoria relativa a la cambra baixa (34.72 per cent i 165 escons) i majoria absoluta al Senat. El Partit Socialista (PSOE), amb el PSC, restà com a principal partit de l'oposició, amb 118 diputats seguit de lluny per Alianza Popular (AP), que aplegava els sectors nostàlgics del franquisme, el Partido Comunista de España (PCE) i diversos partits nacionalistes. En canvi, els que es reclamaven puristes del franquisme, l'extrema dreta, l'extrema esquerra, així com els partits confessionals catòlics s'esfondraren. Mentre, el 14 de maig en un senzill acte al Palau de la Sarsuela don Joan de Borbó, pare del rei i dipositari de la legitimitat monàrquica cedia tots els seus drets dinàstics al seu fill Joan Carles, amb la qual cosa es pretenia simbolitzar que la nova monarquia esdevenia una restauració i no continuïtat institucional del franquisme.

A Catalunya, a diferencia del conjunt d'Espanya, guanyaren les esquerres (PSC-PSOE, 28.56 % i PSUC, 18.31 %) i els nacionalistes (CDC+UDC, 22.55 %); tots ells partidaris de l'autonomia bé que en grau i estratègia diferents: Els centristes quedaven en quart lloc (18.31 %). Al Senat, la coalició unitària Entesa dels Catalans sostinguda per l'Assemblea de Catalunya, copà gairebé tots els escons reservats a les quatre circumscripcions catalanes. A la circumscripció de Tarragona foren elegits 2 diputats d'UCD (27.33 % dels vots), un del PSC (23.73 %), un del PSUC (14.71 %) i el darrer de Pacte Democràtic: CDC+UCD (14.71 %). Pel que fa al Senat, 3 escons foren per a Entesa dels Catalans (ERC de Tortosa, PSC de Reus i PSUC de Tarragona) i un d'UCD.

Pel que fa a les Terres de l'Ebre el comportament electoral fou més decantat a la dreta que al conjunt de l'Estat, que a Catalunya i la província de Tarragona. Participà el 78 per cent amb victòria de la dreta centrista estatal (UCD, amb el 38,56 per cent dels vots, davant del PSC-PSOE amb el 19.85 per cent) influïnt en el conjunt provincial. Fou elegit diputat Antoni Faura (ocupant el segon lloc a la candidatura centrista) i senador Josep Subirats (per la coalició "Entesa dels Catalans" a proposta d'ERC, partit en el que militava aleshores). La dreta ex-franquista (AP), amb Fernando Bau com a cap de llista provincial i Joaquin Fabra candidat a Senador, quedà escombrada de forma contundent i suposà la retirada de tots dos de la vida política. Els representants de les terres de l'Ebre a les altres candidatures (jo a la socialista; Jordi Just, pel Pacte Democràtic; i Conrad Rebull i Josep Mª Castells, pel PSUC) quedarem fora.

Passades les eleccions el primer govern ja plenament democràtic de Suarez negocià amb l'oposició i els agents econòmics i socials un ampli programa per tal de superar la crisi econòmica i garantir els canvis democràtics (Pactes de la Moncloa), i una amnistia per als delictes polítics fets durant el franquisme (octubre del 1977). Al mateix temps es decidí que les Corts serien constituents, cosa que representava el gir definitiu cap a la democràcia i la renúncia a la reforma interna del franquisme, alhora que es complien les reivindicacions bàsiques dels partits rupturistes. Tot i això les Corts Generals no perderen el seu caràcter d'ordinàries per tal de donar la imatge d'un canvi mitjançant la reforma i no pas la ruptura.

La nova classe política sorgida de la voluntat democràtica a Catalunya de seguit defensà les aspiracions catalanistes basades en el programa de l'Assemblea de Catalunya tot arraconant els intents reformistes de Suarez que continuava apostant per un Consell Regional de Catalunya sorgit de la comissió d'estudi creada per Fraga i presidida per Mayor Zaragoza. La gegantina manifestació a Barcelona, l'11 de setembre de 1977, subratllà el suport popular al programa de l'Assemblea i la reivindicació de la Generalitat republicana. A partir de les eleccions la lluita política se centrà en aquesta recuperació com a institució de govern i de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Tot seguit, diputats i senadors catalans es constituïren en Assemblea de Parlamentaris amb una comissió permanent engegà les negociacions amb el govern central.

Després d'unes difícils negociacions, dutes a terme per persones com Manuel Ortínez i Carles Sentís, el president de la Generalitat, Josep Tarradellas, anà a Madrid al setembre de 1977 i s'entrevistà directament amb el president Suárez, amb el qual acaba pactant el restabliment, per reial decret, de la Generalitat de Catalunya encara que amb caràcter provisional i sense competències fins a l'aprovació d'un nou Estatut; tot i això, Tarradellas fou també nomenat president de la Diputació Provincial de Barcelona el que li permeté disposar d'importants recursos. Acceptada per tots la seva legitimitat, aquest tornà a Barcelona el 24 d'octubre enmig de l'entusiasme popular. La significació històrica de l'acte fou que Tarradellas era l'únic polític de l'oposició antifranquista que tornà a Espanya al cap d'una institució creada en el marc de la legalitat derrotada el 36. La nova Generalitat restaurada era la continuació jurídica de la Generalitat republicana i el seu president el mateix investit com a tal durant l'exili.

Com era d'esperar el resultat de les eleccions va trastocar profundament la vida política del país i també a les col·lectivitats petites com al nostra. Varen néixer unes noves elits, els que havien obtingut càrrecs –diputats i senadors– que eren qui acabarien professionalitzant-se portant el dia a dia de les organitzacions, les negociacions amb altres forces polítiques i socials, la projecció pública i decidint les línies d'actuació. Els quadres intermedis, que fins aleshores havien tingut un protagonisme destacat i una importància notable en els debats al si dels consells de direcció, començàvem, de mica en mica, a quedar arraconats. A Tortosa, Josep Subirats Piñana, tot i que encara no era militant del partit, s'ho faria tant sols dos mesos després sense donar cap explicació als seus companys d'ERC que eren els qui l'havien promogut a senador, comença a fer-se amb el control de l'organització. Des del primer aconseguí convèncer el cap del PSOE a Tortosa, Francesc Alemany i després Jaume Antich. Finalment

creà un grup al seu entorn (Joan Chavarria i Lluís Miquel González), tots els quals serien regidors de Tortosa a les eleccions de 1979. A principis d'aquell mateix any iniciaren la maniobra per desplaçar-me.

A tot això com a circumstància destacada en l'àmbit de les infraestructures cal fer constar que el 17 de juny de 1977, dos dies després de les eleccions generals, entra en servei el tram de 45 kilòmetres entre Amposta- Peníscola de l'autopista A-7 amb el nou pont sobre l'Ebre, el que acabava de travar la fluïdesa de les comunicacions pel corredor del litoral a la zona de l'Ebre.

És en aquest context que es va celebrar per primera vegada la diada de l'onze de setembre a les terres de l'Ebre, concretament a Tortosa organitzada per l'Assemblea Democràtica del Baix Ebre. Aquell any era diumenge, el que contribuï a l'afluència multitudinària a l'acte de Barcelona. Tortosa estava en Festes de la Cinta. Per facilitar l'assistència a Barcelona i també a l'acte de Tortosa, els organitzadors varem optar per fer un míting unitari a la plaça de l'ajuntament el dia anterior, dissabte dia 10 a la tarda. Prèviament havíem tingut diverses reunions amb l'alcalde Felipe Tallada on malgrat les fortes tensions existents -cal recordar que encara caldria esperar any i mig perquè es celebressin les primeres eleccions municipals- s'aconseguí que el Plenari Municipal aprovés una proposta de l'alcalde oferint col·laborar per a la realització del míting fins al punt que fou la brigada municipal qui instal·là la tarima i la megafonia per a l'acte. Varem intervenir Joan Martí, Josep Mª Castells i jo, com a màxims dirigents de CDC, PSUC i PSC, respectivament i tancà l'acte el recent elegit senador Josep Subirats Piñana. Lamentarem, però, l'absència de cap representant de la UCD.

Capítol V: Cap a una nova societat democràtica (1978-1982)

El mon entre la pau i la confrontació

Els darrers anys setanta el mon travessa un període de pau i entesa inimaginable fins aleshores. El paper conciliador del president dels EUA, Jimmy Carter, després dels anys de bel·ligerància del seu antecessor Richard Nixon, permeteren el 1978 la culminació del tractat de pau entre Egipte i Israel i reconeixement de l'Autoritat Nacional Palestina (acords de Camp Davis) i la retrocessió de la franja del canal de Panamà, territori propietat dels EUA, al govern panameny (Pactes Carter-Torrijos) el 1979. Mentre, el dirigent soviètic Leonid Brezhnev, que havia assumit tots els poders de la URSS a partir de 1977, també participava en aquesta política de distensió la evidència més significativa de la qual fou l'acord de limitació de les armes estratègiques soviètiques i americanes (Acords SALT II) signats a Viena el 18 de juny del 79 amb el president Carter.

A partir de 1980, però, la situació política internacional canvia radicalment; la crisi econòmica arrossegada d'anys anteriors que no s'acabava de superar, afegit a un renaixement del nacionalisme americà foren motius suficients per a que a les eleccions de 1980 guanyes l'ultra dreta Ronald Reagan, recuperant el militarisme com argument polític i promovent l'enduriment de les relacions entre les grans superpotències (USA-URSS). A principis d'aquest mateix any la URSS s'embarca en el conflicte d'Afganistan, a demanda del govern del país que estava perdent el control, atacat pels [muyahidíns](#), [islamistes](#) radicals. Aquesta intervenció aturà la distensió pels importants interessos que tenia els EUA a la zona, que ha estat sempre la major productora d'opiacis del mon. Els EUA amb els seus aliats Pakistan i Arabia Saudi impulsaren un embargament econòmic de l'Afganistan al temps que armaven i finançaven els senyors de la Guerra, controladors del comerç de l'opi i també als talibans [muyahidíns](#). Brezhnev morí el novembre de 1982 deixant darrera seu l'herència de la guerra i un país en crisi.

Els països de l'est d'Europa, fins aleshores sota l'òrbita soviètica, que exercia sobre ells un control polític en aplicació de la doctrina de la sobirania limitada, entren en una espiral de conflictes interns qüestionant el model i la supeditació a l'URSS. Darrera hi havia els EUA i les democràcies occidentals que donaven suport i estimulaven les revoltes. La punta de llança fou Polònia on el sindicat d'inspiració catòlica Solidarnosc, dirigit per Lech Walesa, declarà l'agost de 1980 una vaga a les drassanes de Gdansk i un moviment d'oposició al govern que acabaria amb un cop de força pel primer ministre general Jaruzelzelski i uns mesos de repressió però que obrí, poc després, un procés de reformes liberalitzadores iniciat el 1982 i que es perllongarien fins la caiguda del comunisme. Joan Pau II, papa des de 1978 i anticomunista visceral, exercí una forta influència en aquest procés i en general en tot el mon catòlic des de les seves posicions fonamentalistes, dogmatisme militant i oposició a la teologia de l'alliberament i qualsevol proposta progressista amb la complaença dels sectors més reaccionaris polítics i socials.

Europa continua avançant fermament en el seu procés d'integració. El 1979 s'adopten dues mesures importants per un cantó, en l'àmbit polític, la creació del Parlament Europeu i les primeres eleccions amb participació directa dels electors; per altra banda l'establiment de l'ECU, predecessor de l'Euro, com a unitat monetària de compte per a les transaccions financeres, els crèdits entre països membres i les operacions comercials, que permet avançar en la integració econòmica. El 1981 s'incorpora Grècia, el país que fa 10, mentre les negociacions amb Portugal i Espanya continuen progressant tot i que encara caldrà esperar fins el 1986. La unitat es posarà a prova el 1982 amb motiu de la Guerra de les Malvines, iniciada quan el General Leopoldo Galtieri ordena d'invasió de l'arxipèlag administrat per la Gran Bretanya des de 1833. La Guerra que va durar solament dos mesos va suposar, amb la derrota argentina, la caiguda de la dictadura militar; la consolidació de Margaret Thatcher com a cap de govern d'Anglaterra i la primera vegada en que la Comunitat Europea tanca files darrera d'un dels seus membres.

A Espanya, amb les eleccions del 15-J s'obri un nou horitzó polític al país. Calia endegar els processos per arribar a la normalitat democràtica a tots els nivells: modificar les institucions, reformar l'exèrcit, incorporar al marc legal les diverses realitats regionals i nacionals, acotar els centres de poder econòmic i social, establir un nou marc de relacions amb l'Església Catòlica i una llarga llista. El primer pas, però, fou redactar una constitució, la primera des de la republicana de 1931. El debat constitucional fou llarg i envitricollat i no culmina fins un any després, el novembre de 1978, amb l'aprovació d'un text pactat entre gairebé totes les forces polítiques. Al Referèndum constitucional celebrat el 6 de desembre solament alguns partits nacionalistes, com el Partit Nacionalista Basc i Esquerra Republicana de Catalunya o nuclis extraparlamentaris, preconitzaren l'abstenció o el vot negatiu. A fi de comptes el resultat fou favorable amb un 87.87 per cent dels votants amb una participació del 67,11 del cens.

Després d'ésser descobert un primer intent de cop d'estat (operació Galàxia), la Constitució entrà en vigor al desembre del 1978, el que obria les portes a nous processos electorals i a accelerar els canvis polítics. Mentrestant, es duia a terme una lenta tasca de modernització i democratització de l'aparell estatal amb l'Estatut del treballador (1980), noves ordenances militars que suposaven un tímid 'inici de la reforma del Exèrcit i sobretot la reforma fiscal. Això es feu amb no poques resistències de la burocràcia, en bona part d'origen franquista, que controlava els nivells intermedis de l'administració i el poder real a la Banca, la judicatura i l'exèrcit, entre altres institucions.

Mentre, a principis de 1978, el president Tarradellas havia nomenat el primer govern de la Generalitat provisional restaurada; un executiu de concentració amb tots els caps de fila dels principals partits parlamentaris com a consellers sense cartera i altres consellers d'origen polític però perfil tècnic. Poc després començaren els traspassos de competències de l'administració central a la pre-autonòmica en un clima general d'expectació envers el futur. Paral·lelament, l'estiu del 1978 començaren a Sau els treballs per a redactar un projecte d'estatut nou, diferent del republicà de 1932, a càrrec d'una comissió de l'Assemblea de Parlamentaris catalans, de la que formaven part els tortosins Antoni Faura (UCD) i Josep Subirats (ERC). Aprovat primer per l'Assemblea de

Parlamentaris, després per les Corts Generals (ja a la segona legislatura) i finalment pel poble català en referèndum l'octubre del 1979. L'Estatut resultant, sensiblement retallat en comparació al projecte inicial, amb la resignació dels sectors més catalanistes, entraria en vigor i es convocarien les eleccions al Parlament de Catalunya per al març de 1980, les primeres des de que el desembre de 1932 s'havien celebrat les úniques en la història.

El món del periodisme i el naixement de l'"Ebre Informes". (1976-78)

El panorama al món de la premsa barcelonina havia canviat substancialment durant els darrers anys. Els diaris s'atrevien ja a evidenciar les contradiccions del sistema i criticar els poders instal·lats, això, però, no evità que entressin en decadència capçaleres importants com "*Diario de Barcelona*" (desaparegut el 1980); "*Hoja del Lunes*" (que plega el 1983); "*El Correo Catalan*" i "*El Noticiero Universal*" (tots dos liquidats el 1985); o altres més recents com "*Tele/express*" (que solament va viure 16 anys entre 1964 i 1980), l'efímer "*Diario Femenino*" (1969-1974) i el seu successor "*Mundo Diario*" (publicat durant set anys, fins a 1981). En canvi naixia amb força un nou estil periodístic representat per "*El Periodico*" o la premsa en català "Avui" (tots dos el 1976).

A les terres de l'Ebre, el paper d'un sector de la premsa durant la transició fou molt important com a portaveu dels sentiments democràtics i reivindicatius per part dels corresponsals de la premsa barcelonina, davant uns mitjans locals controlats pels ajuntaments, com era el cas de les revistes d'Amposta, La Ràpita, L'Ametlla de Mar i El Perelló. Hi ha canvis significatius en les corresponsalies, Felip Valldeperez deixà "*El Noticiero Universal*" i Paco Guimera "*El Correo Catalán*" arran una llarga malaltia de la que morí el març de 1984; l'equip format pel capellà Josep Gonell i el periodista Joaquim Roglan acumulen la representació de "Avui", "*Tele/express*", "*Mundo Diario*", "*Diario de Barcelona*" i, des de 1982 "*El Periodico*", mentre Josep Angel Odena continua actiu a "*Diario Español*" de Tarragona, que el 1987 canviaria el seu nom per "*Diario de Tarragona*", representant les posicions oficialistes.

Algunes revistes publiquen treballs sobre l'estructura social de les terres de l'Ebre i la permanència del caciquisme; els més significatius foren dos reportatges apareguts a la revista "*Destino*" el juliol de 1977 i signats per Tomàs Carot fortament crítics amb el grup polític encara dominant a Tortosa (Tallada, Bau, Català i Lluch) als que va respondre amb molta virulència el propi Català des de "*La Voz del Bajo Ebro*". Català ja havia contestat anys abans amb desqualificacions algunes de les meves cròniques.

En el marc d'aquest procés de canvis, varen aparèixer, a diverses comarques de Catalunya, publicacions periòdiques de caràcter catalanista i progressista, confrontades amb les ja existents, majoritàriament vinculades a l'anterior poder municipal franquista. El fenomen responia a la nova situació política. Fins aleshores per treure una publicació al carrer calia estar aixoplugat pel *Movimiento* (el partit únic: *Falange*) o per l'església. Si es volia editar una publicació independent, d'acord amb la *Ley de Prensa* de 1966 calia superar un rosari d'obstacles com: tenir el nom de la publicació registrat, l'empresa editora

constituïda, i el propi periòdic autoritzat amb la condició que el director tenia que ser periodista titulat i inscrit al *Registro Oficial de Periodistas*. Això impedia tirar endavant moltes iniciatives. En arribar la democràcia la normativa es va relaxar especialment pel que fa a petites publicacions locals, però encara no a les noves publicacions de més difusió com “El 9 nou” de Vic, “L’Hora Nova” de Figueres; “Regió 7” de Manresa, “Tothom” de Vilafranca del Penedès, “Crònica” de Tarragona, “Plaça Gran”, de Granollers o “Nova Tàrrrega”. De 163 capçaleres de premsa comarcal existents el 1981, 103 havien nascut després de 1977. Totes acabarien coordinant-se, en l’associació Catalana de la Premsa Comarcal en la creació de la qual vaig tenir una participació molt directa.

El meu darrer article a “*La Vanguardia*” fou el dimecres 8 de febrer de 1978, 14 anys després de la primera crònica, i s’inserí a la primera pàgina de text; fou un curt sobre la crescuda de l’Ebre esdevinguda el dia abans sense arribar a la riuada. Vaig continuar col·laborant com a corresponsal de la premsa de Barcelona, a “*Hoja del Lunes*”, amb un elevat marge d’independència, i també a l’“Avui”. A partir de 1978 i fins finals de 1982 treballava per a Radio Popular de Reus amb dues entrades diàries als informatius (matí i migdia) donant notícies de les terres de l’Ebre. Els dos companys que portaven els informatius eren Ferran Gerard i Carles Francino que era el cap i, temps a venir, esdevindria un crack de la Televisió i després a la radio; ens parlarem cada dia durant quatre anys de vegades fins i tot de temes personals, però mai arribàrem, trobar-nos

Fou arran el fracàs del projecte del setmanari “Vegueria” que vaig abocar-me a treure’n un del que jo en seria editor, director, administrador i responsable únic en tots els sentits. En data 26 d’octubre de 1977 el ministeri, que ja havia canviat el nom per *Ministerio de Cultura*, aprovava la creació de l’empresa periodística, la seva inscripció al registre i l’autorització per a l’edició del setmanari el nom del qual “*Ebro Informes*” fou inscrit definitivament al Registre de la Propietat Industrial del Ministeri d’Indústria el 14 de febrer de 1978. L’Ebre Informes” era l’alternativa al setmanari “*La Voz del Bajo Ebro*”, editat des de 1957 pel *Patronato Local de Prensa del Movimiento*, que representava les posicions més dretanes i immobiliàries dirigit aquests anys per Lluís Mestre.

En disposar de tots els permisos vaig convocar els representants dels partits polítics de l’oposició democràtica per convidar-los a participar en la gestió del periòdic mitjançant un consell de direcció que quedà format per Andreu Palomo (CDC), Santiago González (PSC), Josep Mª Castells (PSUC), Albert Faba (MCC), Josep Mª Ferrando (USO), Dionisio Garcia (UGT), Antoni Boix (CCOO) i Lola Santacatalina (CNT). Hi havia també un consell redacció més ampli amb una vintena de persones vinculades al món del periodisme i col·laboradors de la publicació. La seu del periòdic es situà al Casal Tortosí que es on es feu la presentació del número zero el 27 de gener de 1978. Vaig ser-ne director fins gener del 83 i editor fins setembre de 1985. El setmanari es manifestava independent, nacionalista i d’esquerres, difusor del comarcalisme i els projectes per impulsar les terres de l’Ebre com a entitat pròpia. Defensor del president Tarradellas i del Consell Intercomarcal de les Terres de l’Ebre i bel·ligerant contra el mini-transvàs de l’Ebre a Tarragona, contra UCD i AP, al principi, i després crític davant el nacionalisme conservador de Jordi Pujol i la seva posició cap a la zona. Alguns partits que li donaven suport pensaven que el

periòdic podria ser instrument al seu servei però jo tenia clar des del principi que això no seria així, especialment pel que fa al PSC justament perquè al moment de la seva creació jo era encara un dirigent actiu.

La consolidació del setmanari i els premis "Jaume Tió" (1979-82)

Els primers números del periòdic eren una disbauxa. Exagerant els principis fundacionals, tothom escrivia el que volia sense cap mena de filtre ni control. No podia seguir perquè s'hagués arribat al límit del pur pamflet. Es per això que, al cap de sis mesos, vaig començar a fer de director i valorar els articles d'opinió en funció del seu interès periodístic i procurant que la informació, això si sense censura, fora el més objectiva possible, el que obligava a un cert distanciament dels partits polítics. El periòdic es professionalitza amb un equip més periodístic del que formaven part Enric Mascarell, Ramon Ferrando, Joaquim Roglan, Josep Vaquè, Enric Algueró, Ramon Valldeperez, Martí Poy i, des d'Amposta, Joan Ripollés; anys després s'incorporarien Joan Josep Carot i Antoni Gallardo entre altres. Josep Subirats, Ramon Miravall, Manuel Pérez Bonfill i Jaume Rocamora continuaren durant molts anys com a col·laboradors.

Això va suposar el rebot per part d'alguns. Recordo una nit que, a l'hora de sopar es va presentar a casa Agustí Forner amenaçant perquè un article que ell havia portat a darrera hora no tenia cabuda, exigint que aixeques altres textos per encabir el seu; em vaig negar. Un altre dia que el col·lectiu feminista exigia la publicació d'un article d'opinió, replica d'una informació, que tenia una extensió quatre vegades superior al text primer. O, finalment, quan vaig exigir a un dels redactors habituals Ramon Ferrando Adell llegir les seves informacions abans de publicar-les perquè va escriure, i es va publicar, que a Vandellòs havia nascut un xiquet deforme per culpa de la radiació nuclear. La feina fou meua per calmar el director de la Central que ens volia demandar. Malgrat tot, el periòdic tirava endavant, anava augmentant en difusió i en subscriptors.

Poc després d'aparèixer l'"Ebre Informes" els companys del PSC d'El Vendrell em van plantejar la seva voluntat d'editar un setmanari de caràcter comarcal i les dificultats que tenien per fer-lo realitat, tant de tipus burocràtic (periodista titulat, empresa editora, capçalera registrada, permisos oficials) com logístic (redacció, compaginació, edició...). Els vaig oferir desinteressadament donar-los cobertura des del meu setmanari. Al principi, quatre o cinc setmanes, fèiem el mateix periòdic, canviat la capçalera per "Baix Penedès Informes" i la meitat de les fulles, mentre les altres eren comunes; ells tenien cura d'elaborar les seves pàgines que trametien per correu o portaven personalment; aquí les revisàvem, compaginàvem i editàvem. El sistema però era molt carregós per no disposar dels mitjans tècnics adequats i no sempre sortia be, per la qual cosa, van passar a editar-lo tot ells mantenint. Es mantingué la capçalera, l'empresa editora i figurant jo com a director, tot i que mai m'assabentava del que sortia i molts vegades ni tant sols rebia el periòdic. Això va durar alguns anys fins que ells mateixos decidiren plegar. Val a dir que el PSC mai m'ho va agrair. Eren els anys en que varen expedientar-me i expulsar-me, mentre jo continuava donant cobertura legal sense cobrar al periòdic del partit al Vendrell.

L'enfrontament dialèctic entre els dos setmanaris tortosins (*"La Voz del Bajo Ebro"* i *"L'Ebre Informes"*) va animar el panorama periodístic d'aquells anys i va arrossegar el Grup de Premsa i Radio, controlat per una majoria identificada amb el vell regim. El Grup entrà en crisi pel nomenament de "Tortosí de l'any" i la festa social que l'acompanyava. Amb uns darrers intents de no trencar la baralla es varen escollir personatges políticament innocus; així el 1977 fou el pintor Ricardo Cerveto, l'any següent la congregació *Hermanitas de los Pobres* i, esgotat el repertori, el 1979 i 1980 es declarà desert. Coincidí en que Paco Ramos i jo cessaven de president i secretari i érem substituïts pel capellà José Mª Ribes i Francesc Blanch Giné, respectivament. El gener de 1981 solament hi havia un candidat al premi, el professor Manuel Perez Bonfill, militant del PSUC que havia estat suggerit pels germans Ramos i jo mateix. David Català, des de sempre mentor del setmanari *"La Voz del Bajo Ebro"*, manifestà la seva disconformitat per la significació política de Perez i demanà que es votes en blanc. El resultat final fou que els vots en blanc foren 8 i els vots per Perez Bonfill 7. Acollint-se a una particular interpretació de la votació, Català va decidir que la majoria considerava que el premi s'havia de declarar-se desert.

El sector progressista ens en varem sortir i, en resposta, la setmana següent, el setmanari *"L'Ebre Informes"* va instituir el premi "Jaume Tió", per premiar la persona que més hagués destacat durant l'any precedent dins el camp de la cultura. El nom escollit corresponia al més significatiu literat tortosí (1816-1844) de l'època del romanticisme. El primer jurat l'integraven Josep Vaqué Burjales, els germans Pepe i Paco Ramos Ruiz, Ramon Ferrando Adell, Isidre Gracià Alcon, Josep Subirats Piñana, Josep Gonell Solsona i jo. En conjunt era expressió de pluralitat política amb gent de l'entorn de CiU, ERC, PSC i PSUC, les forces que donaven suport a la publicació i formaven part del seu consell editorial. Va atorgar el premi a Perez Bonfill i els anys següents a Gerard Vergés, Ricard Salvat, Artur Bladé, Jesús Maria Rodés i Rafel Balada. L'any 1982 s'afegí el premi "Campos Tarré" per potenciar l'afecció periodística entre els estudiants de batxillerat de l'Institut de Tortosa. Es va triar el nom del periodista Sebastià Campos Tarre que, en acabar la guerra civil, havia estat afusellat pel franquisme per ser director del diari "El Poble", òrgan dels seguidors de Marcelino Domingo. Els professors de Llengua i Literatura promovien la participació entre els alumnes anunciant-ho a classe i considerant-ho un treball. Cada setmana, el setmanari publicava un treball d'un alumne escollit pels professors (Manuel Perez Bonfill i Manel Ollé com a més compromesos). A final d'any, un jurat escollia la guanyadors d'entre totes les peces publicades. El primer any es va guardonar Antonio Gallardo i en anys successius Joan Josep Carot, Maricel Chavarria i Maria Jose Ariño.

L'atorgament dels premis era una veritable festa social del món cultural tortosí i referent dels sectors progressistes, nacionalistes i d'esquerres. La decisió del jurat es feia pública el mes de febrer, en complir-se l'aniversari de l'aparició del setmanari i el mateix any, cap a finals de maig o juny es feia el sopar de lliurament dels premis normalment al Restaurant "Cap de Ball". Com a editor, després del jurat i de l'homenatge't jo feia un discurs de caràcter ideològic d'acord amb les línies fundacionals del setmanari referint-me als fets relatius a la situació de Catalunya durant l'any. D'alguna manera, pretenia emulant el paper de l'Eliseu Climent a l'atorgament dels premis Octubre a València. Al

sopar assistiren sempre entre centenar i centenar i mig de persones de la vida política i cultural de la ciutat (l'alcalde Vicent Beguer fou present tots els anys i també el diputat i senador Joan Martí, el delegat de Cultura de la Generalitat Ramon Miravall, dirigents dels CiU, PSUC, d'ERC, professorat de l'institut, dirigents de CCOO i UGT, entre altres), entre els que cap any van participar hi havia els dirigents locals d'AP, d'UCD i del PSC-PSOE. Els premis van deixar de convocar-se l'any 1986 quan vaig traslladar-me a Barcelona. Recordo tots i cadascun dels premis atorgats i la vivència humana amb els guardonats. En acabar el sopar, el grup dels recalcitrants, una dotzena fa o no fa, acabàvem en llargues tertúlies entre copes fins la matinada. M'ha quedat més viu però el recordo de les nits de Vergès i Salvat. Amb Vergès férem cap al seu xalet de la Simpàtica i amb Ricard Salvat a casa seva al Temple; eren nits de final de primavera netes i acollidores en que apetia perllongar la trobada sota la parra.

Anys de turbulències i neguits del final de la joventut (1977-81)

A partir de meitats dels anys setanta, coincidint amb la mort del Dictador, començaren uns temps de gran efervescència més enllà dels canvis derivats de la transició política. Al principi, encara sota la fèrula franquista s'ensumava el flaïr de la llibertat però no solament a nivell polític si no també en l'àmbit social i en la convivència i relació entre les persones. La societat en general experimentà canvis en el comportament personal i col·lectiu que es reflecteix en actituds d'una gran majoria de la gent. Es trencava la rigidesa que havia estat imposada i regia la vida de tots durant els darrers quaranta anys. La llibertat i la superació de les estructures anteriors eren el més important. Això es notava en tot; la premsa gosava criticar el sistema i donava a conèixer líders de l'oposició democràtica antifranguista; la consciència de tenir drets individuals es generalitzava sobre les limitacions imposades fins aleshores; nasqueren les revistes frívols que publicaven fotografies de cossos nus, el que fins feia poc estava absolutament prohibit; al cinema naixien les sales X dedicades a les pel·lícules eròtiques i de vegades gairebé pornogràfiques; institucions que sempre havien estat considerades intocables com l'església, l'exèrcit o la magistratura eren qüestionades sinó obertament si de forma encoberta, el que es feia extensiu a tota mena d'autoritarisme en general. El matrimoni deixava de ser un lligam per a sempre i conceptes com la virginitat femenina o la fidelitat de parella eren qüestionats per amplis sectors de la gent jove que havien descobert en el consum de l'haixix una forma de revoltar-se.

A una societat com la tortosina, molt tancada i controlada per les esferes del poder caciquil i religiós, el fenomen fou encara més evident. L'arribada de gent de fora a les noves indústries del polígon industrial i a les empreses de nova implantació fou important. Especialment significativa fou l'entrada en servei de l'Hospital "Verge de la Cinta" que produí un impacte especial a Tortosa. De sobte, a principis de 1977, gairebé d'un dia per a l'altre, van aterrar a treballar a la ciutat prop de cinc cents professionals de la sanitat entre metges, infermeres, auxiliars, administratius i zeladors. Les dues tercers parts eren forasters, la gran majoria era gent molt jove i pel que fa a les infermeres i auxiliars, noies de menys de 25 anys amb la seva primera destinació, majoritàriament sense parella, amb ganes de viure i divertir-se lluny de casa. Aquesta situació feu que

es visqueren uns anys de disbauxa especialment per als nois de la mateixa edat, la generació a l'entorn dels trenta anys. Les sortides nocturnes, les festes, el refús a tota contenció personal o derivada de la moral de l'època. No durà gaire, però, al cap de quatre o cinc anys el conservadorisme del sistema local havia absorbit els nous vinguts, be integrant-los a les pautes de la societat local o perquè molts cercaren noves destinacions i se'n anaren.

Jo continuava sortint totes les nits. Anava al Casal Tortosí, a fer tertúlia amb una colla de gent de procedència diversa, com els gitanos del Rastre que sovint, en tancar el bar, feien la seva festa, de cant i guitarra, o infermeres de la Residència. En especial, però, em vaig fer molt amic de qui portava el bar, Lluís Aymeric, amb qui començaria una relació d'estima mútua que ha perdurat al temps. Sovint feia molt tard, fins avançada la nit, i en arribar a casa alguna vegada rebia l'esbrancada de la meua dona. Aquells anys era molt afeccionat a prendre una copa de brandy després de dinar i de sopar fins que, al cap de molt de temps, vaig comprovar que em perjudicava el fetge i els metges em varen advertir de les conseqüències. Vaig deixar-ho, com havia fet ja amb el Martini blanc d'anys abans. Poc temps després, en arribar als quaranta deixaria de fumar, cremava entre dos i tres paquets cada dia, també deixaria l'alcohol fora del vi negre de les menjades.

El "Casal" era el lloc on acudien un bon nombre de noies de la Residència en plegar de la feina. Allí es coneixia gent nova i s'establien relacions que sovint acabaven sent conflictives. Els que ens havíem casat molt joves, molts amb la mateixa núvia de l'adolescència, descobríem un món nou ple d'aventures. El dijous, d'amagat de casa, molts joves casats ens escapàvem a la "Discoteca Iris" de Santa Barbara que era el lloc d'encontre on s'endegaven les nits de disbauxa. Una vida que gens afavoria la convivència familiar, però l'ambient general o afavoria. Jo també m'hi vaig veure immers. L'any 1978 fou una bojeria jo em sentia un jove de vint any que volia viure però a casa tenia una dona i una filla a les que estimava.

A partir de 1979 havia abandonat del tot la política, en part com a resultat de la persecució de que havia estat objecte per l'aparell local del PSC, que e més em retreien la meua vida privada com argument per a desprestigiar-me. No vaig deixar, però la meua incidència en la direcció de les estructures del Col·legi d'Aparelladors que eren cada vegada més intenses i amb més poder, mentre que l'exercici de la professió d'aparellador cada vegada anava a menys, i el periodisme es concretava en el setmanari, les cròniques "*Hoja del Lunes*" i Radio Popular de Reus. Mari Carme s'havia reincorporat a la feina de mestra d'escola, primer a Tivenys i després a Remolins; el seu sou era la font d'ingressos familiars més estable i segura. Ma filla, ja una adolescent, continuava l'EGB a les monges teresianes

A banda del periodisme, aquests foren també anys de neguits literaris. A principis de 1979 vaig escriure una tesi, "Cruïlla, de què...?", sobre el paper de Tortosa com a eix vertebrador dels països de cultura catalana; amb ella vaig optar a dos premis d'assaig, el "Joan Fuster" a València i el "Xarxa". L'obra estava poc treballada, jo n'era conscient i no fou premiada; encara la conservo per algun calaix. Tot i això, sabent que no seria escollida, anàrem, amb Ramon

Navarro i Camila Moratal, als sopars de lliurament: a l'Hotel Astoria de Valencia el 27 d'octubre i al Teatre Bartrina de Reus el 15 de desembre. Isidre Molas, que era membre del jurat, de tots dos, em va dir el tema era interessant i em va suggerir continuar reelaborant-la i polint el redactat, però no ho vaig fer. Un dels defectes quan escric és que em fa molta mandra repassar els textos. Escric i després no ho torno a llegir per repassar-ho. Així, surt com surt. L'any següent vaig escriure un llibre de poemes "Teoria de la distància" amb el que participaria al premi "Carles Riba"; Mari Carme i jo varem anar al sopar de lliurament el 12 de desembre de 1980, aquesta vegada a l'Hotel Princesa Sofia de Barcelona. No vaig passar de la segona votació i mai més gosaria escriure poesia tot i que un parell de poemes varen incorporar-se a la publicació "Mostra de poesia. Tortosa 1980" editat pel grup "Estri" per Sant Jordi de 1981.

Projecció exterior de Tortosa i el territori (1977-1979)

A les Terres de l'Ebre el Congrés de Cultura Catalana s'havia desenvolupat a dos nivells. A nivell territorial i polític, al que ja s'ha fet esment amb la constitució de l'Assemblea d'entitats de la Vegueria i l'elaboració d'un programa reivindicatiu; i, a nivell general, coma tants altres indrets de Catalunya, atès que Tortosa fou seu de l'àmbit d'Ordenació Territorial i Urbanisme, un dels 23 en que s'articula el treball congressual i, a més, un dels més significatius. A Tortosa, l'organització de l'àmbit novament va quedar en mans de Castells, Martí, Simó, Grau i jo mateix amb l'ajut inestimable de Lluís Carreño Piera i Joan Pau Verrier Ainaud, tots dos treballant des de Barcelona. La setmana prèvia al 25 de setembre de 1977 es celebraren a Tortosa els actes finals de l'Àmbit d'Ordenació del Territori del Congrés de Cultura Catalana, amb la participació de destacats experts en la matèria (arquitectes, urbanistes, sociòlegs, economistes...) i que tingué un ressò molt destacat arreu. Es feren un seguit d'actes de caracter cultural i festiu, entre els primer la inauguració d'una exposició i un monolit al Parc a la memòria de l'arquitecte modernista tortosí Joan Abril. A l'acte vaig convidar a donar una conferència a l'arquitecte Francesc Ubach, que va venir amb la seva dona Montserrat Nuet el que em va permetre recordar els anys de la meva infàntesa. Altrament va haver-hi un debat sobre nous models d'organització territorial amb la participació dels urbanistes Paolo Ceccarelli, Yves Lacoste, Nuno Portas i Manel Sola Morales, que tenien fama de ser dels més prestigiosos del mon.

Entre altres acords, que mai es feren efectius, hi havia la construcció a Tortosa, proclamada "Ciutat cruïlla del Països catalans" d'un Centre Cultural-Casa de la Cultura Catalana, vora el castell d'Orleans que tenien que finançar les institucions més significatives de Catalunya ("la Caixa"). Aquest casal es bastiria en terrenys cedits per l'ajuntament, al turo davant del Seminari, prova de la bona sintonia existent aleshores o de l'oportunisme dels poders ja en fase de liquidació. La idea era potenciar aquest lloc com a nucli d'interès educatiu i cultural integrat pel gran complex del Seminari, el nou Centre Cultural d'Orleans i el Col·legi Betània. En canvi, l'acord que si va reeixir fou crear la Societat Catalana d'Ordenació del Territori (SOCT), filial de l'Institut d'Estudis Catalans. Fou a l'assemblea final de l'àmbit que es celebrà a l'església de Sant Domènec. Jo vaig ser escollit per presidir l'acte, davant un centenar de prestigiosos

arquitectes, urbanistes i socílegs; fou un dels moments de la meua vida en que em senti més satisfet pel treball realitzat.

Tortosa estava de moda i els primers mesos de 1979 la ciutat fou centre de diversos esdeveniments amb projecció arreu de l'estat i fins i tot internacional. El 22 de març de 1979 es constituïa el Patronat Gestor de la Casa de la Cultura Catalana, a la que ja he fet esment, presidit per Joan Ainaud, que ho era de l'Institut d'Estudis Catalans, amb l'alcalde Felipe Tallada, el senador mallorquí Gregori Mir, el valencià Miquel Vilar, Pau Verrier, Lluís Carreño de Barcelona i Joan Martí, Josep Mª Castells i jo, de Tortosa. Com a primera activitat, l'1 de desembre d'aquell any convocava, al Parador del Castell de la Suda una trentena d'escriptors i intel·lectuals (Cirici Pellicer, Bartomeu Barceló, Max Canher, Ramon Folch, Miquel Tarradell, Aina Moll, Joan Francesc Mira i el president de l'IEC Joan Ainaud de Lasarte, entre altres) sota la denominació de "Col·loquis a la ciutat de Tortosa". El programa, però, no va tenir continuïtat.

Els dies 12/14 d'octubre també el Parador fou marc del Congrés Nacional de Joves Cambres amb 250 assistents i representants internacionals; dos anys abans, el 7 de maig de 1977 ja havien celebrat a Tortosa el II Fòrum Hispano-Francès de Joves Cambres per tractar en concret el tema de la contaminació ambiental. El 2 de febrer de 1980, es reuneixen, els presidents dels col·legis d'aparelladors de Catalunya, Balears, Valencia i Múrcia, per tractar sobre el futur de la seva professió i dels col·legis professionals; Tarragona va veure la convocatòria amb recel tot i que s'hi va sumar. Finalment, del 19 al 23 de maig, patrocinat per la UNESCO, se celebrà un congrés de Deltes de la Mediterrània, amb participació de mig centenar d'experts de França (Roine), Itàlia (Poo), Egipte (Nil) i Romania (Danubi); l'activitat, com a mostra de la voluntat de convertir la ciutat en centre de Congressos, tingué lloc a la Casa Diocesana del carrer Sant Domènec i fou la primera vegada a Tortosa d'un acte amb instal·lació de dispositius de traducció simultània. Tortosa estava de moda per acollir aquestes trobades però el nou ajuntament no va tenir la visió suficient per apostar per la continuïtat d'aquests projectes.

A diferència del Baix Ebre-Montsià, a la Ribera d'Ebre augmentà la confrontació amb els encara ajuntaments franquistes. El 27 d'agost de 1977 tingué lloc una gran manifestació a Ascó, convocada per la comissió Mixta comarcal en contra de les nuclears i els aprofitaments dels recursos naturals de la comarca, que conduí a la dimissió de l'ajuntament favorable a les nuclears i l'assumpció del poder municipal per una Comissió gestora que seria oficialitzada pel Governador fent el nomenament oficial (gener de 1978) La Comissió denegà la llicència d'obres per construir la central que un any després seria ratificada pel primer ajuntament democràtic presidit per Joan Carranza Valseble, líder històric de la lluita antinuclear. La posició dels socialistes, el principal grup de l'oposició era contradictòria. Encara no s'havia produït la unificació del PSC amb la Federació Catalana del PSOE i, pel que fa a les terres de l'Ebre, es repartien les àrees d'influència. Mentre el PSC dominava al Baix Ebre-Montsià, amb jo com a responsable polític amb, Ramon Navarro, Josep Mª Simó i Jaume Antich, entre altres, amb uns plantejaments pactistes; a la Ribera d'Ebre-Terra Alta-Priorat, amb el metge de Corbera Joaquim Garcia Roselló, Antoni Sabaté,

Mario Font i Ramon Aleu, de Falset, molt vinculats a la UGT, les posicions amb els poders locals eren mes dures i confrontades.

Durant els darrers mesos de 1977 s'havia produït un boom d'afiliació sindical especialment significatiu pel que fa a CCOO. Les primeres eleccions sindicals en el marc democràtic es van computar entre el 16 de gener i el 6 de febrer de 1978 encara que a la zona de l'Ebre es perllongarien fins principis de març. Al conjunt d'Espanya va guanyar CCOO amb 66.540 delegats, seguida d'UGT amb 41.897 i, a molta distància, el basc ELA amb 1.931. Les dades disponibles al Baix Ebre Montsià s'han obtingut dels resultats publicats als periòdics; no són complertes però gairebé i a més donen una idea prou real dels resultats. Hi ha dades d'eleccions a 71 empreses (buit d'elles amb un plantilla superior al centenar de persones: MAI, SAMO, IMSSA, Nomen, HIFE, Dragados, DAPSA i brigada municipal de Tortosa) amb la participació de 2.965 treballadors. CCOO guanyà 130 delegats (65 %), UGT 49 (24.5 %) i entre altres sindicats i no afiliats 21 més (10.5 %). El 21 de març CCOO celebrà l'assemblea territorial del Baix Ebre-Montsià, assistin-hi 180 representants, congratulant-se dels resultats obtinguts i ratificant Agustí Forner com a secretari general. UGT havia fet la seva assemblea el 28 de febrer presidida per Francesc Alemany.

Els darrers dos anys d'ajuntaments franquistes. (1977-79)

Les primeres eleccions democràtiques i l'inici del procés de reforma política no afectà a la vida municipal que continua regida durant gairebé dos anys més per ajuntaments sorgits de la il·legalitat franquista. Això provocà una situació de confusió que en alguns llocs deriva en confrontació oberta. Però, a diferència d'altres zones de Catalunya, on els enfrontaments entre els grups polítics democràtics (que fins i tot s'arribaren a constituir ajuntaments paral·lels) i els ajuntaments eren constants i de gran duresa, a Tortosa-ciutat s'acabà establint una mena de treva i entesa que, tot i les discrepàncies i les permanents acusacions i retrets als mitjans d'informació, permetria una transició sense gaires traumes i l'establiment d'acords en temes determinats, especialment els d'abast territorial, per a promoure el desenvolupament.

En aquest ambient de canvis es produïren les segregacions dels que havien estat barris tortosins al Delta de l'Ebre, afavorides i estimulades per l'activa presa de posició del governador de Tarragona, Francesc Robert, que accelerà els processos endegats des de feia ja anys. El primer municipi en crear-se fou Deltebre (20 de maig de 1977) per agregació de La Cava i Jesús i Maria, amb Manel Fresquet Rebull com a primer alcalde en funcions. El segon fou Sant Jaume d'Enveja (16 de juny de 1978) incloent el barri dels Muntells que es constituí com a EMD, la primera autoritat municipal seria Arturo Vila Fumado, líder destacat i figura emblemàtica del poble des de feia molts anys. Finalment, Camarles (7 de desembre de 1978) amb Agustí Comes Lliberia president de la Gestora Municipal. A l'elegir-se els primers ajuntaments democràtics, abril de 1979, el tema de les segregacions del Delta ja havia quedat enrere emmarcat dins la història dels ajuntaments franquistes. Anys després arribaria l'hora de L'Aldea i de L'Ampolla.

A la comarca de Tortosa, com a molts indrets del país, els darrers mesos de 1977 foren de gran efervescència política. Aquí, la voluntat unitària per crear un terreny de joc on estiguessin tots presents era el nervi central del projecte polític que compartíem Joan Martí, Josep Mª Castells i jo des de les primeres reunions de 1973. A principis de 1978 els processos d'unitat i col·laboració impulsats des del Congrés de Cultura Catalana i l'Assemblea Democràtica del Baix Ebre, havien assolit ja importants avenços. Estava constituïda la Comissió Representativa del Baix Ebre Montsià, havia començat l'elaboració de l'Estudi d'Alternatives de l'Ebre finançat per la Diputació i el territori es projectava amb força a l'exterior des del creat Patronat per a la Casa de la Cultura Catalana. Després de les eleccions del 15-J, el primer pas fou establir ponts de diàleg amb l'UCD, que, en definitiva, havia estat la força guanyadora de les eleccions i també amb AP i els ajuntaments franquistes encara vius. Val a dir que molts dels alcaldes d'aquell moment no eren pròpiament franquistes sinó gent conservadora, de dreta identificats amb el sistema i, a mesura que passava el temps, oberts al reformisme. Però la participació de la UCD a pactes promoguts des de CiU, PSC i PSUC semblava difícil ja que ells es consideraven els únics legitimats per promoure tota mena d'iniciatives reformistes, cosa que defensà aferrissadament el diputat Antonio Faura i la gent que havia anat fent pinya al seu entorn al caliu del poder. Per altra banda ni Castells, ni Martí, ni jo mateix, havíem estat elegits diputats ni exercíem càrrecs de representació a les institucions el que afeblia en certa manera la nostra autoritat.

És aleshores quan considerarem la conveniència d'una aproximació amb els poders municipals encara vius i recuperar l'alcalde Felipe Tallada com a element vàlid per facilitar la transició durant els mesos immediats. Estàvem convençuts que els tres entràriem al primer ajuntament democràtic i semblava clar que el futur alcalde hauria de ser Joan Martí o jo; d'això hi havia una certesa generalitzada fins i tot al carrer. En conseqüència calia anar preparant el terreny. La meua obsessió era aconseguir institucionalitzar les terres de l'Ebre (amb el nom de regió, vegueria o província, que el nom era accidental) i formalitzar la capitalitat de Tortosa més enllà de cap maniobra centrífuga per part de gent del Montsià alguns visceralment antitortosins o de sectors de la Ribera d'Ebre decantats per acceptar la capitalitat de Reus.

Tallada es mostrava reticent, a més que amb mi havia tingut topades molt fortes, i pensava que el seu futur polític podia anar de la mà de la UCD; el partit guanyador, tot i el seu enfrontament amb el governador Robert Graupera. Però era persona realista i apassionat per la política. Aleshores estava encara recuperant-se d'una malaltia i feia mesos que no acudia per l'ajuntament; molts pensaven que ja no tornaria més. La vinguda del president Tarradellas el va revifar; poc dies abans es reincorporà al càrrec i fou ell que rebé a Romà Planas, secretari de Tarradellas que vingué d'avançada a meitats d'abril per preparar la visita. Planas es reuní amb gent significativa del territori però no amb els caps de l'oposició.

La segona meitat de 1978 i el 1979 foren els anys de les visites de Tarradellas i de la creació del Consell de les Terres de l'Ebre. El president Tarradellas va arribar per primera vegada a aquestes comarques, el 27 d'abril de 1978 convidat per l'ajuntament de Tortosa. L'excusa formal era la inauguració de la

Fira Expo-Ebre i visitar les ciutats de Tortosa, Amposta i el Delta. El propòsit real de Tarradellas, però, era contactar amb els responsables dels regants del Delta i les forces polítiques i socials per negociar algun tipus d'aprofitament dels recursos naturals de la zona, bàsicament l'aigua de l'Ebre. Aquest tema preocupava molt i era motiu de controvèrsia atès que el darrer any havia patit una gran sequera fins al punt que Tarragona i Reus varen tenir que suportar restriccions en l'abastament d'aigua potable. Tarradellas es va trobar un país en plena ebullició, com mai havia succeït i com no es tornaria a repetir; més d'un miler de persones l'esperaven a la plaça de l'ajuntament i el van aclamar amb pancartes reivindicatives.

Les visites del president Tarradellas (1978-1979)

La primera visita del president fou molt oficialista de la ma del governador Francesc Robert Graupera, el president de la Diputació Josep Clua Queixalós; els alcaldes franquistes i la gent d'UCD. Les forces polítiques de la que, fins aleshores, s'havia nomenat oposició democràtica (bàsicament CiU, PSC, ERC i PSUC) fórem menystingudes i no varem aconseguir jugar cap paper. Tallada fou el protagonista local amb el diputat Antonio Faura, Víctor Delsors i Agustí Roig, com ho foren els alcaldes encara franquistes dels pobles que va visitar. Els dirigents de l'oposició varem protestar al secretari polític del president, Roma Planas, i adreçarem una carta al propi Tarradellas. Planas contactà amb nosaltres i ens va prometre que la propera visita seria diferent i que miressin de posar-nos d'acord. Això, segurament, feu canviar l'actitud de Tarradellas qui, en resposta als caps polítics locals, ens anima a treballar plegats i anuncia una propera visita per parlar-ne.

Després d'alguns contactes entre uns i altres el 19 de maig férem una primera reunió al local d'UGT els vuit partits polítics amb representació parlamentària (AP, UCD, UDC CDC, ERC, PSC, PSOE i PSUC). Es va parlar per primera vegada de pactar un acord per anar plegats a negociar amb la Generalitat. A l'endemà, de forma reservada, Castells, Martí i jo en reunirem amb Tallada al seu despatx d'advocat per explicar-li com anaven les coses i demanar la seva complicitat, decidint, per sobre de les discrepàncies, posar-nos d'acord envers la qüestió. El 22 era dilluns; i, per forçar la situació i evitar noves indecisions, vaig publicar la notícia a "*Hoja del Lunes*" donant-ho com a fet fins i tot amb el nom de "Pacte de l'Ebre". Tallada es va enfadar molt i va trametre una carta oberta al diari relativitzant l'acord i criticant que s'hagués fer públic abans d'hora. El procés però era ja irreversible.

El 8 de juny es formalitzà l'acord i el dia 20 tingué lloc una reunió a l'ajuntament amb presència també dels partits minoritaris; novament sorgien discrepàncies i la discussió s'allargava; era ja molt tard i algú va proposar que s'ajornés fins el dia següent. Em vaig alçar vaig anar a la porta de la sala, hi havia la clau al pany i vaig tancar: "D'aquí no se surt fins que arribem a un acord" era un acte simbòlic però que va fer el seu efecte. A les dos de la matinada es formalitzava, aquesta vegada amb tota seguretat el "Pacte de l'Ebre", designant interlocutors del Baix Ebre-Montsià una comissió integrada per una desena de persones: Joan Martí, Manuel Castellà, Josep Mª Castells, Felip Tallada, Josep Mª Simó,

Josep Joan Grau, Víctor Delsors, Carles Roselló, Alberto Porres i jo, ... (el que suposava també la incorporació d'UCD) i, a partir de l'agost de 1978, Jaume Antich, figura ascendent dins el PSC de la zona, em va desplaçar com a representant del PSC.

Tarradellas tenia presa per que s'assolís un acord entre l'Ebre i el Camp pel que fa al que acabaria anomenant-se mini-transvasament. Volia presentar un èxit polític davant l'opinió pública, per això anuncià de forma immediata la seva segona visita. La comissió de partits li va demanar que l'ajornés al·legant que no havíem tingut prou temps per negociar. Finalment tingué lloc el 30 de juny i es va trobar un territori amb voluntat de pacte i entesa entre els diversos sectors polítics i socials. La reunió de Tarradellas amb els partits a l'ajuntament de Tortosa estava preparada fins als més petits detalls. Primer va parlar Tallada que feu la salutació explica la voluntat de pacte dels reunits i dona pas a les intervencions dels cinc o sis representants de forces polítiques parlamentàries, jo vaig referir-me a la necessària millora de les comunicacions mitjançant el que anomenarien "l'Eix de l'Ebre". El fet que fossin d'origen geogràfic i polític plural, i la consciència que calia sumar esforços per al futur del territori, garantiren l'èxit.

Tarradellas va quedar sorprès favorablement en comprovar la unitat assolida entre els poders fàctics locals i els partits polítics. L'acompanyaven quatre consellers que, l'1 de juliol es reuniren en sessió de treball mentre visitava diverses localitats. Des del primer moment es va plantejar crear un organisme unitari que representes conjuntament les comarques de l'Ebre, superant les comissions representatives constituïdes un any abans per tutelar l'estudi que finançava la Diputació. Es parlava d'una "Comissió de l'Ebre" i a mi em semblava poc concloent si se li volia donar una projecció institucional i vaig proposar el nom de "Consell Intercomarcal" que fou enseguida acceptat per Folchi (conseller d'Economia) i així va quedar. A l'endemà vaig acompanyar tot el dia a Narcís Serra (conseller d'Obres Públiques i Urbanisme) que fins i tot va rebre algunes visites al meu despatx de president del Col·legi d'Aparelladors; després varem visitar el Polígon Industrial de Campredó; i, per la nit, ell, jo i Mari Carme van anar a sopar al Restaurant Callau del Reguers. Encara vaig tenir una participació molt activa durant els dos mesos següents fins el 7 d'agost en que, arran el meu conflicte amb el PSC, vaig quedar desbancat de la direcció territorial del partit, substituït per Jaume Antich.

A més de les dues anteriors, Tarradellas va tornar tres vegades més en la resta de l'any (12 de juliol, per la tragèdia dels Alfacs, 17 d'agost i 2 de desembre), en alguns casos amb els consellers Rahola, Espasa, Serra, Folchi i Roig i el seu cap de gabinet Romà Planas, que, a més, feren altres viatges per separat. El president visità les quatre comarques tenint trobades molt llargues amb tothom (alcaldes, cooperatives, sindicats de pagesos, industrials, associacions de tota mena,...) acompanyades per reunions tècniques per part dels seus consellers. Es tractaren temes recurrents a aquestes terres des de feia anys com el canal Xerta-Sénia, la industrialització, revestiment dels canals i sèquies del Delta, les comunicacions viàries amb Ribera d'Ebre (l'Eix de l'Ebre) i amb l'Aragó, el port dels Alfacs, els regadius a la Terra Alta, la recuperació del ferrocarril de Val de Zafan, la promoció comercial i turística. En especial, dues

qüestions cabdals, l'una proposada des del territori (la institucionalització de la regió de l'Ebre com a ens administratiu propi i diferenciat de Tarragona), l'altra suggerida per Tarradellas (l'aprofitament dels recursos hidràulics de l'Ebre com a moneda de canvi).

Finalment, el 4 de desembre de 1978, el govern de Catalunya aprovà el decret creant el Consell Intercomarcal de les Terres de l'Ebre integrat per un plenari de 60 membres (15 per comarca: 5 pels partits, 5 pels ajuntaments i 5 pels sindicats i entitats socio-econòmiques), d'entre el quals sortiria un Comitè Executiu de 12 membres (4 per comarca) i un Secretariat Permanent de quatre persones una de cada comarca: Felip Tallada i Ramon Calanda, alcaldes de Tortosa i Mora d'Ebre (significaven l'anterior poder franquista); i Anton Monner, de Gandesa, i Josep Mª Simó, d'Amposta, representants de CiU i del PSC, respectivament (expressió dels partits democràtics del canvi). Malgrat les meves desavinences amb el partit vaig ser nomenat membre del plenari; durant les negociacions havia renunciat a formar part de l'executiu a favor de Simó per que hi hagués un equilibri partits-comarques.

Durant els primers mesos del 1979 el Consell va començar a treballar en la redacció del reglament, mentre continuava l'elaboració de l'Estudi d'Alternatives de l'Ebre i, a partir d'ell, un Pla d'Accions Prioritàries que, en bona part, seria la base de les posteriors actuacions del govern de la Generalitat a la zona en matèria de dotacions infraestructurals i serveis. L'any 1979 van haver-hi quatre noves visites de Tarradellas (3 de març, 15 de juny, 22 d'agost i 3 de novembre).

La catàstrofe del càmping dels Alfacs (1978)

En un altre ordre de coses, el dimarts 11 de juliol de 1978 fou la catàstrofe dels Càmping dels Alfacs. A les 2.35 de la tarda un camió cisterna carregat amb 25 tones de propilè líquid va explotar quan circulava per la N-340 davant del Càmping vora de Sant Carles de la Ràpita. La bola de foc va matar de forma instantània a 158 persones mentre altres 300 resultaven ferides de gravetat i eren traslladades amb mitjans improvisats als hospitals més propers (Amposta i Vinaròs), però sobre tot al de Tortosa. Els dies immediats moriren 75 d'elles soituant la xifra total en prop de dos centenars i mig. A partir de les 3 de la tarda, durant tota la tarda, Tortosa es convertí en el centre de gravetat de la tragèdia; la ciutat es mobilitzà massivament intentant ajudar en mig d'un caos total. La circulació fou tallada a tots els carrers per garantir la circulació dels vehicles amb ferits i distribuir-los entre els diversos centres sanitaris i els mes greus enviats a hospitals de Barcelona, Saragossa i València amb helicòpters i desenes d'ambulàncies arribades d'arreu.

Els cadàvers eren portats al cementiri municipal, on dies després un equip de la policia alemanya realitzaria les identificacions; els afectats allotjats als hotels, els infants que havien quedat sense pares acompanyats per famílies locals, a tots calia vestir, atendre i alimentar. Es crea un centre per assistir familiars arribats de tota Europa que al llarg de l'endemà s'abocaren sobre la ciutat així com també els mitjans informatius; s'improvisaren mesures d'emergència en

absència de protocols de previsió per a situacions similars. Van arribar autoritats de tota mena i ambaixadors dels països amb damnificats. Durant aquella tarda i nit i dies immediats Tortosa resta paralitzada i les iniciatives espontànies d'alguns resultaren de gran ajut. El dijous 13, a primera hora de la tarda al cementiri de Tortosa es realitzava el multitudinari funeral, amb més d'un centenar de tauds arreglerades a terra i soterrament de moltes de les víctimes que, amb el temps, serien repatriades a les seves ciutats d'origen.

Aquell 11 de juliol, després de dinar, jo era prenent cafè a la balconada del Centre del Comerç, quan varem començar a passar cotxes particular fent xiular el clàxon en direcció a la Residència; a l'instant vaig pensar que havia succeït alguna cosa greu i m'hi vaig atansar. Era un caos imponent; els passadissos de la planta d'urgències eren plens de lliteres amb cossos cremats i ennegrits, alguns queixant-se, altres ja cadàvers. Fou un impacte terrible, i encara en continuaven arribant i no sabien ben bé on deixar-los. Em vaig trobar amb l'alcalde Tallada que també havia acudit i estava igual de consternat. "Aquí no ens necessiten –vaig dir-li- anem a l'ajuntament que hi ha molta cosa a fer". Allí ens trobarem amb una situació igual de caòtica; havien començat a acudir regidors i gent de tota mena i calia posar ordre. Un problema greu era que fèiem amb els ferits que continuaven arribant alguns des del propi càmping, altres dels dispensaris d'Amposta, Sant Carles de la Ràpita o Vinaròs on els havien dut el primer moment; després, avaluada la gravetat calia evacuar-los a hospitals amb més mitjans; i fer-ho sense mitjans de comunicació i amb les línies telefòniques col·lapsades. "Fes-te'n càrrec tu", em va dir l'alcalde. Jo aleshores no tenia cap càrrec ni cap responsabilitat, a més que era enemic polític de Tallada i de molts dels que ocupaven llocs de decisió però això en aquells moments no comptava. Les autoritats responsables: govern civil, protecció civil, creu roja, guardia civil,... es començarien a mobilitzar a primera hora de la nit.

Em vaig instal·lar al despatx de la Policia Local a la planta baixa i amb breus instants decidirem l'estratègia de com establir una xarxa de comunicacions prescindint dels telèfons; Lluís Mestre, radioafecionat molt actiu, fou l'ànima. Va donar el crit d'alerta als radioafecionats de tota Espanya i el voluntariat va respondre. A nivell local a cada entrada de Tortosa hi havia un policia local amb un metge i un equip de radioafecionats; aturaven els cotxes i a la vista de la gravetat dels ferits eren derivats a la Residència, l'Hospital de Jesús o les clíniques Monegal, Lluch o L'Aliança segons les places lliures. Al cap d'una hora als Alfacs ja no hi quedaven ferits a Tortosa n'havien arribat un centenar i mig. El pas següent era enviar els més greus als grans hospitals. D'acord amb els mateixos, es va aconseguir posicionar un cotxe amb radioafecionats al vestíbul dels hospitals de Bellvitge, Vall d'Hebron, Saragossa o La Fe de Valencia. Els informaven del nombre de llits disponibles per a cremats i des de la Residència de Tortosa es sabia on s'havien d'enviar.

Calia però mitjans de transport, ambulàncies i per als més greus helicòpters. La força que dona trobar-se davant d'una situació així feu que goses comunicar-me directament amb el Ministeri de l'Aire, aleshores eren els únics que podien disposar d'helicòpters; vaig arribar a parlar amb el màxim cap que hi havia al centre, que era un general. La conversa fou dura perquè es resistia a donar cap

ordre. No crec que fora per la meua pressió perquè la informació ja havia transcendit arreu per les emissores de radio, però la qüestió fou que un parell d'hores després es disposava d'una desena d'helicòpters i prop de cent d'ambulàncies, la meitat de les quals no foren necessàries. Entrada ja la nit s'havien traslladat mig centenar de persones, de les que moltes acabarien morint però altres es salvarien. A la Residència sanitària i alguns hospitals de Tortosa en restaven encara un centenar de menys greus.

Altres fet que recordo que, a manca de telèfon, moltes persones varen acudir al telègraf per comunicar-se amb les seves famílies. El servei telegràfic de Tortosa acabava a les 6 de la tarda i el seu cap es resistia a prendre la iniciativa de perllongar-lo. Vaig demanar un paper amb l'escut de l'alcaldia i vaig escriure més o menys que sota la meua responsabilitat, amb el meu nom i el meu DNI, li manava que mantingués el servei obert durant tota la nit. Em va creure. A mitja tarda arribaven a Sant Carles, on ja no hi havia més que les restes del desastre i els periodistes, el governador de Tarragona i el president de la Diputació; cap a les 8 del vespre el president Tarradellas; i, a la matinada de l'endemà, el Ministre de Sanitat. A les 12 de la nit la cosa estava ja més tranquil·la. Jo havia acabat la meua feina; me'n vaig anar a Cap Roig on m'esperava la meua dona i ma filla inquietes per la manca de notícies meves, i per les informacions que rebien de la radio i els helicòpters sobrevolant la costa. L'endemà el que em preocupava era treure una edició extra de l'"Ebre Informes" i vaig oblidar-me del que havia fet. Vint anys després, a una entrevista a "La Veu del Baix Ebre" amb motiu de la seva jubilació, el cap dels conserges de l'ajuntament Enrique Monllau deia que de les coses que més l'havien impressionat durant els molts anys de servei a l'ajuntament fou el comportament de Tallada i el meu durant el dia de la tragèdia. Em varen tornar a la memòria aquells successos i evidentment estimularen la meua autoestima.

La vida política i els processos electorals de 1979-81

A darreries de 1978, el procés de transformació de l'Estat espanyol continuava inexorablement i no exempt de problemes. La situació econòmica, laboral i l'ordre públic empitjoraren prompte enmig d'una fortíssima campanya per part de grups armats, com per ETA i GRAPO. El mes de setembre de 1979 el president Suárez amb prou feines pogué fer aprovar el seu programa de govern alhora que es constataren les primeres tensions al si del partit centrista, en aparèixer les contradiccions entre els sectors polítics oposats que formaven el conglomerat i que no havia aconseguit consolidar-se com una organització cohesionada amb futur. Al començament del 1980 la tibant situació política havia empentat UCD a fer un gir a la dreta i a alentir el procés autonòmic. Les dificultats governamentals augmentaren arran del referèndum autonòmic andalús (28 de febrer) que situà Andalusia al nivell de les nacionalitats històriques, malgrat l'oposició frontal del govern central, i de les derrotes centristes a les primeres eleccions als parlaments basc i català. Pel maig, el PSOE presentà una moció de censura contra el govern, que si bé no prosperà, l'afeblí encara més. Finalment, aïllat, Adolfo Suárez dimití al gener del 1981, i en un agitat segon congrés d'UCD fou designat Leopoldo Calvo Sotelo com a successor seu. El reformisme pactat el 1977 entre els ex-franquistes moderats,

els demòcrates conservadors i la dreta civilitzada, amb la connivència de la socialdemocràcia i els nacionalismes conservadors català i basc, entrà definitivament en crisi.

Durant aquests tres anys a les Terres de l'Ebre el partit més fort era UCD, dirigit pel diputat Antonio Faura, que passava llargues temporades a Madrid on arriba a ser secretari del grup parlamentari d'UCD. A peu de territori hi havia Vicent Lluesma, Roberto Martinez, l'alcalde de Gandesa Jaume Ruiz i el del Perelló Salvadó Pallarès; cap a 1982, però, entrà en crisi com al conjunt de l'Estat i comencen les fugides o les inhibicions. Convergència, que estava en alça, apareixia fortament controlada per l'equip de Tortosa (el diputat autonòmic Joan Martí, l'alcalde Beguer, Andreu Palomo, Josep Mª Brull i la figura emergent de Marià Curto) encara que començava la seva carrera política el que seria alcalde d'Amposta Joan Maria Roig. Pel que fa al PSC, des de la meua defenestració el 1979, estava comandat amb autoritat personal per Jaume Antich, alcalde d'Ulldecona, que des de 1982 fou també diputat al congrés el que li permeté tenir una relació molt directa amb la cúpula del partit i també del PSOE. El nucli de decisió del PSC es situà a la comarca del Montsià (el mateix Antich amb Felipe Delgado, regidor d'Ulldecona; Josep Mª Simó i Joan Gavalda, d'Amposta; el regidor de Santa Bàrbara i diputat provincial Josep Gestí i altres), generant una política anti-tortosina que els donaria bons redits electorals a alguns indrets d'aquella comarca. Mentre, els dirigents socialistes tortosins Joan Chavarria i Lluís Miquel Gonzalez ho acceptaven per poder mantenir les seves parcel·les de poder a l'ajuntament de Tortosa i aquest darrer també com a diputat provincial.

Foren temps d'eleccions. Entre desembre de 1978 i març de 1980 (15 mesos) els ciutadans foren cridats cinc vegades a votar: referèndums de la Constitució i de l'Estatut i eleccions generals, municipals i autonòmiques. Pel que fa al Referèndum per aprovar la Constitució (6 de desembre de 1978) els resultats globals a terres de l'Ebre foren similars que els del conjunt català: una participació del 68 % i un percentatge de vots afirmatius del 91.58 % (90.54 % a Catalunya, 89.8 % a la província). A Tortosa-ciutat, la participació fou relativament baixa (62.63 %) mentre Sant Carles de la Ràpita (77.16 %) i Flix (77.54 %) registraven les més altes. Altres poblacions significatives amb participació superior a la mitjana foren Amposta (71.26), La Sènia (74.57), L'Ametlla de Mar (74.72) i Deltebre (71.23). A Tivenys, Gandesa, Prat de Comte, Ginestar, Tivissa, més del deu per cent votaren en contra, mentre que a Amposta, La Rapita, Mas de Barberans, Deltebre, El Perello, Rasquera, Garcia i Torre de l'Espanyol no arribaren al dos per cent. Tortosa, amb un 6.31 per cent de vots negatius, superà la mitjana del territori i de Catalunya. _

Les eleccions legislatives (1 de març del 1979), no canviaren gaire el panorama respecte al 1977. UCD obtingué de nou majoria relativa al Congrés (35.08 % i 168 escons) i absoluta al Senat, i el PSOE (30.54 % de vots i 121 escons) es confirmà com el primer partit de l'oposició, davant del PCE (10.82, 23 escons) i Coalició Democràtica-AP (5.97 % i 10 diputats). A Catalunya novament foren els partits d'esquerres (PSC, 29.67 % i PSUC, 17.38), seguits d'UCD (19.35) i CiU ja en coalició (16.38 %). Quan al Senat, la candidatura del PSC guanyà a les tres de les quatre províncies. A la circumscripció de Tarragona destacà

l'augment dels socialistes en cinc punts percentuals, obtenint 2 diputats (28.82 %), igual que UCD amb 2 diputats (28.22 %) i un del PSUC (14.24 %), mentre CiU (amb el 14.04 %) perdia el seu. Els tres escons del senat foren per al PSC i el quart per a UCD.

A les Terres de l'Ebre la participació baixa en 12 punts respecte al 1977 i el comportament electoral, tot i la disminució d'UCD i l'augment del PSC és novament el més dretà de Catalunya i Tarragona, semblant al del conjunt d'Espanya. Especialment significatiu és el cas de Tortosa-ciutat on, amb una participació del 64'5 per cent, torna a triomfar UCD (37'40 % dels vots), però cinc punts per baix de dos anys abans; el segon partit fou el PSC-PSOE ja fusionat (21'80 %) que millorava el seu percentatge i el PSUC (10'74 %) també a la baixa. Coalició Democràtica-AP obté els millors resultats de cap ciutat catalana (9.01 %). Antonio Faura repetí com a Diputat i Josep Subirats fou reelegit senador, aquesta vegada ja per les llistes socialistes. Els altres candidats dels partits majoritaris (Joan Manuel Fabra, cap de llista d'AP; Xavier Martí, per CiU; Jaume Antich, pel PSC i Agustí Forner, pel PSUC) no varen reeixir, com tampoc els altres aspirants a senadors (l'ampostí Ramon Verge, per AP; Josep Panisello, per UCD; i Joan Josep Murall, pel PSUC).

Els primers ajuntaments democràtics (1979-80)

Per fi, amb gairebé dos anys de retard, es celebraren les primeres eleccions municipal democràtiques el 3 d'abril de 1979. L'oposició d'esquerres assolí el control de les principals capitals d'Espanya gràcies a un pacte entre el PSOE i el PCE que es perpetua durant molt de temps. A Catalunya s'establí un l'acord entre PSC-PSOE, CiU i PSUC, anomenat "Pacte de Progrés", enfrontats als partits considerats continuistes del franquisme (UCD i Aliança Popular). D'acord amb el contingut d'aquest pacte els tres partits sumarien els seus regidors electes per governar conjuntament i elegir alcalde al cap de la llista més votada. Això porta a les alcaldies de la major part d'ajuntaments a socialistes, convergents i, al cinturó metropolità de Barcelona, també a comunistes. La coalició es trenca aviat per part dels nacionalistes de CiU, que no dubtaren en pactar amb la dreta ex-franquista, dibuixant un panorama municipalista repartit entre la influència socialista a les grans ciutats i la nacionalista conservadora a les petites poblacions, amb subsistència d'importants sectors de l'antic règim franquista camuflats sota les sigles d'UCD que després, en bona part, acabarien incorporant-se a CiU molts d'ells sense renegar del seu passat i, en la pràctica mantenint clares conviccions reaccionaries com es veure al llarg de les cròniques municipals. Aquest model es consolidà i va perpetuar-se a Catalunya durant dues dècades tret de determinades excepcions localistes.

A diferència del conjunt de Catalunya, a les terres de l'Ebre va guanyar la dreta (reformista o continuista), mentre els pactes de centre-esquerra s'imposaren a les poblacions més grans (Tortosa, Amposta, Deltebre, Ulldecona, Alcanar, La Senia,...). Amb una participació del 67.20 per cent, dels 480 regidors elegits, 164 pertanyien a llistes d'independents, 146 d'UCD, i també 146 al conjunt dels tres partits del "Pacte de Progrés" (CiU+PSC+PSUC) A Tortosa les guanyà UCD (amb el 27'86 per cent dels vots i 7 regidors encapçalats per l'industrial

Victoriano Peralta, amb Roberto Martínez i Vicent Lluesma, com a homes forts; i Josep Ramon Centelles, Antoni Cardona, Mercedes Fraga i Ramon Ferrando); seguida de CiU (21'16 per cent i 5 regidors; Vicent Beguer com a cap de llista seguit d'Andreu Palomo, Leandro Aymeric, Rosa Mª Carles i Josep Prades); PSC (16'28 per cent i 4 regidors, el primer dels quals era Ricardo Monclús amb Joan Chavarria, Lluís Miquel González i Joan Cervera), PSUC (14'74 per cent, 3 regidors i Josep Mª Castells, Ramon Roca i Xavier Lopez) i AP (9'45 per cent i 2 regidors que eren Joan Manuel Fabra i Josep Curto). Dos dels caps de llista Peralta i Monclús, dimitirien al poc temps; la primera dimissió reforçà el paper de Lluesma que, avalat per Faura, prompte es convertí en l'home clau de l'UCD a la comarca fins la desaparició del centrisme. Al PSC la manca de dirigents locals possibilitaren que Chavarria, militant des de 1982, assumís pràcticament la direcció del socialisme tortosí durant prop de 15 anys. En aplicació dels resultats de les eleccions municipals, tres regidors tortosins accedirien a la Diputació de Tarragona: Vicent Lluesma (UCD), Lluís Miquel Gonzalez (PSC) i Leandre Aymeric (CiU)

El "Pacte de Progrés" (PSC-PSUC-CiU) dona l'alcaldia a Beguer que constituí el primer govern local (12 a 9) amb Palomo, Chavarria i Castells com a principals membres del seu equip de centre-esquerra, que elaborà un complet programa carregat de bones intencions. No obstant, poc va durar la fórmula ja que Beguer era persona de conviccions democràtiques però de clara vocació dretana. Com a mostra es de destacar que el 1984 vedaria que l'ex-ministra Federica Montseny donés una conferència en un cicle institucional organitzat pel mateix ajuntament de Tortosa, pel fet de ser ex-dirigent anarquista. Beguer, doncs, no es podia trobar a gust amb els socis d'esquerra, com, per citar un cas anecdòtic el comunista Josep Mª Castells que va demanar es retirés el nom de Joaquin Bau de la plaça de l'Estadi, al·legant el seu passat franquista i comparant-lo amb el nazi Goebbels. El juliol de 1980 l'alcalde, va trencar el pacte per promoure'n un de nou amb els Centristes i AP; Palomo, Roberto Martínez i Lluesma, ja reciclat dels seus anys de regidor franquista, serien els nous capdavanters del govern local. La primera legislatura municipal fou de transició; la inexperiència, els processos electorals i la crisi de capitalitat de Tortosa emmarcaren un període poc brillant en el decurs del qual es decretà la darrera segregació del terme municipal, el nou ajuntament de L'Aldea, s'aprova el mini-transvasament a Tarragona i s'abocaren esforços per vincular-se amb l'exèrcit desprestigiats i decadent, mitjançant homenatges, festivals i la petició d'una acadèmia militar femenina. De tot plegat solament s'obtingué la Medalla al Mèrit Militar per a l'alcalde.

A Amposta es produí un empat entre UCD (34.12 % de vots i 6 regidors) i a poca distància el PSUC (31.45 % i igualment 6 regidors); més endarrere quedaven el PSC (18.03 % i 3 regidors) i CiU (12.74 % i 2 regidors); també funcionà el "Pacte de Progrés" (11 a 6) i fou elegit alcalde Josep Gil Morales (PSUC) amb Joan Gavalda, Antonio Recio i Alfred Morales al llocs preeminents de l'equip de govern com a caps dels partits associats. La coalició subsistí durant tota la legislatura i fins i tot es perpetuà durant la següent amb Josep Mª Simo com alcalde.

Sant Carles de la Ràpita fou l'únic ajuntament important on arriba a l'alcaldia una persona clarament vinculada amb l'anterior regim, Victor Pomerol Ferre, que, per altra part, gaudia d'un destacat prestigi personal com a empresari del sector de l'hostaleria, que s'havia convertit en el motor econòmic de la ciutat marítima després del desmantellament de la fabrica CROS. Va presentar-se com a cap d'una candidatura d'independents que amagava AP (28.98 % dels vots i 4 regidors) amb el suport d'UCD (18.43 % i 3 regidors); per la seva banda PSC (29.90 % i 6 regidors)+PSUC (17.10 % i 2 regidors) quedaren a 21 vots.

A set ajuntaments resultaren elegits els mateixos alcaldes anteriors: Aldover i Perelló, al Baix Ebre; Godall, Masdenverge i Santa Barbara, al Montsià; Prat de Compte a la Terra Alta; i Benissanet a la Ribera d'Ebre. Quatre d'ells encapçalant llistes d'UCD i els altres 3 d'independents de dreta a municipis sense candidatura d'AP. Els capellans de Miravet, Josep Mª Saez, i d'Ascó, Miquel Redorat, resultaven elegits regidors dins de candidatures independents anti-nuclears, malgrat la prohibició expressa del bisbe Carles, el que generà una dura polèmica. Tots dos acabarien penjant els hàbits.

El meu calvari polític (1979-1982)

Els meus problemes amb el PSC van començar prompte. He de dir que un dels trets del meu caràcter és que sempre he dit el que pensava sense limitar-me ni pel lloc, interlocutor o circumstància. Això, al llarg de la vida m'ha suposat molts de disgustos però els he assumit conscient que era com a conseqüència de la meua coherència personal. La llibertat no és gratuïta; té un preu i cal estar disposat a pagar-lo. Ja vaig tenir problemes quan es configurava la ideologia del nou PSC-Congrés cap al 1976. L'organització apostava per avançar cap un model de societat on l'autogestió des de la base fora la pauta d'articulació social i econòmica; a una de les sessions de debat vaig manifestar que també l'estructura interna tenia que respectar les sensibilitats de la base i establir unes estratègies d'autogestió territorial. Eduardo Martin Toval, inspector de treball malagueny, que era un dels caps del partit, jo sempre vaig pensar que en realitat era un infiltrat del PSOE emboscat, se'm va tirar a matar i tinguérem una confrontació molt agra.

El 1977, durant la campanya electoral del 15-J, que férem conjuntament PSC i PSOE, vaig tenir fortes discrepàncies per la diferent concepció ideològica del socialisme català on jo figurava com un dels membres més arrencats amb el sector nacionalista. Això em feia aparèixer davant la direcció, especialment el sector més proper al PSOE, com una persona conflictiva. Malgrat tot, al procés d'unitat del socialisme català (PSC-Reagrupament, PSC-Congrés i Federació del PSOE) jo vaig apostar-hi decididament i com a tal vaig participar al congrés del 16 de juliol de 1978 i a la seva preparació desplaçant-me per diversos pobles de la comarca per motivar la participació i explicar la conveniència de la unificació. En d'aquest viatges, el febrer de 1978, molt avançada la nit, baixant de Mas de Barberans vaig tenir un accident a causa del cansament i la pluja; no em vaig fer gairebé res però el cotxe queda destrossat i ningú es va oferir a ajudar-me a pagar l'arranjament. Pensava que calia avançar en el projecte d'un socialisme nacionalista com, d'alguna manera, havia fet el PSUC en el camp

comunista. El 29 de juliol es feu a Tortosa l'assemblea per completar el procés d'unificació i elegir les noves executives de la Federació de les Terres de l'Ebre. Jo estava convençut que m'elegirien Primer Secretari pel meu historial, per la recent campanya i per la meua capacitat política, però no comptava amb la perversió maniobrera de Jaume Antich que aspirava al càrrec sense saber-ho. A l'hora de la veritat es va presentar a la reunió amb una trentena de persones d'Ulldecona, que representaven més de la meitat dels assistents a l'acte, que es manifestaren militants sense que es pogués comprovar; i a l'hora de votar va guanyar. Jo em vaig empipar tant que vaig rebutjar cap dels càrrecs de l'executiva que m'oferien, des de Secretari d'Organització, de Formació o de Premsa, vaig dir que allò es pactava abans. Malgrat això, el 17 d'octubre, atenent a les ordres del partit, vaig acceptar que, amb Josep Ignasi Urenda, Rafel Nadal, Pep Jai i Carles Martí, ser un dels querellants que exerciren l'acció popular davant els Tribunals per demanar responsabilitats sobre la tragèdia dels Alfacs.

La setmana següent també vaig acceptar ser secretari de Política Municipal a l'executiva local de Tortosa; com a tal em correspongué elaborar la proposta de candidatura per a les eleccions municipals del mes d'abril del 79 on jo figurava com a cap de llista. A l'assemblea local, celebrada el 23 de gener de 1979, on es tenia que aprovar va intervenir Josep Subirats Piñana, que ja s'havia passat d'ERC al PSC, i me la van tombar amb el suport de Paco Alemany, que havia estat cap del grup del PSOE tortosí i dels germans Santiago i Lluís González que ja s'havien reunit amb Jaume Antich per impedir que jo fora el cap de llista a Tortosa. Em va doldre especialment el comportament de Santiago Gonzalez a qui considerava el meu millor amic. Subirats proposava com a cap de llista a un antic afiliat a ERC, Ricardo Monclús, persona de la seva confiança que ni tant sols va arribar a prendre possessió com a regidor i com a numero tres a Joan Chavarria que tampoc era militant i que acabà per apoderar-se del partit a falta de ningú que l'aturés. Estava clar que era una maniobra en contra meua. No vaig plantejar cap batalla, a la vista de la situació vaig optar per dimitir i distanciar-me de tot. Intuint la maniobra, Lluís Miquel González va intentar refer la situació i el 5 de febrer es va reunir amb mi per demanar-me que canviés la meua decisió i acceptés anar de numero dos, lloc que ell tenia ja assignat; vaig agrair la generositat però vaig negar-me rotundament i li vaig preguntar que pensava el seu germà que dia si dia també es reunia amb Jaume Antich. Finalment, a González li van prometre que seria diputat provincial per tranquil·litzar les seves reserves. Devia ser així perquè tres mesos després seria un dels signataris per a que jo fora expulsat.

Mai vaig congeniar amb Subirats sempre el vaig considerar un oportunista que feia de la seva historia personal un argument per promoure's políticament. Subirats no tenia cap ideologia solament actuava com li convenia als seus interessos. Durant el franquisme no es va moure gens i solament en arribar la democràcia va magnificar sempre els mesos que es va passar a la presó en acabar la Guerra. A la vista dels resultats de les eleccions del 15-J es va distanciar d'ERC, el partit que l'havia proposat candidat, per atansar-se al PSC fins incorporar-se al partit socialista un any després. Des d'aleshores comença a intervenir en la política del PSC a les terres de l'Ebre aprofitant les seves relacions amb la direcció del partit per potenciar els seus adlalters i marginar els

seus contrincants. Jo mai li vaig tenir en compte fins al punt que li reservava una columna al meu setmanari perquè expliqués les seves experiències com a senador i, alhora es potencies políticament entre els lectors de la zona i. Fins i tot, li vaig prologar, laudatòriament, un llibre sobre la seva tasca al senat editat a principis del 79.

El 15 d'octubre del 1979 la direcció del nou PSC-PSOE, a petició del primer secretari i l'executiva de la federació de l'Ebre a la seva reunió de juliol d'aquell any, va decidir obrir-me un expedient disciplinari amb suspensió de militància acusat de ser crític amb el partit des del periòdic que havia fundat i del que era director i també per no haver volgut formar part de la candidatura a les eleccions municipals d'abril d'aquell any sinó era com a cap de llista. El que més mal em va saber fou que entre els signants de la petició d'expulsió hi havia persones que es consideraven amigues meves com Lluís Miquel González, Josep Mª Simo, Joan Pafila, Joan Gavalda, Dario Solé, o Norberto Acisclo, secretari del partit del Mas de Barberans, tot i que feia un any havia estat a punt de perdre la vida en l'accident de cotxe baixant d'una reunió del partit. Santiago Gonzalez ja se'n havia anat a Canaries com a professor. Vaig prometre a mi mateix que mai ho oblidaria tot i que el temps després cura les ferides i ens trobaríem de nou com a dirigents del PSC. Els vaig tornar a tenir com amics però mai he pogut oblidar que varen arruïnar el meu futur polític en anys en que els dirigents històrics del socialisme teníem moltes expectatives.

El 12 de desembre de 1980 vaig ser citat per la Comissió de Conflictes del PSC per comunicar-me els càrrecs que se m'imputaven i em van demanar que els deixes la col·lecció d'exemplars de "l'Ebre Informes" entre març de 1979 i agost de 1980 ja que segons l'acusador de la seva lectura es demostraria la meva animadversió cap al partit. El 15 d'octubre de 1981 la Comissió de Conflictes va decidir imposar-me la sanció de suspensió de militància per un període de dos anys afegint que com ja havien passat els dos anys s'aixecava la suspensió i se'm rehabilitava totalment. Jaume Antich va presentar recurs davant el Consell Nacional del Partit i aquest, el 17 de gener de 1982, gairebé dos anys i mig després d'endegar el procés, per primera vegada en la seva història, acordà modificar una decisió de l'òrgan disciplinari per agreujar-la i decideix la meva separació definitiva del partit. Temps després un dels membres de la comissió de conflictes, Francesc de Borja Aragay m'explicaria com havia anat tot, en especial el paper del ponent Jordi Pedret, després diputat al congrés pel PSC, que tenia l'encàrrec explícit del secretari d'organització Josep Mª Sala de trobar els arguments que fora per justificar la meva expulsió. Malgrat tot jo vaig continuar sent socialista. Durant molts anys m'he preguntat com la gent pot ser tant perversa per cometre una injustícia tant flagrant sabent-ho. La decisió fou tant arbitrària que el propi partit va tenir que revocar-la dotze anys després.

Crisis al Consell de l'Ebre i aprovació de l'Estatut (1979-1980)

En aplicació dels resultats de les eleccions municipals, el 26 d'abril de 1979 fou elegit president de la Diputació el reusenc Francesc Cailà Mestre, amb 9 diputats de les terres de l'Ebre: els regidors tortosins Vicent Lluésma (UCD), Lluís Miquel Gonzalez (PSC) i Leandre Aymeric (CiU); Miguel Alvarez Rullo,

Jaume Ruiz i Joan Arnal (tots tres d'UCD, d'Amposta, Gandesa i Batea, respectivament); Jose Gestí (PSC de Santa Barbara); Juli Vives i Jordi Ferrer (els dos de CiU de Mora d'Ebre i Flix). Ruiz seria membre de la comissió de govern provincial.

Les eleccions municipals afectaren també a la composició del Consell de l'Ebre, substituint l'anterior representació municipal pels nous alcaldes ja democràtics i canviant alguns representants polítics. Constituït el plenari, el 3 de novembre de 1979 s'anomenaren per decret els càrrecs de President, Vice-president i Secretari General, en les persones de Josep Lluch (l'home fort de les Comunitats de Regants del Delta), Anton Monner (CiU) i Josep Mª Simó (PSC), respectivament, mentre Josep Joan Grau (aleshores militant del PSUC) es feia càrrec de la secretaria tècnica. Jo havia quedat fora. Cal fer esment que abans de fer els nomenaments Tarradellas realitzà consultes amb els principals partits i a títol individual amb diverses persones del territori entre els quals jo mateix; amb l'excepció del sector PSUC-CCOO tots ens manifestaren d'acord amb els noms, alguns, però, amb reserves. Agustí Forner tingué una dura intervenció al mateix acte de nomenament en presència del President que el tallà retirant-li la paraula; tres dies després els quatre membres del Consell en representació del PSUC de les quatre comarques (Josep Mª Castells, Eloi Toldà, Pere Muñoz i Joan Vinya) feien públic un comunicat, relatiu a la persona de Lluch i les seves actuacions durant la dictadura, en especial l'afer anomenat "Agribesa", associat amb Fernando Bau, Felipe Tallada i David Català. Aquests van presentar una querella i l'assumpte va acabar al jutjat.

A les poques setmanes de prendre possessió, el president José Lluch adoptà una actitud d'instrumentalitzar l'organisme com a element de suport del pacte que les Comunitats de Regants havien establert directament amb la gran indústria de Tarragona per a fer realitat la portada d'aigües de l'Ebre al Camp de Tarragona. En definitiva aquest pacte non era més que una variant de l'alternativa que, des del Baix Ebre, s'oferí quan, el 1974, es va presentar el projecte del gran transvasament a Barcelona. L'estratègia de Tarradellas era favorable a un pacte d'aquest tipus, però en un marc més transparent i negociat pel conjunt dels sectors representatius del territori, i no pas pels regants en exclusiva; en definitiva, Tarradellas volia que els recursos obtinguts de l'aigua de l'Ebre servissin per al desenvolupament integral de la regió gestionada des d'un organisme institucional singular precedent del que hauria de ser la futura Vegueria.

L'allau de crítiques que va desfermar el pacte Regants-Tarragona provocà la ruptura del consens, la immediata retirada dels regants del Consell de l'Ebre el 12 de desembre de 1979 i la dimissió de Lluch el 26 de gener del 1980, quedant Anton Monner com a president en funcions, càrrec que ocuparia fins la desaparició de l'organisme. El president Tarradellas, encara va tornar un altra vegada, el 2 de febrer de 1980, per veure si podia recomposar la unitat del Consell i evitar que el tema del transvasament se n'hi anés de les mans. No ho va aconseguir. A les acaballes del seu mandat, no es va estar d'exterioritzar el seu disgust i empipament pels fets, especialment considerant els esforços, dedicació i il·lusió que ell mateix havia dedicat al tema. El Consell de l'Ebre, amb Jordi Pujol a la presidència, fou ja per sempre una institució morta,

especialment des de 1982 quan la comarca de la Ribera d'Ebre l'abandonà, a instàncies del aleshores alcalde de Flix Pere Muñoz que havia apostat pels intents promoguts des de Reus de reinventar la Vegueria. Finalment es declarà extingit per decret de 23 de gener de 1990. Tot i això, el gabinet d'estudis, integrat per Josep Joan Grau, Jesús Sorribes, un parell de secretaries i alguns col·laboradors esporàdics, va realitzar una gran feina aplegant informació, ordenant dades i formulant propostes des del petit despatx situat als baixos de l'ajuntament de Tortosa, el local que havia ocupat la Comissaria de Policia.

Quan arribava una personalitat a l'ajuntament de Tortosa era norma que les persones que l'esperaven es situessin al porxo formant una filera des del carrer fins la porta de l'edifici; el nou vingut anava avançant donant la mà a tots ells. Tarradellas va tornar diverses vegades una d'elles el desembre de 1978 jo ja no hi era com a representant polític si no com a periodista situat a una discreta tercera fila. En veurem, el president va obrir-se pas entre la filera de regidors i polítics va atansar-se a mi i em va donar la mà i em pregunta com m'anava tot. Jo que estava molt afectat per la recent decisió del PSC de suspendre'm vaig agrair molt aquell gest públic. De fet, a nivell privat, Tarradellas em continuava fent la seva confiança i un parell de vegades em cridava per mitja de Roma Plana per a que havent sopat anés al Parador a prendre un cafè, cosa que ell no feia; allí em demanava la meua opinió sobre qüestions diverses del territori. El novembre de 1979 em va demanar l'opinió sobre el nomenament de Lluç com a president del Consell i jo, em vaig equivocar, dient-li que sí. Pensava que un terratinent ex-franquista representant dels regants del Delta consolidaria la institució, especialment considerant que com a secretari anava Josep Mª Simó que, en certa manera havia ocupat el meu lloc com a home del PSC coneixedor de les qüestions territorials. Feia només quatre mesos que Simó havia signat la petició demanant la meua expulsió del partit. Tenia motius per estar ressentit però vaig considerar que això no tenia que afectar a la valoració de la seva persona com a expert i polític competent.

Mentre, el 25 d'octubre de 1979 s'havia celebrat el referèndum per aprovar l'Estatut d'Autonomia de Catalunya on, sobre una participació del 59.3 %, un 88 per cent foren vots afirmatius i el 7.7 per cent de negatius. Tarragona fou la província més refractària amb solament el 54.6 % de participació i el 86.8 de vots afirmatius. Encara, però, ho foren més les terres de l'Ebre on solament votaren el 48.48 per cent del cens i Tortosa-ciutat on no es va arribar al 44 per cent de votants dels quals el 13.64 % digueren que no i el 5.54 % ho feren en blanc. Val a dir que en aquell moment Convergència encara no havia esdevingut la força hegemònica de la dreta sociològica tortosina que estava dominada per UCD i AP partits molt reticents envers l'autonomia catalana. Al desembre, i de forma simultània entraren en vigor els estatuts d'autonomia de Catalunya i del País Basc, començant a configurar-se la nova organització territorial de l'Estat.

Pel que fa al món sindical, entre el 15 d'octubre i el 15 de desembre, es celebraven eleccions per segona vegada ja sota el marc legal del Estatuto de los Trabajadores. Al conjunt de l'Estat les posicions entre CCOO i UGT s'aproparen força, amb 50.817 (31 %) de delegats per als primers, 48.194 (29 %) per al sindicat socialista i 15.573 (9.50 %) per a USO, mentre ELA-STV es

consolidava com a guanyadora al país basc amb 4.020 delegats. Al Baix Ebre Montsià es mantingué l'hegemonia de CCOO amb 159 delegats (64.6 %), a distància d'UGT que n'obtingué 50 (20.3 %), USO amb 15 (6.1 %), i altres i no afiliats 22 (el 9 %). Es celebraren eleccions a 78 empreses amb un cens de 4.268 treballadors, de les que 13 tenien una plantilla superior al centenar; d'aquestes CCOO va guanyar a la Brigada Municipal de Tortosa, Aves Selectas (Fabra), Dapsa, Nomen, Cadesa, Padesa, Bellobi de La Sènia, Clínica Aliança i el centre amb més personal de la zona, la Residència Sanitària (551 persones); UGT va guanyar a Samo, Imssa i Toar de Santa Barbara; i USO a l'ajuntament de Tortosa.

Aproximació a Convergència i l'accés de Jordi Pujol al poder (1980-81)

En tenir notícies d'haver estat expedientat per part de la direcció del PSC, cosa de domini públic perquè va sortir a la premsa, l'organització local de CDC a Tortosa va iniciar un atansament donant-me a entendre que seria ben rebut als seus rengles. Mentre, l'Estatut de Catalunya havia estat promulgat el 18 de desembre i la conseqüència immediata fou la convocatòria d'eleccions al Parlament (20 de Març de 1980) per substituir la Generalitat Provisional de Tarradellas per la Generalitat que havia de ser la institució dimanada de la Constitució i l'Estatut.

Convocades les eleccions, Joan Martí em va demanar que fes la seva presentació com a candidat; fou el 21 de febrer de 1980 en un acte amb molta assistència de públic, prop de tres-centes persones, que omplien la sala d'actes de la casa de la Cultura. Fou un discurs molt afalagador per a Martí, explicant tot el que ell havia fet durant els anys de la transició i al servei de Catalunya i les Terres de l'Ebre. El 9 de març va visitar Tortosa Jordi Pujol, per participar al míting de campanya y, en acabar, van anar a sopar al Parador Cardona amb un centenar de dirigents i militants de l'organització. Joan Martí em va demanar si podia anar, al final del sopar perquè Pujol em volia conèixer i saludar. Vaig acudir. En veurem, Pujol es va aixecar i va venir a la porta de la sala a saludar-me davant la mirada encuriosida de tots els presents. Fou una conversa protocol·lària però molta gent donaren per segur que jo acabaria afiliant-me a CDC. No entenien que no era una aproximació política sinó una qüestió d'amistat personal amb Martí

Als comicis, als que va haver-hi menys participació que a cap de les eleccions anteriors (al conjunt de les terres de l'Ebre fou de solament el 56 per cent) cap força obtingué la majoria absoluta per be que CiU (27.83 % dels vots i 43 escons) resultaria la coalició més votada i, amb el suport d'ERC (8.90 % i 14 escons) i mercès a l'abstenció d'UCD (10.61 % i 18 escons), obtindrien la majoria parlamentaria inaugurant una època de govern autonòmic nacionalista conservador que es perllongà durant 23 anys. El PSC (22.43 i 33 diputats), PSUC (18.77 % i 25 diputats) i l'anecdòtic Partit Socialista d'Andalusia (2.66 % i 2 escons), quedaren a l'oposició. Els socialistes, van trigar temps en assumir la seva derrota i de fet no reeixiren políticament fins la victòria a les eleccions generals de 1982, amb el desembarcament a Madrid, paral·lelament a la consolidació de Pasqual Maragall com alcalde de Barcelona.

A la circumscripció de Tarragona els resultats de CiU, PSC i PSUC foren menors (23.58 %, 5 diputats; 20.55 %, 4 diputats; i 15.07 % 3 diputats, respectivament), mentre ERC (10.43 %, 2 diputats) i sobre tot UCD (19.67 %, 4 diputats) obtenien millors resultats que al global de Catalunya. Aquests darrers foren gracies als vots obtinguts a les Terres de l'Ebre on van guanyar amb el 29.57 % dels sufragis. Pel que fa a Tortosa, a les eleccions de 1980 l'abstenció arriba al 48'85 per cent i els resultats donaren guanyadors novament als Centristes-UCD (25'69 per cent), seguit de CiU (19.68 per cent) i Solidaritat Catalana, nom utilitzat per AP (15'49 per cent); els socialistes quedaren solament en 5è lloc (amb el 14.80 per cent, per darrera del PSUC (15.03 per cent) els pitjors resultats de la seva història.

De les Terres de l'Ebre serien elegits diputats Josep Zaragoza Panisello (UCD), Joan Martí Ferré (CiU) i Agustí Forner Roé (dirigent del PSUC i de CCOO), tots de Tortosa, metge, botiguer i treballador de la construcció, respectivament. D'Ampostà, Joan Margalef Miralles (UCD) i Josep Mª Simó Huguet (PSC), tots dos arquitectes. No fou elegit cap diputat de la Terra Alta ni de la Ribera d'Ebre. Martí esdevingué l'home fort de la política comarcal durant els anys immediats.

En accedir al poder Jordi Pujol inicia un procés de recuperació de les institucions autonòmiques que aniria consolidant-se amb diversos alts-i-baixos al llarg dels anys. La primera visita del nou president a les terres de l'Ebre fou el 29 d'agost de 1980 a Mora d'Ebre. Cridà l'atenció que no fora a la capital, Tortosa, com sempre havia fet Tarradellas; no obstant, pocs dies després, el 5 de setembre, anà a Tortosa per portar el pendó a la processó de la Cinta. Va tornar el 25 de juny de 1981, acompanyat per 3 consellers, romanent dos dies a la ciutat, reunint-se amb els alcaldes de les comarques, visitants diverses localitats i inaugurant els Serveis Territorials del Departament de Cultura a Tortosa als que he fet esment.

A l'abril de 1980, amb Joan Martí diputat i el primer govern Pujol ja constituït, Martí em demana si podia actualitzar alguns estudis que jo havia fet els anys anteriors sobre la conveniència de crear institucions d'àmbit territorial a Tortosa. Vaig reelegant alguns estudis sobre la creació de Serveis Territorials de Cultura i de Urbanisme. Passat l'estiu l'alcalde Beguer em va demanar si podia acompanyar-lo a Barcelona per parlar del tema; el 5 de novembre ens varem trobar al Parlament amb el conseller de Cultura, Max Canher, a qui jo ja coneixia des de feia temps, per comentar els documents. Canher era molt coneixedor de la zona i molt sensible envers les reivindicacions culturals i polítiques de les terres de l'Ebre, això unit al fet que el Ministeri de Cultura va transferir a la Generalitat unes dependències (el Palau Oliver de Boteller) i uns funcionaris adscrits a la ciutat, el varen decidir a crear a Tortosa la delegació del Departament de Cultura suggerint-me la possibilitat que jo fora el delegat. Després anàrem a dinar plegats una bona mariscada al Restaurant Carballeira. Max Canher insistí en la seva defensa del reconeixement de Tortosa com a cap d'un territori propi (digués vegueria, regió, província, diòcesi,...), que ha estat, per altra part, una de les meves obsessions personals. Canher formà part d'un grup històric d'aliats tortosinistes com Joan Fuster, Ernest Lluch, Alexandre

Cirici Pellicer, els germans Ainaud de Lasarte... a tots els qual he tingut la sort de conèixer i tractar i compartir aquest neguit, ells des de fora de la ciutat.

A poc de tornar de Barcelona, Martí em digué que, des del partit, havien exigit que per ser nomenat Delegat Territorial em tenia que afiliar a Convergència. Em vaig revoltar, si no m'ho haguessin exigit tal vegada amb el temps hagués acabat per fer-ho, però plantejat com una mena d'ordre m'hi vaig negar en rodo i vaig aprofitar per dir-li que, amb PSC o sense, jo era socialista i ho seria sempre. Després d'una lluita de noms, en que, a més del meu descartat prompte per les raons esmentades, hi hagueren els de Jesús Massip, Lluís Margarit i Manuel Ollé, finalment nomenà Ramon Miravall que ho seria durant prop de 15 anys. El dia 25 de juny de 1981, Pujol li donà possessió a Tortosa. Una de les conseqüències fou la constitució, el 21 de gener de 1982, de la Comissió territorial de Patrimoni Cultural a la que vaig entrar a formar-hi part en tant que president del Col·legi d'Aparelladors. Amb el representant dels arquitectes érem els únics no nomenats directament per la Generalitat

Aquesta decisió, de crear una delegació territorial d'un departament, fora de les existents a les capitals de província, suposà un fet únic i excepcional i convidava a pensar en la voluntat de la Generalitat per avançar cap a la territorialització i l'aposta del govern de CiU per la potenciació de Tortosa com a cap d'una futura Vegueria. A banda de la delegació de Cultura, tot va quedar una simple il·lusió i no va passar d'aquí. Pujol no es va comprometre per les qüestions de les Terres de l'Ebre i menys per les de Tortosa especialment des de la caiguda en desgràcia de Joan Martí uns anys després.

Aparellador; cada cop menys professional i mes directiu (1979-1982)

A les eleccions del Col·legi del 3 de juny de 1979 jo reassumia la presidència de la Delegació del Col·legi d'Aparelladors de Tortosa. No es que l'hagués deixat mai; de fet durant els tres anys de presidència formal de Paco Curto vaig continuar gestionant els afers del Col·legi d'una manera o altra. Curto tenia molta feina i s'hi podia dedicar poc; d'altra banda aquest fou d'alguna manera el pacte que varem establir tres anys abans quan, per raons de seguretat política, convenia que jo no constés com a president. A partir de maig de 1977, quan es van aprovar els nous estatuts de la professió, tots els col·legis van passar a ser provincials. Pocs dies després els cinc col·legis de Catalunya i Balears, amb les delegacions de Menorca i Tortosa, van constituir una agrupació regional, per tractar els assumptes d'interès comú, a les reunions de la qual anàvem sempre Curto i jo. Per a mi quedava clar que si Tortosa volia tenir un col·legi propi separat de Tarragona hauria de ser en el marc de la Generalitat i, per tant, caldria estar present i jugar un fort protagonisme des del primer dia en tot el que fora coordinació dels col·legis a nivell de Catalunya; i, alhora, mantenir una imatge viva en l'àmbit estatal. L'11 de novembre de 1978 ja s'havia celebrat a Tortosa una reunió dels col·legis de Catalunya i Balears; i el 2 de febrer de 1980 foren els 13 president de Catalunya, Balears, Valencia i Múrcia que es trobaren a Tortosa per parlar de la futura organització de la professió.

A partir de 1979, amb la Generalitat provisional restaurada, l'agrupació, ja només catalana, establí una relació institucional i funcional amb la Generalitat mitjançant els successius consellers de Política Territorial dels governs Tarradellas, primer Narcís Serra, fins març de 1979 i després Lluís Armet. Interessat per col·locar gent nostra als llocs de decisió vaig proposar a Serra que nomenés Josep Mª Simó com a membre de la Comissió Provincial d'Urbanisme cosa que faria efectiva. L'acumulació de tasques i gestions feu que, l'1 de desembre d'aquell any, fora designat secretari tècnic de l'agrupació, amb el gerent del Col·legi de Barcelona Joan Gay, per als afers jurídics i administratius. A partir d'aleshores, durant vuit anys i amb càrrecs diferents, vaig disposar de despatx i secretaria a la seu del Col·legi de Barcelona on m'hi estava un dia per setmana en jornada intensiva de les deu del matí a les set de la tarda. Normalment era en dijous i sortia de Tortosa amb el tren de tres quarts de vuit per arribar a les nou de la nit.

Animats per l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia (desembre de 1979), les primeres eleccions i constitució del Parlament (març del 80) i la culminació d'un govern amb plenes funcions presidit per Jordi Pujol, varem considerar que calia anar més lluny en les nostres aspiracions de gestionar la professió sense les limitacions del poder central. Per això iniciarem les gestions davant el *Consejo General de Colegios de España* per a que aquest delegués funcions pròpies en els col·legis catalans. Després d'un procés llarg i difícil, el 4 de novembre s'aconseguí signar un protocol pel que es creava un ens per a gestionar aquestes delegacions, del qual vaig ser nomenat Secretari, com ja ho era de l'agrupació. Vaig trobar uns aliats excepcionals en els presidents del altres col·legis catalans amb els quals es van teixir unes relacions que, més enllà dels càrrecs, es basaven en la coincidència d'objectius i l'amistat personal. Potser la seva plural procedència ideològica (hi havia militants de CDC, UDC, UCD i PSC), creava un factor d'equilibri i respecte.

Amb el president de Barcelona, Josep Mas Sala, havíem coincidit feia quinze anys en els moviments de joventuts cristianes; persona de conviccions democràtiques i catalanistes, catòlic progressista, tolerant i gens autoritari; després ens varem tornar a trobar per poc temps l'any 1969 quan tots dos fórem elegits secretaris ell de Barcelona i jo de Tortosa; era militant de CDC. Ara, novament al Consell. El president de Tarragona, Josep Mª Buqueras era l'antítesi del seu predecessor, culte, inquiet i obert al diàleg, massa bo per un col·lectiu en conjunt gens permeable als canvis i d'un centralisme provincial escandalós; malgrat haver sortit elegit democràticament, prompte comença a ser qüestionat fins i tot per membres de la seva Junta; es presenta a les eleccions municipal per l'UCD. El president de Girona, Joan Maria Gelada, que ho era des de 1973, militava al PSC i esdevindrà primer tinent d'alcalde de la capital amb Quim Nadal. Finalment, el president de Lleida, Josep Antoni Reig, políticament demòcrata cristià, era una persona molt oberta, sense cap ambició personal, amic de la bona vida i la companyonia. Aquesta empatia es produí també entre les nostres respectives companyes (Anna, Maria Teresa, Roser, Rosa Mari i Mari Carme). Sovint, després de les reunions anàvem a sopar junts, ens trobàvem a les celebracions de cada col·legi i aprofitàvem convocatòries de caràcter estatal -com el Plenari de Sevilla, la inauguració de

la nova seu de Mallorca o el Congrés dels Col·legis de Galícia- per viatjar plegats i gaudir d'unes jornades de vacances i festa.

El 17 de desembre de 1982 s'aprovà la Llei de Col·legis Professionals de Catalunya en aplicació de la qual es constituïria el Consell català de Col·legis d'Aparelladors, superant l'agrupació regional i l'ens de gestió. A la primera reunió vaig ser elegit Secretari General, amb Josep Mas com a President, el que m'obligà a dimitir de president de la Delegació de Tortosa càrrec per al que vaig proposar a Maria Teresa Vidal, tot i que continuava assistint a les reunions de la Junta. Durant aquests anys, la relació amb el Col·legi de Barcelona, on tenia el despatx vora del que ocupava la redacció de la revista "CAU", fou tant intensa que fins i tot, entre el juny i el desembre de 1982 vaig dirigir la publicació mensual del Col·legi "Perspectiva Col·legial" que, fins aleshores havia estat gestionada per Jaume Rosell després director de "CAU"

L'any 1981, per encàrrec de la delegació del Col·legi d'aparelladors de Tortosa vaig elaborar el meu segon treball important: "Estudi dels sectors de la construcció a les comarques del Baix Ebre, Montsià i Terra Alta", àmbit territorial de la demarcació col·legial, que és una dissecció de com es desenvolupà el sector durant la dècada dels setanta aplegat per localitats, comarques, tipus d'obra (grans blocs d'habitatges, edificis urbans, xalets, magatzems, indústries, construccions agrícoles,...), pressupostos i processos d'execució, fent esment a les puntes d'activitat de principis i finals del període com a les crisis dels anys 73-75. El treball, que circulà entre les institucions i els organismes econòmics i socials en forma de dossier editat pel Col·legi, no arribà a distribuir-se com a llibre. Jo ja treballava poc com a professional liberal. La funció directiva a Barcelona, amb una bona assignació econòmica, em compensava en part dels ingressos per obres.

El nou poder de la premsa comarcal (1980-1982)

El 18 de novembre de 1980 convidats per Modest Reixach, director de l'entitat Serveis de Cultura Popular, ens trobarem representants de les publicacions comarcals més significatives: "El nou 9" de Vic, "L'Hora Nova" de Figueres; "Regió 7" de Manresa, "Ebre Informes" de Tortosa i "Revista de Badalona" per tractar sobre la problemàtica de la premsa comarcal. Vaig trucar a Max Cahner, conseller de Cultura i Mitjans de Comunicació, per informar-lo de la trobada i anunciar-li que havia elaborat una proposta de creació d'un Servei de la Premsa Comarcal al si del Departament que li vaig trametre. Va seguir una segona reunió amb les mateixes persones el 13 de desembre i semblava que s'avançava cap a la coordinació d'aquest tipus de publicacions. En paral·lel la Diputació de Barcelona, presidida pel socialista Francesc Martí Jusmet conscient de l'aparició amb força de la premsa comarcal, la seva importància estratègica i l'oportunitat d'influir-hi, proposa la celebració d'un congrés que organitzaria i finançaria. El 13 de febrer de 1981 convocà a una trentena de publicacions i presentà un projecte molt elaborat que gestionaria el periodista Josep Mª Huertas Claveria, aleshores tècnic del Servei de Premsa de la Diputació que dirigia Ernest Udina; a la reunió es crea una comissió integrada pels representants de deu publicacions, majoritàriament de l'àrea de Barcelona.

Jo vaig participar activament en tot el procés des del primer moment tant a les reunions prèvies dels Serveis de Cultura Popular com després a la Diputació. Com era secretari tècnic dels Col·legis d'aparelladors, setmanalment m'estava un dia o dos a Barcelona el que em permetia acudir també a les reunions de la premsa comarcal. Varem contactar amb els periòdics no diaris i revistes locals de Catalunya, elaborarem les ponències i els reglaments de funcionament.

Es treballà molt i s'avançà ràpid; el Congrés de la Premsa Comarcal tingué lloc a la casa de colònies de la Diputació a Canyamars els dies 15 a 17 de maig de 1981 amb assistència de 68 de les 170 publicacions comarcals existents a Catalunya, entre elles 5 de les 11 publicacions periòdiques censades a les terres de l'Ebre (*"La Voz del Bajo Ebro"*, *"Ebre Informes"*, *"L'Aldea"*, *"Des dels quatre cantons"* i *"la Veu de Flix"*). La mesa del congrés la formaren el president i dos secretaris, jo vaig ser un d'ells i em tocà dirigir els debats de les ponències i redactar les conclusions.

Del congrés sortiria l'Associació Catalana de la Premsa Comarcal. Jo aspirava a ser el primer president i comptava amb el suport dels representants d'una bona part de les publicacions, però al PSC no li interessava considerant que aleshores jo estava suspès de militància i fora de la disciplina del partit. Huertas Claveria va negociar una candidatura unitària amb Josep Ramon Masoliver com a president i Joan Montraveta, com a vicepresident, que eren els seus candidats, jo vaig entrar com a Comptador, un dels cinc càrrecs del comitè executiu, amb secretari i tresorer. Atenent la invitació de Modest Reixach, l'associació va instal·lar la seva seu social al domicili dels Serveis de Cultura Popular, al carrer Muntaner 356, on feia les reunions mensuals de l'executiva i cada trimestre el ple de la Junta de Govern amb els altres sis vocals representants de les diferents publicacions i àmbits territorials. Durant un any vaig assistir periòdicament a les reunions tenint al meu càrrec concretament l'elaboració i gestió dels pressupostos i la relació amb les institucions de la demarcació de Tarragona. Fou una feina positiva considerant que partíem es de zero i qualsevol iniciativa era benvinguda.

Mentre, la Diputació de Tarragona de la que n'era president Josep Gomis Martí, alcalde convergent de Montblanc, va voler incidir en el procés coordinant i oferint ajuts a les publicacions de la demarcació. Va crear una empresa de serveis que dirigia el reusenc Josep Mª Martí, que després faria carrera com a director de Radio Barcelona, a la SER, i va convocar una reunió el 15 d'octubre de 1981, a la que assistiren ell mateix, el seu secretari, Josep Mª Martí i els directors de tres publicacions que ells devien considerar importants (*"Crònica"* de Tarragona; *"Ebre Informes"* de Tortosa i *"Revista de Cambrils"*). Jo anava, a més, com a representant de l'associació i, com a tal, vaig formular un seguit de consideracions envers la proposta però poques foren ateses. Era evident que darrera hi havia el joc d'influències polítiques: la Generalitat i la Diputació de Tarragona, de CiU, per un cantó; i la Diputació de Barcelona, del PSC, per un altre. L'associació, tot i presumint d'equidistància estava més a prop d'aquesta darrera. Per part meua vaig intentar impedir que la influència de Gomis afectés a la independència de les petites publicacions de la zona, així vaig fer-ho constar en diversos informes i a les trobades personals, però, no me'n vaig sortir. El 6 de febrer de 1982 la Diputació convocava la primera trobada de la

premsa comarcal de Tarragona, on s'oferirien substancials subvencions econòmiques a més de suport tècnic i assessorament legal. La Diputació va aconseguir així una influència directa sobre moltes petites publicacions de pobles i comarques de la província.

Pocs dies abans, el 9 de gener de 1982 s'havia celebrat a Tortosa una trobada de les publicacions de les terres de l'Ebre, presidida pel Director de Mitjans de Comunicació de la Generalitat, Agustí Farré. Farré, que tot sigui dit em va tractar amb molta deferència i em va parlar de la meua proposta d'un Servei català de la Premsa Comarcal que considerà encara prematur; va exposar la voluntat d'ajut a la premsa comarcal en particular als temes relatius a la correcció del català i l'accés a les campanyes mediàtiques de la Generalitat, explicant les gestions amb la Diputació de Tarragona per coordinar els ajuts i col·laborar plegats per incrementar la difusió dels periòdics locals. Estava clar que les dues institucions es movien per interessos polítics, com es faria evident durant les campanyes electorals següents.

El tema de la premsa comarcal s'havia mogut doncs a partir de tres iniciatives: l'associació creada a Canyamars, la Diputació de Tarragona i la Generalitat. Jo havia estat a l'origen dels tres. El 30 de juliol de 1982 va quedar legalitzada. El 30 de juliol de 1982 va quedar legalitzada l'associació que integrava ja a 125 publicacions de tot Catalunya; l'11 de desembre es celebrà a Vic la primera assemblea general per elegir una nova junta i definir el camí de l'entitat. Jo no vaig voler continuar. Era una etapa ja superada i volia deixar-la enrere.

Des del intent de cop d'estat a la victòria socialista (1981-82)

El 23 de febrer de 1981, mentre el Congrés dels Diputats votava la investidura de Calvo Sotelo com a nou president del Govern, un escamot de guàrdies civils, comandats pel Tinent Coronel Antonio Tejero Molina, assaltà l'edifici i durant 18 hores retingué com ostatges el govern i els diputats. L'acció era part d'un intent de cop d'estat en el que havia involucrats nostàlgics del franquisme, alts càrrecs de la cúpula militar i polítics que no s'han precisat mai. Fracassà, sobre tot, per la immediata oposició dels governs europeus i d'EEUU.

Aquella tarda havia anat a visitar obres fora de Tortosa. Devien ser cap a dos quarts de set quan tornava a Tortosa i, per la raó que fora no tenia oberta la radio del cotxe, el que no era normal. En arribar al Col·legi d'aparelladors em vaig trobar a alguns companys avalotats comentant els esdeveniments i les imatges de la Televisió. Donaven per fet que s'havia produït un cop d'Estat i que tornàvem al franquisme; hi havia un transistor i escoltàvem les notícies. El que més ens va colpir foren les informacions que arribaven de València i el ban del capità general Milans del Bosch declarant l'estat d'excepció amb un to amenaçant. Sorgien tota mena de rumors i algú va assegurar que a Vinaròs la Guàrdia Civil havia ocupat l'ajuntament. Cap a les vuit decidírem tancat les oficines; les meves darreres paraules foren a Pallarès, el col·legiat més gran en actiu que fins feia poc havia estat el secretari de la Junta i per a Paco Guimerà que ho era aleshores: "Si a mi em succeeix alguna cosa, salveu el Col·legi".

Vaig anar a la botiga i després dalt al pis on era Mari Carme abocada a la tele i la radio. Estaven tots molt amoïnats. Mon pare i mon germà ja havien decidit amagar-me mentre no s'aclarís la situació o si, triomfava el cop militar, com tot semblava, deixar passar els primers dies de confusió. Parlaren amb Juanito Bonfill, oncle i padrí de ma cunyada Cinta, i em portarien a la caseta de camp a Fullola, perduda entre les muntanyes, amb menjar suficient per estar-me uns dies. Vaig dir-los-hi que esperéssim uns hores a veure que passava.

En contra del que deien tots, especialment Mari Carme, vaig decidir anar a l'ajuntament; en aquell moment vaig pensar que la meva obligació com a periodista però també demòcrata, era estar a la casa del poble fent costat a l'alcalde i a les autoritats legítimes. Els carrers començaven a estar deserts. La gent tenia por i havia optat per recloure's a les seves cases pendants de les notícies. Altrament, feia una nit freda com corresponia a acaballes del hivern.

Entrant a l'edifici de l'ajuntament, a ma esquerra, estava el cos de guàrdia de la Policia Local. El caporal de nit era un personatge anomenat Alfonso Mateos de declarada filiació feixista de la que se'n vanagloriava constantment; estava a la porta amb alguns guàrdies. Jo vaig escoltar el que deia i com jo també altres: *"Ahora llegan las ordenes de los jefes y comenzaremos a actuar"*; era evident que poca o molta a Tortosa també hi havia alguna trama colpista o gent que s'hi sentia identificada. Josep Mª Castells va arribar amb un sac de dormir per passar la nit a l'ajuntament; portava també un transistor però sense piles. La responsable de finances del PSUC, Carme, per seguretat se'n va anar a passar la nit a casa de Victòria Campos ignorant que si per als feixistes hi havia algú significat era la pròpia Victòria. Joan Chavarria va destruir els arxius d'afiliats locals al PSC-PSOE. Érem una dotzena de persones fent costat a l'alcalde, tots regidors i jo mateix com a únic periodista; hi havia molts absències en especial als rengles de CiU i UCD. Beguer se'n va anar a les 11 de la nit quan encara no hi havia res definit; en canvi es varen quedar tant Vicent Lluesma com José Curto. Cap a la una de la matinada, després d'escoltar el missatge del Rei per la televisió desautoritzant el cop i cridant a la normalitat constitucional, vaig pensar que tot s'havia acabat. Tots ens en varem anar cap a casa a dormir.

Any i mig després la revista "Actual" de Madrid (nº 26 de 27 d'agost de 1982) va treure els llistats, província per província, dels que tenien que ser detinguts i eliminats de forma immediata cas de triomfar el cop. La llista era exhaustiva, més d'un miler de persones entre ells, òbviament, polítics d'esquerres, però també professors universitaris, actors, escriptors, periodistes i cantants. A Tarragona s'esmentaven 19 persones. De Tortosa hi havia els noms de Josep Mª Castells, Subirats Piñana i el meu. En llegir-ho fou quan em vaig atemorir.

El intent de cop d'estat tot i ser avortat marcà molt la vida política durant els anys immediats i instal·là la por amb un gir cap a la dreta i retorn al centralisme. Un pacte secret, amb aspectes no divulgats, entre UCD i el PSOE (juliol del 1981) suposaren el desmantellament del consens polític de la transició; es fixà el mapa de les autonomies, que foren generalitzades i uniformitzades per a tot l'estat, donant pas a la LOAPA per rebaixar el marc autonòmic del País Basc i Catalunya. La llei, contestada per nacionalistes i comunistes, per considerar-la retallada dels estatuts d'autonomia vigents i reforma de la Constitució,

evidencià l'existència d'un nacionalisme espanyol compartit per UCD (després PP) i el PSOE que sempre es posaven d'acord en defensar l'Espanya única.

En el terreny sindical la moderació dels principals sindicats (CCOO i UGT) i diversos pactes socials i econòmics, com l'*Acuerdo Nacional de Empleo* (1981-82) permeteren una notable pau laboral, mentre creixien les greus tensions internes d'UCD, que sofrí diverses escissions per la dreta i per l'esquerra. Suarez acaba per separar-se del partit que ell havia creat i, el 29 de juliol de 1982, en funda un de nou, el Centre Democràtic i Social (CDS), amb Joan Manuel Margalef Miralles, d'Amposta i Víctor Cervera Queralt, de L'Aldea, com els seus caps a la zona de Tortosa. Mai passà, però, de ser una anècdota que conduiria a un patètic fracàs del propi Adolfo Suárez. Molta gent pensava que podia produir-se un nou intent de cop i per tant, la precaució i les concessions que, al primer moment de la transició, s'havien fet al franquisme continuarien per molt de temps; mes enllà del judici als militars colpistes que s'escauria dos anys després, els veritables responsables de quaranta anys de dictadura mai serien inculpats. A més a més, a Tortosa hi havia un ampli consens de simpatia envers l'exèrcit, arran la iniciativa de Josep Celma Prieto de demanar per a la ciutat la instal·lació d'una acadèmia militar en el supòsit que les dones s'integressin a l'exèrcit amb centres de formació propis. L'alcalde Beguer i la majoria del consistori s'hi mostraven plenament d'acord.

La davallada del centrisme començà amb la victòria dels conservadors d'AP a les primeres eleccions autonòmiques de Galícia (octubre de 1981); altrament les primeres celebrades a Andalusia (maig de 1982) les guanyava el PSOE que consolidava la seva imatge d'alternativa de govern. El mateix mes el govern acordava ingressar a l'OTAN, que quatre anys després va tenir que ser ratificat en referèndum. Tot això esdevé en un moment de gran debilitat del socialisme català afeblit per la derrota de 1980 i amb els seus plantejaments nacionalistes en clara regressió per la pressió dels sectors del propi partit controlats des de l'aparell central del PSOE, que conduïren a la desaparició del grup parlamentari propi que el PSC tenia al Congrés dels Diputats.

Com a data significativa per a Tortosa cal referir-se al nomenament de Federico Mayor Zaragoza com a Ministre d'Educació del govern de Calvo Sotelo. Mayor visità la ciutat el 25 de setembre i de la seva estada en va quedar el compromís d'implantar estudis universitaris, que solament es va traduir en la creació de l'Escola Universitària d'infermeria, ja que el projectat Institut Universitari Superior (embrió d'una futura Facultat) d'ecologia Marina va acabar instal·lant-se a Canàries per manca de capacitat de decisió de les autoritats locals, malgrat haver estat aprovat ja pel Consell de Rectors i pel Ministeri d'Educació.

Pel que fa a les Terres de l'Ebre, els projectes unitaris van entrar definitivament en crisi. El que s'havia avançat amb el tarannà pactista dels anys de la transició quedà arraconat a partir de les primeres eleccions locals de l'abril de 1979 i les autonòmiques de març de 1980. L'afany per obtenir petites parcel·les de poder i la concepció localista per sobre de l'estratègia de territori van anar minant, i en definitiva destruint la política que inspirà l'actuació dels anys de la transició. Les raons són complexes; van haver-hi però uns factors decisius: la relativa victòria electoral al territori la dreta suarista (UCD) i els neofranquistes (AP) que resta

força als partits que havien estat de l'oposició democràtica; el relleu dels dirigents del període de la transició; l'aparició de fortes tendències centrífugues que es traduïren en el foment de l'anomenat anti-tortosinisme; l'atomització en els nuclis de direcció política; el canvi d'aliances estratègiques a nivell global (Pacte; CDC amb UCD que suposa la mort del pacte de progrés CDC, PSC, PSUC); la desaparició de Tarradellas; i en darrera instància del immobilitisme derivat del 23 de febrer de 1981 (que avortà entre altres projectes el estudi incipients envers la creació de noves províncies a Manresa i Tortosa).

A meitats de 1982, la crisi interna d'UCD i la constant pèrdua de diputats del grup parlamentari forçaren el president Calvo Sotelo a convocar eleccions anticipades per al 28 d'octubre. Setmanes abans es va desarticular un nou projecte de cop d'estat per al dia anterior al comicis. El PSOE obtingué la majoria absoluta (48'11 % i 202 escons) i també al Senat, mentre AP (26,36 % i 107 escons) se situà principal partit de l'oposició consolidant el bipartidisme; CiU i PNB augmentaren llurs presència; i UCD, CDS i el PCE obtingueren escassos resultats, de tal manera que aquests dos darrers no pogueren formar grup parlamentari propi. A Catalunya va haver-hi una participació del 80.82 per cent també amb victòria del PSC (45.84 % i 25 diputats), seguida de CiU (22.48 % i 12 diputats), AP (14.66 % i 8 diputats), tant PSUC+PCC com UCD+CDS rebien un fort càstig i ERC entrava al Congrés. A l'àmbit de Tarragona els resultats foren semblants tot i que la victòria socialista no fou tant gran obtenint 4 dels sis diputats mentre els altres dos correspondrien a CiU i AP; pel que fa als senadors, 3 eren del PSC i el quart de Convergència.

A les terres de l'Ebre la participació fou menor (76.37 %) com també la victòria socialista (39.70 %) especialment a Tortosa-ciutat (34.86 %). AP es situà com a segona força (19.64 %) mentre a Tortosa obtenia els millors resultats (26.06 %) de la ma del candidat Joan Manuel Fabra que fou elegit. També entrà Jaume Antich (alcalde socialista d'Ulldecona) que consolidava encara més el lideratge sobre el PSC a les terres de l'Ebre. El novembre del 1982 Felipe González Márquez, secretari general del PSOE, fou nomenat president i tot seguit formà un govern monocolor socialista. La transició quedava enrere, es tancaven quinze anys d'incerteses i neguits, i la vida política iniciava un nou període.

Epíleg

La meva germana Immaculada es va casar el maig de 1981 el mateix any que acabava la carrera de Magisteri i el 29 de novembre del mateix any naixia el seu primer fill Carlos. Aquest infantament prematur feu que no seguís el camí d'altres companyes seves d'optar per l'ensenyament, primer amb substitucions temporals lluny de casa i després atansar-se a Tortosa; mon pare, però, amb una actitud protectora, deia que no calia que anés pel món que ja trobaria feina aquí. Sempre vaig pensar que era un error però tampoc vaig discutir-ho gaire, aquells anys estava distanciat de problemes de casa i pensava en altres coses

Personalment encara arrossegava la crisi de l'edat i intentava redreçar la meua vida cap al futur sense saber prou bé en quina direcció. Havia superat, a la força, la neurosis política de la transició (1974-1979) i començava a deixar

enrere la disbauxa llibertina de l'aperturisme i la post-adolescència retardada (1978-1980) en que m'havia vist entrampat. La meua dona, pacient i realista, va salvar el matrimoni en el moment límit de la crisi. Amb visió de futur m'animà a cercar nous horitzons. Vaig abocar-me a preparar oposicions per a tenir garantit un treball i una tranquil·litat econòmica. Aprofitant que havia fet de professor contractat durant tres cursos, el que suposa mèrits, el juliol de 1981 en presento a unes oposicions per ingressar al cos de professors numeraris d'Instituts de Formació Professional concretament per a l'assignatura de Tecnologia del Dibuix i la Construcció. Les vaig aprovar al segon intent, l'any següent. Mon pare i Carmencita estaven passant uns dies al Balneari de Benassal on ell feia anys que hi acudia; Mari Carme i jo varem anar-hi per a comunicar-li personalment. Passarem un parell de dies amb ell que estava exultant d'alegria. Jo també, a més a més d'haver-lo fet feliç.

A l'octubre del 82 em criden a Barcelona per adjudicar-me plaça de professor amb destinació provisional a l'Institut d'Esplugues de Llobregat; vaig aconseguir negociar un horari que em permetia tenir la primera classe de la setmana dilluns a la tarda i arribar a Tortosa els dijous a la nit, el que vol dir dormir fora de casa solament tres nit a la setmana allotjant-me a casa del meu cunyat Antonio Alonso, al barri de Sants, amb el meu nebot Carlos Català que aleshores estudiava Enginyer de Camins. El dia que vaig anar a lliurar la documentació per ser donat d'alta de funcionari pels passadissos de la Direcció General, aleshores al carrer Sepulveda, em vaig trobar amb Salvador Sedó. Sedó era enginyer industrial i havia intervingut en les obres d'infraestructura de la urbanització Cap Roig per part de Foment d'Obres, l'empresa constructora. Ens trobàvem gairebé cada setmana i alguna vegada anàrem a dinar plegats. Em digué, cosa que no sabia, que era el Director General de FP. Vaig aprofitar l'avinentsa per demanar-li, si era possible, que em destinés a l'Institut de FP de Tortosa. Em digué que era difícil però vaig comprendre que no impossible. Aleshores jo era membre de l'associació de pares del Conservatori de Tortosa de la que n'era president Josep Moreso, cap d'Unió Democràtica a Tortosa, el partit al que també pertanyia Sedó. Li vaig explicar el desig de venir a Tortosa i que el tema depenia de Salvador Sedó. Moreso era una persona que intentava fer realitat tot el que se li demanava, per altra banda era molt amic de mon pare amb qui compartia la partida de guinyot cada dia al Centre del Comerç. Segui com sigui, pocs dies abans del Nadal del 1982 vaig rebre un escrit dient-me que en tornar de vacances m'havia de reincorporar a l'Institut de Tortosa.

El desembre d'aquell any encara vaig tenir un acte de fidelitat al partit que m'havia expulsat. A Tortosa es celebrà el lliurament dels premis Literaris de la "Nit de Santa Llúcia". Al sopar van assistir-hi el president Pujol, el conseller de Cultura Max Canher i el ministre Ernest Lluch. A l'entrar al Restaurant Lluch fou escridassat per la gent de Convergència. No els mancava part de raó per que Lluch, amb Eduardo Martín Toval i Joan Prats, havien estat els membres de la direcció del PSC més defensors de la LOAPA i ell el major responsable de que es perdés el grup parlamentari propi del PSC al Congrés el que li suposa un dur enfrontament amb Raimon Obiols i Joan Reventos que jo, afortunadament, no vaig viure. No obstant, aquell dia a Tortosa vaig treure la cara per ell aixecant-me i aplaudint-lo amb el reduït grup de socialistes tortosins que eren presents. En acomiadar-nos va venir cap a mi per agrair-m'ho.

Una de les constants al llarg de la meua vida ha estat no doblegar-me mai davant del que he considerat injust, fins i tot amb la certesa de que si no ho feia podia suposar-me greus conseqüències. Això alguns dels meus amics han dit que era arrogància; potser sí. Jo ho definiria prepotència moral, estar segur de poder superar els entrebancs i les conseqüències que puguin derivar de ser coherent amb un mateix i plenament amo de les pròpies decisions. Ser lliure per decidir el que hom creu que ha de fer. L'heterodòxia davant de l'ortodòxia. Però la llibertat personal com he dit no es mai gratuïta sempre suposa tenir que pagar un preu. En l'àmbit personal pot ser l'enemistat amb algú que estimes però amb qui no has volgut transigir; en el camp professional dona lloc a perdre clients i no esdevenir una persona del que se'n diu amb èxit; pel que fa a la política el resultat es indefectiblement la marginació. Això es el que em va passar a mi.

Al 1969 em vaig distanciar de la militància cristiana per rebotar davant les incoherències de la jerarquia eclesiàstica. Em vaig abocar a la política i al cap de 12 anys en trobo en que fou la política qui em foragità per no acceptar unes regles de jocs conegudes però no acatades, ser rígid amb els que hi ha per sota i servil amb els que estan per sobre. Sempre un substrat de lluita pel poder: a l'església, a la política, arreu. L'any 1982 em vaig trobar de sobte orfe, sense uns objectius clars i amb la indefinició de sentir-me fracassat. Amb problemes personals, la professió d'aparellador abandonada i la política que m'havia abandonat a mi.

A finals del 1982, arran la victòria electoral del PSOE, tots els que havien estat companys meus a l'MSC, a CSC i al PSC amb qualificació professional, en especial els funcionaris del cos superior, assolien càrrecs polítics i de gestió pública a diversos nivells de l'administració de l'estat. La meua frustració era haver quedat fora quan aquesta hagués estat una de les aspiracions de la meua vida. Els vaig fer arribar targes de felicitació als dos que havien estat amics meus, Narcís Serra i Ernest Lluch, els dos em respongueren amb escrits afectuosos, però aquí s'acabà tot.

Em vaig aturar a reflexionar i tot no era negre. Tenia una feina segura com a professor funcionari; el càrrec amb els Col·legis d'aparelladors a nivell català m'obrien relacions i disposar d'un despatx de treball a Barcelona, feina per ocupar-me fora de l'Institut i un complement econòmic substancial. Continuava sent president del Col·legi de Tortosa i gaudint d'una consideració social gens menyspreable. L'"Ebre Informes" estava consolidat, malgrat no generar beneficis i continuava dirigint-lo des de lluny. Als 38 anys havia fet camí; viscut al meu gust; tenia una dona i una filla que m'estimaven, uns pares i uns germans que em valoraven. No tenia motius per sentir-me infeliç.

Però, al marge dels esdeveniments puntuals constatava la meua coherència al principi de lleialtat que m'havia imposat ja des de l'adolescència i que vaig aprendre, entre altres, arran el meu primer contacte amb la política mitjançant el carlisme. Lleialtat amb tot el que hom es compromet malgrat els rebots, els distanciaments i les circumstàncies. Ho deia a tothom des de l'agnosticisme, les crisis de relacions i la independència política. Mai durant quest primers

quaranta anys de la meva vida havia deixat de sentir-me cristià, patriota català, enamorat de la meva dona i fidel al socialisme.

Després, a partir de 1983, amb nova empenta, tornaria a participar en política com a regidor de l'ajuntament, al món sindical i amb més força a l'estructura dels Col·legis d'aparelladors. Viuríem a Barcelona i viatjaria pel món. Tornaria al PSC amb tasques interessants. Els anys vuitanta i noranta foren els de major projecció pública i els més intensos de la meva vida. Arribaria la jubilació social anticipada, tot just als seixanta, novament per raons polítiques. Però, tot plegat, aquesta es ja una altra història de la que no hi ha encara prou perspectiva. Potser algun dia em decidiré a escriure les noves experiències.